

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**1790’LARIN BRİTANYA’SINDA *ANCIEN RÉGIME* TARTIŞMALARI:
MONARŞİST DÜŞÜNCENİN FRANSIZ DEVRİM İDEOLOJİSİ
KARŞISINDA GELİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ**

Cemal Alpgiray BÖLÜCEK

Doktora Tezi

Ankara, 2024

1790'LARIN BRİTANYA'SINDA *ANCIEN RÉGIME* TARTIŞMALARI: MONARŞİST
DÜŞÜNCENİN FRANSIZ DEVRİM İDEOLOJİSİ KARŞISINDA GELİŞİMİ VE
DÖNÜŞÜMÜ

Cemal Alpgiray BÖLÜCEK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Cemal Alpgiray BÖLÜCEK tarafından hazırlanan “1790’ların Britanya’sında *Ancien Régime* Tartışmaları: Monarşist Düşüncenin Fransız Devrim İdeolojisi Karşısında Gelişimi ve Dönüşümü” başlıklı bu çalışma, 29/05/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEN (Başkan)

Prof. Dr. Fatih YEŞİL (Danışman)

Doç. Dr. Bahar GÜRSEL (Üye)

Doç. Dr. Mümin KÖKTAŞ (Üye)

Doç. Dr. Ömer GEZER (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

3/7/2024

Cemal Alpgiray BÖLÜCEK

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, grsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Fatih YEşİL** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

3/7/2024

Cemal Alpgiray BÖLÜCEK

ÖZET

BÖLÜCEK, Cemal Alpgiray. *1790'ların Britanya'sında Ancien Régime Tartışmaları: Monarşist Düşüncenin Fransız Devrim İdeolojisi Karşısında Gelişimi ve Dönüşümü*, Doktora Tezi, Ankara, 2024.

Bu tez çalışması, hükümetin ve parlamentonun, monarşist derneklerin, broşür ve risale yazarlarının, din adamlarının ve muhafazakâr düşünürlerin Fransız Devrimi'nin getirdiği siyasi ve toplumsal değişimlere, radikalizme ve Aydınlanma düşüncesine tepkilerini incelemektedir. 1790'larda monarşist düşünce Britanya'da devrim karşıtlarının ideolojilerini, söylemlerini ve siyasi stratejilerini yeniden kurgulamalarına zemin oluşturmuştur. Dönemin entelektüel tarihi üzerine yapılan çalışmaların çoğunluğu büyük ölçüde 18. yüzyılın sonlarındaki radikalizme odaklanmıştır. Tarihçiler, monarşist düşüncenin kırsal bölgelerde güçlü olan popülist bir akım olduğunu veya birçok Britanyalı için cazip ve ikna edici olmadığını savunma eğilimindedir. Bu tez, çok sayıda el yazması, gazeteler ve diğer periyodik yayınlar, broşürler, risaleler, mektuplar ve vaazlar analiz edilerek, monarşist ideolojinin doğası ve popülist söylemde sıklıkla geçen ortak kavramları inceler ve ideolojinin yaygın, popüler ve büyük ölçüde değişken olduğunu değerlendirir. 1790'ların *ancien régime*'i, katı muhafazakârların eserlerinde dahi esasen 18. yüzyıl Whig ideolojisine dayanıyordu ve 1688 Devriminin getirilerini, anayasayı, özel mülkiyeti ve Britanyalıların güvence altına alınan özgürlüğünü vurguluyordu. Çoğunlukla sekülerdi, ancak Anglikan Kilisesi'nin varlığını ve etkinliğini savunuyordu. Monarşist ideoloji Aydınlanma prensipleri tarafından kuşatılmıştı ve özellikle Aydınlanma düşüncesine karşı çıkarken veya şüpheyle yaklaşırken çoğu monarşist yazar bu düşüncenin etkilerinden kaçınmamıştır. Muhafazakâr Whig'lerin söylemi, popüler siyasetin doğasını değiştirmiştir. 19. yüzyıl Tory ideolojisinde dahi Aydınlanma değerlerinin etkisi ile modern liberalizme kapı aralanmıştır.

Anahtar Sözcükler:

1790'larda Britanya, *Ancien régime*, Whig-Tory, Monarşizm, Aydınlanma

ABSTRACT

BÖLÜCEK, Cemal Alpgiray. *Debating Britain's Ancien Régime in 1790s: Transition and Evolution of Monarchism against French Revolutionary Ideology*, PhD Dissertation, Ankara, 2024.

This thesis is a study of the responses of the royal government and parliament, monarchist associations, tract writers and pamphleteers, clergy, and conservative thinkers to revolutionary radicalism, and Enlightenment ideas of the French Revolutionary ideology. In the 1790s, monarchist thought provided a basis for the monarchists in Britain to reconstruct their ideology, discourses, and political strategies. Most of the studies on the intellectual history of the period have generally focused on the radicalism of the late 18th century. Historians tend to argue that monarchist thought was a populist movement strong in rural areas or that it was not appealing and convincing to many Britons. This thesis analyzes numerous manuscripts, newspapers and other periodicals, pamphlets, tracts, letters, and sermons to examine the nature of monarchism and the common concepts frequently mentioned in populist discourse and evaluates that the ideology was widespread and popular, and largely variable. The *ancien régime* of the 1790s, even in the works of persistent conservative thinkers, was essentially based on 18th-century Whig ideology and emphasized the gains of the Revolution of 1688, the constitution, private property, and the secured freedom of Britons. It was mostly secular but defended the existence and effectiveness of the Anglican Church. Monarchist ideology was surrounded by Enlightenment principles, and most monarchist writers could not escape the influence of these ideas, especially when criticising or being skeptical of Enlightenment thought. The discourse of conservative Whigs changed the nature of popular politics. Even in the 19th century Tory ideology, the influence of Enlightenment values opened the gate to modern liberalism.

Keywords

Britain in the 1790s, *Ancien Régime*, Whig-Tory, Monarchism, Enlightenment

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: <i>ANCIEN RÉGIME</i> VE REFORM: SEFERBERLİK DÖNEMİNDE WESTMINSTER SİYASETİ YA DA PITT'İN MAHARETİ	17
1.1. REFORM ÇABALARI VE MUHAFAZAKÂR DİRENİŞ	17
1.2. POLİTİK ÇEKİŞMELER VE İSTİKRAR ARAYIŞI	23
1.3. WHIG'LERİN DÖNÜŞÜMÜ.....	28
1.4. POPÜLER SİYASET VE WHIGLER	31
1.5. MUHAFAZAKÂRLIKTA TORY'LEŞMEK: PITT SİYASETİ VE WHIG'LERİN EVRİMİ.....	37
1.6. WHIGGISM'DEN MUHAFAZAKÂRLIĞA RÜCU: KONTROLLÜ MONARŞİST PITT	43
2. BÖLÜM: 1790'LARDA SAVAŞ VE SİYASAL KÜLTÜR: MONARŞİST RİSALECİLER	47
2.1. SAVAŞ ARİFESİNDE SİYASİ KIRILGANLIKLAR VE KARMAŞA	47
2.2. DEVRİM KARŞITI ENTELEKTÜEL SEFERBERLİK: RİSALELER VE POPÜLER MONARŞİZM	53
2.3. BOWLES VE MONARŞİST YAZININ AYDINLANMACI MUHAFAZAKARLIĞI.....	58
2.4. ANAYASAL MONARŞİ TARTIŞMASI.....	64
2.5. AYDINLANMA DÜŞÜNCESİ VE POPÜLER SİYASET ÜZERİNE: BOWLES VE PLAYFAIR.....	67
2.6. RİSALECİLERİN TARTIŞMALARINDA JAKOBENİZM VE TEHDİT ALGISI.....	75
3. BÖLÜM: HÜRRİYETİ VE MÜLKİYETİ SAVUNMAK: MONARŞİST ÖRGÜTLENMELER	78
3.1. SİYASİ TOPLUM İÇİN ZARURET: DERNEKLERİN DOĞUŞU	78
3.2. MONARŞİZMİN TOPLUMSALLAŞMASINDA DERNEKLERİN ROLÜ	84
3.3. ÖRGÜTLERİN POPÜLARİTESİ.....	88

3.4.	REFORM, TEHDİT, ÜTOPYA VE GERÇEKLER.....	91
3.5.	MONARŞİZMİN AÇMAZLARI.....	99
3.5.1.	Yerli Radikalizm ve Korku	101
3.5.2.	Monarşist Teyakkuz	102
3.5.3.	Monarşizm ve İnanç	105
3.6.	MÜLKİYET MESELESİ	107
3.7.	ÖRGÜTLENME VE KAMUOYU: SİYASİ TOPLUM SEFERBERLİK İÇİN HAZIR MI?	110
4.	BÖLÜM: KİLİSEYİ KORUMAK: 1790’LARDA ANGLİKANİZM	115
4.1.	<i>VIA MEDIA</i> VE ANGLİKANİZM	115
4.2.	YERLEŞİK KİLİSE, METODİZM VE MUHALEFET	116
4.3.	TUTUMLAR: WATSON-WAKEFIELD	126
4.4.	KİLİSE VE DEVLET İTTİFAKI.....	132
4.5.	İKİ DÜNYA ARASINDA: ANGLİKANİZM VE AYDINLANMA SEKÜLERİZMİ	134
4.6.	KİLİSE - DEVLET TARTIŞMASI: AYDINLANMA İLE KAÇINILMAZ BULUŞMA	140
4.7.	ANGLİKANİZM’İN DÖNÜŞÜMÜ.....	144
5.	BÖLÜM: <i>ANCIEN RÉGIME</i> ’İN MODERN YORUMU: <i>JURA</i> <i>ANGLORUM</i>	152
5.1.	PLOWDEN VE ANGLİKAN ‘SORUNU’	162
5.2.	PLOWDEN SİYASÎ YELPAZENİN NERESİNDEYDİ?	171
5.3.	PLOWDEN VE BURKE’ÜN GÖRÜŞ FARKLILIKLARI VE ‘LİBERAL MUHAFAZAKARLIK’	174
5.4.	KATOLİK ÖZGÜRLEŞMESİ VE <i>ANCIEN RÉGIME</i> BİRLİKTE MÜMKÜN MÜ? 179	
	SONUÇ	182
	KAYNAKÇA	197
	EK-1: ISAAC CRUICKSHANK, A PICTURE OF GREAT BRITAIN IN THE YEAR 1793 (1794).....	217
	EK-2: ORİJİNALLİK RAPORU	218
	EK-3: ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	220

GİRİŞ

İngiliz *ancien régime*'inin¹ ideolojik cephesi, 1790'larda parlamentonun, *loyalist* (monarşist/sadâkatçı) grupların, risale yazarlarının, ruhban sınıfının ve muhafazakarların ideolojilerini, tartışmalarını, politik stratejilerini yönlendirmekte ve dönüştürmekteydi. Bu grupların Fransız Devrimi'ne, Fransa ile sıcak savaşın başlaması ile ülkede bir güvenlik sorunu haline gelen devrim sempatzan kitlelere, içeride sayıları ve etki alanları artan radikal dernek ve gruplara ve Aydınlanma düşüncesinin etkisi altında Eski Rejim'in siyasi/entelektüel/dini boyutlarına bakışı, bu çalışmanın odağıdır. 1790'ların Britanya'sı üzerine yapılan çalışmaların bir kısmı devrimci radikalizm ve monarşi aleyhtarlığını inceler. 1688 Devrimi ile nihai şekli verilmiş rejime destek veren kitlelerde, Fransız Devrimi'ne karşı gelişen ve 'geleneksel monarşizm' kapsamına girmeyen bir sadâkatçilik gözlemlenmektedir. Bu çalışmanın odağındaki muhafazakâr/sadakatçı/monarşist düşünce, siyasi yelpazenin katı muhafazakâr kanadını temsil eden Tory ideolojisinden uzakta konumlanan ve hem muhafazakâr hem de liberal yönelimlerle esnetilip genişletilen bir Whig çerçevesidir. İngiliz parti siyasetinde muhafazakarlığın hisarı olarak kabul görmüş Tory ideolojisinin antitezi bir Whig çizgisi geç 18. yüzyıl için geçerli değildir.

¹ *Ancien régime* terimi Fransızca olup, 'eski düzen' anlamına gelir ve en geniş anlamıyla Fransa'da 18. yüzyılın sonlarına kadar devam eden monarşik ve feodal sistem için kullanılır. Tocqueville'in ayrıcalıklı sınıfların aşırı gücüne ve mutlak monarşiye dayandığını tenkit ederek büyük ölçüde popülerleştirdiği bu kavram, Fransız Devrimi'nin hedef aldığı ve ortadan kaldırdığı rejimin adıdır. Bu çalışmada sıklıkla bahsedilen 'İngiliz *ancien régime*'i ise ülkeye özgü bir adlandırmadır ve İngiltere'deki monarşi-aristokrasi-kilise üçlüsünün parlamentonun otoritesi ve meşru hükümetle ilişkisi, Fransız monarşisi ve *états généraux* ile karşılaştırıldığında rejim ve kuruluş ilkeleri açısından farklılık gösterdiğini vurgulama amaçlıdır. Fransız Devrimi öncesi döneme ve toplumsal yapıya detaylı bir bakış için bkz. Alexis De Tocqueville, *The Old Regime and the French Revolution* (2010), Emmanuel Le Roy Ladurie, *The Ancien Régime: A History of France 1610 - 1774* (1999); rejimi devrime götüren geçiş sürecine odaklanan bakış için J. H. Shennan, *The Ancien Régime and the French Revolution* (2002) ve Paul W. Schroeder, *The Transformation of European Politics 1763-1848* (1994). Ayrıca siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimleri detaylı bir şekilde inceleyen, Avrupa'daki toplumsal yapıların ve ideolojilerin nasıl evrildiğini ve birbirleriyle ne ölçüde etkileşim içinde olduğunu gösteren, ulusal kimliklerin yükselişi ve sosyal hareketler gibi konulara da odaklanan, devrim sosyolojisi için temel kaynaklardan olan Eric Hobsbawm, *The Age of Revolution: 1789-1848* (2000). Hobsbawm, İngiliz monarşisi, parlamentosu, sınıf ve toplum yapısı, devrimci fikirlerin yayılması, ulus kimliği inşası ve yasal reformlar gibi konular üzerinde geniş bir perspektifte okuyucusunu aydınlatmaktadır. Ayrıca bkz. Alfred Cobban, *The Debate on the French Revolution* (1961).

1790'ların ruhunu yansıtan eserler neredeyse sayısızdır. İlk bakışta Edmund Burke muhafazakarlığı ve Thomas Paine devrimciliği çatışmasını akla getiren dönem, bir yönüyle Jane Austin'in romanlarındaki betimlemeler, William Blake'in şiirlerindeki romantizm, Mary Wollstonecraft'ın feminist siyasi düşünceye öncülük etmesi, Richard Price'ın Amerikan bağımsızlık düşüncesine taşıdığı aydınlanmacı ve anti-monarşist düşüncesi, otoriteye karşı düşüncelerin ve aklın ön plana çıkarıldığı İskoç Aydınlanmasının Fransız Devrimi sonrası artan etkisi ve benzer unsurlarıyla geç 18. yüzyıl entelektüel tarihi her türden politik görüşün karşılaştığı ve birbirine karıştığı bir fikir şenliği gibidir. Dönemin öne çıkan isimlerden olan Richard Price (1723-1891) bir din adamı ve filozof kimliğiyle Fransız Devriminin ve özellikle devrim ideolojisinin destekçisi olarak bilinmektedir. Onunla özdeşleşen *Reflections on the Revolution in France* (1790) Britanya'nın 1688 Devrimi'nin devamında ve onun etkisinde gelişen tüm devrim hareketlerinin ideal çizgisinde özgürlük, eşitlik ve adalet kavramlarını görür. Price monarşi ve feodalite ile demokratik ilkelerin savunusu arasında dengeli bir çizgidedir ve (tüm dehşetine rağmen) Fransız Devrimi'ni 1688 Devrimi ile karşılaştırıp benzerliklerini vurgular.² Hem devrime hem de gelenekçi siyasi düşüncelere karşı eleştirel tutumuyla Mary Wollstonecraft (1759-1797) kadın hakları, eşitlik ve insan hakları konuları üzerine yazdığı eserlerde 1688 Devrimini hak ve özgürlüklerin güvencesi olarak görmektedir ancak kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konusunda eleştirmektedir. Edmund Burke'e gelen ilk ciddi tepki olan *A Vindication of the Rights of Men: in a Letter to the Right Honourable Edmund Burke* (1790) ve sonrasında ona asıl ününü kazandıran *A Vindication of the Rights of Woman: with Strictures on Political and Moral Subjects* (1792) adlı eserlerinde Fransız Devrimi'nin kadın hakları açısından yetersiz kaldığı ve gerçek anlamda bir *égalité* kuramadığı yönünde eleştirilerini yoğunlaştırmıştır. Wollstonecraft, Fransız Devrimi'nin temelinde özgürlük ve eşitlik gibi evrensel değerlerin yattığını kabul etmiş, ancak devrim sürecinde kadınların toplumsal statülerinin iyileştirilmesi için adım atılmadığını vurgulamıştır.³ Price ve Wollstonecraft ile birlikte anılabilecek ve belki Britanya'da en fazla şöhrete sahip olmuş Thomas Paine (1737-

² Price'ın ahlak felsefesi üzerine yazdığı eseri *A Review of the Principal Questions in Morals* (1776) ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na verdiği destek ile *A Discourse on the Love of Our Country* (1776) eserlerine de bakılabilir.

³ Ayrıca bkz. Wollstonecraft'ın çocuklar için yazdığı öykülerden oluşan *Original Stories from Real Life* (1788) ve kadının toplumdaki yeri ve toplumsal eşitliğe dair düşüncelerini roman formunda anlattığı *Maria, or the Wrongs of Woman* (1798).

1809), Birleşik Krallık'ta doğmuş ve Birleşik Devletler'de ölmüş, radikalizmin en bilinen ve belki de en fazla muhafazakâr tepki alan fikir önderiydi. Şöhreti büyük ölçüde Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ne ruhunu veren *Common Sense: Addressed to the Inhabitants of America, on the Following Interesting Subjects* (1776) ve sonrasında Fransız Devrim ideolojisini Britanyalıları en açık bir biçimde anlatan eser olan *Rights of Man: Being an Answer to Mr. Burke's Attack on the French Revolution* (1791) adlı eserlerine borçlu olan Paine, ilerleyen sayfalarda anlatılacak dönemin tartışma ortamının şekillenmesinde ve (Burke kadar göz önünde olmasa) da 1790'ların monarşist ve muhafazakâr düşüncesinde önemli bazı isimlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.⁴

Devrim ideolojisinden ilham alan ve radikal düşünceleriyle etki alanı yaratan ünlü düşünürlerin ve esasen onları etkileyen fikir akımlarının karşısında muhafazakâr düşünce de gelişip güçlenmiştir. Geç 18. yüzyıl birincil kaynakları – el yazması, süreli yayın, risale, broşür, parlamento tutanağı, basılı materyal – ışığında, Britanya'da devrimci/radikal fikirlere reaksiyon olarak gelişen bu 'yeni' monarşizmde eski düzen ile ilgili devrim aleyhtarı ideolojik tutumlar, gruplar ve kişiler arasında değişkenlik göstermekteydi. 1790'ların monarşizmi esasen 1688 Kansız Devrimi ve kazanımlarını vurgulayan, anayasayı ve geleneği, özel mülkiyet hakkını, Britanyalıların (sınırlı da olsa) hürriyet hakkını savunan, parlamenter reform ve cumhuriyetçi düşünceler konusunda daha muhafazakâr kalan bir Whig ideolojisiydi. Bu ideoloji, seküler doğasına rağmen Anglikan Kilisesinin bir *ancien régime* kurumu olarak ağırlığını kabul edip aynı zamanda meşruiyetini de savunmaktaydı. Aydınlanma rasyonalizmi konusunda eleştirel ve şüpheli yaklaşımına karşın, monarşizm düşüncesi hepten karşı-aydınlanmacı değildi ve aydınlanmanın etkilerinden kaçınamamaktaydı. Geleneksel Tory-Whig siyaseti ve muhafazakâr-liberal ayrışması ile tanımlanamayan, 18. yüzyıl sonunun liberalleşen muhafazakârlığı ve radikalizm karşıtlığı, anayasal reform ve rejim değişikliği konusunu rafa kaldırmış ve politik tartışmaların doğasını kalıcı olarak değiştirmiştir.

⁴ Paine'in diğer iki ünlü çalışması da şunlardır: dini konuları sorgulayan *The Age of Reason: Being an Investigation of True and Fabulous Theology* (1794 ya da 1795) ve toprak reform, sosyal adalet ve ekonomik eşitlikçiliği öneren *Agrarian Justice* (1797).

Edmund Burke'ün ünlü eseri *Reflections on the Revolution in France* (1790) dönemin panoramasını basıldığı tarih itibariyle oldukça dehşetli anlatmıştı. Eseri, henüz 1792-1793'ün savaş atmosferi oluşmadan sadece ileriye dönük görüş ve düşünce belirten benzeri kitap ve risaleler arasında öncü konumdadır. Burke'ün *Reflections*'ının şöhretinin kaynağı büyük ölçüde onun ideolojik tutumları ve parti politikaları çerçevesinde, ya da doğrudan *ancien régime* taraftarlığı olarak değerlendirilebilir. 1800'lerde yazılan eserlerde ise 1793-1796 muharebe dönemleri, sonrasında ülke içinde ve donanmada verilen ideolojik mücadele, dönemin yakın tarihçileri için daha uygun bir ortam oluşturmuştu. Alman romantizminin etkisindeki ünlü İskoç yazar Thomas Carlyle'ın ününü büyük ölçüde borçlu olduğu *The French Revolution: A History* (ilk cildi 1837'de basılmıştır) eserinden itibaren benzer bir tarz takip edilerek Fransız Devrimi üzerine Britanya'da çok sayıda kitap yazılmıştı. Carlyle'ın tarihyazımı açısından eleştiriye açık ve popüler kültüre yakın yazılarından, devrimin toplum, düşünce ve siyaset üzerindeki etkilerini anlayabilmek mümkün değildi. Bunlar içerisinde siyaset sosyolojisi (esasen seferberlik sosyolojisi) açısından Fransız Devrimi'nin İngiliz toplumu üzerindeki etkileri konusunda yazılan ilk kitaplardan birisi olan Philip Anthony Brown'un 1965'te yayımlanan *The French Revolution in English*, 1780'lerden başlayarak 1830'lara uzanan çalkantılı dönemi, reform hareketleri, Edmund Burke – Thomas Paine tartışması, Londra Yazışma Derneği (*London Corresponding Society*), 1794 vatana ihanet davaları, popüler radikalizm ve gibi dönemin ana temalarının çoğuna değinmektedir.⁵ Çalışması, modern tarihçiliğin metodolojisi açısından eleştirilebilir. Brown, 18. ve 19. yüzyılların en önemli olaylarından biri olan Fransa ile savaş hakkında derin bir tartışmadan kaçınmaktadır. Yine de Fransız Devrimi tehdidinde İngiltere konusunda tek ciltlik kapsamlı böyle bir kitap yazılması oldukça zordu.⁶ İngiltere ve Fransa arasındaki savaşları konu alan temel

⁵ Philip Anthony Brown, *The French Revolution in English History* (Londra, 1918). John Holland Rose, *William Pitt and the Great War*'ı da 1911'de Brown'dan önce yayımlamıştır. Bu kitap Rose'un Pitt biyografisinin ikinci cildir. J. H. Rose, *William Pitt and the National Revival* (Londra, 1909) ve *William Pitt and the Great War* (Londra, 1911). Bu kitap İngiliz tarihinde Devrim'in doğrudan etkileri üzerine yapılan çalışmaların öncülü olduğu için örnek olarak verilmiştir.

⁶ Fransız Devrimi'nin Britanya siyaseti ve toplumu üzerinde yansıması konusunda Emma Vincent Macleod'un kitabındaki çerçeve, o dönemin bütün siyasi tartışmalarını aynı zeminde açıklamayı deneyen Brown'ın kitabına metodolojik olarak benzerdir. Bununla birlikte, hala nispeten dar bir çalışmadır, çünkü öncelikle fikirler ve tutumlarla ilgilidir. Bkz. Emma Vincent Macleod, *A War of Ideas: British Attitudes to the Wars Against Revolutionary France 1792-1802* (Aldershot, 1998). On yıl sonra, "daha geniş İngiliz siyasi toplumu" üzerinde halihazırda var olan çalışmaların arttığına dikkat çeken oldukça açıklayıcı bir makale yayınlanırken, "daha fazla yerel çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır". Devrimden sonraki on yılda

eserler dar bir odağa sahipti. Örneğin, Mark Philp'in alanındaki önemli kaynaklardan birisi olan *The French Revolution and British Popular Politics*, Fransız Devrimi ile Britanya'daki popüler siyaset arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çerçeve çizmektedir; reformcular ve monarşistler arasındaki ideolojik çatışmalar, savaşın Britanya devlet sistemi, siyasi toplum ve imparatorluk üzerindeki etkisinin anlatımı ile sınırlıdır ve savaş tarihine sadece yüzeysel olarak değinmektedir.⁷

1790'lar ve 1800'lerin başında Britanya'nın siyasi yapısı ve bunun çeşitli yönleriyle ilgili ve metodolojik olarak dikkate değer, daha sınırlı alanlarda ama daha sistematik ve tarih alanında akademik çalışmalarda ikincil kaynak olacak yol gösterici eserler, devrimden iki asır sonra, 1990'larda yayımlanmaktaydı. J. E. Cookson, Fransız Devrim ve Napolyon Savaşları sırasında İngiltere'deki gönüllü birlik hareketi ve milis örgütünü inceledi.⁸ Marilyn Morris, bu dönemde siyasi karmaşaların ortasında İngiliz monarşisinin durumu ve ayrıca monarşi ile halk arasında ve monarşi ve devlet arasındaki ilişki üzerine bir çalışma yaptı.⁹ Geniş çerçeveli, ve ayrıntılı çalışmasında Jennifer Mori, özellikle dönemin kudretli başbakanı William Pitt'in Fransız Devrimi'ne karşı geliştirdiği ve büyük ölçüde başarılı olan politikalara odaklanmaktadır.¹⁰ Mori, 1780'lerin sonunda ve 1790'ların ilk yarısında Pitt'in siyasi fikirlerini ve faaliyetlerini sistematik olarak açıklamakla yetinmeyerek, Pitt'in politik karakterini yeniden değerlendirerek ve 1790'ların tarihçiliğine önemli bir katkı yapmaktadır. Mori'den önce Pitt'i 'gerici bir Tory' olarak etiketlemiş yorumlarla karşılaşılırmaktaydı ve bunun yanlış bir yargı olduğu açıklanmıştır. 19. yüzyılın başlarında Tory partisi taraftarları Pitt'e kendi politikalarının kurucusu ve savunucusu olarak bakarken, onu gerçekten de 18. yüzyılda yaşayan bir Whig olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Whig - Tory parti sistemi söz konusu olduğunda, 1790'ların siyasetine dair birkaç önemli çalışma vardır, ancak bunların çoğu

İngiliz deneyimini anlamak için bkz Macleod, "British Attitudes to the French Revolution," *Historical Journal*, 50, 3 (2007), 689-709.

⁷ Mark Philp, ed., *The French Revolution and British Popular Politics* (Cambridge, 1991).

⁸ J. E. Cookson, *The British Armed Nation, 1793-1815* (Oxford, 1998).

⁹ Marilyn Morris, *The British Monarchy and the French Revolution* (New Haven, 1997).

¹⁰ Jennifer Mori, *William Pitt and the French Revolution 1785-1795* (New York, 1997) ve "Languages of Loyalism: Patriotism, Nationhood and the State in the 1790s," *English Historical Review*, 117 (2003), 33-58.

yarım yüzyıldan fazla bir süre önce yazılmıştır.¹¹ Modern tarihçiliğin, yoğunluklu olarak yüksek siyasetin tartışıldığı çalışma sahası olmaktan uzaklaşmasından itibaren, 1790'ların parti siyaseti, Westminster ve William Pitt, Portland Dükü William Windham, Kont Fitzwilliam ve Henry Dundas de dahil olmak üzere dönemin önemli siyasi figürleri ve spesifik konular üzerine çalışmalara artan bir ihtiyaç ortaya çıkmıştı.

20. yüzyılın ikinci yarısında, İkinci Dünya Savaşı'ndan bugüne kadar, geç 18. yüzyıl Britanya tarihi üzerine yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak İngiliz radikalizmi, reformizm ve liberal muhalefet konuları hakimdir.¹² 1790'ların radikalizmi, başlangıçta Wilkes ve Wyvill ajitasyonlarından çıkıp cumhuriyet ve devrim düşüncesi çerçevesinde evrimleşip¹³ son yirmi yılda Amerikan Devrimi'nden, Aydınlanma ve 18. yüzyılın önde gelen düşünürlerinden etkilenmiştir; ancak Fransa'daki ayaklanma ve sonrasında gelen şiddetli devrim, düşünce ve eylem için güçlü bir ilham kaynağı yarattığında ideolojik olarak zirveye ulaşmıştır. E. P. Thompson ise, *The Making of the English Working Class* ile tartışmaya etkin şekilde katılmıştır.¹⁴ Thompson, işçi sınıfının siyasi alanda etkinliğinin, geniş ölçekte İngiliz radikalizminin 1790'larda İngiltere'yi bir devrimin kıyısına getirdiği için çok güçlü ve etkili bir hareket olduğunu ileri sürdü. Thompson, işçiler arasında artan huzursuzluğun, sınıf bilincinin gelişmesinin, emekçi kesimin ekonomik ve sosyal açıdan yoksunluk içerisinde olmasının ve örgütlü radikal derneklerin yükselmesinin İngiltere'yi geniş bir siyasi ayaklanma tehdidine soktuğunu öne sürmekte ve kendi ideolojik perspektifi içinde tutarlı şekilde savunmaktadır. Thompson'ın özellikle vurguladığı nokta, devrimci radikalizmin 1790'larda kurulu düzene karşı gerçek bir tehdit olarak değerlendirilmesiydi; Fransız Devrimi'nin ilk birkaç yılında önemsenmemiş olsalar da radikal ve cumhuriyetçi hareketler 1792 yılına kadar hükümetin ve İngiliz monarşistlerinin gözünde giderek artan bir tehlike oluşturmaktaydı.

¹¹ Frank O'Gorman, *The Whig Party and the French Revolution* (London, 1967), L. G. Mitchell, *Charles James Fox and the Disintegration of the Whig Party* (London, 1971), D. E. Ginter, *Whig Organization in the General Election of 1790* (Berkeley, 1967).

¹² Bkz. Eric Hobsbawm, *The Age of Revolution: 1789-1848* (New York: Vintage Books, 1996); Eric J. Evans, *The Forging of the Modern State: Early Industrial Britain, 1783-1870* (Londra: Longman, 1983); Linda Colley, *Britons: Forging the Nation 1707-1837* (Londra: Pimlico, 1992).

¹³ Bkz. Ian R. Christie, *Wilkes, Wyvill and Reform: The Parliamentary Reform Movement in British Politics, 1760-1785* (Hampshire, 1994).

¹⁴ E. P. Thompson, *The Making of the English Working Class* (New York, 1963).

Thompson'dan sonra, dönem üzerinde çalışan araştırmacılar ya reforma ya sınıf ayrımlarına ya da her ikisine birden odaklanıyorlardı. Albert Goodwin'in *The Friends of Liberty*'si İngiliz radikal hareketi üzerine yazılmış ilk somut eserini J.E. Cookson'un savaş karşıtı liberalizm üzerine yazdığı kitap, Olivia Manning'in siyasi dil odaklı çalışması ve J.R. Dinwiddy'nin geç dönemlerde on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında yazılmış makaleleri toplamı, James Epstein'in radikal söyleme bakışı üzerine çalışması, Dror Wahrman'ın orta sınıf çalışması ve Kevin Gilmartin'in radikal baskı kültürü çalışması izledi.¹⁵ Bu çalışmaların çoğu, Thompson'un 1790'larda radikalizmin canlı olduğuna ve sadece parlamenter reform arayan ılımlı-radikal Whig argümanlarından daha fazlası olduğuna dair inancını destekledi; emekçi kitlelerinin şikayetlerini içeriyordu ve ikna ediciliğinin ana nedeni, Pitt'in radikalizmin her türlüşünü baskılamaya dönük çıkarttığı yasalarının bu oluşumu zayıflatmasıydı. Thompson, dolaylı bir şekilde, İngiliz monarşizminin gücünü ve yeni-muhafazakâr ve ılımlı Whig hareketin devlet, monarşi ve kilise için destek sağlamada ne kadar başarılı olduğunu da hafife almakta ve tam olarak açıklamaktan uzak kalmaktadır.

İlerleyen yıllarda araştırmaların yönü değişti ve tarihçiler Thompson yorumunun eksikliklerini gidermeye başladılar. 18. yüzyıl siyasi ideolojisi üzerine yaptığı çalışmada H.T. Dickinson, radikalizmin temelden başarısız olduğu yönündeki dikkat çekici argümanı öne sürdü, çünkü kurulu düzenin muhafazakar savunması kuvvetli bir şekilde ikna edici olup radikal rekabete galip gelmişti.¹⁶ Ian Christie, 1984 yılında Oxford'da verdiği derslerde, İngiliz muhafazakarları arasında özellikle Edmund Burke'ün argümanının monarşistlerinkine kıyasla daha sağlam olduğunu

¹⁵ Albert Goodwin, *The Friends of Liberty: The English Democratic Movement in the Age of the French Revolution* (Cambridge, Mass., 1979). Diğerleri şunlardır: J. E. Cookson, *The Friends of Peace: Anti-War Liberalism in England, 1793-1815* (Cambridge, 1992), J. R. Dinwiddy, *Radicalism and Reform in Britain, 1780-1850* (Londra, 1992), James Epstein, *Radical Expression: Political Language, Ritual and Symbol in England, 1790- 1850* (Oxford, 1994), Kevin Gilmartin, *Print Politics: The Press and Radical Opposition in Early Nineteenth-Century England* (Cambridge, 1996), and Dror Wahrman, *Imagining the Middle Class: The Political Representation of Class in Britain, c. 1780-1840* (Cambridge, 1995). Ayrıca bkz. James Vernon, ed., *Re-Reading the Constitution: New Narratives in the Political History of England's Long Nineteenth Century* (Cambridge, 1996) ve Marcus Wood, *Radical Satire and Print Culture 1790-1832* (Oxford, 1994).

¹⁶ H. T. Dickinson, *Liberty and Property: Political Ideology in Eighteenth-Century Britain* (Londra, 1977), özellikle 7. Bölüm.

savunmaktaydı.¹⁷ Goodwin'in İngiliz radikalizmi üzerindeki büyük hacimli çalışmasına cevap niteliğindeki Robert Dozier'in monarşizm konusunda yazdığı kısa çalışma, kitlelerin 1792'nin sonlarında devletin ve anayasanın savunması için toplanıp gösteri yapmaya başlaması ve takip eden yıllarda dernek örgütlenmelerinin birbiri ile iletişim halinde büyük bir organizasyona dönüşmesinin başarısını detaylı şekilde izah etmektedir.¹⁸ Çalışması teorik anlamda bir başarıydı ve bir ölçüde sadece daha önce böyle bir çalışma olmadığı için dikkat çekicidir; bunun yanı sıra, monarşizmin tek başına güçlü ve ikna edici bir çerçeve olduğunu göstermeye çalışsa da tam anlamıyla başarılı olduğu söylenemez. Tartışmasını anket ve araştırma kitapları veya kilise kayıtları gibi kaynaklara başvurmadan, abonelik listeleri ve monarşist örgütlerin üyelik kayıtları gibi materyalleri tam olarak araştırmadan yapmıştı. Temel çalışmasının yetersizlikleri ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra farklı sorulara, özellikle de din kapsamındaki sorulara cevaplar aramaktaydı. Tarihçiler kilisenin radikalizme ne kadar meydan okuduğunu ya da okuyabildiğini, Fransız Devrimi'nin başlangıcı ile 1830'ların politik reformları arasında ne kadar değiştiğini anlamaya başladığı için, din adamlarının bu radikal dönemdeki tutumları son yıllarda canlı ve ilgi çekici bir konu haline geldi. Muhafazakâr siyasete artan ilgi açısından, Robert Hole ve Peter Nockles dini düşüncenin gelişimi konusunda çalışmalarını sundular, Hole Hristiyan teolojisini incelerken, Nockles Anglikan Kilisesi'nin Episkopal eliti ve ruhbanların *ancien régime* müdafaasına dönüşen Oxford Hareketi'nin kökenlerini araştırmıştır.¹⁹ C.D.A. Leighton, Devrimci Fransa'yı üzerinde kutsal kitaplarda da geçen kadim kehanet bulunan Deccal'e benzetirken, Anglikan Kıyametçileri'ni ve Anglikan karşıtlığının yerleşik düzeni savunmadaki rollerini araştırmıştır.²⁰ David Hempton, 18. yüzyılın sonlarında geleneksel dinin genel olarak

¹⁷ Ian R. Christie, *Stress and Stability in Late Eighteenth-Century Britain: Reflections on the British Avoidance of Revolution* (Oxford, 1984), özellikle 6. bölüm.

¹⁸ Robert R. Dozier, *For King, Constitution and Country: The English Loyalists and the French Revolution* (Lexington, 1983).

¹⁹ Robert Hole, *Pulpits, Politics, and Public Order in England 1760-1832* (Cambridge, 1989) ve Peter Benedict Nockles, *The Oxford Movement in Context: Anglican High Churchmanship, 1760-1857* (Cambridge, 1994).

²⁰ C. D. A. Leighton, "Antichrist's Revolution: Some Anglican Apocalypticists in the Age of the French Wars," *Journal of Religious History*, 24 (2000), 125-42. Leighton, İngiliz *ancien régime*'i ideolojisinin savunulmasında, Anglikan devrimci kıyametçiliğinin Katoliklikle ortak noktada buluşup yakınlaşmadaki başarısızlığını anlatmaktadır.

yeniden değerlendirilmesini teklif etti ve Kilise'nin itikadî ayrılıkçılık, reform ve diğer zorluklara karşı savaşını kaybettiğini belirtmektedir.²¹

Bununla birlikte, hiçbir tarihçi, geleneksel siyasi kültürün kalıcılığına dair, 1985'te yayımladığı kitabıyla 18. yüzyıl çalışmalarını neredeyse yeniden yapılandırılan, Anglikan ve aristokratik monarşi üzerine yaptığı bir çalışma ile tartışan J.C.D. Clark'dan daha spekülatif bir çerçeve ortaya koyamamıştır.²² Clark, İngiliz siyaseti, kültür ve toplum yapısını gözden geçirmeye 18. yüzyıl Britanya'sı üzerine çalışan tarihçilere yol gösterecek şekilde dönemin din ve inanç boyutunu da tartışmanın içine katarak izah etmeye çalışmaktadır. Politikanın yalnızca parti politikaları demek olmadığını, hatta İngiliz parlamento tarihinde iki kutuplu bir parti sisteminin fiilen bulunmadığı dönemlerin olduğunu belirten Clark²³, Britanya'nın *ancien régime*'ini canlı ve iyi durumda olduğu, 1688 Devrimi'nden 1828 ve 1832 reformlarına ve düzenin nihai çöküşüne kadar mükemmel derecede işlerliği olduğu düşüncesini sunarak tarihçilere düşünmek ve üzerinde çalışmak için eleştirilere uygun bir argüman sağlamıştır. Yayımlanmasından bu yana otuz yılı aşkın bir süredir, *English Society* fazlaca eleştiriye muhatap olmadı; Clark özellikle farklı siyasi ve dini düşünürlere güvendiği ve onlara atıf yaptığı, önceki tarihçilerin argümanlarını odaklandığı noktadan dışarıda tuttuğu için temel kaynak olarak göz önünde değildi. Neticede, az sayıda akademisyen ve araştırmacı Clark'ın tespit ve sonuçlarını desteklemiştir. *Ancien régime*'in ne Cromwell ara rejimi, ne 1688 nizamı, ne de Aydınlanma etkisi ile herhangi bir değişime uğramadığı, karşı-aydınlanmanın gücü ve sınırları keskin Whig-Tory kampları üzerinden kurulan parti siyaseti tartışmaları Clark'a özgüdür ve verimli bir eleştiri zeminidir. Bununla birlikte dinin varlığı ve muhafazakâr değerlerin korunması üzerine yapılan izahlar vurgulanmayı hak etmektedir.

İngiliz monarşist muhafazakârlığının bir dereceye kadar popüler ve yaygın olduğu iddiası 1990'lara kadar kabul edilmiş bir yorum haline gelmişti, bir kez daha, akademik ilginin

²¹ David Hempton, *Religion and Political Culture in Britain and Ireland: From the Glorious Revolution to the Decline of Empire* (Cambridge, 1996).

²² J. C. D. Clark, *English Society 1688-1832* (Cambridge, 1985).

²³ Bkz. Clark, "A General Theory of Party, Opposition and Government, 1688-1832," *Historical Journal* 23 (1980): 295-325.

seyri değişti ve tarihçiler seleflerinin varsayımlarını sorgulamaya başladılar. John Dinwiddy, David Eastwood ve diğerkleri, İngiliz monarşizminin yeniden yorumlanması alanında ön saflarda yer aldılar. Literatüre ikinci büyük katkı Mark Philp'in 1790'ların monarşist düşüncesinin en kapsamlı şekilde yeniden değerlendirilmesini sunan ve 1995'te *English Historical Review*'da yayımlanan makalesi oldu.²⁴ “Muhafazakâr doktrinin entelektüel gücüne aşırı vurgu”, monarşist dernek hareketlerinin faaliyetlerinde ve yayınlarında yer alan retorikler ile kullanılan dilin önemini ihmal etmiş, dönemin tarihine yönelik klasik anlayışı da değiştirmişti.²⁵ Hem dernek faaliyetlerine hem de muhafazakar doktrine dair büyük bir uyum eksikliği vardı ve bu doktrin basit ve tek taraflı değildi. Philp'e göre, monarşist ideoloji ve pratiği aslında çok esnekti ve bir o kadar da karmaşıktır; duruma, yere ve argümanı kimin formüle ettiğine bağlı olarak sürekli değişmektedir.²⁶ Dönemin politik ortamında uyum sağlayan istikrarlı monarşistler mutlaka muhafazakâr olmak zorunda değildir; monarşizm kavramı, bir öğreti birliği anlamına gelmemektedir ve belli bir dereceye kadar özgün biçimselliğe sahiptir. Monarşistlerin yazıları ve faaliyetleri, tarihçilerin belirli siyasi tutumlar hakkında ihtiyatlı bir şekilde sonuç alması gereken eserler veya sadece 'metinler' olarak dikkate alınmalıdır. Bir eski nizam yanlısı, savaş yanlısı, Burke muhafazakarlığı (diğer bir deyişle, köklü bir popülist muhafazakarlık) 1790'larda İngiliz kent kültüründe etkili olmaya başlasa da halkın geri kalanına yani Britanya kırsalına ulaşamamıştı.

Philp, popülist muhafazakarlık tezini tam olarak kabul etmeyen ya da ona meydan okuyan tek kişi değildi. 1790'ların başlarında tipik monarşist dernek üyelik ruloları yüzlerce hatta bazı durumlarda binlerce vatandaşın isimlerini içerebilmekteydi. Bu durum ülkenin belirli bölgelerinde yaygın olan monarşiye sadâkatin açık bir işareti olarak değerlendirilebilir. Sosyal baskının genellikle bireyleri bu derneklere katılmaya zorladığı

²⁴ Mark Philp, "Vulgar Conservatism, 1792-3," *English Historical Review* (1995), 42-69. Ayrıca bkz. John Dinwiddy, "Interpretations of Anti-Jacobinism" ve David Eastwood, "Patriotism and the English State in the 1790s," Mark Philp, ed., *The French Revolution and British Popular Politics* (Cambridge, 1991).

²⁵ Philp, "Vulgar Conservatism," 44.

²⁶ Philp durumu şu şekilde anlatmaktadır: “Bir gün, şimdi Paine'yi yakıcı bir şekilde yerenler, on iki ay sonra sırayla Pitt ve Dundas'ı da yakabilirler (hem de daha rahatsız edici bir şekilde, ve aynı nedenlerle yapabilirler). 1792-3'te tanımlanan şekliyle kaba muhafazakârlar 1795-6 ve 1799-1801'in isyankârları olabilirler. Kralın arabasını Ekim 1795'te Parlamentonun açılışından dönüşünde parçalayanlar, 1820'de ölümüne ağlayabilir ve daha sonra Kraliçe Caroline'in safında yer alabilirler,” Philp, “Vulgar Conservatism,” 66.

düşünüldüğünde genel tablo farklılaşmaktadır; ancak 1795'ten sonra radikal faaliyetin kısmen hükümet ve yerel yetkililerden gelen baskı nedeniyle azaldığı söylenebilir.

Londra Yazışma Derneği, Whig'lerin cumhuriyetçi ve aşırı liberal kanadı, Halk Dostları (*Friends of People*) hareketi ve Thomas Paine'in *İnsan Hakları*'nın (*Rights of Man*) ikinci bölümünün yayınlanması, İngiliz radikalizminin faal biçimde örgütlendiğini göstermişti. İngiltere ve Fransa arasındaki savaş, radikalizmin ve radikal örgütlerin hükümetin acil müdahale etmesi gereken bir durum olduğunu gösterdi. Pitt'in içişleri sekreteri Portland Dükü Windham'ın çabalarıyla hükümet, radikal faaliyetlere karşı yasal müdahale haritası hazırlayarak, ayrılıkçı faaliyetleri azaltmak, kurulu düzene karşı dernek hareketlerini önlemek ve ayrıca monarşistlere ilham ve ümit vermek için baskıyı arttırmaya yönelik yasaları yürürlüğe koydurdu. Belirli bazı veriler ışığında Pitt'in kırsalda önemli bir desteğe sahip olduğu ileri sürülebilmektedir. Özellikle 1795'ten sonra artan sayıda İngiliz, Fransız işgalinden korkup silahlanarak yerel milislere katıldı. Örneğin Liverpool'un gelecekteki ikinci kontu olan Robert Jenkinson, 1794 yılında Londra'daki yerel milislerine katıldı ve sonunda Cinque Ports Süvari Alayı'nda albay oldu.²⁷ Pitt'in kontrolünde gelişen (ve geliştirilen) ve sayıları giderek artan monarşist gruplar ve kitle hareketlerinin en önemlileri John Reeves'in Cumhuriyetçilere ve Eşitlikçilere Karşı Mülkiyeti (Mülkü) Koruma Derneği (*Association for Preserving Property against Republicans and Levellers - APLP*) ve sesi yükselen, Pitt'in desteği ile hızla büyüyen sağcı basının faaliyetleridir. James Sack'in işaret ettiği gibi, muhafazakâr bir basın ortamı yaratılması ve kurulu düzen yanlısı süreli yayınların artması ile 1790'ların muhafazakâr yazını “siyasi diyalogun kalıcı bir parçası” olmuştu.²⁸

İç huzursuzluk, otoriteye ve tahta karşı saygısızlık, radikal ajitasyon ve meydan okuma, belli bir ölçüde, monarşist-gönüllü milis faaliyetleri kadar, çağın belirgin özellikleridir ve İngiltere'ye has değildir. Hem radikal-cumhuriyetçi hem de monarşist ideolojide büyük miktarda çeşitlilik ve değişim vardı. Siyaset, parlamenter reformu isteyen ve Pitt hükümetinin politikalarına karşı çıkan savaş karşıtı bir muhalefet ve siyasi ve sosyal

²⁷ Norman Gash, *Lord Liverpool: The Life and Political Career of Robert Banks Jenkinson, Second Earl of Liverpool 1770-1828* (Cambridge, Mass., 1984), 26.

²⁸ James J. Sack, *From Jacobite to Conservative: Reaction and Orthodoxy in Britain, c.1760-1832* (Cambridge, 1993), 13-14.

değişime direnen hükümet yanlısı bir hareket arasında ve bu iki ucun tam ortasında yer aldı. Ayrıca oldukça tereddüt eden veya bazı konularda liberalken, bazılarında muhafazakâr olan çok sayıda birey vardı. Charles James Fox ve Charles Grey gibi Liberal Whig'ler kesinlikle parlamenter reformdan yana politikacıydılar, ama hiçbir şekilde Paine'in savunduğu gibi popüler radikalizmi onaylamadılar. Francis Plowden, bir yazar, tarihçi ve avukat, gibi önemli siyasi ve entelektüel figürler, 1792-3'ün ana akım monarşist dernekleri sadece şiddetli monarşik sadâkatleri ile değil, aynı zamanda bir dizi tanımlanabilir ortak değerlerle de tanınır oldular; yine de kurucuları John Reeves'in monarşist ve Tory ilkelerini olduğu gibi benimsemediler. Yine örnek olarak bazı Anglikan piskoposları 1790'larda kilise ve devletin savunulması için harekete geçti, ancak 'liberal' teoloji, kısmen Newtonculuşma ve kısmen Aydınlanma konusundaki eğilimlerini korudular. Fransız Devrimi'ne karşı tepkileri bir bakıma 'sağ kanat' olarak adlandırılabilirse, dini ve siyasi ideolojileri bundan oldukça uzaktaydı.

1790ların siyasi tarihi üzerine son zamanlarda yazılan çalışmaların birçok faydasından biri de tek bir tür ve kalıp halinde monarşizmin var olmadığını farkına varılmasını sağlamış olmalarıdır. Örneğin, monarşist dernekler 1792'nin sonlarında bir çığ gibi geldiler, ancak 1793 yazında hızla kayboldular. Yekpare bir bütün olmayan bu yapılar motivasyonlarını esasen Burke'den ya da Anglikan Kilisesi'nden almıyor ya da eski rejimin ideolojisine tam ve sıkı bağlılık göstermiyorlardı. Çeşitli parlamento üyelerinin ve özellikle Pitt'in kabine üyelerinin monarşist sadakati giderek daha savunmacı bir hal aldı ve iç ayaklanma ya da karışıklıkların sert biçimde bastırılmasını istedi; farklı yapıların ideolojik tekdüzeliği asayiş ve istikrar arayışında buluşmaktaydı. Pitt'in kendisi de muhafazakâr doktrinin meftunu değildi ve yurtdışında olduğu kadar ülke içinde de devrimci ilkelerle mücadele için temkinli, çoğunlukla pragmatik bir yaklaşımı tercih etti.²⁹ Diğer monarşistler, özellikle de Hannah More gibi yazarlar, Britanyalıları erdemi ve erdemli siyaseti tavsiye ederek cumhuriyetçi radikalizmle savaşmayı tercih ettiler, radikal eğilimleri reform ve dönüşüm olarak on sekizinci yüzyılın sonuna doğru bir tavır hareketi olarak yönlendirmeye gayret ettiler.

²⁹ Bkz. Mori, *William Pitt and the French Revolution*.

Anglikan, aristokratik, monarşik bir dünya görüşü, bu çalışmada İngiliz *ancien régime*'i olarak özetlenen yapının temel kaidesidir ve 1790'larda monarşizm esasen 18. yüzyıl Whiggismi'nin yolunu izlemektedir; monarşizm Whig siyasî tutumunun muhafazakâr bir biçimi haline evrimleşmişti ve Westminster siyasetinde 'yeni muhafazakarlık' olarak adlandırılabilir görüşleri doğurmuştu. Ancak yine de tanım olarak Tory geleneğine mesafelidir ve rasyonel-aydınlanmacı yönü ağır basmaktadır, kitlelere daha açıktır ve reform fikrine ihtiyatlı mesafede durmaktadır. Bu çalışmanın büyük kısmı Westminster dışındaki politik tartışmalarla ilgilidir, ancak 1790'ların politikalarını şekillendirmede etkili olan Pitt'in kabine üyelerinin de çoğunluğunun Tory'ler değil Whig'ler olduğunu belirtmek gerekir. Lord Camden, Lord Thurlow, Lord Loughborough, Grenville, Dundas, Kont Fitzwilliam, Lord Mansfield, Portland Dükü William Windham, Marquis Cornwallis ve Pitt'in hepsi onsekizinci yüzyıl Whig siyaset geleneğinin devamı olarak değerlendirilebilirler.³⁰ Kayda değer bir istisna, daha sonra Liverpool lordu ve Tory olacak olan gelecekteki başbakanın babası Lord Hawkesbury'dir. Siyasî stratejileri değişmiş olabilir, ancak siyasi ideolojileri büyük ölçüde değişmeden kalmıştır.

Bu çalışma, monarşist ideolojinin günün kilit meseleleri karşısında nasıl değişim gösterdiğinin altını çizmekte, Britanya'nın *ancien régime*'den ulus-devlet unsurlarına sahip bir monarşiye dönüşümü sürecinde sınırları belirsiz ve fakat tutarlı olduğu inancından yola çıkmaktadır. Philp, monarşist düşünce ve pratikte bir miktar akışkanlık olduğunu iddia etmekte haklıdır. Örneğin, Anglikan kilisesi, Britanya'da ya da dışarıda cereyan eden olaylara siyasi ve dini konularda mutlak bir fikir ve ağız birliği ile tepki vermemişti. Kilise, Samuel Horsley gibi Tory'ler de dahil olmak üzere bir kısım piskoposlar, devlet, kilise, muhalefet ve modern felsefe hakkında farklı görüşlere sahipti. Dolayısıyla tüm monarşistler muhafazakâr olarak sınıflandırılmamıştır. Ayrıca, bu çalışma, 1790'ların geniş bir siyasi tarihini açıklamak amacıyla yazılmayacaktır; dönemin siyasi tartışmalarını anlamanın bir anahtarının siyasi düşünürler ve figürler tarafından kullanılan politik stratejilerde ve söylemlerde yattığı konusunda ısrarcı olan

³⁰ 1768 genel seçimlerinde, bir Whig ve Charles James Fox'un arkadaş olan, daha sonra John Wilkes'in destekleyicisi olan Loughborough, bir Tory aday olarak Richmond için bir koltuk kazanmıştı, ancak çabuk taraf değiştirdi. Loughborough, 1783 yılında Portland Dükü liderliğinde Fox & North koalisyonu sırasında komisyon üyesi olarak atandı. Bkz. *Dictionary of National Biography*, cilt 60 (Londra, 1899), 132-133.

Philp'in analiz çizgisini izlemektedir. Muhafazakâr ideolojinin tüm İngiliz halkına ne ölçüde nüfuz ettiği gibi akademik çalışmalarda genellikle tartışılan ancak hiçbir zaman tatmin edici bir şekilde cevaplanmayan, izahı zor bir konuyu ele almamaktadır. Dernek ve gönüllü birlik üyeliği, gazete ve dergilerin dağıtımı ve satış rakamları, popüler mitinglere katılım, kilise ve taht çevrelerinde ve benzeri şeylere ilişkin niceliksel kanıtlarla bile, kaç İngiliz'in devletine ve kurulu düzenine sadık olduğunu belirlemek çok zordur. Diğer yanda, 1790'ların canlı ve hareketli entelektüel yazınında düşünce yazıları, kayda geçirilmiş vaazlar, kitaplar ve 4000 kadar risale³¹ aracılığı ile yayılan ideolojik tartışmalar ya doğrudan ya da dolaylı olarak Fransız Devrimi ile ilişkililiydi, ya da günümüz bakış açısıyla ilişkilendirilebilirler. Aynı tarihlerde basılıp dağıtılan yayınlarda hem devrim karşıtlığı ve siyaseten katı muhafazakarlık, hem de Fransa kaynaklı düşünce ve moda akımlarının benimsenmiş etkisini görebilmek mümkündür.³² Conrad Russell'ın, İngiltere'nin geçmişinde tamamen farklı, ama aynı derecede önemli ve çalkantılı bir dönem olan 17. yüzyıl ortaları için söylediği gibi "savaş zamanında kamuoyunun anlaşılması çok zordur: kaynaklar gerçeği her zaman ya çok az ya da olduğundan fazla söyleme eğilimindedir."³³ Bu çalışma kesinlikle 1790'ların siyasi atmosferinin Britanya kamuoyu üzerindeki güçlü etkisi için bir örnek teşkil eder, ancak muhafazakârlığın geniş kitlelere yayılması konusundaki tartışmalardan da uzak durmaktadır. İç Savaş tarihçilerinin I. Charles'ın politikalarına Avam ve Lordlar kamaralarında kaç kişinin muhalefet ettiğini belirleyebilmek için zorlandığı gibi, nüfusun daha büyük olduğu bir dönemde fikir sorunu daha da zorlaşmakta, siyasi katılımcıların sayısı daha fazlalaşmakta ve siyasi basının büyüklüğü daha önce görülmemiş ölçeklere çıkmaktaydı.

Bu çalışmanın diğer amacı, Aydınlanmanın İngiliz siyasi kültürü üzerindeki etkisini değerlendirmektir. Aydınlanma düşüncesi 18. yüzyılın sonlarında kültürel söylemle o kadar ayrılmaz hale geldi ki, şüpheci monarşist yazarlar ve düşünürler bile, Aydınlanmanın etkilerinden kaçamaz hale geldiler. 1790'larda Burke gibi bazıları, geleneksel İngiliz kültürünü laik, rasyonel ilkelerin saldırısından kurtarmaya çalışan bir

³¹ Amanda Goodrich, *Debating England's Aristocracy in the 1790s: Pamphlets, Polemics and Political Ideas* (Boydell Press, 2005), 14.

³² Linda Colley, *Britons: Forging the Nation 1707-1837* (New Haven, 1992), 165-166.

³³ Conrad Russell, *The Fall of the British Monarchies 1637-1642* (Oxford, 1991).

karşı-aydınlanma felsefesi dahî sundu. Kendi ideolojileri, kendi ifadeleri ile ‘aydınlanmış politik pragmatizm’, devlet, toplum, insan davranışı ve din hakkında aydınlanmış varsayımlar konusunda önemli miktarda karışıklık ve belirsizliğe sahipti; Bununla birlikte, aydınlanmış ilkelerin yerleşmesini ve İngiliz siyasi kültürü için anlamlarını ortaya çıkaran şeyin işte bu çok karışıklık, kararsızlık ve bir dereceye kadar da korku olduğu söylenebilir.

Bu çalışma, 1790'larda geleneksel İngiliz devlet düzeninin ideolojisi olarak monarşizmin Fransız Devrimi'ne ve savaş dönemindeki fikir hayatındaki yerine, İngiliz siyasi kültürüne ve 19. yüzyılın başındaki popüler siyasetin monarşist tepkisi üzerine yazılmış kısmen revizyonist bir yorum olacaktır. Monarşist öğretinin tutarlılığından, gücünden ve cazibesinden şiddetle şüphe eden tarihçilerin görüşlerine de eleştiri getirilecektir. Çoğunluğu daha önce incelenmemiş olan basılı broşürler, risaleler ve anketlere dayanan bu çalışma, monarşizm, Whig-Tory bölünmesi ve İngiliz siyasi tarihi için Fransız Devrimi'nin anlamı hakkında yeni sonuçlar sunmaktadır. Bu konuyla ilgili literatürün çoğunu gözden geçirirken, bazı tarihçilerin kavramsal araçları da benimsenip kullanılmakta ve sadece İngiliz *ancien régime*'ini değil, devlet nizamının ifadesini, retorliğini ve stratejilerini de yeniden yapılandırma gereğini vurgulamaktadır. Rejime bağlılığı ifade eden ‘sadâkatçılık’ kelimesi seyrek de olsa kullanılmaktadır, çünkü ‘muhafazakâr’ daha geniş ve esasen farklı bir düşünce çerçevesini ifade etmektedir. ‘Muhafazakâr’ örneğin İngiltere için daha çok Burke’cü ya da katı Tory dünya görüşü anlamına gelmektedir. Ancak geç 18. yüzyılda kategorik olarak ‘muhafazakâr’ tanımına girmeyecek bir takım monarşist-sadâkatçi kişiler mevcuttu. Bu çalışma 1792'de başlayarak, radikalizmin ilk kez gerçek bir tehdit olarak görüldüğü ve monarşist derneklerin şiddetli karşılık verdiği ve Amiens Barışı'nın yılı olan 1802'de sona eren spesifik bir kronolojik çerçeveye sahiptir. Bu bağlamda 18. yüzyılın sonunda İngiliz siyaseti ve kültürü hakkında belirli sonuçlar çıkarmak ve İngiltere'nin modernleşmesi (ya da dönüşümü) sorununu tartışmaya açmak amaçlanmaktadır. Siyasi, sosyal, kültürel, dini, diplomatik ve ekonomik anlamda, geleneksel bilgilerin yansıttığı şekliyle, 1789-1815 arasında, yekpare bir dönem olmasa bile, Britanya tarihinde önemli bir noktaya işaret edilmektedir: politika ve siyasi kültür açısından, geleneksel tarihi bilgiler her zaman Waterloo'dan önceki ve sonraki yıllara yeni bir muhafazakârlık ya da yoğun bir

Toryizm'in egemen olduğunu savunmaktaydı. Halbuki kaynaklar ışığında değerlendirilirse bu durumun her zaman geçerli olmadığı söylenebilmektedir. Sistem reformunu otuz yıl boyunca erteleyen siyaset, eski Whiggism'in radikal eğilimleri olan liberal geçmişi ve 19. yüzyılın muhafazakârlığı için dönüşümün temelini oluşturmuştur. İngiliz monarşist ideoloji incelenerek, siyasetin ve kültürdeki değişikliklerin sadece tepki ve parti siyasetinde yeni bir evrenin yaratılmasına yol açmadığı 1832 Reformu'nu geçersiz kılmak için kullanılan söyleme bakılarak da anlaşılmaktadır. Önerilen tezin çerçevesi Linda Colley'in *Britons*'unda *ancien régime* ve ulus-devlet tartışmalarının dışında kalmakta, Mark Philp ve J.C.D. Clark'ın İngiliz eski rejimine dini ve ideolojik yeni çerçeveler çizilmesi tutumuna mesafeli şekilde, Christie, Dickinson ve Macleod'un tutarlı bir monarşist ideolojinin varlığı üzerine tespitlerini kabul etmektedir. Tezin amacı, *ancien régime* ideolojisinin İngiliz monarşizminin belkemiği olarak hem seküler hem de liberal karakteristikte bir Whig düşüncesi içerisinde evrimleşerek varlığını koruduğunu tespit ederek, monarşizmin 1790'larda yaşadığı çarpıcı dönüşümle ve muhafazakâr gelenekten bağımsız biçimde ve 1790'lara özgü ideolojik ve entelektüel destekle ayakta kaldığını ortaya koymaktır.

1. BÖLÜM

***ANCIEN RÉGIME* VE REFORM: SEFERBERLİK DÖNEMİNDE WESTMINSTER SİYASETİ YA DA PITT'İN MAHARETİ**

Üyesi olduğu Halk Dostları (*Friends of the People*) adına hareket eden Charles Grey, 6 Mayıs 1793'te meclis reformu için bir dilekçe sundu. Bu hareketi zamanlama açısından hata olarak görülebilir, çünkü Avam Kamarası, İngiltere'nin şubat ayından beri Fransa'yla yaptığı savaş sebebiyle yoğun baskı altındaydı. Fransız Devrimi'nin bir yıl süren büyük dalgası dinmekteydi ve fakat yeni krizlere meydan hazırlamaktaydı. Fransa'nın Nisan 1792'de Avusturya'ya karşı savaş ilan etmiş olması, Prusya'nın Haziran'da Fransa'ya karşı savaş ilanı ve Ağustos'ta monarşinin düşmesi ve en önemlisi Bourbon hanedanının giyotine gönderilmesiyle neticelenecek olan 1792'nin Eylül Katliamları, Temmuz 1789'a karşı ideolojik sempatiyi derinden sarstı ve devrimin çok yüksek bir bedeli olduğunu gözler önüne serdi. 16. Louis'in 1793'ün ilk ayında idam edilmesi ve Fransa'nın İngiltere'ye savaş ilanı, İngilizlerin radikal devrimci harekete ve Fransızlara az ya da çok sempati duymasını veya İngiliz hükümetinin, Fransız örneğini ve reformunu izlemesi gerektiğine dair önerileri engelleyen temel faktörlerdi. Buna rağmen Thomas Paine, *İnsan Hakları*'nın ikinci bölümünü 1792'de yayımladı. Paine'den etkilenen, halkın hak ve hukukunu savunmaya kararlı Stirlingshire'lı kunduracı Thomas Hardy, radikal bir dernek olan Londra Yazışma Derneği'ni (*London Corresponding Society*) kurdu. Fransa ve İngiltere arasındaki siyasi hararetin yanı sıra, içerideki gelişmeler reformcuların davalarını savunmasını daha da zorlaştırmıştı. 1793'e kadar herhangi bir reformcu kolayca ayrılıkçı-cumhuriyetçi, jakoben veya kısaca hain olarak yaftalanabiliyordu.

1.1.REFORM ÇABALARI VE MUHAFAZAKÂR DİRENİŞ

Bu dönem, özellikle Mayıs 1793, parlamenter reform için bir girişimde bulunmak için uygun bir zaman değildi. Dolayısıyla Grey'in tasarısı 282'e 41 gibi ezici bir oyla

reddedildi.³⁴ Charles James Fox destekledi, ancak Grey ve arkadaşları “şimdiki zamanın, sorunu kurcalamak için uygun bir devir olduğu” konusunda yanıldığını itiraf etti.³⁵ Grey, Avam Kamarası’nı halkı yeteri kadar temsil edememekle suçladı, kırsaldaki muhafızların sayısının ilçelerin büyüklüğü ve ekonomik durumu ile orantılı olmadığı konusunda şikayet etti, taht ve meclisin “kontROLSÜZ davranışlarıyla despotik bir monarşi veya tehlikeli bir oligarşi oluşturmaya” başladığını söyledi.³⁶ Grey’in anayasal suistimaller iddiasına, ‘çürük’ (savunmasız - radikal hareketlere meyilli) kasabalar, geniş kapsamlı meclis patronajı, parlamento oturumlarının uzun süresi gerçeği de Grey tarafından eklendi.³⁷ Bu parlamento ihlallerini düzeltmek için Grey ve arkadaşları bazı ilçelerden gelen vekil sayılarını yeniden planlayarak imtiyazın eşit olmayan dağılımını telafi etmek istediler.³⁸

Grey, Avam Kamarası'na hem İngiliz anayasasını hem de ülkeyi kurtarmak için reformun gerekli olduğunu söyledi. “1763'te barışın sona ermesi üzerine halkın temsil edilmesi konusunda bir değişim olduğunu” iddia ediyordu, “bu ülke Amerikan savaşından kaçmıştı. Geçen yıl bu reform gerçekleşmiş olsaydı, muhtemelen bizi şu anki sıkıntılarımızdan kurtaracaktı.”³⁹ Fox, Grey'in amacının ve hedeflerinin yanlış anlaşılabilirliğini düşünerek, reform planlarının seçimlerde genel oy hakkını gerektirmediğini vurguladı. Fox, bu noktada İngiltere'de hiç kimsenin Fransız prensiplerini kopyalamak istemediğine dikkat çekti, bu yüzden görünürde Grey'in hamlelerinin kılık değiştirmiş birer Fransız manevrası olduğundan korkmak için hiçbir neden yoktu. Fransa bir yana, İngiltere'nin kendi anayasal reformlarına ihtiyacı vardı ve “Anayasa'yı kurtarabilecek tek şey Reform” idi.⁴⁰

Fransız Devrimi'nin patlak vermesi, 1780'lere damgasını vuran parlamenter reform hareketini bastırmadı, hatta bu harekete sürekli ivme kazandırdı. Charles James Fox ve

³⁴ *The Parliamentary History of England, from the Earliest Period to the Year 1803*. Cilt 30, 1792-1793. (Londra, 1817), 925.

³⁵ Alıntılayan L. G. Mitchell, *Charles James Fox* (Oxford, 1992), 120.

³⁶ *Parliamentary History*, Cilt 30, 788.

³⁷ *Parliamentary History*, Cilt 30, 795.

³⁸ *Parliamentary History*, Cilt 30, 799.

³⁹ *Parliamentary History*, Cilt 30, 802.

⁴⁰ *Parliamentary History*, Cilt 30, 921.

Charles Grey gibi reformcular, devrimi en azından ilk yıllarında, sadece reform nedenleri için değil, aynı zamanda 1780'lerin siyasi çöküşlerinden ve başarısızlıklarından sonra Whig partisini güçlendirmek ve Pitt'in hükümetini baltalamak için bir ilham kaynağı olarak gördüler. Halk Dostları Derneği, reform konusunda olduğu gibi parti siyasetiyle de oldukça ilgiliydi. Edmund Burke'ün *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler*'i gündemdeydi ve 1792 yazında devrimin kan dökmesinden önce ve savaştan çok önce, Burke'ün fikirleri dönemin Whig'lerinin çoğunu dehşete düşürmüştü. Onlara göre Burke müfrit ve bir ölçüde mantıksızdı; onun Grey'in nezdindeki şöhreti Whig partisinin ideolojisine zarar vermekteydi. Grey'in ana hedefi Whig'leri Burke'ün çılgınlığının etkisinden kurtarmaktı. Ancak Whigler, Burke'ün gerçekten doğru bir tutumda olduğuna ikna olmuş ve Pitt'e destek vermektedirler. Lord Grey, Halk Dostları Derneği'nin varlığının onları siyasi bütünleşmenin içerisinde tutacağını da umuyordu. Bununla beraber, Halk Dostları'nın oluşumu bir anlamda da geleneksel Whig partisi için tehlike anlamına geliyordu. Fox da Christopher Wyvill de bu sürece aktif olarak katılmadılar. On yıl boyunca politikalarının karakteristiği haline gelen Jakobenizm korkusunu yaşayan ve yaşatan William Windham, derneğin hedeflerini "istedikleri ve ulaşmaya gayret ettikleri devletin tam bir örneği" olarak adlandırdı.⁴¹ Derneğin faaliyeti Grey'in reform dilekçesi ile sekteye uğramıştı. Teklifi sunanlar hızlı ve net bir şekilde Avam Kamarası'nda kınandılar. Pitt, sistemde reform sorununun bir değişiklikten daha fazlasını içerdiğini savundu; Meclis'e "toplumun ve hükümet biçiminin bütün temel ilkelerini içerdiğini" söyledi.⁴² Halk Dostları Jakoben dernek olarak etiketlenmişti ve dolayısıyla İngiltere'nin geleneksel kurumları için çok tehlikeliydi:

Ülke için ılımlı bir reformdan daha fazlasını istediği, amacı gerçekten de sonuçlarından göremediğim Fransız prensiplerini tanıtmaktan başka bir şey olmayan, küçük ama küçümsemeyen bir parti oluşturduğunu korkarak algıladım. Bu nedenle, ılımlı bir reformun verimli olamayacağı hiçbir iyiliğin elde edilemeyeceğini, çok fazla tehlikenin ortaya çıkabileceğini ve kötülük eden insanlara, geliştirmeyi arzu ettiğimiz bu anayasayı alt etmeleri için bir açıklık sağladığını gördüm.⁴³

⁴¹ L. G. Mithcell, *Charles James Fox and the Disintegration of the Whig Party 1782-1794*. (Oxford, 1971), 222.

⁴² *Parliamentary History*, Cilt 30, 890.

⁴³ *Parliamentary History*, Cilt 30, 895.

İngiltere'de jakoben kulüplerinin ortaya çıkışı ve yükselişi, bunun sonucunda Fransız devrimci ideallerinin yayılması, reformcuların hayallerindeki ‘ulusal konvansiyon’ları için hiçbir şeyden vazgeçmeyecekleri ve halkın iradesini siyasi otoritenin tek kaynağı olarak belirleyecekleri, bu konuda da kararlı oldukları intibasını vermekteydi. Fransız siyasi prensipleri İngiltere'de bir çeşit inanç standardı haline gelmişti ve Fransız devrimci hükümeti bu inanca sahip olanlar için anayasal ve politik bir model teşkil etmeye başlamıştı.

Grey'in 1797 reform önerisi de benzer bir karşılık aldı. Whig ve Fox etkisine ve himayesine karşı çıkma prensibine dayanan önerinin amacı Avam Kamarası'nda “özgür ve tatmin edici” bir temsil dağılımı oluşmasıydı. Bölgesel temsil için yerel üyelerin sayısı 92'den 113'e çıkarılacak, her *county*, her biri tek bir temsilci gönderecek şekilde büyük bölümlere ayrılacaktı. 400 üye sadece ev sahipleri tarafından iade edilecekti. Grey, orantılı seçimler yapılması çağrısında bulundu, çünkü mevcut yasalar, büyük şehirlerde bulunan sayıca fazla seçmenin yalnızca bir temsilci göndermesini öngörmekteydi. Avam Kamarası'na “evden (kamara) dışlamak isteyeceği kişilerin ne toprak mülkiyetine ne de ticari girişime sahip olan, ne de belirli bir alanın uzmanları” olduğunu söyledi. Reform tasarısının kabulü, temsildeki mevcut suiistimalleri ortadan kaldıracak ve belki reformdan daha fazlasını yapacaktı: İngiltere'yi Fransa ile olan savaşıdan ve muhtemel siyasi ve mali yıkımdan kurtaracaktı. “Mevcut Avam Kamarası, bizi kaynaklarımızın sonuna getirmişti, yıkımımızı engellenmesi ancak ve ancak meclisin yapısında bir değişiklik olursa mümkün olabilir.”⁴⁴

Grey'in söylemi ile çok az kişi ikna edilebildi. Tasarıları 91'e karşı 256 oyla reddedildi. Savaş ve devrim döneminde reform önerisinin büyük riskini alan Grey'in mağlubiyeti ortak akıl gereği tedbir almanın gerekli görülmesi sebebiyle ortaya çıkmıştı.⁴⁵ Siyasi ajandasına ve Charles Grey ismiyle özdeşleşen derneğe hiç katılmamış, işlerine karışmamış veya onaylamamış olsa da Grey'i bir kez daha desteklemiş olan Fox, tasarının neticede iyi ve faydalı olabilecek sonuçlarını vurgulama gereği hissetti; muhalifler

⁴⁴ *The Parliamentary History of England, from the Earliest Period to the Year 1803*, Cilt 33 (Londra, 1818), 651-652.

⁴⁵ E. A. Smith, *Lord Grey 1764-1845*. (Oxford, 1990), 66.

tedbirli olma ve riskli işlere girmeme konusunda ne düşünürse düşünsün, reform zamanı gelmişti. Temel iddia şuydu: halihazırdaki savaş ve radikal kargaşa durumunda, “özgürce seçilmiş bir Avam Kamarası’nın halkın desteğini arttırma [ve devrim dalgasının risklerini azaltma] olasılığı daha yüksek olmaz mı?”⁴⁶ Fox ve Grey, parlamento reformunun radikalleri yatıştırıp sosyal barışı ve düzeni tesis edeceğine inanmışlardı ve parlamentoyu da buna ikna etmeye çalıştılar. Fox, geleneksel İngiliz anayasal argümanlarına başvurdu:

Hükümeti güçlendirmek için halkın hükümeti oluşturması gerekir; bu şekilde ortaya konan büyük politik bilgelige göre hareket etmeli, insanları sisteminizin orijinal ilkelerine, hükümetinizin gücüne çağırmalısınız. Bunu yaparken yenilik yapmayacaksınız, taklit etmeyeceksiniz. İngiltere halkını İngiltere hükümetinin kurucu bir parçası haline getirirken, atalarımız tarafından tasarlanan ve çerçevelenen orijinal yapıyı restore etmekten başka bir şey yapamazsınız.⁴⁷

Lord Hawkesbury, öneriye şu şekilde karşılık vermişti: “[ortada] şikayet ettiğiniz kötülük yoktur; eğer olsaydı, çare bulmak hiç zor olamazdı. Kötülük, örneğin toprağa [ve mülkiyetine] olan ilginin büyüyen etkisi olsaydı, çözüm de buna uygun olacaktı. Açık ya da yakın, ülke sathında, çözüm belli olacaktır; ama değildir, çünkü hiçbir kötülük yoktur.”⁴⁸ Pitt, 1790’ların ruhuna uygun ve karakteristik bir cevap verdi: “şimdi onarmak istediğimizden çok daha büyük bir kötülük getirme tehlikesini de düşünmeliyiz; ve anayasanın tamamen imha edilmesinden daha azını hedeflemeyen ilkelere karşı açık ve savunmasız olmanın ne kadar ihtiyatlı olup olmadığını da düşünmeliyiz.”⁴⁹ Grey ve diğer reformcuları genel oy hakkı talep etme görüntüsü altında aslında Paine’in insan hakları öğretilerini ve radikal hedeflerini ilerletme çabası içinde olmakla suçladı. ‘Jakobenler’ tanımlaması ile hedefe koyulan reformcular, bu bakış açısıyla değerlendirilince İngiliz anayasasının ruhunu tehdit etmekteydiler, İngiliz yasalarını ve dinini, sivil toplumu, mülkiyeti ve mülkiyet haklarını zedelemeye çalışmaktaydılar. ‘Reform’, Fransız devrimci fikirlerini yaymak, nihai hedef olarak İngiliz monarşisini devirmek ve ‘halkın’ isteklerine dayalı bir siyasi sistem kurmak için bir örtü olarak değerlendirilmişti. Ayrıca Pitt, parlamentoya ve mevcut kabineye destek toplamak için reformun gerekli olmadığına dikkat çekmekteydi. Ona göre, İngiliz

⁴⁶ *Parliamentary History*, Cilt 33, 714.

⁴⁷ *Parliamentary History*, Cilt 33, 715.

⁴⁸ *Parliamentary History*, Cilt 33, 714.

⁴⁹ *Parliamentary History*, Cilt 33, 687.

hükümeti halktan hiç olmadığı kadar sıcak ve içten destek alıyordu. Fransa tehdidi, kamuoyunu monarşi ve majestelerinin hükümeti safında birleştirmekteydi.⁵⁰

Pitt'in muhalifleri, Pitt'i Grey'in her iki reform tasarısına da karşı çıkması konusunda ikiyüzlü ve oportünist olarak tasvir ettiler. Ancak Pitt ve reform fikri birbirine zıt iki kavram asla değildi: 7 Mayıs 1783'te, Avam Kamarası'na hitaben, kimsenin İngiliz anayasasına kendisinden daha fazla hayran olmadığını, ancak son yılların olayları ve koşullarının - Amerika ile savaş, kamu harcamalarında ve dolayısıyla vergilendirmedeki büyük artışlar gibi - insanları bir çözüm için parlamentoya odaklanmaya zorladığını, sadece anayasal uygulamaların kötüye kullanım ve zayıflıklarla dolu olduğunu tespit edilmesi gerektiğini belirtti. “Anayasa ruhunu şu anki biçiminden önemli ölçüde sapmadan yenilemek ve canlandırmak” isteyen Pitt, genel oy hakkı gibi zamanın şartlarına göre tehlikeli fikirlerden uzak durarak bir tasarı getirdi; iki temel reform teklif etti: seçimlerde rüşvetin önlenmesinin sağlanması ve “ağır ve kötü şöhretli yolsuzluktan” suçlu bulunan kasabaların seçimin dışında bırakılmasını önerdi.⁵¹ Önerisi kabul görmedi.

İki yıl sonra Pitt tekrar teşebbüste bulundu. Başbakan olarak, parlamento reformu konusunda kralın veya kabinenin desteğini alamayacağını biliyordu, bu yüzden tasarıyı özel üye olarak sundu. Tedbirini tanımlarken üslup olarak Grey'e benziyordu: “bugün yasama organımızın ne olduğunun pratik tanımı, tam olarak budur: Serbestçe seçilen bir meclis, oradaki insanlar ve seçmen kitlesi arasında en yakın ve en mükemmel bir sempati... Böyle bir Avam Kamarası, anayasanın başlangıçta tesis edilmesinin de zeminiydi ve böyle bir Avam Kamarası, şimdi her reformcunun kurulmasını arzu ettiği şeydi!”⁵²

Pitt'in parlamento reformuna karşı tavrının tersine dönmesi, Fransız devriminin başlamasından sonra İngiliz siyasetinin ve siyasi söylemin değişen doğasıyla ilgilidir. Kral III. George'un, Pitt'in, muhafazakarların ve Whiglerin, Grey'in Halk Dostları Derneği'nden korkacak bir şeyleri yoktu. Derneğin amaçlarından birisinin Pitt

⁵⁰ *The Speeches of the Right Honourable William Pitt, in the House of Commons*, Cilt 2 (Londra, 1817), 300.

⁵¹ *Speeches*, Cilt 1, 46-49.

⁵² *Speeches*, Cilt 1, 164.

hükümetini devirmek olduğunu iddia edebilmek için toplumun çoğunluğunun İngiliz anayasasını ve geleneksel İngiliz kurumlarını imha etmeye çalışan fanatik jakobenlerden oluştuğunu öne sürmek gerekirdi. Oysa ki, Dernek aristokratların ya da en azından yüksek gelire sahip kişilerin devam ettiği bir kulüptü. Tüm üyelerin üyeliğe aday gösterilmeleri gerekiyordu ve bunun üzerine yüksek bir üyelik ücreti ödemek zorunda kalıyorlardı. Grey söz konusu olduğunda, kendisi de İngiliz anayasası için doğrudan bir tehdit değildi. Grey, Fox'un inancına (geleneksel İngiliz özgürlüklerini monarşinin gizli baskısına karşı savunan, nüfuz ve himayesine karşı koyan disiplin) yakın olsa da John Derry'nin onu tanımlarken söylediği şekliyle bir “aristokrat reformcu” gibiydi.⁵³ Avam Kamarasında oransal bir temsil istese de bu temsilin ‘sanal’ olmasını istedi. Her kasaba parlamentoda temsil edilmemeliydi, zirâ ancak farklı geçmişlere sahip vekiller ile ülkenin hayati çıkarları yeterli ve adil bir şekilde temsil edilebilirdi. Önerdiği tek şey, üzerinde gerçek anlamda reform gerçekleşmemiş bir sistemin yapısında belirli birtakım değişiklikler yaparak reform havasını yakalamaktı. Fransız Devrimi'nin ilk vaadini benimsemiş olsa da popüler egemenliği veya cumhuriyetçi anayasaları savunmadı. Grey, Derry'nin belirttiği gibi, “anayasayı müdafaa konusunda neredeyse Pitt kadar gayretli” idi.⁵⁴ Yolsuzluk meselesi İngiliz siyasi dokusunda devrim niteliğinde değişikliklere başvurmak zorunda kalmadan da, örneğin hane halkına oy hakkı verilerek de önlenebilirdi. Grey genellikle ondan daha radikal olan ve davasını bozabilecek Halk Dostları üyelerine karşı da temkinli davranıyordu.

1.2. POLİTİK ÇEKİŞMELER VE İSTİKRAR ARAYIŞI

Monarşistler Grey'in reform ideolojisinin hem amacını hem de olası sonuçlarını yanlış tanımlamış ve belli ölçüde de abartmışlardır. Fransız Devrimi ve İngiltere'nin Fransa ile savaşı, onlara Fransız devrim ihracı planlarıyla ilişkilendirerek Whig ilkelerine saldırma ve onları yenme fırsatı verdi. Bir gazeteci ve eski bir bankacı olan William Playfair, kısmi bir reformun “kendi içinde saçma” olduğunu, tam bir reformun “bir devrim yaratacağını” söyledi ve bunun “bir iç savaş ve ulusal iflasla sonuçlanacağı” konusunda “ticaretimizin, üretimimizin ve ulusal önemimizin yıkılmasının vahim sonuçları olacaktır” şeklinde

⁵³ Bkz. John Derry, *Charles, Earl Grey: Aristocratic Reformer* (Oxford, 1992).

⁵⁴ John Derry, *Charles, Earl Grey*, 71.

uyarıda bulundu.⁵⁵ Bir başka monarşist, Grey'in derneğinin amacının “reform yapmak değil, topyekün yıkmak” olduğunu ilan etmişti.⁵⁶ Playfair Grey'i “tam temsil ilkesinin önünde eğiliyor, işte yeni politikacıların idolü, *İnsan Hakları*'nın yeniyetme yazarı, karşıtlarının en zayıf ve en cahiliyle aynı kör bir saygı ile hem de” diyerek eleştirmekteydi.⁵⁷ Grey'in hiçbir zaman tam temsili önermediği gerçeği önemli değildi, üzerinde durmayı gerektirmiyordu; siyasal iklim, monarşistlerin argümanlarını aşırılık yanlısı, telaşlandırıcı bir dilde yakalamalarını siyaseten zorunlu kılmakta ve rakiplerini yenmeyi kolaylaştırmaktaydı. Fox'un siyaset tarzı, sadıkların gitmeye ne kadar hazırlandıklarını daha açık bir şekilde göstermektedir. İsimsiz bir risalenin yazarı, Fox ve takipçilerinin son derece tehlikeli oldukları konusunda okurlarını uyarmıştı: “Bay Fox'un ve partisinin zaferini bir devrimden başka bir şey olarak gören bir kahvehane politikacısı bile yok, bir köy *quidnunc*'u bile yok!”⁵⁸ Pitt'in bakanlığı gücünü kısmen Fox'un partisinin İngiliz ulusu üzerinde yarattığı tehditten aldı ve kitleler Fox korkusuyla Pitt'i desteklemek için birleşti. Fox'un nihai arzuları “Parlamentoyu tahkir ve tezyif etmek, halkı yoz biçimde pohpohlamak, kötü insanlar tarafından da sevilme ve iyiler tarafından kolaçan edilmektir; tutkudan başka prensibi de yoktur, amillerinde bir aksaklık ve icraatında pişmanlık da yoktur.”⁵⁹ Yazar ayrıca nostaljik mesajlar da vermektedir: “Whigler'in ve Toryler'in [kesin hatlarla ayrılmış] olduğu, Majesteleri'nin ve Ülkesi'nin [tartışılmaz] olduğu o mutlu zamanlara döneceklerine inanalım.” Fransız Devrimi, Fransa ile savaş ve Jakobenizmin yayılmasıyla beraber İngiliz siyaset pratiği bozulmuş ve geleneksel İngiliz parti yapısının izlenmesi zorlaşmış ve artık yeni siyasi bölünmeler yaratmıştı. “Biz sadece Fransız ve İngilizlere, soygunculara ve mülk sahiplerine, yasal ve kanunsuz insanlara ayrıldık.”⁶⁰ Grey ve onun reformcuları tarafından kurulu düzene

⁵⁵ William Playfair, *Inevitable Consequences of a Reform in Parliament*. (Londra, 1792), 6. Playfair 1789'da Paris'teydi ve *Dictionary of National Biography*'e göre St. Antoine mahallesinde kurulan ve Bastille ayaklanmasına da katılan bir milis grubunun parçasıydı. İki yıl sonra Playfair, Palais Kraliyet Bahçesinde öfkeli bir çetenin ellerinden eski bir yargıç tarafından kurtarılmıştır. 1793 veya 1794'te İngiltere'ye döndükten sonra Fransız Devrimi'ne karşı yazı yazarak hayatını kazandı. Bkz. *Dictionary of National Biography*, cilt 45 (Londra, 1896), 414-415.

⁵⁶ Playfair, *Remarks on the Proceedings of the Society, Who Style Themselves "The Friends of the People:" and Observations on the Principles of Government, as Applicable to the British Constitution*. (Londra, 1792), 7.

⁵⁷ Playfair, *Remarks*, 15.

⁵⁸ *A Letter Upon the State of Parties: Being the First of a Series of Letters Upon the State of Public Affairs* (Londra, 1797), 13. ‘Quidnunc’ Latince ‘şimdi ne? (haberler ne?)’ anlamına gelmektedir ve anlamca en yakın Türkçe kelime ‘dedikoducu’dur.

⁵⁹ *A Letter Upon the State of Parties*, 28.

⁶⁰ *A Letter Upon the State of Parties*, 7.

getirilen eleştiri ve reform talepleri, Pitt'in (Pitt'in başbakanlıktan düşürülmesinden daha azıyla yetinmeyecek olan) Fox ve ortaklarına yönelik tehdidi, yazarın görüşüne göre, İngiltere'de politik söylem ve politik uygulamayı temelden değiştirmektedir; bu durumda her şeyden ve herkesten önce Fox suçlanmaktaydı.

Fox'un politik karikatürleri ortalığa saçılmıştı ve belki de Fox'un kendisinden bile ünlülerdi. Dönemin politik hicvinin karakteristik tek bir özelliği (reformcu, radikal cumhuriyetçi, veya monarşist) yoktu; ayrıca Fox'un ideolojik ve parlamenter düşmanlarının çoğunun tutumlarını da özetlemekteydi. Çok bilinen bir karikatürde Fox'un alını "kişisel çıkar" terimiyle etiketlenmiş, vücuduna tespit edilmiş mengeneler, siyasi eksiklik veya kişisel başarısızlıkla etiketlenmiş iç organlarını göstermekteydi.⁶¹ Zamanın mizah anlayışında Fox bir Jakobendi, değilse de kesinlikle ondan daha kötü bir şeydi; *A Letter Upon the State of Parties* isimli isimsiz mektubun yazarı, suçlar ve cüretkarlık üzerine kurguladığı sistemde Fox'u mutlak kötülüğün merkezi, yani jakoben tehlikenin en birinci ajanı olarak tasvir etmişti.⁶²

Edmund Burke'ün diğer Whigler ve Fox'la olan ilişkisi, *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler*'e gelen şiddetli tepki ve Fox'un, Burke'ün "sadece delilik" diye tanımladığı görüşlerini alaya alarak reddetmesiyle oldukça gerginleşmişti; bu gerginlik savaşın başladığı aylarda daha da artacaktı. Burke, Fox'u Jakobenliğe karşı askeri bir isyanı bastırması için yürütme gücünün artırılmasının doğuracağı korkuları kışkırtmakla suçladı; monarşinin gücü ile ilgili endişenin çokça kullanılan bir Whig fikri olması Burke için önemli değildi.⁶³ Fox, sadece Jakobenizmin başarısını görme arzusuyla motive olmaktaydı ve dolayısıyla parlamenter reform meselesi ikinci planda kalmaktaydı. Fransız Ulusal Meclisi üyeleri dışında, çekincesiz ve şerhsiz biçimde

⁶¹ William Dent, *A Right Honourable Democrat Dissected* (January 1793). British Museum, Department of Prints and Drawings, BMC 8291, alıntıl原因 H. T. Dickinson, *Caricatures and the Constitution 1760-1830*. (Cambridge, 1986), 146-147.

⁶² *A Letter Upon the State of Parties*, 37.

⁶³ Edmund Burke, "Observations on the Conduct of the Minority 1793," Ed. L. G. Mitchell, *The Writings and Speeches of Edmund Burke. Cilt 8: The French Revolution 1790-1794* (Oxford, 1989), 402-452. Observations, 1793'te Portland Dükü'ne ve Kont Fitzwilliam'a gönderilen iki mektuptan oluşmaktadır; 1797'ye kadar yayımlanmadı, daha sonra Fransız Politikaları ile ilgili olarak *Two Letters on the Conduct of Our Domestic Politics, with Regard to French Politics: Including "Observations on the Conduct of the Minority, in the Session of 1793"* şeklinde basılmıştır.

‘halkın hükümeti’ kavramına gerçekten inanmış hiç kimse bulunamıyordu. Bununla beraber, reformcuların tek amacı reform yapmak değil, “Avam Kamarası’nı itibarsızlaştırmak ve rezil etmek” idi. Bu görüşe göre Grey’in dilekçesi hem “cüretkâr” hem de “sinsi” idi.⁶⁴

Burke, 1793'teki siyasi çatışmaların bazı açılardan 1784 siyasi krizini yinelediğine inanıyordu. Mevcut kriz "ülkede ve dışarıdaki her şeyle ilgili olarak, şimdiye kadar 1784'ünki kadar kritik" olarak tanımlanıyordu:

[Ş]u anda ve bu oturumda, [Fox, Grey ve Sheridan] bezdirici bir şekilde direnmemiş olsaydı, Kral'ı tavsiyelerini reddetmeye ve tavsiye verenlere [peşinen] itiraz etmeye ikna ettiğinde Avam Kamarası'nın durumunu da gözden kaçırmazlardı (Bay Pitt'in 1784'te yaptığı gibi); ancak, benim görüşüme göre, bu ulusun güvenliği ve bağımsızlığı şimdi Hristiyan dünyasında her ülkenin barış ve istikrarı ile Avam Kamarası ve tüm Anayasayı tamamen yıkmamanın aracı olurdu.⁶⁵

Charles James Fox ve Lord North’un hükümet ortaklığının 1783'te çöküşü ve Pitt'in 1784'te yükselişi, 18. yüzyıl İngiliz siyasetinin sarsıcı olaylarıydı; nihayetinde on yılın geri kalanında siyasi tartışmanın doğasını tanımladı. Burke'ün 1793'teki inancı, 1789 olaylarının, terörün, ayaklanmanın ve kaosun, daha geniş açıdan bakıldığında da son dört yılın olaylarının, 1783-4 krizi kadar İngiliz siyasi tartışmalarını şekillendirmede çok önemli olduğu idi. Günün koşullarında Fransız Devrimi’nin, Fransa ile savaş anlamına geldiği söylenebilir. Bu anlam, muhalefetin söylemini, siyasi tartışmaları ve siyaset etme şekillerini kökten değiştirmekteydi. Burke ve diğer birçok monarşiste göre, Westminster’da siyasetin taşıdığı riskler çok yüksekti ve bu nedenle Fransız Jakobenliği ve İngiliz radikalizminin başarılı olma ihtimaline karşı daha sert politik önlemler benimsenmesi gerekiyordu.

Charles James Fox, bir siyasi figür olarak, 1790’larda politik tutumlar ile politik gerçeklik arasında giderek açılan mesafeyi göstermektedir. Fox, hiciv yazarları ve muhafazakâr Parlamento üyeleri tarafından tasvir edilen karikatürüne benzetilmeye başlamıştı. Fransa'ya ve yeni düzenine karşı çok hevesli bir görüşe sahipti. Lord Grenville'e sık sık

⁶⁴ Burke, *Observations*, 439-440.

⁶⁵ Burke, *Observations*, 450-451.

atıf yaptığı açıklamada Fox, Fransız Devrimi'ni “dünyada gerçekleşmiş olan en büyük olay olarak” ilan etti.⁶⁶ 1791'de Avam Kamarası'na, yeni Fransız anayasasını “herhangi bir zamanda veya ülkede insan bütünlüğünün temelinde kurulan en muazzam ve görkemli özgürlük yapısı” olarak gördüğünü söyledi.⁶⁷ Fox ayrıca, Thomas Paine'e yönelik eleştirilerine rağmen onun insan hakları teorisinin savunuculuğunu da yapmaktaydı; Fransız monarşi geleneğini asla hafife almadı ama Fransa'nın İngiltere için ciddi bir tehdit olduğuna da inanmadı. Devrimin meşru ve değerli olduğuna inanıyordu, çünkü İngiltere'de Fransız ilkelerini benimsemekten çekinen anti-jakoben elitin aksine Fransızların sadece İngilizlerin 1688'de Kansız Devrim ile oluşturduğu örneği izlediklerini düşünüyordu. 1790'lar boyunca, Devrimin ve İngiltere-Fransa savaşının özgürlüğü baskılayıp Avrupa'daki diğer monarşileri de etkileyeceğinden endişe ediyordu.

Fox aslında ne tam bir Jakoben, ne monarşist ne de reformcuydu; Westminster siyaset skalasında, Whig geleneğinde ve tanımsız bir noktada durmaktaydı. Fransız Devrimi'ne olan tutkusu yüzeyseldi ve siyasetini büyük ölçüde etkilememişti. Grey gibi İngiliz monarşist parlamenterler Fox'u abartılı tanımlamışlardı. Radikalizmin aşırılıklarından ve özellikle muhafazakâr Whig'lerin ve Burke'ün sertliğinden kaçınırken, gereksiz siyasi ya da anayasal yeniliğe de karşıydı. John Deny'nin belirttiği gibi Fox, 1790'ların siyasi tartışmalarında “geleneksel anayasal bilgelik” tutumunda ısrar ediyordu.⁶⁸ Grey'in ikinci reform teklifini desteklerken Fox, Avam Kamarası'na hitabında şöyle söyledi: “şiddet veya yenilik olmadan bizi kaybettiğimiz enerjiye geri götürecek açık ve uygulanabilir bir yol varsa, [o] yerini korudu, İngiliz sisteminin bu şansı İngiliz güvenliği için yapılan değişiklikler ve oynamalarla bir an bile kaybolmamalı.”⁶⁹ Öte yandan açık biçimde de “her zaman genel oy hakkını reddettim” dedi.⁷⁰ Bunun yanı sıra Fox, partisinin üyelerini yabancılaştırıcı söylemlerden kaçınmak için bu dili kullanmaktadır. Fakat o reforma tamamen karşı ve anayasacı Pitt tarafından kullanılan argümanları da kendisine düstur edinmişti: geleneksel İngiliz özgürlükleri için saygı, hukukun üstünlüğü, ve kurulu düzen, yani İngiliz *ancien régime*'i. Fox, Grey gibi, aristokrat bir reformcuydu ve radikal

⁶⁶ Alıntıl原因 Mitchell, *Charles James Fox and the Disintegration of the Whig Party*, 110.

⁶⁷ Alıntıl原因 Mitchell, *Charles James Fox*, 160.

⁶⁸ John Deny, *Charles James Fox* (New York, 1972), 306.

⁶⁹ *Parliamentary History*, Cilt 33, 703.

⁷⁰ *Parliamentary History*, Cilt 33, 726.

değişimi, yani devrimi, savunmamıştı. Fox'un monarşistler tarafından İngiliz siyaseti ve kültüründe iyi olan her şeyin yok edicisi iflah olmaz bir Jakoben olarak tasvir edilmesi, 1790'larda ana akım haline gelen yeni 'monarşist mit'in inşasının bir parçasıydı, İngiltere'de siyasetin doğasında olan karşıtıyla birlikte var olma prensibinin yansımasıydı ve jargon da gerçeğin daima önündeydi.

1.3. WHIG'LERİN DÖNÜŞÜMÜ

'Whig siyaseti' bir etiket olarak artık Devrim'in ilk on yılının politik söylemiyle paralel olmadığı için monarşizm için asla bir tehlike olmadı. Mitchell'in gözlemlediği gibi, "1790'lardaki 'Foxvâri' siyaset hakkında dikkate değer olan şey ... önceliklerinin Fransız Devrimi'nden çok da etkilenmediği idi; "1784'ün dilini konuşmaya devam ettiler."⁷¹ Burke, 1789 ve 1784 arasında karşılaştırmalar yapmaktayken, Fox 1790'lar siyasetinin 1780'ler siyasetinden farklı olduğunu görmekte başarısız olmaktaydı. Fox, İngiliz *ancien régime*'i konusunda ve diğer tabulaşmış temel meselelerde kendisinden çok daha radikal unsurlardan uzakta durmak istediğinden Halk Dostları Derneği'ne katılmayı reddetti. 1790'lar boyunca asıl endişesi eski Whig partisinin korunmasıydı ve derneğin Whigleri böleceğini hissetti. 1784'ün ruhu, Fox'un Westminster'de söylediği ve yaptığı hemen hemen her şeyde kendini hissettirdi. Diğerleri radikalizm, Jakobenizm, devrimin yayılmacılığı ve Fransız cumhuriyetçi ilkeleri hakkında sesini yükseltmeye başlarken Fox, geleneksel (anayasal) siyaset dili ve jargonu ile konuşmaya devam etti: en belirgin örneği de onun monarşinin gücü konusunda takıntılı ve bir nebze eksantrik olmasıydı.⁷² Fox asla Fransız jakobenleri veya Fransız ordusunu İngiltere için bir tehdit olarak görmedi, bunun yerine özgürlük için gerçek tehlikenin her zamanki gibi kontrolsüz monarşi olduğuna inanıyordu. Bununla birlikte, Whigler ve sıradan İngilizler de dahil olmak üzere artan sayıda politikacı, Fransa'yı İngiliz özgürlüğü için gerçek bir tehlike olarak görmekteydi. Fox kamuoyundaki bu tutum değişikliğini anlamış olsaydı daha yüksek bir başarı şansına sahip olabilirdi.

⁷¹ Mitchell, *Charles James Fox*, 138.

⁷² Mitchell, *Charles James Fox*, 220. Eric Evans Fox'un siyasi karakterini şöyle özetleyerek açıklamıştır: "Hiç kimse Whig efsanesine Charles James Fox'tan daha fazla tutsak değildi." Bkz. Eric Evans, *The Forging of the Modern State. Early Industrial Britain 1783-1870*. 2. baskı (Londra, 1996), 64.

Bu dönemde Whig partisinin önemli üyeleri ayrıldı ve Fox'un muhalefeti bozuldu. Fox, Burke'ü erken bir zamanda, ilk olarak 1790'da *Reflections*'ın yayınlanmasından sonra, ideolojik temelli bölünme yaşandığında kaybetmişti. 28 Aralık 1792'de Burke, Avam Kamarası'nda ayağa kalkıp yere bir hançer fırlatmıştı ve Fransız Devrimi'nin getireceği şeyin işte o hançerler ya da daha kötüsü olacağı konusunda uyarıda bulunmuştu. Ona göre, gerçek hançer Devrim'in kendisinden ziyade İngiltere'deki radikal cumhuriyetçilerden gelmekteydi. Bu hançer görselinin, Burke'ün diğerlerinden tamamen ayrıldığı gerçeğini de sembolize ediyordu. Neredeyse tek başına Burke'ün eseri olan ve East India Company'nin Londra'dan bir komisyon tarafından yönetilmesini öneren 1783 Doğu Hindistan Tasarısı'nın reddedilmesi, Fox taraftarlarını bu başarısızlığın faturasını Burke'e kesmeye itmişti. 1780'lerin devamında da Burke, geleneği savunan izole bir figür olarak görünmeye devam etti. Son olarak Fransız Devrimi'nin başlangıcında partisinden daha da yalıtılmış durumdaydı. 1793'te Galler Prensi, Pitt'e destek verirken, diğer Fox'cular ve Whigler partiden ve Whig klübünden istifa etti. Bu zamana kadar, Whiglerin siyaset sahnesindeki yerleri unutulmuştu ve Fox, partideki arkadaşlarının içinde "Whig kıvılcımının" kalıp kalmadığını sorguluyordu.⁷³ Ertesi yılın temmuz ayında, daha önce Burke'ün *Reflections*'ını onayladığını açıklayan Portland Dükü William Fitzwilliam, Whig partisinin safında olmak için Burke'e destek vermeyi bıraktı ve kabinde İçişleri Bakanı oldu. Whigler bu kadar önemli bir ayrılığa dayanamadı. Takip eden birkaç yıl içinde, Fox ve taraftarları barışçı bir reformu savunmaya devam ettiler, ancak 1797'de Fox'un kendisi bile artık Parlamentoda değildi ve muhalefet toptan kayboldu. Grey'in 1797 Mayıs'ındaki reform tasarısının başarısız olmasından sonra ne Fox ne de Grey üç yıl boyunca Parlamentoda varlık göstermedi. Westminster'da "Old Whiggery" için artık yer yoktu. 1794 sonrası Whigler kendilerini Burke'den, başbakanlıktan ve kraldan, cumhuriyet taraftarı radikallerden, jakobenlerden ve Thomas Paine'den ayırdılar. B.W. Hill'e göre, Tory Partisi veya 'old Tory', Whig partisinin en önde gelen üyelerinden bazılarının desteğini almıştı; Pitt'in ve Portland'ın Whigleri ile müttefik olarak yeni bir parti kurmuştu. Ancak Pitt hükümetinin bir 'parti hükümeti' olduğu gibi bir anlam çıkartılamazdı; Pitt, belirtildiği gibi bir Tory değildi ve 1790'lardaki Pitt hükümeti

⁷³ "...have the least spark of Whiggism left in them?" Bkz. Brian. W. Hill, *British Parliamentary Parties 1742-1832. From the Fall of Walpole to the First Reform Act.* (Londra, 1985), 169. Yenilenmiş baskısı içinde ayrıca bkz. B.W. Hill, *The Early Parties and Politics in Britain, 1688-1832* (Macmillan, 1996), 151-153.

esasinda bir koalisyon ya da bir anlamda ‘ulusal birlik hükümeti’ olarak tanımlanabilir. Partileri ayıran çizgiler 1784'te Paris Antlaşmasının imzalanmasından ve Amerikan Devrimi'nin başarısından sonra iyice bulanıklaşmıştı ve Pitt'in kabinesi çok farklı kesimlerden destek almaktaydı.⁷⁴ 1790'ların siyasi tartışması yeni, popüler, demokratik bir radikalizm biçimi ve yeni, sürekli, başbakanlık ve hükümet yanlısı bir monarşizm üzerine yoğunlaşmıştı. Geleneksel Whiglerin sahnenin dışına çıkmasıyla, siyaset artık radikalizm (ve Jakobenlik) ile monarşizm arasındaki savaşın arenası olmuştu. Burke bir dereceye kadar, 1789 olaylarının siyasi olarak 1784'te Pitt kabinesinin göreve başladığı dönemdeki panoramadan daha çarpıcı ya da daha büyük olaylar örgüsü olduğu inancında haklı çıkmaktaydı, H.T. Dickinson'un ileri sürdüğü ve Burke'ün *A Letter Upon the State of Parties*'de yazdığı gibi, Fransızlara karşı İngilizler, özgürlükleri seven İngilizlere karşı jakobenler şeklinde yeni ve kutuplaşmış bir siyasi söylem ortaya çıkmıştı: 1790'ların başında bir yandan İngiliz *ancien régime*'ine cephe alan, diğer taraftan reform konusunda gönülsüz tutumundan dolayı Whigleri eleştiren yeni bir radikalizm dalgası gelişti.⁷⁵ Bu yeni radikaller, İngiliz siyasi geleneklerini reddetmekte, 1688 Devrimi'nin getirdiği düzenin özünde muhafazakar ve yetersiz olduğuna inanmakta, aristokrasiye ve monarşiye saldırmaktaydılar.

Fox ve taraftarları, monarşinin ve monarşik patronajın gizli etkisine odaklanmaktaydı, Fransız Devrimi'nin reformcuları ve radikalleriyle artık alakadar değillerdi. 1790'ların sonunda siyasi reform kamuya açık bir konu değildi. Fransa ile devam eden savaş, evde radikalizme karşı bir savaşla birleştiğinde, reformcuları giderek komplo, ayaklanma ve yıkım suçlamalarına maruz bırakmaktaydı. 1792'de İngiliz monarşizminin en önemli seslerinden biri haline gelen, krallığın basın yayın işlerini takip eden ve icra-iflas memurluğunu yapan John Bowles, Britanyalıları Whig reformcularının Anayasayı yok etmek istediği konusunda uyarmaya başladı: “reform artık onların çılgılığıdır: eğer düzeni tamir etmek için izin alamazlarsa, yakında yerle bir edip düzlerler!”⁷⁶ Mark Philp'in görüşüne göre bu aslında Pitt'in reformu adil bir şekilde düşünmeyi reddeden

⁷⁴ B.W. Hill, *British Parliamentary Parties*, 171.

⁷⁵ H. T Dickinson, *Liberty and Property. Political Ideology in Eighteenth-Century Britain*. (Londra, 1977), s. 243,'den itibaren.

⁷⁶ John Bowles, *A Third Letter to a British Merchant: Containing Some General Remarks on the Late Negotiation with France, Considered in Relation to Ancient and Established Principles*. (Londra, 1797), 48. Buradaki ‘düzleme’ vurgusu 17. Yüzyıl *levellers*'larını (Tesviyeciler) bilinçli olarak çağrıştırmaktadır.

hükümetinin tutumuydu ve radikal reformcuların Pitt'in reform taleplerini boğmasına direnmek için hiçbir stratejileri yoktu. “Tartışmayı kaybeden radikallerden bahsetmek adil ise, diğer tarafın oynamadığı bir yarışmayı kazanmanın zor olduğunu kabul etmeliyiz.”⁷⁷ Philp'in argümanının bir nebze önyargılı olduğu söylenebilir; muhalif kanat harekete geçmeyi reddettiği için parlamenter reformun başarılı olamadığını ima etmektedir. Bununla beraber 1790'larda reformun başarısızlığı, sadece retoriği değiştirmenin ya da başbakanın konuyu samimiyetle dinleme konusunda isteksiz olmasının bir sonucuydu. 1760'lardan bu yana reform hareketinin seyri, 1784'teki hükümet değişikliği, 1789'daki Kraliyet Krizi, 1790'larda Whiglerin bölünmesi, Devrim Fransası ile savaş, Jakobenliğin ideolojik ve siyasi tehdidi, Burke'ün uzlaşmasız aşırıcılığı ve diğer faktörler... Bunların hepsi birden reform çabalarının akamete uğramasına katkıda bulunmuştu. Reform düşüncesi, eski Whiglerin ruhu zayıfladıkça ve reformculuğun daha popülist, demokratik bir versiyonunu ortaya çıktığında ‘parçalanmış’ hale geldi. Partiler arasında, radikaller ile monarşistler arasında, reformcular ile muhafazakârlar arasında değişen çatışma mantığı oyunun kurallarını da değiştirdi:

‘Eski Yolsuzluk’ söyleminin yaygın olarak kullanıldığı ve eski geleneğin, reform toplumlarının resmî açıklamalarında baskın bir rol oynadığı doğrudur, ancak aynı zamanda büyük bir retoriktir ve etkilidir. Radikaller görüşlerini Fransızların Devrim haklarını savunmasına bağladılar.⁷⁸

1.4. POPÜLER SİYASET VE WHIGLER

1790'lar boyunca, Britanyalılar cereyan eden büyük politik olaylara ve meselelere, bitmeyen savaşlara ve arkası gelmeyen devrimlere tepki verdiler ve daha sonra sadece belirli bir ideolojiye tutulmak yerine kendilerine has yeni tutumlar ve perspektifler oluşturdular. Philp'in belirttiği gibi, “popüler söylem gelenekleri yıkmaktadır, [bu söylem] en iyi şekilde ‘taktiksel ve yenilikçi’ olarak tanımlanabilir.”⁷⁹ Eskiden Charles Grey gibi şahsiyetler tarafından yönetilen parlamenter reform hareketi gittikçe popülerleşip halk nezdinde karşılık bulmaya ve genişleyen demokratik bir çerçevede daha

⁷⁷ Mark Philp, "The Fragmented Ideology of Reform." *The French Revolution and British Popular Politics*. Ed. Mark Philp. (Cambridge, 1991), 63.

⁷⁸ Philp, "Fragmented Ideology," 65.

⁷⁹ Philp, "Fragmented Ideology," 66.

belirgin biçimde siyasallaşmaya, kitle siyasetine evrilmeye başladı. Sonuç olarak yeni bir radikalizm biçimi ve yeni politik söylem biçimleri ortaya çıktı. Radikal yazın, on yıl içerisinde biçimini değiştirdi ve yeni şekilde siyasi tartışmayı da değiştirdi.

Philp, 1790'ların tartışmalarının tarihsel analizinin “zıt siyasal ilke ve teorilerin anlatılması seviyesinden, karşı karşıya gelen farklı retoriklerin, siyasi strateji ve araçların incelenmesi seviyesine” geçmesi gerektiğine inanmaktadır.⁸⁰ Philp’in yaklaşımı ve eserinde takip ettiği analiz metodu değerli bir düşünce zemini oluşturmaktadır, çünkü retorik stratejilerini değiştiren, geliştiren veya pekiştiren sadece radikaller ve reformcular değildi; muhafazakarlık da aynı çizgideydi. Nitekim dönemin değişen siyasi çatışma mantığı, Grey'in reform dilekçelerine ve muhafazakâr Whigler, Pitt ve diğer *ancien régime* yanlısı kişiler tarafından yapılan farklı Fox ve Grey karikatürlerine tepkiyi açıklamaya yardımcı olmaktadır. Reform muhalifleri hem Parlamento'da hem de daha geniş siyasi zeminde tartışılan konuların yalnızca zıt politik ideolojileri, ilkeleri, farklı gelenekleri ve tarz-ı hükümet teorilerini içermediğini anlamışlardı. İngiltere ve Avrupa'daki olaylar yeni bir söylem geliştirilmesini veya en azından eski stratejilerin daha sıkı ve daha yoğun, partizanca bir söylemle uygulanmasını gerektirmekteydi. Dolayısıyla Grey, Fox, Sheridan ve diğer reformcular, Fransız sempatizanları, jakoben ve devrimcilerdi, parlamenter monarşi üzerinde yapılacak reform İngiltere'nin demokrasisinde genel ve eşit (*universal*) oy hakkı aracılığıyla aşırı bir değişiklik anlamına geleceği ve her türlü reformun İngiliz kurumlarına devrim ve yıkım oluşturacağı fikri sabitti. 1790'larda muhafazakârlık, bazıları geleneksel, bazıları yeni olan ilkeleri ve konuları içeriyordu. Farklı katmanları ile, monarşizm, whiggism, reformculuk, reaksiyoner cumhuriyetçilik, radikalizm gibi tanımlamalar siyasi söylem ve stratejilerdeki değişiklikler, olaylara ve meselelere, özellikle de Fransa'ya yanıt olarak ortaya çıktılar. Belki de her şeyden ve herkesten önce, Edmund Burke yeni bir siyasi söylemin oluşmasını sağlamıştır; 1790'da Fransa'ya olan takıntılı odağı, radikaller ve monarşistler için tartışma koşullarını değiştirmiştir.

⁸⁰ Philp, “Fragmented Ideology,” 70.

William Pitt'in Fransız Devrimi'ne, Fransa ile savaşa ve içeride radikalizme karşı mücadelesi, siyasi strateji ve kamuoyundaki tartışmalardaki değişimi açıkça göstermektedir. Bazıları Pitt'in siyasetini değerlendirip onu bir 'yeni Tory' olarak görmesine rağmen, siyasi kariyeri boyunca 18. yüzyılda yaşayan bir Whig idi. 1779'da Pitt, Westmorland'a "Kendisine bağımsız bir Whig'den başka bir şey denilmesini istemediğini" söyledi ve hayatının geri kalanında bu etiketi kendisi için korudu. Babası Chatham Kontu'ndan reformist bir tarzı miras aldı ve babasının Amerikan Devrimi üzerindeki oldukça 'radikal' tutumunu savundu. Babası gibi, genç Pitt partilikten kaçındı ve tahta hiç meftun olmadı, ancak aynı zamanda krala hizmet etmek için başbakan olarak görevini eksiksiz yaptı. 1780'lerde Yorkshire Derneği'ni destekledi. Wyvill, Mahon ve Richmond'a danışarak iki parlamenter reform tasarısı önerdi. Başbakan olarak ise sonunda İngiliz hükümetinin doğasını değiştiren ekonomik ve idari bir reform programı başlattı. Pitt ayrıca, köle ticaretinin kaldırılmasını ve Katolikler'e müsamaha gösterilmesini savundu; Katolik özgürleşmesi konusundaki değişmez duruşu, III. George'tan ünlü kopuşuna ve 1801'de başbakanlıktan istifa etmesine yol açtı. Pitt, Cambridge tahsilli, gençliği boyunca Locke, Newton, Adam Smith ve bir dizi diğer Aydınlanma düşünürünü okuyan, Whig geleneğini izlemiş ve aydınlanmış biriydi. Bir Whig olarak, 1688 Devrimi sonrası düzene saygı duydu, onu savundu ve dengeli anayasaya da yürekten inanıyordu. Her şeyden önce Pitt, soyut bir politik felsefe veya doktriner ilkeleri uygulamaya çalışmayan, olaylara ve olgulara dikkat eden bir pragmatistti ve sonuç olarak iyi bir yönetici olduğunu da ispat etti. Pragmatik ve aydınlanmış siyaseti benimseyen birisi olarak, din konusunda da belirgin şekilde aydınlanmacıydı. Pitt hiçbir zaman dindar eğilimli değildi ve Katoliklere ve Anglikan kilisesindeki ayrışmalara dair toleranslı, farklı olanın, medeni ve siyasi hakların hoş görülmesini savunan genel Whig duruşuna bağlı kaldı.⁸¹ Arkadaşı ve biyografi yazarı George Pretyman-Tomline, ölümünden önce Pitt'in günah çıkarttığını yazarak onun dini görüşlerinin derinliğinin net olmadığını söylemiştir. Pitt'in yeğeni ve hayatının son üç yılında evinin bakım görevlisi olan Hester Stanhope, Pitt'in "din hakkında hiç

⁸¹ John Ehrman, *The Younger Pitt: The Years of Acclaim* (New York, 1969), 58.

konuşmadığı ve onu gündeme getirmediğini” ifade etmişti.⁸² Pitt net biçimde Anglikan Kilisesi'ni savundu ancak hayatının çoğu döneminde din onun için temel bir uğraş değildi.

Biyografisini yazan John Ehrman'ın gözünde Pitt nispeten geleneksel bir zihne sahipti; aşırı temkinli olma noktasında pragmatikti ve mevcut siyasi duruma bağlı olarak fikirleri kabul etme veya terk etme eğilimindeydi. Pitt'in 1785'te parlamento reformunu desteklemesi "genç bir adamın hevesi" olarak da görülebilirdi.⁸³ Reform tasarısının Avam Kamarasından geçememesinden sonra, Pitt konuyla ilgilenmeyi bir daha ele almamak üzere bırakmıştı. Ancak Pitt'in aydınlanmış bir pragmatist olduğu doğru olsa da gerçek inançları ve sabit fikirleri vardı. Jennifer Mori'nin dediği gibi, “Pitt'in reforma olan ilgisi gerçektir ve onları kolayca ya da tamamen terk etmedi. Parlamenter reformla ilgili yüksek ve düşük siyasi tartışmalardaki davranışı, 1780'lerde köle ticaretinin kaldırılması ve dini hoşgörü siyasi çıkarlardan ziyade entelektüel inanca dayanıyordu.”⁸⁴ Bu inancın bir benzeri olarak, Pitt reformdan, en azından reforma olan inancından asla vazgeçmedi. 1780'lerde, Mahon ve Lord Grenville'in rüşvet ve mahkeme düzenlemelerini içeren reform önerileri de dahil olmak üzere, sistemdeki tikanıklıklar için değişiklikler öneren kamara üyelerinin kararlarını sürekli olarak destekledi.⁸⁵

Pitt, Fransız Devrimi'nin gelişiyiyle siyasetinin tonunu büyük ölçüde değiştirdi. Fransa'daki olayları çok ciddiye alarak yüksek perdeden reaksiyon gösterdi. Edmund Burke'ün *ancien régime*'in kaybı üzerine yılgınlığını tasvip etmeyerek ortaya çıkacak gerçek sorunlardan bahsetti: Devrim'in savaşa, anarşiye, Kilise'nin zayıflamasına ve kurulu sosyal düzenin yıkılmasına yol açacağı konusunda uyardı. Fakat aynı zamanda Fransız ilkelerinin İngiliz kurumları için direkt tehdit oluşturduğunu kabul etmemişti; 1790'da, “Fransa'nın şu anki sarsıntılarının, er ya da geç, genel uyum ve istikrarı sağlayacak bir düzende sonlanması gerektiğini” belirtmişti.⁸⁶ Aynı zamanda, Bastille düşüşünü kutlayan Fox, Grey, Sheridan ve Bourbon rejimin devrilmesine sevinen diğer Whiglerin yanında yer almadı. Pitt'in ilk tepkisi temkinli ve sakindi; Fransa ve

⁸² Alıntılan Jennifer Mori, *William Pitt and the French Revolution 1755-1795*. (New York, 1997), 3. Ayrıca bkz. John Ehrman, *The Younger Pitt: The Years of Acclaim* (New York, 1969).

⁸³ Ehrman, *The Younger Pitt*, 236.

⁸⁴ Mori, *William Pitt and the French Revolution*, 18.

⁸⁵ Bkz. Mori, 27.

⁸⁶ Alıntılan Frank O'Gorman, *The Whig Party and the French Revolution* (Londra, 1967), 46.

Avusturya Nisan 1792'de savaşa girdiklerinde erken barış tesis edileceğini ummuştu. Ancak 1792'nin ikinci yarısında ve 1793'ün ilk aylarında yaşananlar Pitt'in Fransa ve Devrim hakkındaki görüşünü değiştirdi ve İngiliz ulusunun çoğunluğuyla birlikte Fransa'daki gelişmeler karşısında dehşete düştü. Gerçekten *ancien régime*'in dramatik şekilde yok olabileceğine şahit olmaya başladı; bu dönemde Burke'ün karamsar çizgisine de yaklaşmıştı. Versailles Sarayı'na baskın, Eylül Katliamları ve XVI. Louis'nin infazı, Pitt'i Fransa'dan gelen dalganın ciddi bir tehdit olduğuna inandırırken, Paine'in *İnsan Haklarının* ikinci bölümünün yayınlanması ve İngiliz radikal cemiyetlerinin büyümesi ve seslerinin yüksek çıkmaya başlaması, Jakobenizmin içeride de gerçek bir tehdit olduğunu göstermekteydi. Pitt'in Birleşik Vilayetler'i (Utrecht Birliği, *United Provinces*) 1793'te Fransa'ya karşı savunma kararı, Fransız saldırganlığının kontrol altına alınması için aldığı ilk somut tedbirdi ve bununla beraber o artık devrime karşı harekete geçmişti.⁸⁷

Pitt hükümetinin muhafazakâr tepkisi bir bakıma sürpriz değildir. Pitt bağımsız bir Whig olmadığı ve bir kabineyi yönettiği için hükümeti de aynı bağlamda aşırı liberal değildi ve olamazdı. Seçilmesinden istifasına kadar Pitt, lordların egemen olduğu bir kabineye başkanlık etti; Grenville 1790'da Lordlar Kamarası'na geçtikten sonra kabinede Dundas'la birlikte Avam'da kalanlardandı. 1794'ten sonra da Pitt dışında kabinde avam olarak tek Windham kalmıştı.⁸⁸ Grup olarak, Pitt'in başbakanlığında taht, anayasa, kilise ve devlet arasındaki ittifakı, kısaca İngiliz *ancien régime*'ini savunmaya çalıştılar. Daha da önemlisi, 1792'de ayaklanma tehdidi vardı ve 1793'te İngiltere, Fransa ile savaşılmaya başladı. 1793'ten itibaren, Pitt'in kamu personeli ve siyasi tartışmalardaki konumu 'muhafazakâr' bir çizgiye doğru evirildi ve hatta çoğu zaman eleştirdiği Burke'ün tam olarak durduğu noktaya gelmişti. 12 Şubat'ta Fransa'ya savaş ilan ederken Pitt, Fransız Devrimi'nin evrensel tehlikesi konusunda parlamentoyu uyarmaktaydı; Fransa'nın (Kasım ayından itibaren) özgürlük (*liberté*) için savaşan herkese kardeşlik (*fraternité*) kararı, "belirli uluslara karşı değil, herhangi bir hükümet türünün kurulu bulunduğu her ülkeye karşı alınmış bir karardır; düşmanlığı da bireylere değil, tüm insanlığa karşıdır" diyerek eleştirmiştir. Ayrıca Fox, yatıştırıcı bir siyaset için Haziran'da barış tesis etmek

⁸⁷ Bkz. Evans, *The Forging of the Modern State* ve Mori, *William Pitt and the French Revolution*.

⁸⁸ Evans, *The Forging of the Modern State*, Ek:A, 385.

amacıyla harekete geçmeyi önerdiğinde, Pitt “tüm Avrupa'nın anlaşmaları ihlal eden, yükümlülükleri reddeden ve zulmü yayan bir sistem tarafından saldırıya uğradığını ve bu sistemin bunu ‘insan hakları’ adı altında yaptığını” söyledi.⁸⁹ Güven ve barışın sadece devrimci ilkeleri bozarak ve Fransız devrim destekçilerinin gücünü zayıflatarak, Fransa halkını mağlubiyete uğratarak elde edilebileceği çağrısını yaptı. Burke’ün düşüncelerine paralel bir şekilde Pitt “tarihi rezil eden tüm suçların tek bir ülkede, çok kısa bir zaman içerisinde ve düşüncelerin dışına çıkan ve hayal gücünü aşan çok ağırlaştırılmış koşullarla meydana geldiğini” ilan etti.⁹⁰

Pitt'in Fransız Devrimi'ne tepkisi 1793'ten sonra giderek arttı ve sık sık Aydınlanma karşıtı ve ‘muhafazakâr’ bir dil kullanmaya başladı.⁹¹ İdeoloji ve propagandaya karşı Burke’ün yaptığı gibi, sosyal düzenin organik doğası, ‘evrensel’ ve soyut ilkelere tutkunun tehlikelerine dair örnekler verdi, gelenek ve tarihin önemini vurguladı ve nihayetinde radikal ideolojinin ateist, yıkıcı, moral bozucu etkilerini öne çıkardı. Mayıs 1794'te ayrılıkçı radikal dernekleri araştıran resmi bir rapor üzerine yaptığı konuşmada Pitt, Thomas Paine’in fikirlerine, Jakobenliğe ve her ikisinden de gelen ‘mülkiyete tehdit’e karşı tavır aldı:

[...]insan haklarının modern doktrini — bu tür çorak ve soyut izlenimlere açık olan zayıf ve cahil [doktrin], hükümeti, yasayı, mülkiyeti, güvenliği, dini, düzeni, baştan çıkarmaya çalışan korkunç [bir] doktrin ve bu ülkede değerli olan her şeyi devirmeye çalışıyor.⁹²

İnsan hakları teorisi Fransa'nın eski düzenini çoktan yok etmişti ve şimdi her bir Avrupa ulusunun varlığını tehlikeye atıyordu. Britanya’nın kurulu düzeni, İngiliz *ancien régime*’i savaş ortamında büyük tehdit altındaydı. Bu Jakobenizmin gerçeği idi ve Burke’ün vurguladığı bir tehlikeydi: Fransız ideolojisinin evrensel ölçekte uygulanması. Aydınlanma inanç sistemlerinin çoğu gibi, Jakobenlik de insanların her

⁸⁹ *The Speeches of the Right Honourable William Pitt*, cilt 1, 421, cilt 2, 6.

⁹⁰ *The Speeches*, cilt 2, 7.

⁹¹ ‘Muhafazakâr’lığın vurgulanması, Aydınlanma düşüncesi ile zorunlu bir çatışma içinde olmamasından dolayıdır. Burke gibi muhafazakarlar, en az Avrupa’daki ve Amerikan’daki liberal-cumhuriyetçi düşünürler kadar Aydınlanma’nın etkisindeydiler. Anglo-Amerikan Aydınlanması üzerine tespitler için bkz. Mümin Köktaş, “18. Yüzyıl Aydınlanma Düşüncesinde Siyaset ve Özgürlük.” *Turkish Studies* 11 (2016).

⁹² *The Speeches*, cilt 2, 26.

zaman ve her yerde aynı olduğu ve bu nedenle belirli evrensel sosyal ve politik yasaların herhangi bir gruba, topluluğa veya ülkeye uygulanabileceği varsayımına dayanıyordu. Bu, Burke için dehşet vericiydi ve Karşı-Aydınlanma'nın önemli düşünürlerinden biri olarak, düşüncesini büyük bir incelik, özen ve inançla ifade etti. Pitt, aslında Fransızları şeytanlaştırarak ve savaş zamanına uygun bir söylem geliştirerek Burke'ün ve düşüncesinin yolunu açıyordu.

1.5. MUHAFAZAKÂRLIKTA TORY'LEŞMEK: PITT SİYASETİ VE WHIG'LERİN EVRİMİ

Pitt, önde gelen birçok İngiliz siyasetçisi gibi, kamuoyu önünde ifade ettiği ve içten içe de inandığı Burke'ün *Reflections*'daki aşırı ve telaşlandırıcı görünen uyarılarının teker teker gerçekleştiğini görmekteydi. Pitt, Avam Kamarası'na, “İngiltere’de sayıları gittikçe artan radikal cemiyetlerinin, şu anda gasp, yıkım ve soygun sevgisi olan Jakobenliğin gasp edilmiş ve ‘özgürlük’ adını taşıyan kasaplık ve katliam sistemine karşı gelmediklerinden, hatta bunları ilke edindiklerinden” şikayet etti.⁹³ Burke gibi Pitt de Fransız Devrimi ve İngiliz radikalizminin mülkiyet için bir tehdit olduğunu düşünüyordu. Pitt, İngiltere'deki radikal toplulukların “insanların düşük seviyeli düzenleri” arasında yayılmasından yani basitleşerek kitleselleşmesinden endişe ediyordu. Ona göre, hem Westminster'da hem de dışında reform çağrıları da, İngilizlerin mülkiyet başta olmak üzere haklarına yapılan öncü saldırının maskesinden başka bir şey değildi:

“Jakobenlik ve jakoben ilkelerinin ne olduğunu bilen bu cemiyetler, parlamentodaki reform bahaneleriyle düzenledikleri ucubeyi, parlamentoda kendileri gibi olan kimselerin küstah taleplerini ve kibirli iddialarını görmesi gerekenler, nerede? Zenginleri tepelemek, erkek, kadın ve çocukları yeniden tanımlayıp ezmek... bazılarının karanlık planları, herkesi ve her şeyi kendilerince yönetmek için halkın ismini kullanıyor! [Bu çabalar] yoksulların derdi için mi, yoksa kendi kibirlerinin dışavurumları mıdır ki kendilerini zenginleştirmeye çalışırken, yoksunları iyice mülkten ve yaşamdan yoksun bırakmaya çalışırlar, [bu] inançları ve değerleri için midir, yoksa zenginliğe ulaşmak için mi?”⁹⁴

⁹³ *The Speeches*, cilt 2, 28.

⁹⁴ *The Speeches*, cilt 2, 31.

Bir kez daha vurgulamak gerekir ki, bu bir seferberlik ve savaş zamanı söylemidir; Pitt her zaman *ancien régime*'in bir savunucusu olagelmişti; bu sefer Fransız ordusu ve radikal cemiyetler bu düzeni açıkça tehdit etmekteydi. Ama aynı zamanda bu retorikten de öte bir şeydi, çünkü 'mülkiyetin korunması' yaygın olarak kullanılan bir İngiliz siyasi, toplumsal ve kültürel değeri idi ve her türden İngiliz siyasi söyleminin yapı taşlarından birisiydi; ilaveten, Burke'ün Devrimi yorumlaması gibi, 1790'larda propaganda ve seferberlik siyasi söylemi Dror Wahrman'ın hatırlattığı gibi, "on sekizinci yüzyıl ideologlarının kavramsal araçlarıyla sınırlıydı".⁹⁵ Mülkiyet ve ticaretin korunması, Pitt'in 1793 sonrası platformunun ayrılmaz bir parçasıydı, çünkü sadece on sekizinci yüzyılda bir Whig olduğu için mülkiyeti politik ve sosyal yaşamın temeli olarak görmekteydi, aynı zamanda hükümetin lideri olduğu için mülkiyeti korumak onun için zaruretti. Pitt'in iki dönem yaptığı başbakanlığı sırasında, mali ve idari reformdaki başarıları, bağımsız toprak sahiplerinin yanı sıra finansörler, tüccarlar ve sanayicilerin de takdirini kazandı. Kral III. George'un en büyük hissedarı olduğu geleneksel mülkiyet sistemi ve ticaret serbestisi hayafî ulusal çıkarlardı; bu yüzden radikallerin muhtemel bir devrimin İngiltere'de gerçekleşmesi için yaptıkları ihtiraslı toplantıların, Jakobenlik, Fransız ordusu ve Paine'in ve takipçilerinin yazılarının bastırılması ve ortadan kaldırılması için ciddi ve sert tedbirler alınması gerekiyordu. 19. yüzyıl Pitt taraftarlarını ve muhafazakarlarını tanımlarken, Philip Harling'in çerçevesinden, devlet konusundaki hâkim görüşün ve tavrın özeti, "kendi özel ilgi ve ihtiraslarının aracısı olan değil, özel mülkiyetin tarafsız koruyucusu olan devletin bekası, halihazırda sahip oldukları mülk üzerinde herkes ve her sınıf için" elzem olduğudur. Reformcu olduğu zamanlardan bu zorlu günlere gelirken Pitt, mülkiyetin önemini ve gücünü tam olarak anladı, bu yüzden 1785 reform tasarısının bir parçası olarak 36 verimsiz ve elden çıkarılabilecek ilçenin (*county*) ortadan kaldırılmasını teklif ederken, tedbir ile haklarından mahrum bırakılacak bu ilçeler için de 1 milyon pound tazminat teklif etti.⁹⁶

⁹⁵ Dror Wahrman, *Imagining the Middle Class: the Political Representation of Class in Britain, c. 1780-1840* (Cambridge, 1995), 27.

⁹⁶ Philip Harling, *The Waning of "Old Corruption": The Politics of Economic Reform in Britain, 1779-1846* (Oxford, 1996), 2.

İngiltere'de radikal faaliyetlerin bastırılması, 1794 ve 1795 yıllarında birden fazla yasa ile geldi.⁹⁷ Mayıs 1794'te hükümet anayasal geçmişinde Magna Carta'dan sonra belki ikinci derecede yüksek önemdeki *habeas corpus*'u (hakim huzuruna çıkma hakkını koruyan ve hukuksuz tutukluluk haline engel olan 1679 tarihli yasal düzenleme – izhar müzekkeresine benzerdir), adil yargılanma hürriyeti ve hukuksuz alıkonulmaktan bağışıklık hakkını askıya aldı. Bu durum, güvenlik için hukukun askıya alınması olarak tam bir seferberlik ve olağanüstü hâl göstergesidir. Kasım 1795'te 'İki Yasa'yı parlamentodan geçti: birincisi İhanet ve Kışkırtma Faaliyetleri Yasası, (monarşiyi korumak için ihanet yasalarını genişletti) ve ikincisi, Kışkırtıcı Toplantılar Yasası. Bu yasayla birlikte Parlamento'ya dilekçe vermeyi veya kilise ile devlet arasındaki ilişkiyi tehdit etmeyi tartışıyorlarsa elliden fazla insanın toplanmasını yasadışı hale getirdi. 1797 ve 1798'de vatana ihanet yasaları daha da genişletilerek, yasadışı yeminler ve yemin metinleri yasaklandı; takip eden iki yıl boyunca sendikalar da yasadışı ilan edildi. Mevzuatı savunurken, Pitt bir kez daha sıkı bir monarşist olan Burke'ün söylemini kullandı. *Habeas corpus*'u askıya alan yasaların üçüncü okunması sırasında Pitt Avam Kamarası'na hitaben “Bu [radikal] toplulukların üyelerine bu tür görüşlere hoşgörü gösterilmek gerekiyorsa, ne yapmalı? En kötü anarşiye, ayrımcılık yapanlara ve ihanet içerisindekilere hoşgörü ile mi mukabele edilir?”⁹⁸ 1795'teki Kışkırtıcı Toplantılar Yasası kralın şahsına yönelik bir saldırı üzerine çıkarılmıştı; Pitt, saldırıyı hem krala hem de hükümete karşı bir saldırı olarak yorumladı. Pitt, “fütursuz bir öfkeye yol açan [kalkışma] ruhunu bastırmak, en aşağılık ve en tehlikeli suikastın sonucunda ortaya çıkan bu tür benzeri görülmemiş işleri en baştan önlemek için Kralın ve devletin hayati ilkelerine karşı tüm saldırı biçimlerini önleyecek yollar bulunmalı” diyerek kararlılığını beyan etmiştir.⁹⁹ Pitt Parlamentoyu insanların haklarına olası tecavüzü önlemek için radikalizmle mücadelede dikkatli bir yol izlenmelidir diyerek uyardı, ancak ortadaki bu hayati sorunu çözmek için acı reçete yazılması gerekiyordu.

Fransa'dan yayılan terör dalgası, “İngiliz Robespierre” gibi yakıştırmalara muhatap olmaya başlayan Pitt'in ve önlemlerinin giderek sertleşmesine yol açmıştır. Pitt,

⁹⁷ Pitt'in baskıcı politikaları için, bkz. Albert Goodwin, *The Friends of Liberty: The English Democratic Movement in the Age of the French Revolution* (Cambridge, Mass., 1979).

⁹⁸ *The Speeches of the Right Honourable William Pitt*, cilt 2, 38.

⁹⁹ *The Speeches*, cilt 2, 110.

kamuoyundaki imajını ya da yakıştırmaları çok umursuyor görünmeyip, hatta radikal faaliyeti bastırmak için tedbirleri arttırmaya devam etmekteydi. E.P. Thompson, döneme dair analizlerinde, eğer Pitt baskıcı bir yasama ve yıldırıcı bir politika izlememiş olsaydı İngiliz radikal faaliyetlerinin 1790'larda bir devrime yol açmış olacağını söylemiş ve pek çok tarihçiyi bu görüşüyle etkilemiştir.¹⁰⁰ Son yıllarda tarihçiler monarşizm ve *ancien régime* için çıkartılan yasaları farklı bir açıdan görmeye başladılar. Tedbirler hakkında aşırı ve şaşırtıcı bir şey yoktu. Clive Emsley'in iddia ettiği gibi, kişi özgürlüklerinin güvencesi olan ancak savaş zamanında ve tam seferberlik halinde gerçekleşebilen *habeas corpus*'un askıya alınması beklenmeyen ve şaşırtıcı bir şey değildi; 1715, 1722 ve 1745'teki Jacobitizm hareketi zamanında, 1777 ve 1783 arasındaki Amerika krizinde de askıya alınmıştı.¹⁰¹ Frank O'Gorman'ın işaret ettiği gibi, Pitt ve bakanları hiçbir şekilde anayasayı tehlikeye atmaya hazır değildi: “[hükümetin] kabul ettiği mevzuat geçici bir nitelik taşıyordu. *Habeas corpus*'un askıya alınması başlangıç süresi altı ayla sınırlı olacak bir uygulamaydı; bu, Charles James Fox'un özgür insanların haklarının tehlikede olduğu yönündeki suçlamasını bir şekilde boşa çıkartan bir sınırlamadır.”¹⁰² Ayrıca, mevzuat hiçbir zaman tam olarak uygulanmamaktaydı. Yasaların uygulanması bir “vur ve kaç olayı” idi, önlemler çoğu zaman atlandı ya da göz ardı edildi ve bir bütün olarak mevzuat “geleneksel bir modeli izledi ve nadiren kullanıldı.”¹⁰³ Genel olarak, on yıl boyunca kabaca 200 kovuşturma gerçekleşti, bunlar 18. yüzyıldaki diğer kriz noktalarına kıyasla nispeten az sayıdadır.¹⁰⁴

Pitt'in mevzuatının nihai etkinliği ne olursa olsun, mesele, önlemlerin yine de radikalizme ve Fransız Devrimi'ne muhafazakâr (ve monarşist) bir yanıt oluşturmasıdır. Pitt, 1792'den sonra ve özellikle Fransa ile savaşın başlamasının ardından iç radikalizm tehlikesi konusunda giderek daha fazla endişelenmeye başladı. Radikalizmin *ancien régime*'in temel unsurları olan mülkiyet, kilise ve monarşi için bir tehdit oluşturduğuna inanan III. George'un kabinesinde yalnız değildi. Portland dükü ve içişleri bakanı Kont Fitzwilliam,

¹⁰⁰ Bkz. E. P. Thompson, *The Making of the English Working Class* (New York, 1963).

¹⁰¹ Clive Emsley, "Repression, Terror, and the Rule of Law in England During the Decade of the French Revolution." *English Historical Review* 100 (1985), 808.

¹⁰² Frank O'Gorman, "Pitt and the 'Tory' Reaction." *Britain and the French Revolution, 1789-1815*. H. T. Dickinson (ed.) (New York, 1989), 33.

¹⁰³ Emsley, "Repression, Terror, and the Rule of Law," 822.

¹⁰⁴ Bkz. Clive Emsley, "An Aspect of Pitt's 'Terror': Prosecutions for Sedition During the 1790s." *Social History* 6 (1968).

Jakobenizmden daha fazla korkmaktaydı ve Pitt'ten daha sert bir muhafazakâr mevzuatın oluşturulması konusunda gayretliydi. Eric Evans'a göre, "Muhafazakâr whigler, iç ayaklanma korkusuyla hükümetteki bakanlarının çoğundan daha fazla endişe içerisindeydi; bu, Pitt'in takip eden iki yıl boyunca sonuna kadar kullandığı ve bir nebze istismar ettiği bir durumdu."¹⁰⁵ Eğer mevzuat radikal faaliyetleri baskılamayı amaçlıyordu ise, güvenlik politikaları ve monarşist çıkarlar Fox'cu Whiglerin pozisyonuna zarar veriyordu. Fitzwilliam, tüm muhafazakâr Whigler gibi, aristokratların ve toprak sahiplerinin çıkarlarını savunmaktaydı ve Pitt gibi Fransa ile savaşın ve iç radikalizmin yükselmesinin İngiliz Devleti'nin geleneksel anayasal, toprak sahibi kuruluşunu tehdit edeceğinden korkuyordu. Pitt, Fitzwilliam'ın temayüllerini anlamıştı ve hükümet içerisinde gizli komitelerin 1794'te kışkırtıcı faaliyetler hakkında verdikleri raporların Fitzwilliam'a ulaşmasını sağlayarak onun korkularını harekete geçirdi. Kısa süre içinde sonuç da aldı ve onun Fox grubundan ayrılmasını sağladı. 1794 ve 1795'teki mevzuat, iç gerilimi azaltmaya yönelikti; aynı zamanda Fox ve taraftarlarını da ekarte etmek anlamına gelmekteydi. Siyasi hedeflerini de gözetten bir Pitt pragmatizminin gereği olarak iç tehdidi iç siyasette de kullanmaktaydı.

Pitt, popüler düşüncüyü manipüle etme konusunda da son derece başarılıydı. İngiliz *ancien régime*'i olarak savunduğu anayasal monarşizm savaş dönemi boyunca kamu bilincinin bir parçası haline gelmişti ve bu durum neredeyse tamamen onun eseri idi. Isaac Cruickshank'ın 1794 yılında yaptığı '1793 Yılındaki Büyük Britanya Resmi' Pitt'i iyi olan her şeyin savunucusu, Fox ve Sheridan'ı da Cehennem ajanları olarak tasvir etmektedir. İki parti arasında İngiliz Anayasası vardır (Kral, Lordlar, Müşterekler etiketli sütunlara dikkat çekmektedir). Barut, reform, isyan, eşit temsil, cinayet, anarşi ve diğer kötülükleri getiren Fox ve Sheridan tarafından anayasa saldırıya uğramaktadır. Bir iblis "Kaos tekrar gelene kadar," diyerek anarşiyi korumak için Fox ve Sheridan'a yalvarır vaziyette resmedilir. Thomas Hardy, 'Tom Pain', 'Hakkın Kötüye Kullanımı' ve diğerleri kötü şekilde tasvir edilirken Soldaki Pitt, Tanrı ve bir melek tarafından izlenmektedir. Cruickshank'ın *Picture*'i¹⁰⁶ John Reeves'in kurucusu olduğu ve en önde gelen monarşist derneklerden biri olan Cumhuriyetçiler ve Tesviyecilere karşı

¹⁰⁵ Evans, *The Forging of the Modern State*, 59.

¹⁰⁶ Bkz. EK-1: Isaac Cruickshank, *A Picture of Great Britain in the Year 1793* (1794).

Özgürlük ve Mülkiyeti Koruma Derneği'ne ithaf edilmiştir. İngiliz anayasası, Tanrı tarafından yönetilen ve Pitt tarafından korunan dengeli bir varlık olarak anlaşılmaktaydı. Bütün İngiliz reformcular ve radikaller ve tüm Fransız devrimciler anayasaya düşmandırlar.¹⁰⁷

‘Sağcı’ veya ‘monarşist’ popüler basın, Pitt’in söylemlerinde ve Cruickshank gibi karikatüristlerin eserlerinde ifade edilen duyguları güçlü bir şekilde tekrarladı. Pitt’in politikası, popüler basının gücünü ve radikal yayınlarla monarşist yayınlar aracılığıyla mücadele etme ihtiyacını çok iyi anladı ve anlattı. 1790’ların başında, Pitt ofisi monarşi yanlısı gazetelere yılda 5.000 £ kaynak aktarmaktaydı.¹⁰⁸ Pitt’in arkadaşı George Rose, Ocak 1793’te *True Briton*’u kurdu. Editörleri ve yazarları, resmi Pitt çizgisini “Majestelerinin Hükümeti’nin hararetli destekçisiyiz; bu, ülkenin sükunetinin korunmasının, toplumun her iyi üyesinin yardımı ile desteklenen, her zamankinden daha fazla enerjilerini ve çabalarını gerektirdiği dönem” olarak nitelendirmekteydiler; Jakoben fikirlerinin yayılmasından endişe duyan günlük gazete, “doktrinlerin tüm medeni toplumların yok olmasına eğilimli olarak dolaşımda olduğu” konusunda uyardı.¹⁰⁹ Gazeteye gönderilen ve ‘Tacitus’ imzalı bir mektup, reformcuların ve radikallerin İngilizleri kötü niyetli kurbanlar haline getirdiği ve “amaçlarının yağmalamak, bahanenin reform” olduğu konusunda uyarmaktaydı.¹¹⁰ Charles James Fox’a hitaben bir mektup yazan ‘Brutus’ mahlaslı yazar “Modern Cumhuriyetçiler genellikle kendilerine daha fazla güç ama halkına daha az özgürlük düşünüyorlar” demişti.¹¹¹ Yazar, Britanya halkının monarşi yanlısı olduğunu, Fox gibileri gördükleri zaman öfke duyduklarını ve III. George’a bağlılıklarının “coşkulu bir sadâkat” olduğunu iddia etmeye devam etti. Fox’un sorumsuz bir siyasi oportünist olduğu fikri 1790’ların ortalarında popülerlik kazandı. ‘Britannicus’ mahlaslı yazar, tüm monarşistlerin duygularını tekrarlamaktaydı: “bir İngiliz, şu anda Avrupa’nın büyük bir bölümünü saran ve tahrip eden ateist, kanunsuz

¹⁰⁷ Cruickshank, *Picture of Great Britain* (1794).

¹⁰⁸ James J. Sack, *From Jacobite to Conservative: Reaction and Orthodoxy in Britain, c. 1760-1832* (Cambridge, 1993), 12.

¹⁰⁹ *The True Briton*, 1 Ocak 1795, 3.

¹¹⁰ *The True Briton*, 6 Şubat 1793, 2.

¹¹¹ *The True Briton*, 9 Şubat 1793, 2.

Fransız güruhunun amacına fütursuz bir şekilde arka çıkarak tanrısına, kralına veya ülkesine ihanet etmiş olacaktır” demişti.¹¹²

1.6. WHIGGISM'DEN MUHAFAZAKÂRLIĞA RÜCU: KONTROLLÜ MONARŞİST PITT

Westminster siyaseti, savaş ve reform üzerindeki tartışmada hükümet ile muhalefet arasında gittikçe açılan uçurumun üstesinden gelememi. Bununla birlikte 1790'ların ortalarında, Fox ve yandaşları kamuoyundaki tutum değişikliğini iyi takip edemediler. O'Gorman'ın öne sürdüğü gibi, “İngiliz tarihinde, Fransız devrimi sonrası dönem belki de siyasi kamuoyu oluşması ve propaganda ikliminin topluma hakim olması açısından en dikkat çekici olanıydı. Oluşumunda da hükümetin kayda değer bir rolü vardır.”¹¹³ Hollanda ile savaşın bittiği, Amerikan Devrimi'nin başarıya ulaştığı 1784 olayları İngiltere kamuoyunun hükümet üzerindeki gücünü ve siyasetteki etkisini kanıtlamıştı. Beceri ve titizlikle, Pitt hükümeti monarşizmi desteklemek için kamuoyunu başarıyla kullanmış ve anayasayı, devleti ve kiliseyi savunan fikirlerin bolluğunu da istismar edebileceğini kanıtlamıştır. Fransa'ya karşı savaş, radikal faaliyeti baskılayan yasaların kabulü, monarşist gazetelerin, derneklerin ve yazarların himaye edilmesi, Parlamento'daki reform söylemlerinin tedricen yok edilmesi ve Fox'un savunduğu fikirlerin yasaklanması, 1795'ten sonra radikal aktivitenin göreceli olarak azalmasıyla sonuçlandı ve parlamento muhalefeti etkisizleşti. Fitzwilliam, 1794'te Fox'tan ayrıldığında, Pitt, Avam Kamarasında şaşırtıcı bir sayıya ulaştı. Pitt'in destekçileri-arkadaşlarını içeren, çoğu konuda bakanlık desteği sunan bağımsız milletvekilleri ve Fitzwilliam, Whigs, hepsi 503 kişilerdi; Fox 55'te kalmıştı.¹¹⁴ Pitt, hem kendisi hem de III. George için popüler destek kazanan geniş tabanlı bir hükümetin başındaydı ve bu destek büyük ölçüde 1792'de Hardy Londra Yazışma Derneği'ni kurduğu zaman ile savaşın hızla sürdüğü 1794 yılları arasında tesis edilmişti. Muhalefet zayıftı ve toplum Fransa'da son iki yılda meydana gelen olaylardan dehşete düşmüştü. Bir anlamda, radikal dernekler bile Pitt'in davasına yardımcı oldu, çünkü çoğu ‘yasal’ olsa ve şiddet içermese de şiddet ve kargaşa konusunda ısrar eden küçük bir unsur vardı. Bu durum Pitt'in

¹¹² *The True Briton*, 23 Ocak 1795, 1.

¹¹³ O'Gorman, "Pitt and the 'Tory' Reaction," 35.

¹¹⁴ Bkz. Evans, *The Forging of the Modern State*, appendix B, 403.

hükümetinin toplumdaki Jakobenizm ve devrim korkularını körüklemesini ve hükümetine olan desteğin artmasını sağladı. Pitt popüler bir desteğe sahipti ve bu destek son derece kemikleşmişti.

Pitt'in bağımsız bir Whig'den tutucu ve muhafazakâr bir politikacıya doğru belirgin değişimi, Mark Philp'in "değişen çatışma mantığı" olarak adlandırdığı kavramla ilgilidir: Pitt'in, dışarıda büyük bir savaş ve içeride olası bir ayaklanma tehlikesi altında, politikalarını savunmak ve radikalizmle mücadelede tutucu olmak, Burke'ün savaş zamanı söylemini kullanmak, ayrıca *habeas corpus*'u askıya almak ve radikal eğilimli toplantıları bastırmak için yasalar çıkarmaktan başka politik seçeneği yoktu. Bağımsız bir Whig evrimleşerek bir Tory'e dönüşmüştü. Köleliğin ve Katoliklere yönelik kısıtlamaların kaldırılmasının savunucusu olarak kalmasına rağmen, Pitt, çoğu iç ve dış politik meselede tutucu bir tavır almak zorunda kaldı.¹¹⁵ Philp, retorik ve stratejinin 1790'larda meydana gelen karşı karşıya gelme ve çatışmalarda önemli araçlar olduğu konusunda sağlam bir argüman öne sürmektedir, ancak salt fikirler de hala önemliydi. Burke, Fransa ile savaşın bir fikir savaşı olduğuna ve monarşist yazarların "iktidar seçkinlerini birleştirmek, siyasi kurumlarını savunmak, güç yapısını korumak ve itibarsızlaştırmak için bir ideolojiyi bilinçli olarak yeniden şekillendirdiğine" inanıyordu.¹¹⁶

Bu nedenle Pitt, on sekizinci yüzyıl Whiggism'inden yeni bir muhafazakârlığa geçişin simgesiydi. *A Letter Upon the State of Parties* adlı risalenin anonim yazarı, 1790'larda yeni bir toplumun "bir politik halkın" ortaya çıktığını ve bu halkın barış isteyenler, barış istemeyenler ve iki uç arasında duranlardan oluştuğunu anlatmıştır.¹¹⁷ Bu bağlamda Westminster'da 'siyasi kitle' ezici bir çoğunlukla savaş yanlısı, Fransa karşıtı ve de reform karşıtıydı. Pitt muhafazakâr koalisyondaki başıydı ve bu 'muhafazakarlık' artık *ancien régime* ideolojisinin 18. yüzyıl şartlarına uygun bir monarşizm haline evrimleşmişti: 1688 Kansız Devriminin getirdiği sistem, parlamento bağımsızlığı, kilise ve tahtın karşılıklı ve dengeli ilişkisi, kilise ve devlet arasındaki ittifak ve mülkiyetin

¹¹⁵ Mark Philp, "Vulgar Conservatism 1792-3." *English Historical Review* (1995).

¹¹⁶ Evans, *The Forging of the Modern State*, Ek B, 403.

¹¹⁷ *A Letter Upon the State of Parties*, 20-21.

korunması şeklinde özetlenebilir. 1790'lar boyunca, bu ideoloji güçlendirildi ve yaygınlaştırıldı, ancak aynı zamanda giderek daha fazla anti-reformist hale gelip mülkiyetle ilgili ilkeleri daha fazla vurgulanmaya başladı. O dönemde resmî muhafazakâr pozisyon bu olmuştu: mülkiyet konusunda tavizsiz, katı bir monarşizm.

Pitt'in kabine üyelerinin çoğu 19. yüzyılın başlarındaki Tory hükümetlerinde görev yapmaya devam etti. 1796-1801 yılları arasında Konsey Başkanı (*Lord President of the Council*) olarak görev yapan Pitt'in erkek kardeşi Chatham Kontu John Pitt, 1804'te Pitt yönetiminde hizmet vermiş olan Addington yönetiminde çalıştı, sonra Fitzwilliam ve Spencer Perceval'in başbakanlığı döneminde de kabinede görev aldı. Westmorland Kontu, Pitt ile Liverpool yönetimleri altındaki her kabine yer aldı ve iki yıl sonra ölümüne kadar 1807'de kendi hükümetine başkanlık etti. Altı yıl boyunca Pitt'in başsavcılığını yapan, köle ticareti ve Katolik serbestliği gibi konularda Pitt'e karşı çıkan ultra Tory Lord Eldon, Perceval ve Liverpool için Lord-Şansölye (*Lord Chancellor*) oldu. Pitt'in Mayıs 1804'ten Ocak 1806'daki ölümüne kadar süren ikinci yönetimi, Lord Sidmouth (Addington), Camden, Eldon, Hawkesbury ve Castlereagh gibi birçok Toryden oluşuyordu. Lord Hawkesbury (Charles Jenkinson) sayesinde, Whig ve Tory terimleri politik sözcük dağarcığına geri döndü ve Liverpool'un yönetimi kendini bilen ve net bir Tory hükümeti oldu.¹¹⁸

Pitt kabinesinin sürekliliği 1790'ların Westminster'ında siyasi tutumların şekillenmesinde etkiliyse de Pitt'in ölümünden sonraki hatırası ve etkisi daha da fazlaydı. Takipçileri onu unutmadı, ama anısına hakkıyla hizmet etmediler. Çoğu taraftarı Pitt'i bir Tory olarak hatırladı ve anlattı. 1806'dan sonra, Pitt'in de güçlü bir miras bıraktığı fark edildi. Bununla birlikte, özündeki hata, birçoğunun Pitt'in dindar bir Anglikan, kölelik karşıtı olmayan ve iflah olmaz bir anti-Katolik olduğuna inanmasıydı.¹¹⁹ Bir

¹¹⁸ Wendy Hinde, *Castlereagh* (Londra, 1981), bölüm 8, ayrıca bkz. Hinde, George Canning (Londra, 1973), 94-95. Ayrıca, Henry Fitzroy'un (Grafton Dükü) hükümetinde hem Lord Amiral hem de Hazine Bakanı olarak görev yapmış Lord Hawkesbury, 1812-27 yılları arasında başbakanlık yapmış Tory siyasetçi 2. Lord Liverpool Robert Jenkinson'un da babasıdır. Geleneksel Tory çizgisinde ısrarcı olmuştur. Bkz. John Cannon "Jenkinson, Charles, first earl of Liverpool (1729-1808)" *Oxford Dictionary of National Biography*, 23 Eylül 2004.

¹¹⁹ James J. Sack, "The Memory of Burke and the Memory of Pitt: English Conservatism Confronts its Past, 1806-1829," *Historical Journal* 30 (1987), 623-640.

Jakoben karşıtı olduğunu ve Fransız Devrimi'ne karşı mücadeleye önderlik ettiğini doğru hatırladılar, ancak reform önerdiğini, köleliğe karşı çıktığını, Katoliklere esneklik konusuna sıcak baktığını ve genel olarak din konusunda muğlak olduğunu unuttular. Pitt'in radikal kampın direnişini parçalamadaki başarısı, Britanya'nın “Hristiyan monarşisinin savunmasında destansı mücadelesi” için de zemin oluşturmuştur.¹²⁰

¹²⁰ Bkz. C. D. A. Leighton, “Antichrist’s Revolution: Some Anglican Apocalypticists in the Age of the French Wars,” *The Journal of Religious History*, 24 (2000), 125-142.

2. BÖLÜM

1790'LARDA SAVAŞ VE SİYASAL KÜLTÜR: MONARŞİST RİSALECİLER

2.1. SAVAŞ ARİFESİNDE SİYASİ KIRILGANLIKLAR VE KARMAŞA

Büyük Britanya için 1790'ların ortaları sıkıntılı yıllardı. 1794 yılının ilk aylarında, reformcu ve radikal bir örgütlenme başlatıldığına dair istihbarat almakta olan Başbakan William Pitt entelektüel ve siyasi görüntü veren reformist faaliyetlerden ziyade silahlı ayaklanma konusunda endişeliydi. Devrim Fransası'nın olası bir işgal girişimi ve yerel radikal unsurların eşzamanlı harekete geçmesi tehlikeli ve yıkıcı etkileri olacak bir yakın tehdit halini almıştı. Radikal devrimci unsurların gizli silah depoları ve büyük bir devrim konvansiyonu kurulmasına dair planlar hakkındaki istihbarat Westminster'a ulaştığında, Pitt, "düşmanla uyum içinde bir radikal ayaklanma" olasılığına kesin gözüyle bakıyordu.¹²¹ Bulunan ivedi çözüm ise monarşi yanlısı gönüllü birliklerin (*volunteer corps* ya da *volunteer companies*) kurulması olmuştur. 1793'ten itibaren olası bir iç ayaklanmayı engellemek için askeri konuşlandırmalar zaten yapılmaktaydı. Örneğin Kanal Adaları'na 1200, Westminster için 2000, Kule'ye konuşlandırılacak 600 asker yerleştirilmesi vb. planlarla işgale direniş hazırlıkları yapılmaktaydı. Çeşitli büyüklükteki bu birimler yalnızca Londra ile sınırlı olmayıp İngiltere'nin güneyinden İskoçya'ya kadar olan bölgeleri kapsıyordu.¹²² Mart ayında Başbakanlık, direniş kuvvetlerinin – milis kuvvetler olacak şekilde – acil artırılması için baskı yapmaktaydı. Özellikle Charles James Fox önderliğinde harekete geçen muhalefet tasarımı engellemek istedi. Milis takviyesi için meclis kararını "tamamen yasadışı" ve "ülkenin anayasası için tehlikeli" olarak tanımlayıp kınadı.¹²³ Halkın Dostları Hareketinin lideri ve reformist Charles Grey, bakanlığın olağan işleyişini sürdürüyor görüntüsü altında yasadışı bir iş yaptığını ve ardından bunun onaylanması için parlamentoya başvurduğunu söyledi. Tasarı, mevcut milislere yeni gönüllülerin eklenmesinin yanı sıra bağımsız gönüllü birliklerin de

¹²¹ Jennifer Mori, *William Pitt and the French Revolution, 1785-1795* (New York, 1997), 198.

¹²² Mori, *William Pitt*, 180.

¹²³ *The Parliamentary History of England from the Earliest Period to the Year 1803: From which Last-mentioned Epoch it is Continued Downwards in the Work Entitled "Hansard's Parliamentary Debates," Vol. XXXI* (Londra, 1818), 83-84.

kurulmasını, yeni bir süvari birliği oluşturulmasını ve kırsaldaki belli kasabalara bu yeni kurulacak olan gönüllü birliklerinin yerleştirilmesini istedi. Subaylar geçici rütbe ve yarı maaş alacaktı ve birlikler bir bütün olarak ya yabancı istilasına karşı savaşmak ya da içerideki radikal ayaklanmaları bastırmak için görev başında olacaktı.¹²⁴ Jennifer Mori'ye göre, bu gönüllü birlikler “radikallere zulmetmek için kurulmuş özel kuvvetler” değildi. Mori, hükümetin, bir Fransız işgalinin eli kulağında olduğundan emindi.¹²⁵ Fakat aynı zamanda işgal korkusu esas olarak içerideki radikallerin hükümeti devirmek veya işgalcilere yardım etmek için ayaklanma çıkaracağı endişesine dayanıyordu. Dolayısıyla, gönüllü birliklerin işgale karşı direniş hattı oluşturmaktan çok öncelikle iç güvenliğe dair bir tedbir olarak kurulduğu da düşünülebilir.

Nisan 1794'te Londra Yazışma Derneği (*London Corresponding Society*), başta John Thelwall olmak üzere ülkenin önde gelen radikallerin konuşmaları için Chalk Farm'da iki bin kişinin katıldığı büyük bir miting düzenledi. Bunu bir gövde gösterisi olarak gören Pitt, bir ay içerisinde gayri hukuki ve süresiz tutukluluk haline engel olan *habeas corpus*'u (yargılanma hürriyeti güvencesi yasası) askıya aldı ve 12 Nisan'da İçişleri Bakanlığı Londra Yazışma Derneği ve Anayasal Bilgi Derneği'nin (*Society for Constitutional Information*) belgelerine el koydu. Ayrıca, her iki örgütün lider kadrosu tutuklandı.¹²⁶ Hükümetin beklentisinin aksine, muhtemel Fransız işgaliyle ilintili kanıt oluşturacak herhangi bir silah stoku veya yazışma bulamadılar, ancak içlerinden beş mahkumu vatana ihanetle suçlamak için yeterli kanıt bulunmuştu.¹²⁷

1794'ün ünlü ihanet davaları (1794 *Treason Trials*) sonbaharın sonlarına gerçekleşti. Hardy'nin davası dokuz gün sürdü, John Scott'ın dokuz saatlik açılış konuşmasıyla başlayıp Guy Fawkes Günü'nde (5 Kasım) Hardy'nin beraatiyle sona erdi.¹²⁸ Horne Tooke 22 Kasım'da, Thelwall 5 Aralık'ta beraat etti. Fakat Robert Watt'ın

¹²⁴ *Parliamentary History*, 89-90.

¹²⁵ Mori, *William Pitt and the French Revolution*, 190.

¹²⁶ Thomas Hardy, Daniel Adams, John Thelwall, Robert Watt ve John Horne Tooke başta olmak üzere toplam 12 öncü radikal evlerinden alınarak tutuklandı. Detaylar için bkz. Albert Goodwin, *The Friends of Liberty* (Cambridge, 1979), 9. Bölüm.

¹²⁷ Kaynak olarak bkz. *Trials for High Treason Containing the whole of the Proceedings at the Old Bailey from October 28 to December 5, 1794. Second Ed.* (Londra, 1795).

¹²⁸ Mahkeme heyeti 5 Kasım'da üç saatlik bir görüşmeden sonra Hardy'yi beraat ettirdi. Bkz. Goodwin, 353.

üzerindeki iddia çok ciddiye: Edinburgh'da iflas etmiş bir kişinin metruk evinde yapılan arama sırasında, savaş baltaları ve mızraklar ele geçirilmiş, eşzamanlı olarak Watt'ın evinde silahlar bulunmuş ve Edinburgh kalesine yapılacak bir baskının planı da ortaya çıkarılmıştı. Watt, reformist bir topluluk olan Birlik Komitesi'nin (*Committee of Union*) ve Yollar ve Araçlar Komitesi (*Committee of Ways and Means*) adlı gizli bir grubun üyesiydi. Planı, kalenin garnizon birliklerini yenip şehrin mülki amirini ve ikinci başyargıcı (*Lord Provost* ve *Lord Justice Clerk*) esir alarak kralı başbakanı görevden almaya ve savaşı sona erdirmeye zorlamaktı.¹²⁹

3 Eylül'de Robert Watt'ın duruşması 22 saat sürdü, jüri sabah saat 5:30'da sadece beş dakika görüştü ve suçlu olduğuna karar verdi.¹³⁰ Asılarak idama mahkûm edildi. Watt 17 Ekim'de Edinburgh'da saat 14:45'te darağacına çıktı, diz çöktü ve yaklaşık on beş dakika dua etti, ayağa kalktı ve işaret olarak bir mendil düşürdü. Watt'ın cesedi ilmiyetten çıkarıldığında, cellat başını kesti, kalabalığa gösterdi ve “bu bir hainin başıdır” dedi.¹³¹ Başbakan Pitt'in halkın gözünde radikal eylemlerin sonucu olarak göstermek istediği görüntü Watt'ın bu şekilde infaz edilmesi olmuştu.

Hükümetin tek sorunu radikal liderlerin bertaraf edilmesi değildi. 1794 ve 1795'teki ayaklanmalar Pitt ve bakanlarını kitlesel şiddetin eylemlerinin iç güvenlik sorunu olduğuna ve buna karşı gelecek gönüllü birliklerin bir gereklilik olduğuna ikna etmişti. Ağustos 1794'teki ayaklanma tüm Londra'yı sardı. Nedeni 1794 Milis Tasarısı'nda (*Militia Bill*) milis kuvvetlerde göreve seçilenlerin hizmetten kaçınma haklarını ancak yerlerine ikame birisini bulmalarıyla, yani “yedek birini finanse ederek” kullanabilecekleri hükmüydü. Crimp İsyanları (*London Crimp House Riots*) olarak adlandırılan bu eylemler, milis güçlerine katılımın söylendiği gibi gönüllü değil, esasen zorunlu olmasına yönelik yaygın bir tepkiydi.¹³² Tasarıyı adaletsiz bulan isyancılar, asker

¹²⁹ Goodwin, *Friends of Liberty*, 335.

¹³⁰ *The Annual Register, 1794* (Londra, 1806), “Chronicle,” 6. Ayrıca bkz. *The Trials at Large of Robert Watt, and David Downie, for High Treason: at the Session of Oyer and Terminer, at Edinburgh, August 27, September 3rd, and September 5th, 1794* (New York, 1794). Downie, Watt gibi idama mahkum edilmeyip bağışlanmıştır.

¹³¹ *Annual Register*, 35.

¹³² Mori, *William Pitt and the French Revolution*, 242. Ayrıca bkz. J. R. Western, *The English Militia in the Eighteenth Century* (Londra, 1965), 290'dan itibaren; J. Stevenson, “The London ‘Crimp’ Riots of 1794,” *International Review of Social History* 16, no.1 (1971), 40-58.

toplama görevlilerine (*press gangs*) ve asker toplama evlerine saldırdılar, radikal broşürler ve el ilanları dağıttılar. 1795'e gelindiğinde ise kıtlık ve açlık İngiltere için milisler ve isyanlardan daha acil ve tehdit edici bir sorun teşkil etmekteydi. 1794 ve 1795'teki hasat başarısızlıkları büyük bir mısır kıtlığına neden oldu, fiyatlar yükseldi,¹³³ suçlamalar hükümete ve savaşa yöneldi. Ekonomik sıkıntı, yiyecek ayaklanmalarına, büyük mitinglere, yoğun savaş aleyhtarlığına neden oldu ve halkın Başbakan Pitt ve Kral III. George'a karşı nefretini arttırdı. 23 Haziran'da, Birmingham'da 1.000 kişilik grup bir fırıncının evinin önünde toplandı ve "Büyük bir somun! Açlıktan ölecek miyiz?" sloganı attı.¹³⁴ Toplanan kalabalık daha sonra yönetim binalarının pencerelerini, kepenklerini ve kapılarını kırıp içeriye hücum etti. Sulh hakimleri (*magistrates*) milisleri göreve çağırdı, İsyan Yasası (*1714 Riot Act*) okundu ve asayiş yeniden sağlandı. Kalabalığın küçük bir kısmı o akşam saat 8'de geri döndü ve fırıncının evinin dışında konuşlanmış olan muhafızlara taş attı. Olaylarda üç kişi tutuklandı. Geri dönen kalabalık, muhafızlara taşlarla saldırarak arkadaşlarını kurtardı. Arbede esnasında bir muhafız isyancılardan birini vurarak öldürdü ve bir diğerini de yaraladı.

11 Temmuz'da bir kalabalık Downing Street 10 Numara'daki başbakanlık konutunun önünde "Savaşa hayır! Pitt'e hayır! Ucuz Ekmek!" sloganları atarak camları kırdı.¹³⁵ İki gün boyunca bölgeyi işgal ettiler ve ardından bir gönüllü milis toplanma evini yıkıp St. George's Fields semtine ilerlediler. Yerel gönüllü birlik, kargaşayı durdurmak için çağrıldı ve yerel bir sulh yargıcısı olan James Bland Burges, İsyan Yasasını her zamanki etkisizliği ile kalabalığa okudu. Bu sırada, sözlü ve fiziksel saldırılar devam ederken, atlı muhafızlar kalabalığa doğru ilerleyip isyancıların üzerinden geçerek bazılarını ezdi ve birkaçını ağır yaraladı. İlerleyen günlerde isyanın hız kesmesi ve güvenliğin kısmen sağlanması ile William Pitt, Downing Caddesi'ni ancak 6 gün sonra (17 Temmuz) yara almadan terk edebildi.¹³⁶ Halkın huzursuzluğuna el ilanları ve risalelerin dağıtılması eşlik etmekteydi. Bu durum, hükümette reform isteyen entelektüeller ile sokak isyancılarının birbiri ile koordineli hareket ettiği düşüncesini uyandırmıştı. 1795'in ekonomik

¹³³ 1783-1801 yılları arasında fiyatlardaki yükselişin detayları için bkz. Eric J. Evans, *The Forging of the Modern State: Early Industrial Britain 1783-1870*, 2. Baskı (Londra, 1996), 425.

¹³⁴ *Annual Register*, 1795 (London, 1807), "Chronicle," 25.

¹³⁵ Mori, *William Pitt and the French Revolution*, 251

¹³⁶ *The Annual Register*, 1795, (1807) 29.

sıkıntılarının tek nedeni seferberlik ve savaş olduğu için (halk nezdinde böyle değerlendirildiği için) Pitt ve kabinesi savaş karşıtlığının işgal korkusu ve açlık ile birleşip savaştan daha yıkıcı olabileceğini görmekteydiler.

Kral III. George yoğun eleştiri ve hatta şiddetin hedefi haline geldi. 29 Ekim 1795'te Parlamantonun resmî açılışı için Buckingham Sarayı'ndan Lordlar Kamarası'na giderken Kral'ın arabasına yapılan saldırı, halkın savaşa karşı duyduğu aşırı nefretin ulaştığı son noktaydı. III. George'un konvoyu Pall Mall'dan aşağı doğru ilerlerken, yuhalamalar, ıslıklar ve daha da kötüsü taşlarla karşılandı. Arabasının camlarından biri kırıldı. Öfkeli Londralılar, kralın St. James' Park'taki geçit alayını çembere aldı ve “Ekmek! Barış!” sloganları attılar.¹³⁷

Krala yapılan saldırıyla ilgili tutuklamalar ve mahkumiyetlerden sonra, Aralık ayında, parlamento kışkırtıcı toplantıları yasaklayan bir yasa önerisini kabul etti. Buna göre bir sulh yargıcının onayı olmadan elliden fazla kişinin bir araya gelmesi yasaklandı. Vatana ihanet yasaları anayasaya aykırı yazı yazmayı veya konuşmayı da kapsayacak şekilde genişletildi. Mori'nin belirttiği gibi, bu yasalar “1795'in sonunda savaş şartları, pahalılık ve kıtlık tehlikesi ile iyice gerilen kitlelerin devrimci radikaller tarafından harekete geçirilip kullanılmaya hazır hale getirildiği bir kamu düzeni krizine yanıt olarak çıkartılmıştı.”¹³⁸ Yasaların 1790'ların ikinci yarısında radikalizmi dizginlemede veya en azından cesaretini kırmada etkisi, gönüllü milis hareketini de monarşist kitleleri ve derneklerin gücü ile doğru orantılıydı. Bununla beraber Pitt'in hükümeti artık 1792 ve 1793'te ortaya çıkan geleneksel monarşist derneklere güvenemezdi. O yıllara damgasını vuran Burke'cü muhafazakarlık odağını değiştirmişti. Mori'nin iddia ettiği gibi, “hükümetin 1793'te yok olmalarına izin verdiği muhafazakâr-sadık dernekler halkla ilişkiler kampanyasının bir parçası olarak amaçlarına hizmet etmişlerdi.”¹³⁹ Bu noktadan sonra gönüllü birliklere ve halk örgütlenmesi ile oluşması planlanan ama daha sonra baskıyla teşekkül ettirilen milis güçler Pitt'in halkla ilişkiler kampanyası haline gelmişti.

¹³⁷ *The Annual Register, 1795*, (1807) 29.

¹³⁸ Mori, *William Pitt and the French Revolution*, 237.

¹³⁹ Mori, 181.

Linda Colley'nin E.P. Thompson'a atıf yaparak eleştirel biçimde işaret ettiği gibi “Bu, İngiliz işçilerinin seferberliğinin Birinci Dünya Savaşı'na kadar bir daha gerçekleşmeyecek şekilde görüldüğü bir dönemdi.”¹⁴⁰ 1790'ların sonlarına doğru Holywell, Manchester, Montgomery ve Maidstone, Liverpool, Winchester, Ashton ve Oxford'a kadar birçok yerde gönüllü dernekleri ortaya çıktı. Bazı gönüllü toplulukları binlerce üyeye ulaştı. 1798'de, Bölgenin Savunması Yasası (*Defence of the Realm Act*), her İngiliz kontluğunun toplam gönüllü sayısını ve ihtiyaç duyulması halinde farklı bölgelerde hizmet vermeye istekli olanların sayısını bildirmesini gerektiriyordu. Colley'nin bu raporları analiz etmesi sayesinde, olası bir işgale karşı İngiltere'nin yerel savunma güçlerinin kapasitesine dair doğru bir değerlendirmeye sahibiz.¹⁴¹ Bazı merkezler sadece birkaç yüz gönüllü rapor etmişti. Örneğin Cambridgeshire'da 313 gönüllü bulunurken Herefordshire'da 450, Leicestershire'da 980 kişi kayıtlıydı. Bu merkezlerin tümü, göreve hazır raporu veren Kent'teki 5.276, Lancashire'daki 7.050, Wight Adası'ndaki 6.326 ve Devon'da yaklaşık 9.000 gönüllünün yanında küçük kalmaktaydı. Galler'de Glamorgan'da gönüllülerin sayısı 2.000'den fazlaydı. İskoçya'da Aberdeen milisleri 1.070, Ayr'da 1400, Perth'de 2.730, ve Lothian'da 3.460 gönüllü milis rapor edilmişti.¹⁴²

Gönüllülerin kim olduğuna dair Bristol örneğine bakılabilir. Bristol'de 1797 ve 1798'de her meslek grubundan insan gönüllü asker oldu. Bristol Gönüllüleri Birliği, hancılar, kasaplar, bakkallar, kitapçılar, tüccarlar, kunduracılar, terziler, şapkacılar gibi zanaat gruplarından ve çok çeşitli sosyal statülere sahip insanlardan oluşmuştu. Bu gönüllüler ilkesel ya da sosyo-ekonomik nedenlerle – zorunlu ya da gönüllü olarak – ülkeyi, hükümeti ve anayasayı savunmaya, reformist radikalizme, kısıktıcı faaliyetlere ve dış saldırılara karşı çıkmaya hazırdılar.¹⁴³

¹⁴⁰ Linda Colley, *Britons. Forging the Nation 1707-1837* (New Haven, 1992), 285.

¹⁴¹ Colley, *Britons*, Ek 3, 382-384.

¹⁴² İngiltere, İskoçya ve Galler'deki her merkezden/kontluktan (*county*) rapor bulunmamaktadır. 35 İngiltere, 11 Galler ve 30 İskoç kontluğunun toplam gönüllü birlik personel sayısı 119.000 civarındadır; bkz. Colley, *Britons*, 384.

¹⁴³ *A Memorial for the Present Age, and Information to Posterity, of the Loyalty, Patriotic Zeal, and Spirited Exertions of the Citizens of Bristol: Being an Account of the Cause, Rise, Progress, and Military Improvement of the Volunteers of the Said City* (Bristol, 1797). Ayrıca bkz. Colley, *Britons*, 302. Colley

2.2. DEVRİM KARŞITI ENTELEKTÜEL SEFERBERLİK: RİSALELER VE POPÜLER MONARŞİZM

Risaleciler İngiliz *ancien régime*'inin müdafaası için entelektüel savaşa dahil oldular. Anonim (yazar ismi gizlenmiş) risalelerde ortaya çıkan düşünceler kamuoyunu seferberliğe ikna etmeye programlıydı. Bir risalede “Hükümetimizin küstah ve amansız düşmanlarımızın planlarını boşa çıkarma çabalarında destek olmak, hangi rütbe, parti veya tanımdan olursa olsun, her İngiliz'in çıkar ve görevi olduğu” savunulmaktaydı.¹⁴⁴ Fransa'nın amacının İngiltere'yi fethetmek olduğunu ilan ediliyor ve İngilizlerin, orduya erzak sağlayarak bile ülkelerini böylesi bir plandan koruyabilecekleri söyleniyordu. Yazar, Britanyalıların mülklerine ve mülkiyet hakkına ne kadar derinden bağlı olduklarını iyi biliyordu ve mülkiyetin vergilere ve diğer yükümlülöklere kıyasla vazgeçilmez olduğunu zorunlu olarak korunması gerektiğini belirtiyordu. Mülkiyet hakkının olmadığı zaman sadece yıkım vardı:

Sıklıkla söylenen gerçek şudur ki şu anda kamu hizmeti olarak ödediğimiz bedel, aslında mülkümüzün sadece bir bölümünün, geri kalanının korunması için verilmesidir, bir katkıdır. Ancak bu açıklama, kesinlikle nereye kadar giderse gitsin, çok yetersizdir. Korumamız gereken sadece mülkümüz değil, aynı zamanda insanlar ve Britanyalılar olarak bizim kıymetlilerimizdir; sosyal varlıklar olarak bizim için değerli olan her şey.¹⁴⁵

Yazar, İngiliz halkının korkuları üzerinde oynamaktaydı. Onun sorusu, İngiltere'nin özgür ve müreffeh bir ülke olarak kalması mı yoksa Fransızların ülkeyi fethetme ve mülkiyeti ve ticareti yok etme girişimlerine boyun eğmesi mi gerektiğini noktasındaydı. Risale basit bir uyarıyla sona eriyor, “Britonlar, seçiminizi yapın!”¹⁴⁶ Yazar için en acil tehdit işgaldi, istilaydı, ancak bunun sonucu olarak gösterdiği tehlike kültürel veya dini değil, ekonomikti. Fransızlar kazanırsa mülk kaybederdi. Diğer bir

ortak amaç için bir araya gelmiş kitleleri ‘ulus inşaaı’ ya da ‘ulus-devlete dönüşüm’ tezi çerçevesinde sunmaktadır. Verileri ve analizleri yazarın bu tutumunu dikkate alarak değerlendirmek gerekir.

¹⁴⁴ *An Appeal to the Head and Heart of Every Man and Woman in Great Britain, Respecting the Threatened French Invasion, and the Importance of Immediately Coming Forward with Voluntary Contributions* (Londra, 1798), 36.

¹⁴⁵ *An Appeal*, 22.

¹⁴⁶ *An Appeal*, 41.

risale, Britanyalıları gönüllü birliklere katılarak ve tüm düşmanları savuşturmak üzere birleşmeye çağırmıştır:

Kendinizi, savunma silahlarını kullanmaya ve savaş saatinde tereddüte sürüklenmenizi önlemek için gerekli olan her türlü hamleye alıştırın. Silah ve mühimmatın bir yerden bir yere ulaştırılması için yapılan seferlere gücünüz yettiğince yardım edin [ve] ülkesini savunurken yaralanan veya tehlikeye düşen askerlerin meşakkatini hafifletiniz.¹⁴⁷

Monarşist risalecilerde sıklıkla görülen paternalizm ve yol göstericilik unsurları açısından anonim risaleler (*anonymous tracts*) hem yaygın hem de broşürlerin aksine slogan ve propagandadan ziyade saptama ve açıklama içermektedirler. Bazı risaleci isimler Burke muhafazakarlığını izlemekle beraber yol ve yöntem göstererek aksiyon metinleri yazmışlardır. Düşünce metinleri ve dönemin düşünce yapısında muhafazakarlığın ne ölçüde monarşizm haline geldiğine örnek olarak risaleler doğru bir çıkış noktası olabilirler.

Radikal düşüncelere ve özelde Jakobenizm'e getirdiği eleştirilerle günümüzde çok çalışılmamış ve 1790'lardaki önemi tam anlaşılamayan, tez niteliğinde (*treatise*) risaleler yazan John Bowles, özel bir ilgiyi hak etmektedir. Üretken bir risale yazarı olan John Bowles, 1790'ların ortalarındaki olayları yakından gözlemledi ve *ancien régime*'i radikallere ve reformcu (özelde jakoben cumhuriyetçi) muhaliflere karşı ısrarla savundu. Meslek olarak avukat olan, John Reeves ile arkadaş olan, William Windham ile tanışan ve 1790'ların sonlarında monarşist çizgideki haftalık *The Anti-Jacobin*'e¹⁴⁸

¹⁴⁷ *Invasion of Britain. An Address to the People of Great Britain, on the Subject of a French Invasion. By a Patriot.* (Londra, 1798), 27.

¹⁴⁸ John Gifford'un yönettiği *Anti-Jacobin Review* (George Canning'in kurduğu haliyle *Weekly Examiner* olarak da bilinir) önemli bir monarşist yayındı. 1780'lerde Fransa'da yaşamış olan Gifford (önceki ismiyle John Richards Green) 1818'de ölümüne kadar koyu bir Tory olup, reformdan, Fransız Devrimi'nden ve Jakobenizmin tüm şekillerinden aşırı derecede nefret etmişti. Aynı zamanda William Pitt'in (başbakan) biyografisini yazmıştı. Dolayısıyla Gifford'un yönettiği *Anti-Jacobin*'de yazıları yayımlanan Bowles'un ideolojik çizgisi bellidir; ancak sadece 'ultra-Tory' şeklinde basitçe nitelendirilmemesi doğru olur. Gifford için bkz. Leslie Stephen ve Adam I. P. Smith. "Gifford, John [formerly John Richards Green] (1758–1818), tory political writer." *Oxford Dictionary of National Biography*. 23 Eylül 2004; <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-10665>. Gifford'un 1798'de, yani şartların 1790'ların başlarına göre çok değiştiği bir dönemde, savaşın tabiatının değiştiği ve düzenli orduya geçişin adımları atılmaya başladığı zamanlarda yazdığı bir risale için bkz. John Gifford, *A Short Address to the Members of the Loyal Associations, on the Present State of*

düzenli olarak katkıda bulunan önde gelen bir monarşistti.¹⁴⁹ Fransa ile savaşılmasından yanaydı. Profesyonel elitin bir üyesi olarak da siyasetin içerisindeydi. 1790'ların başlarında, İngiliz monarşisini ve aristokrasisini devrimci ilkelere karşı savunan Thomas Paine'e karşı bir protesto yazdı.¹⁵⁰ Paine'in kitabının ayaklanmayı teşvik ettiğini, anayasaya saldırdığını ve ahlaksızlığı telkin ettiğini savundu.¹⁵¹ Bu gerekçelerle kitabın dağıtımına karşı çıktı. Bowles, İngiliz sosyal, politik ve kültürel kurumlarını devirmek için bir Jakoben komplonun varlığına gerçekten inanıyordu ve Paine gibi İngiliz radikallerinin sadece Fransız devrimcilerinin davasının neferleri olduğunu savunmaktaydı:

Eğer [Paine'in görüşleri] hedeflediği etkiye erişseydi, anayasa ortadan kaldırılacaktı; hayatlarımız, özgürlüklerimiz ve mülkiyetimiz yasal korumadan mahrum kalacaktı; Hükümet devrilecekti; ve o dizginsiz şehvet ve sınırsız şiddete karşı hafif ve belirsiz bir güvenlik hissi yakalamak için bile geleceğin karanlık boşluğuna bakacaktık.¹⁵²

Bowles, bir devrimci bir Jakoben komplosuna inanan tek monarşist risaleci değildi. Hemen hemen her monarşist için Jakobenlik, Avrupa'daki geleneksel kurumların (kısaca *ancien régime*'in) toptan yok edilmesi ve nihayetinde uygarlığın yok edilmesi anlamına geliyordu. Bowles'un belirttiği gibi, “modern felsefe, insan hakları ve ikisinin korkunç çocukları Jakobenizm, yeni yıkım menfezleri açtı ve sosyal birliği oluşturan bağları çözerek dünyayı bir şekilde bir kaosa sürüklüyor.”¹⁵³ Bu yazısından bir yıl sonra, Bowles, “[bu] devrim, diğer devrimler gibi yalnızca kişilerin değişmesi değil, tüm yasal

Public Affairs (Londra, 1798). Bu risalede 1792 ve 1793'teki milis güçlerinin dağılmasını korkunç bir hata olarak değerlendirdi ve halkı tekrar harekete geçirmeye çalıştı ve kitlesel seferberliğe çağırdı: “atalet hali; yakın zamanda karşılaştığınız düşmanın gerçek karakterine karşı sizi kör etti; Bu, sizin ilkelerinizden vazgeçmeye ikna edilebileceğinize dair hatalı ve en tehlikeli fikre sevk etti.” ss.13-14.

¹⁴⁹ 1790'lar ve İngiliz muhafazakarlığı üzerine çok sayıda esere rağmen, Bowles tarihçiler tarafından büyük ölçüde ihmal edilmiştir. “*Loyalism*” bahsinde, özellikle H. T. Dickinson tarafından yazılan makalelerde adı geçse de Bowles üzerine yazılmış ve onun monarşist faaliyetleriyle ilgilenen başlıca bir kitap olmayıp yalnızca bir makale mevcuttur: Emma Vincent “The Real Grounds of the Present War: John Bowles and the French Revolutionary Wars, 1792-1802”, *History* 78 (1993), 393-420; konu üzerinde, yazarın bir başka çalışması için ayrıca bkz. Emma Vincent Macleod, “British Attitudes to the French Revolution,” *Historical Journal* 50 (2007), 689-709.

¹⁵⁰ John Bowles, *A Protest Against T. Paine's "Rights of Man:" Addressed to the Members of a Book Society* (London, 1792).

¹⁵¹ Bowles, *A Protest*, 6-9.

¹⁵² Bowles, *A Protest*, 3.

¹⁵³ John Bowles, *Reflections Submitted to the Consideration of the Combined Powers* (Londra, 1794), 7.

gücün, tüm düzenli otoritenin yıkılmasıdır.” demiştir.¹⁵⁴ Bir diğer ünlü William Playfair de aynı düşünceleri tekrarladı ve çarpıcı bir unsur ekledi: “Mevcut mücadele, anarşi ve despotizme karşı özgürlük ve düzen mücadelesidir; bir şeye sahip olan adamların, hiçbir şeyi olmayan adamlara karşı [duruşudur]; ve her mülk sahibi, her dürüst adam, sadece İngiltere’de değil, tüm Avrupa’da bununla mücadele etmektedir.”¹⁵⁵ Playfair hitap ettiği kitleyi iyi tanımaktaydı, ve yoksul kitleleri harekete geçiren Jakoben anlayışın, ironik biçimde, en çok yoksul kesimi etkileyeceğini iddia etmiş ve vurgulamıştı; kendi içinde tutarlıdır, çünkü radikal ideolojiden etkilenecek ve harekete geçecek yoksul kitleler *ancien régime* için gerçek anlamda tehditti: “Yeni bir felsefeyle aydınlanan halk, *sans-culottes*, çıkarını korumaya gayret eden [varlıklı] adamlara öfke, hırs ve küçümsemeyle bakıyorlar; ve kanunun ve düzenin olmadığı yerde, en az tehlikeli ve en onurlu meslek olan soygunculuk tercih edilir.”¹⁵⁶ Yani Jakoben yıkım her şeyden önce ekonomik olacaktı.

Jakobenlerin mülkiyeti baltalamak için entrika çevirdiği inancı yaygındı. Örneğin, çeşitli Fransız devrimcilerinin biyografilerini anlatan bir yazar, ideoloji olarak Jakobenizmin din ve ahlakın altını oyduğunu, ancak çoğu Jakoben’in bunlardan ziyade mülkiyeti hedef aldığını savundu. Bir yazar çokça okunmuş isimsiz risalesinde Brissot¹⁵⁷ hakkında pejoratif biçimde “şimdi şu sözler oldukça modadır: *Brissotter*, bir cep seçmek; *un Brissotteur*, yani yankesici; yani bir kimse elini komşusunun cebine soktuğunda” ifadelerini kullanmıştı.¹⁵⁸ Robespierre’i ise bakanları görevden alan, özel mülkü talan eden ve başkalarının pahasına zengin olan biri olarak nitelendirdi.¹⁵⁹ Jakobenler özel mülkiyete saldırsalar da, toplumsal düzene karşı savaşları, çok az mülkiyete sahip olanlar veya hiç mülk sahibi olmayanlar da dahil olmak üzere herkesi ilgilendiriyordu; Bowles, Fransa’ya karşı savaşın tüm sosyal sınıfların sorunu olduğunu savundu: “Her sınıf, her rütbe derinden ilgilenir; çünkü tehlikede olan ve güvence altına alınması gereken herkesin

¹⁵⁴ John Bowles, *The Dangers of Premature Peace. With Cursory Strictures on the Declaration of the King of Prussia, Inscribed to William Wilberforce, Esq.* (Londra, 1795), 24.

¹⁵⁵ William Playfair, *Peace with Jacobins Impossible* (Londra, 1794), 4.

¹⁵⁶ Playfair, *Peace with Jacobins Impossible*, 22-3.

¹⁵⁷ Jirondenlerin (*Girondins*) sözcüsü, daha sonra lideri olan Jacques Pierre Brissot (1754-1793)’tan bahsediyor.

¹⁵⁸ *Flower of the Jacobins, Containing Biographical Sketches of the Characters at Present at the Head of Affairs in France. Dedicated to Lewis the Sixteenth, King of France and Navarre*, (Dördüncü Baskı) (Londra, 1793), 26.

¹⁵⁹ *Flower of the Jacobins*, 27.

refahıdır. Tüccar, zanaatkâr, köylü ve soylu, her türden insanlar, güçlerinin yettiği kadar, insanlığın ortak düşmanı ile mücadeleli önemseyip desteklerler.”¹⁶⁰

Bowles'a göre tüm reformcular Jakobendir. Bir Jakoben'i tanımlarken Bowles seküler bir reformcu tanımını yapar: “[Bir jakobenin] temel prensibi, toplumdaki her bireyin temsilcilerin seçiminde rıza hakkına sahip olmasıdır; ve yalnızca bu şekilde seçilen temsilciler yasal bir hükümet oluşturabilir.”¹⁶¹ Esasen reformcuların eleştirileri kiliseye veya dine değil, reform yapılmamış sisteme ve mülkiyet haklarında yapılacak düzenlemelere yönelikti; ancak Bowles Jakobenizmin ahlaki yozlaşmayı getirdiğini (gerektirdiğini) savunur. Dinî ve ahlaki gevşekliğin güçlü karışımı ile çalışan yoksulların aylaklanması Jakobenizmin nihai tehlikesiydi:

Londra halkının çoğunluğunu oluşturan farklı sınıfların büyük bir kısmı, şüphesiz, dürüst yollarla varlığını sürdürmektedir; ama bu kısım bile, korkulmalıdır ki, dinden hiçbir şekilde anlamayan, ahlaki her geçen gün daha da yozlaşan ve içlerinde en düzenli ve saygın olan kimselerin de bulunduğu binlerce, on binlerce kişiyi içeriyor; el emeği ile çalışıp yüksek ücretler alanlar, haftanın çoğunu tembellik, dağılma ve ölçsüzlük içinde geçirmesine yol açıyor.¹⁶²

Bowles, Pitt'in politikalarını savunmada ve reform ideolojisinin yıkıcı sonuçlarını kınamada şiddetli ve gayretlidir. Muhalefeti sert bir şekilde kınamıştı. Bowles'a göre, amansız bir reformcu olan Francis Burdett ve sıkı bir Whig olan Fox'un söylemleri ve onların yandaşları tarafından kabineye sürekli nutuk atılması ve acımasızca eleştirilmesi, savaş baskısının yoğun olduğu bir dönemde hükümetin elini zayıflatmıştı.¹⁶³ Hatta Bowles bunun Fransa'ya bir ivme kazandırdığına inanmıştı. Çoğu monarşist, Fransız fikir ve uygulamalarının İngiliz reformculara ilham verdiğine inanıyordu, ancak Bowles, “sınırın ötesindeki düşman, esas olarak içerideki bu düşman nedeniyle zorlu”

¹⁶⁰ John Bowles, *Objections to the War Examined and Refuted, Second Edition* (Londra, 1794), 37-8.

¹⁶¹ Bowles, *Thoughts on the Late General Election*, 67.

¹⁶² Bowles, *Thoughts*, 50.

¹⁶³ John Bowles, *A Third Letter to a British Merchant: Containing Some General Remarks on the Late Negotiation with France, Considered in Relation to Ancient and Established Principles; Together with Reflections on the State of Domestic Politics, and Particularly on the Mischievous Tendency of the Conduct Pursued by Opposition* (Londra, 1797), 37.

demoşti.¹⁶⁴ Reformist (Bowles’a göre jakoben) muhalefet Fransız Jakobenlere güven vermektedir. Fox, Grey ve Sheridan, alt sınıfları aldatan “hatipler çetesi”ydi.¹⁶⁵

Bowles'a göre reform, basitçe evrensel oy hakkı ve her yıl yapılacak parlamento seçimleri anlamına geliyordu.¹⁶⁶ Temsil de mülk sahibi İngilizlerin (*nobility*) elinde kalacaktı. Bowles'a göre Muhalefet, monarşiyi devirmek, kabineyi kaldırmak ve siyasi hakları alt sınıflara genişletmek için reform önermekteydi. William Playfair ayrıca parlamenter reformun yıkıcı etkilerini de tartıştı. Playfair, 1793'teki monarşist çalışmalar sırasında, ülkedeki muhafazakarlığın yaygınlığı hakkında şu yorumu yaptı: “Son zamanlarda huzurumuza karşı yapılan girişimler, mevcut devleti desteklemek için halkta oybirliği sağlayarak hükümetin elini güçlendirmiştir.”¹⁶⁷ Bununla birlikte, sistemdeki değişikliğin ülkenin bütün dokusunu baltalayacağı konusunda uyardı: “Parlamento reformu buna neden olacak.” Ayrıca “bu ülkede mevcut düzene karşı bir komplo kurulduğuna” emindi ve komplocular arasında yalnızca Parlamentodaki reformcular değil, aynı zamanda kırsal kesimdeki radikaller de vardı.¹⁶⁸

2.3. BOWLES VE MONARŞİST YAZININ AYDINLANMACI MUHAFAZAKARLIĞI

John Bowles, Fransa'ya karşı yürütülen savaşı hararetle destekledi ve savaşın kaçınılmazlığını/gerekliliğini savundu. “İnsanlığın safında yer alanlar Fransa'daki anarşinin sona ermesini şiddetli biçimde arzu etmelidir; ve hem Parlamento'da hem de genel olarak halkta büyük bir çoğunluk, Avrupa'nın geri kalanını tehdit eden dehşeti önlemenin tek yolu olan savaşın, tehlikeyi güçlü bir şekilde savuşturulmasını bekliyor.”¹⁶⁹ Bowles, ulusun “çoğunluğunun” savaşı desteklediği konusunda yanıliyordu; gönüllü harekete verilen coşkulu tepkiye rağmen, büyük ölçüde bu seferberliğin sosyal ve ekonomik maliyetlerinin bir sonucu olarak, kırsal kesimde ciddi bir sıkıntı ve huzursuzluk vardı. Bununla birlikte, parlamento ile ilgili görüşleri daha

¹⁶⁴ John Bowles, *A Third Letter*, 95.

¹⁶⁵ John Bowles, *A Third Letter*, 87.

¹⁶⁶ John Bowles, *A Third Letter*, 48.

¹⁶⁷ William Playfair, *Thoughts on the Present State of French Politics, and the Necessity and Policy of Diminishing France, for Her Internal Peace, and to Secure the Tranquility of Europe* (Londra, 1793), 21.

¹⁶⁸ William Playfair, *Thoughts*, 21.

¹⁶⁹ Bowles, *Objections to the Continuance of the War Examined and Refuted*, 5.

isabetliydi. Muhalefet, 1793'te reformu zorlayarak zaten gücünü ve sayısını azaltmıştı. Fox, Mayıs 1794'te savaşı sona erdirmek için bir önerge verdi ve reddedildi. Yaklaşık sekiz ay sonra, Ocak ayında Gray, Avam Kamarası'na savaşın “bu ülkenin kanını ve hazinesini” kuruttuğunu ve “üstlendiği söylenen hedefe bir nokta bile yaklaşamadığını” dile getirdi.¹⁷⁰ Ona göre, Fransız halkı monarşiden nefret ediyordu ve cumhuriyetçi bir hükümet biçimine sahip olmaya kararlıydı ve İngiltere'nin bunu önlemek için yapabileceği hiçbir şey yoktu. Fransızlar mali açıdan Pitt'in bakanlığının inandığından daha güçlüydü ve Fransa'nın kaynakları, nüfusu ile Britanya'nın müttefiklerinin karşılaştırılması, Fransa'nın mağlup edilemeyeceğini göstermekteydi. Gray, hepsinden önemlisi, tıpkı yirmi yıl önce Amerika'da yaptıkları gibi, hükümetin işi berbat ettiğini savundu.¹⁷¹ Fox, hükümetin politikasını eleştirdi:

Eğer bu ülke doğru davranmış olsaydı ve bu şeytani konfederasyonu [İngiltere'nin Avusturya ve Prusya ile ittifakını] önlemek için müdahale etmiş olsaydı, her şey yolunda olabilirdi; Fransa belki daha güçlü olurdu, komşu olurdu ve daha az iğrenç olurdu: kral şimdi tahtında olabilirdi ve o mutsuz ülkeyi harap eden tüm dehşet ve katliamlar önlenebilirdi.”¹⁷²

Fransa'da esasen tam bir karşı-devrim tablosu vardı. Nisan 1794'te öncü devrimciler Danton ve Desmoulin idam edilmişti. Üç ay sonra Robespierre düştü. Kasım ayı geldiğinde Jakoben Kulübü kapanmıştı ve Nisan 1795'te Fransa, Prusya ile bir barış anlaşması imzaladı. Muhalefete göre diplomatik durum iyiye gidiyor gibi görünüyordu. Whig'lerin 1795'te barışı teşvik etmek için artık somut bir nedeni vardı. Elbette, barış, savaşın başından beri Whig programının ikinci ana koluydu ve öncelik listesinde reformun gerisindeydi.¹⁷³ Whig'ler 1793'ten beri savaşın Fransız saldırganlığından değil, Pitt hükümetinin siyasi ve emperyal planlarından kaynaklandığını iddia ediyorlardı. Ancak Pitt ve bakanları tabloyu oldukça farklı okuyorlardı. En saldırgan ve tehlikeli Fransız Jakobenlerinin düşüşüne rağmen, Fransız ordusu bir tehdit olmaya devam etmekteydi. Aralık 1794'te Hollanda'nın işgali Pitt'i haklı çıkardı ve teyakkuza geçirdi. Fransız kuvvetleri Ocak ayında Amsterdam'a girdiğinde, Britanya'da hükümet savaşın devam etmesi gerektiğine ikna olmuştu. Pitt, savaşın bir

¹⁷⁰ *Parliamentary History*, XXXI, 1194.

¹⁷¹ *Parliamentary History*, XXXI, 1200.

¹⁷² *Parliamentary History*, XXXI, 1245.

¹⁷³ E. A. Smith, *Lord Grey 1764-1845* (Oxford, 1990), 60.

kısının yalnızca ideolojik ve imaj kurtarmakla ilgili ve “düşmanlarımıza ve dünyaya, aynı şekilde sürdürdüğümüz bu ölçülü ve rasyonel ilkelerden çekinmediğimizi göstermek için” devam etmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁷⁴ Üstelik, Fransa görünüşte bir ılımlılık dönemine girmiş olsa da, mevcut durumu, yalnızca kendisinden önceki terör dönemiyle karşılaştırıldığında ılımlıydı. Fransa hâlâ tehlikeliydi ve Fransızların barışı kabul etmesinden sonra da bir güven tesis edileceğine dair hiçbir işaret yoktu. Asıl saldırganın Fransa değil İngiltere olduğu suçlamasına yanıt veren Pitt, Avam Kamarası'na “İrademizin ötesinde mücadeleye zorlandığımız ana kadar Fransa'nın davranışlarının pasif izleyicileri olarak kaldık” dedi.¹⁷⁵ Artık İngiltere Fransa ile savaş halindeyken, asıl amaç Avrupa'nın güvenliğiydi ve buna savaşmadan ulaşamazdı. Ancak Pitt, 1795'in sonunda fikrini değiştirdi. Hükümet, Fransa'yla savaşı sürdürebilmek için gereken mali ve askeri kaynaklar bakımından yeterince güçlü değildi; bu yüzden Fransız hükümetiyle bir barış görüşmesi yapmayı düşündüler. 9 Aralık'ta Pitt, hükümetin bir barış anlaşmasına açık olduğunu açıkça belirtti.¹⁷⁶ Müzakere planları başarılı olmadı, ancak bu süreç Pitt'in siyasi ve diplomatik meselelere karşı esnek ve temkinli yaklaştığını göstermiştir.

Siyasetin gerçeklerinden biraz uzak kalan Bowles görüşlerinde Pitt'den daha katıydı ve karakteristik bir *ancien régime*'in bir savunmasını sunuyordu. Pitt'le hemfikir olduğu konu savaşın savunma amaçlı olduğu ve asıl amacının Avrupa güvenliği olduğuydu: “Savaşın hem biçim hem de içerik olarak bizim tarafımızdan bir savunma savaşı olduğundan daha açık bir şey olamaz.”¹⁷⁷ 1797'de şunu savundu: “Fransa'yla, bu ülkenin ve Avrupa'nın geri kalanının güvenliğiyle bağdaşmayan bir üstünlüğe sahip olacağı şekilde barış yapılmasına asla rıza göstermemeli ve bu konuda değişmez bir kural koymalıyız.”¹⁷⁸ Playfair ise, savaş olmasaydı, “mutlu anayasa ağacımızın köküne balta vurulurdu” ve “her kasabada kurulmuş bir giyotin görürdük.”¹⁷⁹ Her ikisi de Fransız Devrimi'nin evrensel yıkım ürettiğine o kadar inanmışlardı ki, 1790'ların hiçbir

¹⁷⁴ *Parliamentary History*, XXXI, 1211.

¹⁷⁵ *Parliamentary History*, XXXI, 1215. Savaşı başlatan gerilimin çıkış noktası hakkında detaylı analiz için bkz. Mori, *William Pitt and the French Revolution*, 5. ve 7. bölümler.

¹⁷⁶ *Parliamentary History*, XXXII (Londra, 1818), 569-572.

¹⁷⁷ John Bowles, *The Real Grounds of the Present War with France* (Londra, 1793), 66.

¹⁷⁸ Bowles, *A Third Letter to a British Merchant*, 6.

¹⁷⁹ Playfair, *Peace with Jacobins Impossible*, 11.

noktasında barışın bir seçenek olduğuna inanmadılar. 1793'te Bowles, Fransa'nın evrensel bir kaos hedeflediğini savundu:

Bu nedenle, açıktır ki, 19 Kasım 1792 tarihli, Kardeşlik Fermanı olarak adlandırılan ünlü, daha doğrusu kötü şöhretli ve kışkırtıcı ferman, doğru bir dile çevrildiğinde ve Fransa'nın ilke ve davranışlarıyla açıklandığında, Avrupa'daki her ülkenin isyancılarına bir kardeşlik ve yardım teklifinden ne bir eksik ne bir fazladır. Ve kendilerini kabul edilebilir ölçüde güçlü hale getirebildikleri zaman, [o] ülkelerin Fransa'nın kendisinin oluşturduğu aynı kaos ve kargaşa durumuna gelmelerine açıkça yardım edeceklerine dair bir güvencedir.¹⁸⁰

Dört yıl sonra yazdığı risalede de aynı şeyi savundu:

[Fransız Cumhuriyeti'nin] en acımasız gaddarlıklarına uysallık, nezaket ve insancıl ilkeler eşlik etmiş olduğu için, onu anılarımızdan öyle kolayca kovmamız mümkün değildir; en sınırsız onur iddiaları en büyük hainliklerle el ele gitti, en seçkin suikastçı Robespierre, insan doğasını süsleyebilecek her erdeme sahip çıktı ve en üst düzeyde kentlilik, uysallık ve duyguyu etkiledi.¹⁸¹

Robespierre'in düşüşünden sonra Bowles, Fransa'nın durumunu Pitt gibi yorumladı; 1794 ve 1795'teki ılımlılık yüzeyseldi ve siyaseti halen Jakoben diktatörlüğü kadar yıkıcı ve devrimciydi.¹⁸² Bowles durumu “Bu nedenle, huzura ulaşmanın tek yolu Hydra'yı öldürmektir – ama o kesin ve tek seferde öldürülmelidir” şeklinde özetlemiştir.¹⁸³

Bowles, Pitt'in kabinesinin ‘şahin’ kanadıyla aynı çizgideydi. Dışişleri Bakanı Lord Grenville, Lordlara, Fransa'nın devrimci hükümetindeki değişikliğin pek bir şey ifade etmediğini söyledi: “Şimdiki yöneticiler, onlardan önce gidenler kadar despot ve katliam, kan dökme sahnelerine düşkündür.”¹⁸⁴ Windham, savaşın devam etmesinin Britanya'nın bütünlüğünü koruduğu konusunda Pitt ile aynı fikirdeydi. Bu şartlarda barış “güvenli ve onurlu” değildi ve “İngiliz karakterini aşağılayıcı olurdu.”¹⁸⁵ Bowles ayrıca savaşın amacının Fransız monarşisinin (Bourbon hanedanı) restorasyonu olması gerektiğini

¹⁸⁰ Bowles, *The Real Grounds of the Present War*, 14.

¹⁸¹ Bowles, *A Third Letter to a British Merchant*, 15.

¹⁸² Bkz. John Bowles, *Farther Reflections Submitted to the Consideration of the Combined Powers* (Londra, 1794), 10.

¹⁸³ Bowles, *Farther Reflections*, 20-21

¹⁸⁴ *Parliamentary History*, XXXI, 1254.

¹⁸⁵ *Parliamentary History*, XXXII, 11 ve 18.

savunarak kesin ve hararetli bir *ancien régime* tavrı aldı: “[Restorasyon] insanlık için, gerçekte fark edildiğinden ya da fikir olarak kavrandığından çok daha korkunç tehlikelerden kaçma günü olacak. Bu, insan türünü kurtaracak.”¹⁸⁶ Bowles, Britanya'nın Fransa'da Restorasyonu doğrudan gerçekleştirmesi gerektiğini savunmuyordu, bunun yerine “mümkünse, Fransa halkının kendi kurtuluşu için çaba göstermesi için bir fırsat sunulması” gerektiğine inanıyordu.¹⁸⁷ Müttefikler, Fransa'daki monarşi yanlısı gruplara yeterli güç ve desteği vererek Jakobenlerin dikkatini dağıtmak üzere bir oyalama yaratmalıydı. William Grenville (Tory; 1806-7 arası başbakanlık yapacaktır) de benzer bir vizyona sahipti. Fransa halkının çoğunluğunun, başka herhangi bir hükümet biçiminden ziyade krallığa daha meyilli olduğuna inanıyordu; bu görüşe göre, bakanlara restorasyona yönelik cesaretlendirme ve teşvik etme fikrini savunmak her zaman daha uygun görünmüştü. Fransa'da monarşinin yeniden kurulmasına yardım etmeye hazır olan kesimi güçlendirmek gerekiyordu.¹⁸⁸ Playfair de bu çözümü onaylamıştır. Kendi ifadesiyle, “Fransızlar hiçbir zaman siyasi tartışmalara uygun değildi ve şimdi her zamankinden daha az uygunlar.”¹⁸⁹ Bu nedenle, diğer ulusların Fransa'nın içişlerine karışmamaları mantıksızdı. Playfair tam bir Bourbon restorasyonu istedi: “Karma bir hükümet, şimdiye kadar olduğu gibi bir monarşi olmalı, şüphesiz bazı değişikliklerle, ancak hiçbir şekilde İngilizler gibi temsilcilerle değil, çünkü bu temsilciler hemen kararları uygulanamaz hale getirmek için hükümetin çarklarını durdurmanın ve tıkamanın bir yolunu bulacaklardır.”¹⁹⁰ Ayrıca Fransa'nın savaşa dahil olan tüm güçlere tazminat ödemesi gerektiğine dikkat çekti. *Thoughts on the Present State of French Politics*'in sonunda, uygun gördüğü tazminatları sıraladı: Avusturya'ya 27.5 milyon sterlin, Prusya'ya 18 milyon, Hollanda'ya 9 milyon, İngiltere'ye 9 milyon, Sardinia'ya 7.5 milyon, İspanya'ya 5 milyon sterlin olmak üzere ödemeler yapılmalıydı. Rusya, Papa ve Cenevre'ye 5 milyon “isyan kışkırtma bedeli” olarak ödenmeliydi.¹⁹¹ Fransa'nın boş kasaları yüzünden bu meblağların hepsini ödeyemeyeceğini, dolayısıyla topraklarının tazminata karşılık kabul edilebilir bir ikame olacağını düşünmüştü. Bourbon restorasyonunun savunuculuğu (bu noktada Bowles monarşizm'den çok royalizm'e, salt

¹⁸⁶ Bowles, *Farther Reflections*, 34.

¹⁸⁷ Bowles, *Reflections Submitted to the Consideration of the Combined Powers*, 20.

¹⁸⁸ *Parliamentary History*, XXXI, 1252.

¹⁸⁹ Playfair, *Thoughts on the Present State of French Politics*, 30.

¹⁹⁰ Playfair, *Thoughts*, 60-62.

¹⁹¹ Playfair, *Thoughts*, 73-74.

kralın hukukunu savunmaya, bir anlamda sorumsuz mutlakıyetçiliğe yakın bir çizgidedir) cumhuriyet hükümetine duyulan aşırı nefretten kaynaklanmaktaydı. Bowles'un sözleriyle:

Bir Cumhuriyet'i birkaç kelimeyle tanımlamak gerekirse, onun hükümetinin başlıca özellikleri, dizginlenemez hırs, ikiyüzlülük, şüphe, kıskançlık ve amansız sertliktir; Halk ise huzursuz, mayalanmış, kararsız, bölünmüş, düşmanlık ve sürekli endişe içindedir. aradaki birlik bağı ise cuntacılık, hizip entrikaları, hile ve yanılısamalardır.¹⁹²

Bowles'ın risalelerinde monarşi imgesi – geleneksel İngiliz *ancien régime*'i olarak düşünülebilir, parlamento ile yetkileri sınırlandırılmış bir monarşi zemininde – onurlu, güçlü, medeni ve de zariftir. Ekonomiyi, üretimi ve bireyleri korur; sanatı ve bilimi teşvik eder, insanların refahını sağlar. Bowles, yazdığı hiçbir metinde sınırları belirsiz bir mutlak monarşiyi desteklemedi; bunun tehlikeli ve baskıcı olduğuna inanmıştı. 'İyi devlet'i tasvir ettiği zaman, sınırlı, anayasal bir monarşiyi içeriyordu: bu, özünde İngiliz hükümet sistemidir. Ancak bir Bourbon restorasyonunu savundu çünkü devrimci alternatifin İngiltere'nin geleneksel Katolik rakibi olan bir monarşiden çok daha kötü olduğunu görmüştür. Rakip Bourbon hanedanını savunması, bir monarşistin siyasi düşmanlarına karşı mücadelede ne kadar ileri gitmeye hazır olduğunu ve radikalizm korkusunun derinliğini gösteriyor.

Sadık derneklere katılan ve III. George, Pitt, ve İngiliz *ancien régime*'ini savunan kitleler gibi, Bowles, İngiliz toplum, siyaset ve kültür sisteminin ihtişamının 'değişimin yokluğu'nda (*absence of change*) yattığını buldu: "Yüz yıl önce yasama yetkisi kullanan atalarımızın gücü, bizim için dünün yasama yetkisi ile kesinlikle aynıdır; bizim zamanımızda çıkarılanlar hiçbir şekilde geçmiştekiler tarafından çıkarılan yürürlükteki kanunlarımızdan daha bağlayıcı hükümler değildir."¹⁹³ Burke ve onun öncülüğünü yaptığı monarşist derneklerin üyeleri gibi Bowles da 1688'deki Şanlı Devrim mutabakatına hürmet etmişti. "Bu nedenle Bay Paine'in 1688 Parlamentosu'nun veya

¹⁹² John Bowles, *Dialogues on the Rights of Britons, Between a Farmer, a Sailor, and a Manufacturer. Dialogue the First* (Londra, 1793), 15.

¹⁹³ Bowles, *A Protest Against T. Paine's "Rights of Man,"* 10.

önceki herhangi bir Parlametonun otoritesinin zaman aşımına uğradığı yorumu en kaba bir safsatadır.”¹⁹⁴ Ayrıca Paine'in monarşiye ilişkin görüşüne derinden karşı çıktı:

Bay Paine, bir tâcı kulede ‘altı peni veya bir şiline gösterilen basit bir metafor’ olarak değerlendirmeyi seçse de, monarşimizin gücünü ve canlılığını biliyoruz ve buna değer veriyoruz; çıkarlarının ülkenin çıkarlarıyla karşılıklı olduğunu hissediyoruz; anayasanın Kralımıza büyük bir memba ve ulusal kaderimiz ve mutluluğumuzun temel bir güvencesi olarak verdiği bu yararlı ve verimli ayrıcalıklara saygı duyuyoruz; ve bu ayrıcalıkların, özgürlüklerimize zarar verecek şekilde kötüye kullanılmalarını imkansız kılacak kadar akıllıca ve dikkatli bir şekilde korunduğunu hayranlıkla görüyoruz.¹⁹⁵

2.4. ANAYASAL MONARŞİ TARTIŞMASI

Sınırlı bir anayasal monarşi, Bowles'a göre, en bilge, en makul yönetim biçimiydi ve yalnızca bir hükümdara ve parlamentoya değil, aynı zamanda aristokrat bir sınıfa da dayanmaktaydı. Fransız Devrimi'nin izlerini silmenin bir yolu da yok edilen Fransız soylu sınıfını yeniden güçlendirmektir: “Fransa Ruhban Sınıfının ve asillerinin enkazları, Devrimin fırtınalı öfkesi tarafından atılan her yerden dikkatlice toplanmalı ve korumaya alınmalıdır. Bu yapılar, eski monarşinin önemli bir parçasını oluşturuyordu, ve saygıdeğer düzen yeniden inşa edilirken, onlar vazgeçilmez birer kaidedir.”¹⁹⁶ Bowles, İngiltere ile ilgili olarak, kral, lordlar ve Avam Kamarası'nın üçlü uyumunun “Büyük Britanya'nın saadetini ve ihtişamını sağladığını” anlatıyor: “Büyük Britanya'nın soyluları, gerçekte temsil edilmeseler de, fiilen temsili bir karaktere sahiptirler, müştereken yararlandıkları ve yalnızca genel olarak halkla müşterek olarak yararlanabilecekleri hakları ihtiyatlı ve sıkı bir şekilde korumaya mecbur bırakırlar; (...) ve kalıtsal doğası hem onu Kraliyetten bağımsız kılmak hem de istikrarını ve kalıcılığını sağlamak için gereklidir.”¹⁹⁷ Bu siyasi görüşe göre, en geniş anlamıyla, Britanya'nın refahının, güvenliğinin ve her şeyden önce özgürlüğünün korunması soyluların siyasal ve toplumsal denklemin hep içinde olmasından kaynaklanmıştı; *ancien régime*'de temsil sisteminin reforma, örneğin evrensel oy hakkı gibi düzenlemelere ihtiyacı yoktu, çünkü esasen dengeli ve kapsayıcıydı. Reform, değişim ya da daha kötüsü yıkım anlamına

¹⁹⁴ Bowles, *A Protest*, 11.

¹⁹⁵ Bowles, *A Protest*, 14.

¹⁹⁶ Bowles, *Reflections Submitted to the Consideration of the Combined Powers*, 28.

¹⁹⁷ Bowles, *A Protest*, 19.

geliyordu ve değişim Fransız devriminin devlet formülünün, teorisyenlerin ve demagogların işiydi.

Emma Vincent'in ileri sürdüğü gibi, “John Bowles'un savaş risaleleri kriz döneminin tasvirleri ve duygularıyla doludur, üzerine kutsal metinlerden çağrışımlar serpilmiştir, her zaman giyotin imgesi ile sabitlenmiştir, onun kıyamet vizyonunu yansıtan korkutucu öngörülerdir.”¹⁹⁸ Bowles, İngilizlerin herhangi bir tür barış için müzakere etmesi gerektiğine inanmıyordu, çünkü Fransız Devrimi ve onun yıkıcı doğası ancak kuvvet uygulanarak fethedilebilirdi. Devrimi “insanlığın genel ve kalıcı talihsizliğini ortaya çıkararak tehdit eden bir kötülük” olarak nitelendirdi.¹⁹⁹ Fransa ile daha önce benzeri görülmemiş bir savaş vardı ve bedeli ne olursa olsun her türlü savunmayı gerektiriyordu: “Devrim sonlandırılmalıdır” ve “Savaşın amacı güvenlidir.”²⁰⁰ Napolyon'a güvenilemezdi, çünkü o, “zeytin dalı uzatıyormuş gibi yaparak... gerçekte, yalnızca zehirli özgürlük ağacının bir dalını uzatan” bir Jakoben'den başka bir şey değildi.²⁰¹ Çoğu monarşist gibi, Bowles da devrimci Fransa'nın siyasi ve sosyal sisteminin İngiltere'ninkine kıyasla sönük kaldığını savundu. İngiltere'nin "sosyal sistemi" dini, ahlakı ve hukuku koruyor, tutkuları ve ahlaksızlıkları dizginliyor, düzen, adalet ve barışı aşılyordu. Fransa'nın devrimci sistemi dini, ahlakı ve hukuku alt üst etmiş, tutkuları özgürleştirmiş ve baskı, anlaşmazlık ve anarşi getirmişti.²⁰² 18. yüzyıl sona ererken, İngiltere ve Avrupa benzeri görülmemiş tehlikelerle karşı karşıya kalmıştı ve gelecek belirsizdi: “dünya hiç bu an kadar felaket ve tehlikeli bir durumda olmamıştı.”²⁰³

Playfair Fransız meseleleri hakkında derin ve kapsamlı bilgi sahibiydi. Gifford'ın 1780'lerde altı yıl Fransa'da yaşadığı gibi, Playfair da Fransız Devrimi ilk patlak verdiğinde orada birkaç yıl geçirmişti. Playfair'in *Jakobenizmin Tarihi*²⁰⁴ Bastille'in düşüşünden Robespierre'in düşüşüne kadar devrimci Fransa'nın kapsamlı bir

¹⁹⁸ Emma Vincent, "The Real Grounds of the Present War," 416.

¹⁹⁹ Bowles, *The Real Grounds of the Present War*, 2.

²⁰⁰ Bowles, *Objections to the Continuance of the War Examined and Refuted*, 76, 64.

²⁰¹ John Bowles, *Reflections on the Political and Moral State of Society, at the Close of the Eighteenth Century* (Londra, 1800), 7.

²⁰² John Bowles, *Reflections*, 41.

²⁰³ John Bowles, *Reflections*, 122.

²⁰⁴ William Playfair, *The History of Jacobinism: Its Crimes, Cruelties and Perfidies...*, cilt 1 (Philadelphia, 1796).

incelemesidir. Onun açıklamasıyla *ancien régime* zaten saldırı altındaydı ve sonunda ihmal ve devrim nedeniyle tamamen çöktü. Playfair'in eseri *États Généraux* (Fransız Sınıflar Meclisi) toplantısı, Kilise'nin düşüşü, kraliyet ailesinin kaçışı, terör, Avrupa ile savaş, Danton ve Robespierre'in düşüşü dahil olmak üzere Devrim'in çeşitli aşamalarının ayrıntılı bir hikayesini sunmaktadır. Yeni bir Fransız hükümetinin ve anayasasının yaratılmasını şöyle özetler: “Bir gecede Avrupa'nın en büyük krallığında feodal hakların eski ve gotik dokusu yok edildi, yıkım ve mülk istilası sistemi başladı.”²⁰⁵ Ayrıca Devrim'in göze çarpan bir sınıf unsuru olduğuna da sembolik anlatımla dikkat çekti: “Paçavralar onurlu ve korkuluklar güçlü hale gelmişti.”²⁰⁶ Sayfalarında, ya 1572'de Aziz. Bartholomeus Yortusu Katliamı sırasında yaptıkları gibi, Fransızların dini aşırıya götürmesiyle ya da 1790'larda, dinin önemi hakkında açık ifadeler vardır:

Fransızların, rakiplerinin, İngilizlerin ve komşularının, İsviçre'nin sakinlerinin dinlerini biçimlerini biraz daraltmak ya da kopyalamak için fırsat bulmaları olası değildi; ve buna göre, ilk fırsatın kaçmasına izin vermediklerini, ancak diğer her şeyde olduğu gibi bunda da nerede duracaklarını bilemediklerini ve reform yapmak yerine tüm dinlerin kökünü kazıdıklarını ve bir anda hoşgörüsüz hale geldiklerini göreceğiz (...) Fransız ulusu, içine düştüğü aşırılıklarla her zaman kendini küçük düşürmüştür ve Protestanların IX. Charles zamanındaki katliamı, 1792 Eylül'ünden daha az utanç vericidir.²⁰⁷

Playfair ve Bowles açıkça savaş kampanyacılarıydı ve aynı zamanda İngiltere'nin Fransız askeri tehdidinden korkması gerektiğine inanıyorlardı. Playfair'in, daha önce Bowles'ın dile getirdiğine çok benzer şekilde, dediği gibi, “savaşı her zaman haklı ve gerekli olarak adlandırmak yerine, kaçınılmaz olduğunu söylemekten daha iyisini yapmalıyız, çünkü gerçek bu.”²⁰⁸ Ancak savaş, özellikle Fransız devletinin ideolojisi nedeniyle gerekli veya kaçınılmazdı. Macleod'a göre Bowles, Britanya ve Fransa arasındaki “eski rekabet ruhunun” “ateşli bir kötülüğe dönüştüğü” iddiasında biraz haklıdır.²⁰⁹ Bununla birlikte, Bowles savaşı desteklerken Fransa'nın savaşla tamamen yok edilmesini değil, tüm siyasi, sosyal ve dini kurumlarıyla birlikte Fransız monarşisinin yeniden kurulmasını betimlemişti. Fransa yüzyıllardır İngiltere'nin ezeli rakibi olmuştu ve inşası

²⁰⁵ William Playfair, *The History of Jacobinism*, 184.

²⁰⁶ Burada ‘paçavralar’ ifadesi Fransa’da alt tabaka için kullanılan tezyif edici *sans-culotte* yakıştırmasını temsil ediyor, William Playfair, *The History of Jacobinism*, 363.

²⁰⁷ William Playfair, *The History of Jacobinism*, 53.

²⁰⁸ William Playfair, *The History of Jacobinism*, 96.

²⁰⁹ Emma Vincent Macleod, "The Real Grounds of the Present War," 399.

yüzyıllar süren kurumların ve uygulamaların yok edilmesinden başka bir şey istemeyen devrimci teorisyenlerin hayalindeki belirsizlik dolu bir sistemdense eski Fransız sistemine, *ancien régime*'e sahip olması herkes için çok daha iyiydi. Bowles ve Playfair, eski düzenin eleştirisini getiren ve dolayısıyla Fransız devrimcilerinin evrensel planlarından sorumlu olan Aydınlanma düşüncesinin etkisi ve yayılmasından özellikle rahatsız oldular. Onlara göre savaş, her şeyden önce, ve kendi cephelerinde, bir fikir savaşıydı.

2.5. AYDINLANMA DÜŞÜNCESİ VE POPÜLER SİYASET ÜZERİNE: BOWLES VE PLAYFAIR

Aydınlanma düşüncesine yönelik monarşist antipatinin, sonuçta 'değişim' anlamına gelen yeni bir fikir dalgasına travmatik bir tepki olduğu söylenebilir. Monarşist düşünürlere göre Aydınlanma idealleri soyut ve yanıltıcıdır, gerçek koşullara dayanmazlar. Örneğin, doğal haklar için verilen devrimci mücadele, bireylerin zamandan, mekândan veya koşullardan bağımsız olarak var olan soyut ve koşulsuz haklara sahip olduklarına inanılması karşısında iddia ettikleri gerçek, bireyin doğal haklarının, belirli bir bölgedeki belirli bir zaman diliminde belirli bir topluluğun siyasi ve sosyal yapısının somut sonucuydu. Bu düşünce ışığında, soyut akıl yürütme, belirli bir ulusun veya topluluğun tarihi ve gelenekleri kadar güvenilir değildir. Playfair'in iddia ettiği gibi, yeni Fransız düşünürler "soyut akıl yürütme, safsatalar ve metafizik argümanlar için bir eğilime sahipti (...) Akıl yürütme, insanları teoriye büyük ölçüde bağımlı hale getirirken, sağduyu, insanları pratiğe ve deneyime büyük önem vermeye yönlendirir."²¹⁰

Bowles, suçlunun aydınlanma düşüncesi olduğuna inanıyordu: "Bu inancın müritleri, orijinal planlarını yürütmek için, 'modern felsefe' adı verilen yepyeni bir ahlak sistemini çerçeveledi ve yaydı."²¹¹ Ayrıca bireylere doğruyu ve yanlışlı belirleme hakkı verdi. Burke gibi Bowles da insan doğasının eşitlikçi ya da özünde iyi olmadığına ya da

²¹⁰ Playfair, *Thoughts on the Present State of French Politics*, 12.

²¹¹ Bowles, *Reflections*, 127.

nihayetinde kısıtlamalardan arınmış olmadığına inanıyordu. Onun için tarih ve süreklilik çok önemliydi:

“İnsan ırkı, bir dere gibi, sürekli olarak akmakta ve sürekli olarak yeniden beslenmektedir; sürekliliği yıldan yıla ve yüzyıldan yüzyıla kesintisiz olarak korunur... bu kesintisiz insan varoluş zinciri, insan ilişkilerinde karşılık gelen bir bağlantıyı korur.”

Monarşistlerin aydınlanma ideolojisinden korkusunun nedenlerinden biri de, bir anayasanın dolayısıyla bir toplumun, rasyonel olarak sıfırdan inşa edilebileceği savıydı. Yeni bir toplum yaratmak için eski bir toplumu yıkmak, geleneksel uygulamaları ve kurumları yok etme ve keyfi olarak bir anayasa tasarlama eylemi, Aydınlanmanın geleneksel insan-toplum ve siyaset ilişkileri üzerine uygulanmasının sonucuydu. Bowles'in iddia ettiği gibi:

“[Anayasa] temelsiz spekülasyonlar üzerine kurulmamalıdır. [O,] Zamanın ve koşulların kendiliğinden üretimidir. Bir nedenden ziyade bir sonuçtur. Bir halkın vaziyetinin ve tarihinin toplamından kaynaklanır. İnsanın üzerinde hiçbir kontrolü olmayan binlerce neden tarafından da yönetilir. Bir ülkenin dehasını, görgü kurallarını, alışkanlığını, ulusal karakterini, iklimini, durumunu ve tüm mutlak ve göreceli koşullarını paylaşır.”²¹²

Bowles'ın Burke'cü muhafazakâr tanımında toplum organik ve evrimseldir; kurumları, gelenekleri ve gelenekleri zamanla büyür. Geçmişe bakmadan aklın uygulanması yoluyla anayasal bir toplum yaratma fikri boş ve ruhsuzdur: “Anayasalar ancak köklerini ilk atıldıkları toprağa salabilirler (...) ait oldukları ülkede ne kadar mükemmel olurlarsa olsunlar, başka bir yerde uygulanamaz oldukları için hiç işe yaramazlar.”²¹³ Bu nedenle, Bowles için Fransız aydınlanmasının devrim marifetiyle başka ülkelere ihraç edilmesi, insan doğasına ve sivil topluma bir hakaretti. Fransızlar Fransız fikirleriyle, İngilizler İngiliz fikirleriyle yaşayabilir, ancak hiçbirisi başka bir ülkenin değerleriyle yaşayamazlardı. Ona göre ‘soyut evrensel gerçeklik’ yoktu, sadece zamana ve mekana bağlı özel gerçekler vardı.

²¹² Bowles, *The Dangers of Premature Peace*, 23-24

²¹³ Bowles, *The Dangers of Premature Peace*, 31-32.

Bowles'ın dünya görüşünün çoğu, Burke'ün rasyonel düşünceye karşı geliştirdiği söyleminden etkilenmişti; İngiliz müesses nizamına ilişkin görüşleri de benzer fikirlere dayanıyordu. Bowles, eski, yazılmamış ama geleneksel anayasa mitine, hukukun üstünlüğüne ve yüzyıllar süren pratiğin bahsettiği bilgeliğe inanarak geleneğe hürmet etti. İngiliz anayasasını Fransızlarla karşılaştıran Bowles, “İkincisi gerçekten de kağıt üzerinde harika bir biçimde yazılmıştı, ancak yalnızca kağıt üzerinde bulunacaktı; ancak birincisi, deneyim üzerinde kurulmuş sağlam ve iyi tecrübe edilmiş bir sistemdir, fiili olarak da uzun süredir var” izahını getirmiştir.²¹⁴ 1215'te Kral Yurtsuz John'a imzalatılan Magna Carta'ya, 1628 Haklar Bildirgesi'ne, 1679'da yerleşen *habeas corpus*'a ve 1701 İskan Yasası'na, İngiliz yazılmamış ama geleneksel anayasasının üstünlüğünün kanıtı olarak atıfta bulundu. Bu yasal ve siyasi gelişmeler ona göre geleneğin ve uygulamanın önemini gösterdi. 1793'te şunları savundu:

Anayasa yapıcıları bu nedenle çok faydalı bir ders çıkarabilir ve teori ile pratik arasındaki farkı öğrenebilirler. Planları görünüşte ne kadar güzel ve cezbedici olursa olsun, dünyadaki bütün filozoflar bir ülke için bir Anayasa yapmak üzere toplansalar, bunun örf ve adetlere, alışkanlıklara ve üsluba, halkın ulusal karakterine uygulanabilir olması pek mümkün değildir.²¹⁵

Bowles, aydınlanma düşüncesinin soyut evreni ile travmaya uğramış olsa da, onu meşgul eden bir temel endişe vardı. Paine radikalizminin “metafizik politikacıların spekülatif beyinlerinden fırlamış”²¹⁶ devrimci düşüncenin ve radikal faaliyetin, derin bir görgü, uygunluk, yargı ve ahlaki davranış eksikliğini gerektirmesiydi. Radikalizm, on sekizinci yüzyılın görgü ve davranış normlarını ihlal etmeliydi. Bowles, insanların “mevcut belalı ve tehlikeli durumunun esas olarak ahlaki yozlaşmadan kaynaklandığı şeklindeki korkunç gerçeği” tam olarak anladığını ya da anlaması gerektiğini düşünmekteydi.²¹⁷ Ayrıca, “despotizmin gerçek kaynağının yönetenlerin ahlaksızlığı değil, yönetilenlerin yozlaşması olduğunu” savundu.²¹⁸ Fransız Devrimi, gücün insanlarda bulunduğu ısrar ederek durumu daha da kötüleştirmişti ve devrimci ve jakoben öğretiler İngiltere'nin

²¹⁴ John Bowles, *Dialogues on the Rights of Britons, Between a Farmer, a Sailor, and a Manufacturer. Dialogue the First*, 3.baskı (Londra, 1793), 8.

²¹⁵ John Bowles, *Dialogues*, 12.

²¹⁶ John Bowles, *Thoughts on the Origin and Formation of Political Constitutions. Suggested by the Recent Attempt to Frame Another New Constitution for France* (Londra, 1795), 6, 13.

²¹⁷ Bowles, *Reflections*, 156.

²¹⁸ Bowles, *Reflections*, 160.

kırsalına radikal basın tarafından yayılmıştı. Bowles, basının “bu izlenimlerin üretildiği başlıca araç” olduğuna inanıyordu ve aylık dergileri, ucuz broşürleri ve hatta meclis konuşmalarını ayaklanma ve hoşnutsuzluğu körüklemekle suçladı.²¹⁹ Sonuç olarak, ahlaki davranıştaki düşüşten onlar sorumluydu.

Jakoben radikalizme zemin hazırlayan, monarşi ve müesses nizam karşıtlığını körükleyen görgü ve davranış kaybı için Bowles'ın çözümü din ve ahlak eğitimiydi ve bu anlamda, 1790'ların sonlarında ortaya çıkan ahlak reformu hareketini desteklemek için monarşist risaleci arkadaşlarına katıldı. Harekete, radikal etkilere açık olabilecek sıradan halkın kalplerine ve zihinlerine erdem, ahlak ve din aşılamaaya çalışan Hannah More ve benzeri yazarların hızlı ve yaygın sirkülasyona girebilecek broşürleri ve risaleleri öncülük etti. Bowles'ın kendisi eğitimi zihinsel güçlendirme, edebi öğretim veya bilim açısından değil, daha ziyade “eğitimin daha yüksek ve daha asil amacı olan kalbin yetiştirilmesi” açısından destekledi; “insanlığı sosyal ilişkilere uygun hale getirmek için gerekli nitelikleri geliştirebilecek tek şey budur.”²²⁰ Bowles'a göre, hükümet dini ve ahlaki eğitim vermekle yükümlüydü. Playfair'ın görüşleri de aynıydı. Dinin yerine aklın ikame edilmesinin bir fesat kaynağı olduğunu savundu. “Akıl, insanların tutkularının tek kontrolü olan dini arındırmalı, yok etmemelidir.”²²¹ Bu şekilde, ahlaki reform, tutkuyu ve kötülüğü dizginleyecek ve erkeklere ve kadınlara düzgün yaşamayı ve davranmayı, dürüst vatandaşlar olmayı ve hepsinden önemlisi yöneticilerine itaat etmeyi öğretecekti.

Aydınlanma düşüncesine ve radikal ideolojiye muhalefetlerinde, monarşist risaleciler, dinin sivil toplumun temeli olduğu şeklindeki Burke'cü düşünceye sahiptiler. Karşı-aydınlanmacılar, doğa felsefesine karşı derin bir şüphe ve tepkiyle yaklaşıyorlardı. Aydınlanma düşüncesinin esasen ateist olduğuna inanıyorlardı. Çoğu durumda, monarşist muhafazakarlar dine karşı devrimci saldırıya ilahiyat çerçevesinden, salt teolojik çizgilerle karşı çıkmadılar; bunun yerine (Lutheran, Episkopal, Kalvenist, Katolik, fark etmeden) Hristiyan düşüncenin, yüksek dini kültürün düşüşünün olası sosyal ve politik sonuçlarını vurguladılar. Bir bakıma, edep, terbiye ve halk içinde görgülü davranış

²¹⁹ Bowles, *Reflections*, 163-165.

²²⁰ Bowles, *Reflections*, 165.

²²¹ Playfair, *The History of Jacobinism*, 361.

eksikliği din etkisinin azalması ve radikal düşüncenin yükselen popülaritesinden kaynaklanmaktaydı. Örneğin, William Combe monarşist dostlarıyla uyum halinde, din dışı düşüncenin korkunçluğunu şu şekilde anlattı:

Köklü Hristiyan ibadet tarzının herhangi bir devlet tarafından tamamen ortadan kaldırılması, dini törenlerin yasaklanması, dini ayinlerin uygulanmasına adanan kişinin sürgün edilmesi veya cezalandırılması ve ateizmin kurulması, öylesine şeytani bir vahşettir ve tüm Hristiyan dünyası için bir dehşettir.²²²

Dinin, Aydınlanma'nın neden olacağı daha fazla felaketi önlemenin en emin yolu olduğuna dair inancını da şöyle kaydetti: "Dinin erdeme en iyi umutları sunduğunu, ahlaksızlığı en etkili şekilde sınırladığını ve doğamızdan ayrılmaz olan felaketlere en samimi teselliye verdiğini bilmiyor muyuz?"²²³ Robert Boucher Nickolls, bir adım öteye gidip Aydınlanma ya da Jakobenizm etkisindeki insanları kısmen tekfir ederek "bu ülkedeki pek çok Fransız dostunun dini olmadığını" açıkladı.²²⁴ Bir ziraatçi ve seyahat yazarı olan Arthur Young, olaylardan dolayı travma geçirdiğini hissetti ve dinin Avrupa'nın hastalıklarının yegane tedavisi olduğunu savundu: "Modern felsefe insan topluluklarının belasıdır; din toplumun en iyi desteğidir."²²⁵ Dinin etkili olabilmesi için gerçek bir varlığa sahip olması gerektiğine inanıyordu, bu nedenle Britanyalı dostlarına "şehrin yoksulların en kalabalık olduğu bölgelerinde yeni kiliseler inşa etmeleri" için yalvardı.²²⁶ Ayrıca, "inşa etmekten daha fazlasını yapın: Anglikan Kilisesinin inancını telkin edecek vaizler sağlayın; çünkü sefil, sıkıntılı ve fakirlere gerçek teselliye ancak bu sağlayabilir."²²⁷ Radikal fikirlerin gazeteler, risaleler ve radikal toplantıları yoluyla

²²² William Combe, *Plain Thoughts of a Plain Man, Addressed to the Common Sense of the People of Great Britain* (Londra, 1797), 90-91.

²²³ William Combe, *Plain Thoughts*, 6.

²²⁴ Robert Boucher Nickolls, *The Duty of Supporting and Defending Our Country and Constitution* (York, 1793), vi.

²²⁵ Arthur Young, *An Enquiry into the State of the Public Mind Amongst the Lower Classes: And on the Means of Turning it to the Welfare of the State* (Londra, 1798), 20. Young'ın Fransız Devrimi üzerine yazıları hükümeti o kadar memnun etti ki, Pitt'in tarım kurulu sekreterliğine atandı, kendisine yılda 400 sterlin maaş ödendi ve bir ev verildi. Pitt, 1794'te, Young'ın İngiltere'ye Bir Uyarı (*The Example of France a Warning to Britain*) adlı eserini yayınlamasından kısa bir süre önce bu kurulu kurdu. Young sadece Fransız karşıtı broşürler ve risaleler yazmaktan fazlasını yaparak Bury'deki milis birliğine de kaydoldu. Bkz. Mingay, G. E. "Young, Arthur (1741–1820), agricultural reformer and writer." *Oxford Dictionary of National Biography*. 23 Sep. 2004; <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-30256>.

²²⁶ Young, *An Enquiry*, 22.

²²⁷ Young, *An Enquiry*, 23.

yayılmasından dolayı İngiltere'de baş gösteren huzursuzluğu din hafifletecek ve yoksullara, boyun eğmenin bir erdem ve görev olduğunu öğretecekti. “Gerçek Hristiyanlık isyanla veya bolluk içindeyken çıkarılan hoşnutsuzlukla tutarlı değildir. Gerçek Hristiyan (...) Fransız siyasetini veya Fransız felsefesini asla dinlemeyecek.”²²⁸ Young, radikal ‘yolsuzluğun’ büyük ölçüde kentsel alanlar arasında yayılmasından ve yoksulların herhangi bir değişikliğin daha iyi olacağına inanmaya başlamasından korkuyordu.

George Canning tarafından 1797'de kurulmuş olan *Anti-Jacobin* veya diğer adıyla *Weekly Examiner*, 1798'e kadar yayımlanmaya devam etti ve onu John Gifford'un *Anti-Jacobin Review*'u izledi – aynı tarzda Aydınlanma karşıtı, din yanlısı duruşa sahipti. Gazetenin hükümet yanlısı, seçkin yazarları arasında Grenville, Vikont Morpeth, Bowles, John William Gifford (editör) ve diğer monarşist ve muhafazakârlar vardı.²²⁹ Gazetenin amaçları arasında Jakoben fikirlerle, radikal basınla ve parlamentoda reformcu muhalefetle mücadele vardı. İlk sayısında belirtildiği gibi, gazete “yanlışlığı tespit etmek”, “hatayı düzeltmek” ve “yanlış beyanı düzeltmek” gibi amaçlar sıralamaktaydı.²³⁰ Editörler, “Ahlak konusunda birbirimizle eşit derecede eski kafalıyız” ve “ateizmin Hristiyanlık gibi bir inanç olduğu inancımıza terstir” dediler.²³¹ Jakobenleri “Condorcet'in ateizmini ve Marat'ın kanlı reçetelerini alkışlamakla” suçladılar.²³² Jakobenizm ve ateizm arasındaki bağlantı, *Anti-Jacobin*'in sayfalarında sadece editörler ve katkıda bulunan Tory'ler tarafından değil, aynı zamanda okuyucular tarafından da birçok kez yapılmıştır. 1797'de Letitia Sourby adında bir kadın, babasının Jakoben ilkelerinden nasıl etkilendiğini ve ahlaksız kitaplar ve risaleler okuduğunu yazdı. “Eskiden her Pazar kiliseye giderdi ama son zamanlarda bunu tamamen bıraktı.”²³³

²²⁸ Young, *An Enquiry*, 25.

²²⁹ Bkz. Emily Lorraine de Montluzin, *The Anti-Jacobins 1798-1800: The Early Contributors to the Anti-Jacobin Review* (Londra, 1988), 21-28.

²³⁰ *Prospectus, The Anti-Jacobin, or Weekly Examiner. In Two Volumes. Vol. I. Fourth Edition, Revised and Corrected.* (Londra, 1799), 2.

²³¹ *The Anti-Jacobin*, 5-6.

²³² *The Anti-Jacobin*, 298.

²³³ *The Anti-Jacobin*, 198.

Baba, nişanlısı “kralını ve ülkesini savunmak için Yeomanry Süvari Birliğine (gönüllü atlı birliği) gitti” diye kızının evliliğini bitirecek kadar ileri gitti.²³⁴

Bu noktada, monarşistlerin herhangi bir genelleme dışı tutulması gerekmektedir; dini ve inancı pragmatik ve politik amaçlar için bir araç olarak kullanırken aynı zamanda samimi dindar olmaları da mümkündür. Monarşist risaleciler ateist, soyut, aydınlanmış fikirlerin yayılmasında korkulacak çok şey olduğuna inanıyorlardı. Radikalizmin yükselişi, radikal edebiyatın yayılması, kralın arabasına saldırılar, bir İngiliz Konvansiyonu kurulması için yapılan planlar, kitlesel toplantılar ve istila olasılığı, monarşist bakış açısına göre, itaatin tercih değil, daha çok bir zorunluluk olduğu anlamına geliyordu. Geleneğin telkin ettiği gibi, dinî ve ahlakî eğitim, itaati sağlamanın en makul yöntemiydi. Ülkede radikal ajitasyon ve Kıta Avrupası’ndan Britanya’ya yayılan dehşetli bir savaş karşısında, monarşistlerin belirli teolojik meseleler üzerinde propaganda yaparak dinin sosyal etkilerini vurgulamaları olağandı. Halkın 1790’lar boyunca parlamento dışı örgütlenme ve süreli basın yoluyla daha politik, daha bilinçli ve daha aktif hale geldiğini görmezden gelemezlerdi. Oy kullanma hakkına sahip olup olmadıklarına bakılmaksızın daha fazla sayıda insanın siyasi sürece dahil edilmesi, İngiltere’nin siyasi ve sosyal düzeninin gerçekten değiştiği anlamına geliyordu. Tartışma toplulukları, dergiler ve gazeteler, parlamentoda reformcu tasarılar, kitle toplantıları ve diğer siyasi katılım biçimleri siyasetin dokusunu değiştirdi ve bu, hükümetin ve İngiliz seçkinlerinin kamuoyuna artan bir ilgi göstermesi gerektiği anlamına gelmekteydi.

Bowles’ın, 1802’de reformist Francis Burdett’in Middlesex kontluğundan parlamentoya seçilmesine yönelik şiddetli protestosu, derin sosyal ve politik değişikliklerin ve bunların yol açtığı travmanın doğrudan sonucuydu. Ona göre Paine’in fikirleri, "Toplumda daha alt sıralarda yer alan kişilerin zihinlerine memnuniyetsizliği aşılamanın kolay olduğu şeklindeki temel düşünce tarafından yönlendiriliyor gibi görünüyor" ve "aşağıdakiler için bir fitne ve sadakatsizlik ilmini oluşturuyorlar"dı.²³⁵ Bowles’a göre, İngiltere’nin tabakalı, geleneksel sosyal yapısı, görgü kurallarını, ahlaki davranışları, nezaketi ve siyasi sükuneti muhafaza ediyordu. Bu nedenle, halk egemenliği nosyonlarından derinden rahatsız

²³⁴ *The Anti-Jacobin*, 198.

²³⁵ Bowles, *A Protest*, 7, 9.

olmaktaydı: “Böylece dünyaya bir başka kanıt daha verilmiş oldu: ülkenin sorunlarına halk çoğunluğu tarafından karar verilmesi şeklindeki modern doktrin, boyun eğmeyi teşvik etmek veya özgürlüğü korumak için uğraşmaktan çok uzaktır; kendi içinde uygulanamaz ve hem sivil özgürlük hem de kamu huzuru ile hiçbir şekilde bağdaşmaz.”²³⁶ O, “hiçbir insanın kendi hükümetini seçmediğini ve yapamayacağını” savundu.²³⁷ Reform gereksizdi, toplumsal düzeni zayıflattı, devrimi hızlandırdı ve kitlelere doğal olarak sahip olmadıkları hakları verdi. Bu, yalnızca radikaller ve Westminster'deki Gray ve arkadaşları için değil, aynı zamanda onu İngiliz Jakobenlerin kendi ülkelerinde devrim yaratacakları yöntem olarak gören sadıklar için de gücünü koruyan bir konuydu. Playfair'in savunduğu gibi, “bu ülkede, gerçekleştiğinde kaçınılmaz olarak bir devrim getirecek olan bir reform var; yani halkın temsilinin reformu; bu nedenle, bu reform bir şekilde engellenmelidir.”²³⁸

Radikalizm ve reform Hristiyanlığı tehdit etti, ancak nihayetinde en büyük tehdit Bowles'un önemli ve büyük meşguliyeti olan mülkiyet ve ticarete yönelikti. Paul Langford'un “mülkiyetli akıl” olarak tanımladığı düşünce yapısından kaçamadı.²³⁹ “Mülkün mülkiyet yoluyla temsil edilmesinin Avam Kamarası'nın temel ilkesi olduğunu” vurguladı.²⁴⁰ Savaşı savunurken, Bowles, İngiliz ordusunun ve donanmasının koruması olmadan ticaretin “yeni [Fransız] Cumhuriyet'in iç karartıcı saldırılarının” kurbanı olacağı konusunda uyardı.²⁴¹ İngiliz tüccarlar, Jakobenzimin ticaret ve mülkiyet üzerinde ne tür bir yıkıma yol açabileceğini anlamak için gözlerini Fransa'ya çevirmek zorunda kaldılar. Örneğin bir din adamı, ölçü birimlerinde ondalık sisteme geçme konusunda reform tekliflerine itiraz ederken, mülkiyeti savunmaktan kendini alamadı. Bir kurum olarak Kilise ve bir inanç sistemi olarak Hristiyanlık kesinlikle saldırı altındaydı, ancak her şeyden önce mülkiyetin korunması gerekiyordu: “Bizim için ilk büyük hedef, kişilerimizin, mülklerimizin ve yaşamlarımızın

²³⁶ Bowles, *Thoughts on the Origin and Formation of Political Constitutions*, 12.

²³⁷ Bowles, *Thoughts*, 13.

²³⁸ Playfair, *History of Jacobinism*, II. Cilt, 244.

²³⁹ “*propertied mind*,” bkz. Paul Langford, *Public Life and the Propertied Englishman*, 1689-1789 (Oxford, 1991), 1. bölüm.

²⁴⁰ John Bowles, *French Aggression, Proved from Mr. Erskine's "View of the Causes of the War"* (Londra, 1797), 17.

²⁴¹ Bowles, *Objections to the War Examined and Refuted*, 30.

güvenliğidir.”²⁴² Ayrıca, “kaybedecek bir şilini ya da uzanacak bir yatağı olan herkesi, bütün bu eşitlikçi ilkelerinin tehlikesine ve saçmalığına ikna etmenin mümkün olduğunu düşünüyorum” dedi.²⁴³ Monarşistler giderek artan bir şekilde görgü, davranış ve dini ilkelerle ilgilenmeye başlasalar da, esas mesele yine anayasa reformuna ve mülkiyet haklarının savunulmasına gelmişti.

2.6. RİSALECİLERİN TARTIŞMALARINDA JAKOBENİZM VE TEHDİT ALGISI

Bowles gibi monarşist risalecilerin fikirleri ve değerleri, 1790'ların siyasi ve kültürel tartışmalarını anlamada önemli olsa da, reformcuları ve radikalleri karalamak, gözden düşürmek ve yenmek için kullanılan retorik stratejiler de eşit derecede önemlidir. ‘Jakoben’ yüklü bir terim haline geldi ve Toryler tarafından reformist muhaliflerine zarar vermek ve reform hareketini baltalamak için kullanıldığından, retorik gücünü on dokuzuncu yüzyıla kadar korudu. Siyasi tartışmalarda katı terminolojinin kullanılması, partizanlığı yoğunlaştırdı ve monarşistlerin kendileriyle rakipleri arasına net bir çizgi çekmelerine izin verdi. Bowles’un siyasi gündemine aşina okuyucuları Burdett’i reformcu olarak tanımaya değil bir Jakoben olarak lanetlenmeye meyilli hale geldiler. Bu şekilde, karanlık, tehditkâr söylem siyasi ortamdaki kontrastı arttırarak birçok Britanyalı için siyasi tercihi ak-kara şeklinde kolaylaştırdı.

Bu nedenle, tartışmayı anlamanın yolu, ideolojiden çok ifade biçimlerinde yatıyor olabilir. Monarşistler ve radikaller bazen aynı değerlere sahip çıkarak ortak zemin üzerinde tartışma yürüttüler. Her iki taraf da diğerini anayasayı tehlikeye atıyor olarak görse de her iki taraf da Britanya’nın yazılı olmayan anayasasının, teşkilat geleneğinin önemine inanıyordu. Çoğu reformcu özel mülkiyete değer verdi ve çok az radikal İngiliz dini geleneklerinin yok edilmesini savundu. Buna ek olarak, radikaller ve reformcular,

²⁴² *Remarks on the Temper of the Present Times, Addressed to the Gentlemen, Yeomanry, and Common People. By a Clergyman of Suffolk* (Ipswich, 1792), 20.

²⁴³ *Remarks on the Temper*, 24.

siyasi ve sosyal değişim arayışlarında İngiliz Devletinin çıkarlarını göz önünde bulundurduklarını savunarak vatanseverliklerini giderek daha fazla dile getirdiler.²⁴⁴

Monarşiyeye sadık ve karşı-Aydınlanmacı duruş açık ve somuttu. Bununla birlikte, monarşist ideolojinin derinliğinde bir miktar belirsizlik, kargaşa ve kesinlikle yoğun bir korku yatmaktadır. Aydınlanma ilkelerine ve Jakoben fikirlere karşı duruşları ne kadar derin olsa da, monarşistler bazen görüşlerinde çelişkili fikirlere sahip olduklarını gösterdiler. Karşı-Aydınlanma düşüncesinin risale yazarlarını ne ölçüde etkilediğı, çok fazla etken ve değişken söz konusu olmasından dolayı, dikkatle ele alınması gereken bir konudur. Halk egemenliğı, doğal haklar, siyaset ve kültür ve ideal toplum hakkındaki Aydınlanma düşüncesi gerçekten de İngiliz kültürünü etkiliyordu ve monarşistler bu gelişmeden uzak kalamadılar. Örneğın Playfair, parlamenter reforma kesinlikle karşı çıktı, ancak şekilsel bir değişikliğin kabul edilebilir olduğunu kabul etmek zorunda kaldı. “Hükümet konusunda soyut ilkelerin uygulanmasının tehlikeli olduğunu görmüş olsak da, tehlikesizce benimsenebilecek bir ilke vardır: İnsanlığın durumu, daha kötü hale getirme riski olmaksızın bir değişiklikle iyileştirilebildiğinde, yapılmalıdır, ve bunu yapmak yöneticilerin görevidir.”²⁴⁵ Bu düşünceye paralel olarak, örneğın, yöneticiler kamuoyunu dinleseler ve buna göre hükümette küçük kozmetik değişiklikler yapsalardı, iktidarda kalacaklardı. Hata Aydınlanma'da değil, Fransız radikallerinin aşırılığındaydı:

Voltaire, Montesquiou, Raynal, Rousseau ve Mably'in yazılarında, cumhuriyetçiliğe, adaletsizliğe ve temelsiz önyargıya elverişli olan ne varsa yağmalandı; ama bu pasajlar sadece onları alanlara uygun olduğu için alındı; bunlar değiştirildi, abartıldı ve sonra meclislerindeki hatiplerinin ağızından en alt düzeydeki ayaktakımının ağızına geçti.²⁴⁶

Bowles'a göre Fransız Jakobenler devrimci komploculardı ve İngiliz reformcular da onlardan farklı değildi. Reform, 1790'ların ortaları ve sonraki yıllarında önemli bir konu olmaya devam etti, ancak diğerkonular monarşist yazarlar ve aktivistler için başat hale geldi. Entelektüel ve kültürel düzeyde, Bowles, Playfair, Arthur Young ve isimli isimsiz

²⁴⁴ Bkz. Philip Harling, "The Duke of York Affair (1809) and the Complexities of War-Time Patriotism," *Historical Journal* 39 (1996), 967.

²⁴⁵ Playfair, *History of Jacobinism*, Cilt II, 245.

²⁴⁶ Playfair, *History of Jacobinism*, Cilt I, 160.

diğer risaleciler gibi Jakobenizme, az ya da çok, felsefî bir eleştiri getirmeye çalışmaktaydılar, Başbakan Pitt'in programını ve Tory siyasetini desteklemekteydiler. Savaşı ve devrim ideolojisiyle mücadeleyi sonuna kadar savundular ve monarşizm ile radikalizm arasında süregelen tartışmaya önemli katkılarda bulundular. Çalışmalarının incelenmesi, fikirlere, dine, geleneğe ve aydınlanmış düşünceye, ahlak ve görgü kurallarına ve aynı zamanda anayasa, reform ve mülkiyet üzerindeki muhafazakâr yoğunlaşmanın sürdürülmesine yönelik giderek derinleşen bir ilgiyi ortaya koymaktadır. Bowles, geleneksel kültür ve siyasetin özellikle üretken, önde gelen ve genellikle etkili bir savunucusuydu; yazıları, Devrim'i takip eden yıllar boyunca Britanya kültüründe ve siyasetinde ne kadar çok şeyin değiştiğini gösteriyor. Ayrıca, 1790'larda onu çok yoğun bir şekilde etkileyen Jakobenizm ve modern felsefe korkusu, 19. yüzyılın başlarını karakterize eden reform siyasetine yönelik antipatiyi de büyük ölçüde açıklıyor.

3. BÖLÜM

HÜRRİYETİ VE MÜLKİYETİ SAVUNMAK: MONARŞİST ÖRGÜTLENMELER

3.1. SİYASİ TOPLUM İÇİN ZARURET: DERNEKLERİN DOĞUŞU

William Windham²⁴⁷ III. George'un radikal faaliyetlere karşı mücadelesini savunmak için 13 Aralık 1792 tarihli oturumunda Avam Kamarası'na hitap ederken, hükümeti desteklediğini ve Charles James Fox (1749-1806) taraftarı Whiglere karşı olduğunu açıkça ifade etmişti. Windham, Whiglerin muhafazakâr kanadındandı. Edmund Burke ile dostluğu vardı; 1790'lardan önce monarşiye ve hükümete karşı yoğun eleştirileri de olmuştu fakat sonra Burke etkisi ile çizgisini değiştirmişti. Bu nedenle, belki diğer Whigler tarafından kolayca bir 'dönek' olarak yaftalanabileceği endişesi taşıdığından, rejim vurgusu yaparak "1784 yılında hukuki temeli olmayan önlemlerin çoğunun kabul edildiği ve nizamı aykırı ilkelerde ısrar edildiği konusunda mecliste sık sık fikrini açıkladığını" belirtti.²⁴⁸ Bununla birlikte, O ve Fox artık birbirinden uzaklaşmışlardı; Fransa'daki olaylar ve ülkedeki kışkırtıcı faaliyetler, onu siyasete farklı bir ışık altında bakmaya ve devleti savunmak için hükümetin icraatlarını desteklemeye itmişti. Artık İngiliz halkına yönelik tehlikenin esas olarak monarşiden ve kötü bir hükümetten geldiğine dair Fox yanlısı görüşe sahip değildi. Artan sayıda parlamenter gibi, Windham da İngiliz devletine yönelik gerçek tehdidin kırsalda endişe verici bir hızla yayılmış olan ve yayılmaya devam eden Fransız devrimci ilkeleri olduğuna inanıyordu:

²⁴⁷ William Windham (1750-1810) Devlet adamı. Eton ve Oxford Üniversitesi'nde eğitim gördü. Ünlü muhafazakar siyaset adamı ve yazar Edmund Burke'ün yakın arkadaşıydı. 1784'te Norwich milletvekili seçildi. 1794-1801 yılları arasında Pitt yönetiminde savaş bakanı olarak kabinede yer aldı. 1810'da tümörden hayatını kaybetti. Günlüğü 1866'da yayınlanmıştır. Bkz. "William Windham." *Oxford Reference* (online); "William Windham (1750-1810)," *Dictionary of National Biography*, Leslie Stephen (ed.) cilt 62 (Londra, 1885), 172-173.

²⁴⁸ *Speeches in Parliament, of the Right Honourable William Windham..., Some Account of His Life*, Thomas Amyot, (ed) cilt 1 (Londra, 1812), 215. Burke'ün Windham'ın kariyeri ve düşünceleri üzerindeki etkisi büyüktür, bkz. "William Windham (1750-1810)," *Dictionary of National Biography*.

Hükümet mensuplarının değil, tüm Hükümete düşmanlık yemini etmiş olanların davranışlarından çok ciddi ve sağlam temellere dayanan uyarılar geliyor - bunu bütün ülke hissetmedi mi? Her kasaba, köy ve mezra endişeyle dolu değil [mi?] Bir insan halkın her seviyesindeki insanın tüm dikkatini bu konuya verdiğini gözlemlemeden kendi evine girebilir mi ya da bir tarlada dolaşabilir mi?²⁴⁹

Windham, İngiltere'nin “rejimin yıkılmasını dileyen” sıradan hane halkından öncelikle korkması gerektiğini savunuyordu. Fransızlardan ilham alan bu İngiliz Jakobenleri, kışkırtıcı topluluklar kuruyor ve “hedefi mevcut Hükümet biçimimizi yıkmak olan” faaliyetlerde bulunuyorlardı.²⁵⁰

Windham, İngiliz radikallerin toplumun daha fakir kesimine hitap eden ve alt sınıfların hükümete bağlılığını kırarak bir fikir ve uygulamalar sistemi inşa etmesinden endişeliydi. Radikal topluluklar zaten ülkenin kuzeyinde önemli bir ilerleme kaydetmişti ve Windham, bu hızlı ilerleyen radikal faaliyetin Fransızlar tarafından finanse edildiğinden şüpheleniyordu.²⁵¹ Ona göre radikal ilerleyişin tehlikesi esasen iki yönlüydü. Birincisi, radikaller monarşiyi ve Lordlar Kamarası'nı ortadan kaldırmak istediler ve Avam Kamarası'nda kuvvetli bir temsili arzuladılar; monarşiye karşı çıktılar ve mülkiyetin tam olarak eşitlenmesini istediler. İkincisi, devrimci düşünceler hem propagandacı bir basın tarafından kitlelere yayılmakta, hem de halka açık toplantı evlerinde radikal derneklerin kurulmasıyla örgütlenmelerini daha fazla geliştiriyorlardı. Windham, radikal faaliyetlerin radikal tedbirlerle durdurulmamasının devletin yıkılması anlamına gelebileceği ve işte bu nedenle zararlı fikir ve faaliyetleri bastırmak için meşru bir nedenleri olduğunu vurguladı. “Meyhane siyasi kulüplerine ve siyaset üzerine birahane tartışmalarına son vermek” toplum için bir kayıp değildi ve özetle “bunların tamamen bastırılmaması için hiçbir neden görmedi.”²⁵²

1792'nin sonlarında ve 1793'ün başlarında, radikal yayınların (özellikle Thomas Paine'in yazılarının) popülerleşti. Radikal derneklerin yükselişine ve Fransa'daki tedhiş eylemlerinin ülke içindeki yansımalarına bir karşılık olarak da monarşist faaliyet

²⁴⁹*Speeches*, 216.

²⁵⁰*Speeches*, 217-218.

²⁵¹*Speeches*, 219.

²⁵²*Speeches*, 221.

yükselişe geçti. Pek çok Britanyalı hem yurtiçinde hem de yurtdışında korkacak çok şeyleri olduğuna inanıyordu. Örneğin, isimsiz bir yazar Thomas Paine'e “kitabınız [İnsan Hakları] hakkında çok konuşuluyor ve hevesle okunuyor; iki kez düşünme zahmetine nadiren giren bayağaların duygularını pohpohluyor” dedi.²⁵³ “İnsan Hakları sizin güya mevzunuzdur; ancak göze çarpan, kötü niyet ve devletimizi veya en azından onun barış ve düzenini yıkmak, sizin asıl eğiliminiz ve amacınız gibi görünüyor.”²⁵⁴ Yazar, hükümetin doğasını, eşitliği ve doğal hakları uzun uzadıya tartıştıktan sonra, Paine'in “tüm ulusun üzerine nifak saçan tehlikeli bir alçak” olduğu sonucuna vararak şöyle noktalıyor: “Seni düşündüğümde, insan doğasının ahlaksızlığından dehşete düşüyorum.”²⁵⁵

Pek çok monarşistin gözünde, Paine ile İngiliz radikalleri ve Fransızlar, İngiltere ve Avrupa'daki *ancien régime*'i yok etmek için uyum içinde çalışıyorlardı. Bir yazar, Paine'in doktrinlerinin sadece Britanya'ya değil tüm hükümetlere ve tüm toplumlara yönelik tehdit oluşturduğunu öne sürmekteydi: “Bütün insanlar bu korkunç reçeteye dahildir”²⁵⁶ diyerek, devamında da “Bu yeni keşfedilen canavarın ölçsüz iştahını tatmin edecek bir Theseus imdadımıza yetişemezse, Avrupa'nın yarısı bu modern Minotor'un amansız ve doymak bilmez zulmüne feda edilebilir” yorumuyla mitolojiyi ikna edici biçimde kullanmaktaydı.²⁵⁷ 1792'nin başları ve 1793'teki olaylar, devrimin kanlı yüzü, birçok kişide bu korkuyu doğrular gibi görünüyordu. Fransız Devrimi'ni kollarını açarak karşılayan açıktan devrim yanlısı şair Robert Southey (1774-1843) bile, Devrim'in yıkıcı yönü ve ülkesinde yükselen fitne tehlikesi karşısında sıkıntıya düşmüştü. 1792'de Thomas Lamb'a “saygın olan her şey, kutsal olan her set, kontrol edilemez bir sel tarafından süpürülüp gitti” demişti. Ona göre Fransız halkı esasen “tiranları değiştirmişti.” Southey şöyle devam etti: “[1792 yazı ve sonbaharının] bu korkunç barbarlıkları, beni Fransa'nın

²⁵³ *Letters to Thomas Paine; in Answer to His Late Publication on the Rights of Man; Shewing His Errors on that Subject; and Proving the Fallacy of His Principles as Applied to the Government of this Country.* 2.Baskı (Londra, 1791), 2.

²⁵⁴ *Letters to Thomas Paine*, 2-3.

²⁵⁵ *Letters to Thomas Paine*, 62.

²⁵⁶ *A Letter to Mr. Pain* [sic], *on His Late Publication* (Londra, 1792), 6. Paine'in adının ihtiyarı olarak ‘Pain’ şeklinde yazılması 1790larda özellikle risale yazınında epey yaygındır.

²⁵⁷ *A Letter to Mr. Pain*, 15. Yunan mitolojisinde Aegeus’un oğlu Theseus, adı ‘Kral Minos’un boğası’ anlamına gelen, herkesi yiyen yarı insan yarı boğa canavar Minotor’u hapsedildiği labirentte öldürmeye gider; Minos’un kızı Ariadne’nin yardımıyla öldürüp labirentten de çıkar. Yazarın bu örneği vererek, İncil’de geçen Davut ve Câlut kıssasına seküler bir alternatif sunduğu da düşünülebilir.

kaderine karşı tamamen kayıtsız hale getirdi.”²⁵⁸ O, başlangıçta büyük idealler vaat eden devrimin başarısızlığa ve yıkıma uğrayabileceğinden endişeliydi.

Fransa ve İngiltere'deki son olaylardan sonra halkta ve parlamentoda ortaya çıkan korku ve telaş, derneklerin oluşumlarını hızlandırdı. Monarşist derneklerin en büyüğü ve en önemlilerinden birisi, John Reeves (1752-1829) tarafından 1792 yılında Londra'daki Taç ve Çapa Klübü'nde (bir taverna, *pub*) kurulan Cumhuriyetçilere ve Eşitleyicilere Karşı Özgürlük ve Mülkiyeti Koruma Derneği idi. Kurulduğu yerden dolayı Taç ve Çapa Derneği olarak da bilinmekteydi. Windham'ın başından beri desteklediği dernek, *The Times* tarafından ileri sürülmüş ve Austin Mitchell tarafından desteklenen bir iddiaya göre, kuruluş deklarasyonunu Windham'a yazdırmıştı.²⁵⁹ Reeves, 1795-6'da yazdığı aşırı monarşist bir yazı nedeniyle kovuşturmayla karşı karşıya kaldığında Windham risaleyi ve muhtevasını sonuna kadar savunmuş, ama aynı zamanda yazarının da Reeves olmadığını iddia etmişti.²⁶⁰ Her şekilde, hükümet, derneğe ve onun yol açtığı artan monarşist duygu dalgasına sıcak bir şekilde karşılık verdi. 1792'nin Aralık ayında Grenville, derneği Buckingham Sarayı'na “monarşist halkın ruhu” olarak tanıtırken, Canterbury Başpiskoposu John Moore monarşist cephede artan “sadakat ve îman” seviyelerinden emindi.²⁶¹ Taç ve Çapa Derneği, kurulduktan haftalar sonra radikalizme karşı resmî savaşın bir parçası oldu.

Konu üzerinde çalışan tarihçiler arasında, Taç ve Çapa Derneği hakkında iki temel noktada görüş ayrılığı vardır. İlki, örgütün yaratılmasında ve büyümesinde hükümetin doğrudan rolüyle ilgilidir. E.C. Black'e göre, Reeves, Derneğini 20 Kasım 1792'de kurdu, ancak harekete geçme kararı önceden bakanlıkla koordine edildi.²⁶² Böylece Dernek, kamu duyarlılığını hükümeti ve her unsuruyla İngiliz *ancien régime*'ini desteklemeye yönlendirmek ve muhalif fikirlerin bastırılmasına yardımcı olmak için hükümetin göz

²⁵⁸ Robert Southey'den Thomas Lamb'a, Kasım 1792. Alıntılan Mark Storey, Robert Southey, *A Life* (Oxford, 1997), 16-7.

²⁵⁹ *The Times*, 30 Kasım 1792. Bkz. Austin Mitchell, “The Association Movement of 1792-3” *Historical Journal* 4 (1961), 58.

²⁶⁰ A.V. Beedell, “John Reeves's Prosecution for a Seditious Libel, 1795-6: A Study in Political Cynicism,” *Historical Journal* 36 (1993), 815-7.

²⁶¹ Alıntı, John Ehrman, *The Younger Pitt: The Reluctant Transition* (Stanford, 1983), 233.

²⁶² Eugene Charlton Black, *The Association: British Extraparliamentary Political Organization* (Cambridge, Mass., 1963), 237.

yumması ve desteğiyle geniş ölçekte örgütlendi.²⁶³ Robert Dozier de, monarşist hareket üzerine yaptığı çalışmasında, hükümetin Derneğin oluşumunda parmağı olduğunu doğrudan öne sürmektedir: Lord Grenville, 25 Kasım'da hükümetin monarşist ve nizama sadık bir örgüt kurmayı planladığını itiraf etti ve Reeves kendi kuruluşunu bu tarihten beş gün önce zaten oluşturmuş olsa da, Derneğin kurucu organı ve kalbi olacak olan yürütme komitesi Grenville'in kuruluşu onaylamasından ancak dört gün sonrasında şekillenmişti.²⁶⁴ Reeves'in Grenville'in niyetini İçişleri Bakanlığı Müsteşarı olan arkadaşı Evan Napean aracılığıyla öğrenmiş olması muhtemeldir. Donald Ginter'in loyalist (monarşist) hareket üzerine yazdığı makalesi, başbakanlığın derneklerin kuruluş ve büyüme aşamalarında derin bir etkisi olduğunu savunmaktadır. Ginter'e göre Reeves, "hem hükümetin hem de Windham'cı Whiglerin açık tasdikine ve aktif desteğine" sahipti.²⁶⁵ Black, Dozier ve Ginter'in söylediği gibi III. George hükümeti, kamuoyu desteğini toplamak için monarşiye sadık ve güçlü bir dernek istedi ve Reeves bu isteğe karşılık verdi. 1793'te hükümet, Reeves'in faaliyetlerini, onu saray bürokrasisine alarak ödüllendirdi. Bürokraside yükselip 1800'de Kral'ın başkatibi oldu. Bütün bu bilgilere rağmen, hükümetin bir sivil toplum örgütünü her yönüyle desteklediğine dair kanıtlar spekülasyona açıktır. Reeves, 1794'te Windham'a Derneğin "onlardan [Pitt'in bakanlarından] hiçbirisiyle herhangi bir iletişim kurmadan" kurulduğunu söyledi.²⁶⁶ Jennifer Mori'ye göre Pitt, 1792'de Fransız Devrimi ile ilgili hemen hemen her şey hakkında olduğu kadar radikal dernekler konusunda da ihtiyatlı ve hatta ılımlıydı; aynı zamanda militan monarşizmin hayranı değildi ve derneklerin uzun vadede hayatta kalmasını da arzu etmiyordu.²⁶⁷

'Doğrudan hükümet müdahalesi' argümanını çürütmeye yönelik en dikkat çeken çalışma, Michael Duffy'nin Pitt ve Taç ve Çapa Derneği'nin kuruluşu üzerine yazdığı makalesidir. Duffy'ye göre, Pitt ve Grenville Kasım 1792'de son derece temkinliydi, çünkü

²⁶³Black, *The Association*, 234.

²⁶⁴Robert R. Dozier, *For King, Constitution, and Country: The English Loyalist and the French Revolution* (Lexington, 1983), 57-59

²⁶⁵Donald E. Ginter, "The Loyalist Association Movement of 1792-93 and British Public Opinion," *Historical Journal* IX (1966), 179.

²⁶⁶Michael Duffy, "William Pitt and the Origins of the Loyalist Association Movement of 1792," *Historical Journal* 39 (1996), 944.

²⁶⁷Jennifer Mori, *William Pitt and the French Revolution 1785-1795* (New York, 1997), 129.

“derneklere yönelik izleyecekleri politika konusunda kafaları karıştıktı.”²⁶⁸ Kasım ayının sonunda Pitt'in karşılaştığı zorluklar, mülk sahibi seçkinler arasında artan panik, (o sırada Edinburgh'da bulunan) Dundas'ın kışkırtıcı faaliyetlerle ilgili raporları ve hepsinden önemlisi, Reeves'in derneği için yaptığı reklamın broşürlerinin yayınlanıp dağıtılmasıydı. Dundas, Pitt'e “Ülkenin güvenliğinin sağlanmasının, aktivistlerin monarşinin bağlayıcılığına ikna olmasına bağlı olduğunu” söyledi ve ona bunu kabul ettirdi.²⁶⁹ Siyasi sistemin dışındaki bir toplum hareketinin içinde doğrudan doğruya hükümetin varlığı rahatsızlık uyandırmaktaydı; en azından endişeye neden olduğu görülmektedir. Duffy, argümanını geliştirirken Pitt kabinesinin 23 veya 24 Kasım'dan önce karşı propaganda için harekete geçmekte olduklarını kanıtlayacak çok az kanıt bulunabileceğini belirtmektedir; ona göre, Black ve Ginter, argümanlarını kısmen Buckingham Markizinden Grenville'e gönderilen 18 Kasım tarihli bir mektuba dayandırmakla hata ettiler. Bu mektup, hükümetin bir dernek kurma niyetini gösteriyor gibi görünse de dernek kurma planına, hatta niyetine dair hiçbir belirti vermeyen mektubun aslını ortaya çıkaramadılar; daha ziyade, Grenville'in “Bunun [Jakoben kulüplerini durdurmanın] bizimki gibi bir Hükümette nasıl yapılabileceğini düşünemiyorum” demesi, Reeves'in, derneğini bağımsız olarak kurduğuna, Pitt'in ve bakanlarının, dernekle ilgili yayınlar ortaya çıkana kadar durumdan haberdar olmadığına işaret etmektedir.²⁷⁰

Pitt hükümetinin dernekler üzerinden propaganda yapma motivasyonu genellikle zannedilenden daha az gerçekleşmiş görünse de Taç ve Çapa Derneği kurulduktan sonra kesinlikle hükümet desteği almıştır. Pitt ve Grenville, Reeves'e odaklanmışlardı çünkü onun dernek manifestosu ülke çapında “basında yayınlanan tek öneriydi.”²⁷¹ Genel olarak monarşist örgütlenme fikri çok iyi bir projeydi ve devrimci radikalizme karşı yürüttükleri kampanyada etkili bir yol olarak kullanılabileceğini anladılar. Fatih Yeşil'in “sosyoekonomik alanın devletleştirilmesi”²⁷² olarak tanımladığı politikanın işlerliği için ve sadece kitlelerin etki altına alınması amacıyla değil, sivil toplumun ‘siyasi toplum’a evrilmesi için de etkin bir araçtı. Pitt ve kabinesi, monarşist hareketi kontrol etmek değil,

²⁶⁸Duffy, 952.

²⁶⁹Duffy, 943.

²⁷⁰Duffy, 946.

²⁷¹Duffy, 954.

²⁷² Fatih Yeşil, “Devlet İnşasının Bir Aracı Olarak İhtilal Propagandası (1789-1801),” *Toplumsal Tarih* 214 (2011), 17.

ona rehberlik ve destek sunmak istemelerine rağmen, dernek hareketinin aynı zamanda kamuoyunu politize edip dizginleme gibi nüfuz yeteneği gerektiren alanlarda kendilerine çok yardımcı olabileceğini anladılar. Duffy'nin belirttiği gibi, “istedikleri hareketin bir örneği olarak Reeves derneğinin reklamını yapmak istiyorlardı, ancak bu, merkezi bir teşkilata sahip tek bir ulusal yapı kurmak yerine bağımsız yerel derneklerin yayılmasını teşvik etmeliydi.”²⁷³ Model olarak Reeves’in derneği ile Pitt ve bakanları, kırsalda benzer amaçlara sahip benzer dernekler yaratmayı umuyorlardı. Taç ve Çapa Derneği, merkeziyetçi olmayan bir sivil toplum ağının hükümetin elini ne denli güçlendireceğini gösteren bir prototip olmuştu.

3.2. MONARŞİZMİN TOPLUMSALLAŞMASINDA DERNEKLERİN ROLÜ

Tarihyazımsal mutabakattan yoksun olan diğer bir konu, desteklenen dernekler hareketinin propaganda, karşı propaganda, monarşist ve vatansever duyguyu kitlelere yayma ve kullanmada ne derece başarılı olabildiği konusudur. Tarihçiler, 1790'larda muhafazakâr fikirlerin gücü ve popülaritesi konusunda da bölünmüş durumdadırlar. 20. yüzyılın yazarları arasında konuya en odaklı çalışmayı yapan Austin Mitchell, altmış yılı aşkın bir süre önce kaleme aldığı makalesinde, “her sınıftan ve partiden insanların hükümeti desteklemek için toplandıklarını” ve bu endişeli halk hareketinin “aslında İngiliz tarihinde bilinçli ve örgütlü bir siyasi güç olarak muhafazakarlığın ilk tezahürlerinden birini ürettiğini” savundu.²⁷⁴ Örgütün öncü üyelerinin çoğu “eski ve güçlü bakanlardı” ve bu nedenle Pitt’in çizgisine kolaylıkla ayak uydurdular.²⁷⁵ Mitchell, çarpıcı bir değerlendirmede bulunarak “derneklerin dolaylı olarak savaşa [girme motivasyonuna] yol açan ve ulusu savaşta kesinlikle ayakta tutacak ulusal bir birlik ürettiğini” kesin bir şekilde belirterek sözlerini bitirdi.²⁷⁶ E. C. Black, toplum üzerinde derneklerin “genel etkisinin çok kuvvetli olduğunu” iddia etti: “şimdiye kadar bu tarz toplulukların çoğunluğu, hükümetin baskıcı politikasını sadece onaylamakla kalmayıp,

²⁷³Duffy, 958. Duffy, makalesinin ekinde, Pitt'in Dundas'a yazdığı 25 Kasım 1792 tarihli bir mektubu alıntılanmıştır; burada Pitt, “[Dernek] büyük bir tesir yarattı, bu da bir ruhun var olduğunu gösteriyor ve başlangıçta ona doğru bir yön verirse, çok önemli amaçlar için geliştirilebilecek olan faaliyet olacaktır.” Bkz. Duffy, 961-962.

²⁷⁴Austin Mitchell, "The Association Movement of 1792-3" *Historical Journal* 4 (1961), 57.

²⁷⁵Mitchell, “The Association Movement,” 59.

²⁷⁶Mitchell, “The Association Movement,” 76.

savunup desteklemeye devam etti.”²⁷⁷ Ona göre, “Reeves'e karşı [devrimci-radikal] muhalefet dağınık ve zayıftı; ciddi bir rekabet olamazdı.”²⁷⁸ Dozier, monarşist tepkiyi “on sekizinci yüzyıldaki en başarılı dernek hareketi” olarak adlandırdı, ancak hareketin hiçbir şekilde “muhafazakar bir tepki olmadığına” işaret etti ve Britanya’da *ancien régime*’in 1688’de tekamül ettiği imasıyla, bu hareketi “Avrupa’daki en liberal rejimi koruma girişimiydi” diyerek özetledi.²⁷⁹ Bu tarihçiler farklı yaklaşımlarla da olsa dernek hareketinin halk kitlelerini Fransız Devrimi’nin hedefine koyduğu *ancien régime*’e hürmet ve monarşiye destek yönünde, monarşist hareket etrafında toplama becerisi konusunda hemfikirdi.

Monarşist düşüncenin gücü ve popülaritesini H.T. Dickinson kadar yoğun bir şekilde tartışan tarihçi azdır. 1790’larda “önemli ölçüde cazibesi, dayanıklılığı ve entelektüel gücü” olan “muhafazakar bir ideoloji”nin geliştiğini belirtti.²⁸⁰ Halkın “Fransız ilkelerine karşı tepki gösterdiğini” öne sürerek, halk derneklerinin yaşamında ilkelerin ve ideolojik tartışmanın ikna ediciliğini ve önemini vurguladı. Ayrıca, kasabalardaki ve kırsaldaki halk tepkisinin özerk, kendine mahsus olduğunu ve doğrudan hükümet tarafından dayatılmadığını savundu. Dickinson şu sonuca vardı: “Fransız Devrimi sırasında çok belirgin olan popüler muhafazakarlık, 18. yüzyıl boyunca var olan, ancak yalnızca şiddetli kriz zamanlarında ortaya çıkan siyasi tutumların şiddetli bir patlamasıydı. 18. yüzyılın son on yılında genel halk içinde gizli bir muhafazakar, yarı-Burke’cü, hükümet yanlısı, monarşist-muhafazakar bir duygu patlak verdi ve bu “muhafazakar tutumlar, nüfusun geniş kesimleri arasında yaygındı.”²⁸¹ 1792 sonu ve 1793 başındaki savaş alarmından sonra ve İngiltere genelinde monarşist örgütlenmelerle, İngiliz *ancien régime*’i halk nezdinde ve ideolojik zeminde güç kazanan taraftı.

Black, Mitchell, Dozier ve Dickinson’ın popüler muhafazakarlık argümanını uç noktalara taşıdığına inanan bazı tarihçiler, özellikle son yıllarda, konunun görüldüğü kadar berrak olmadığına işaret ettiler. Taç ve Çapa Derneği’nin monarşist duyguların örgütlenmesi

²⁷⁷Black, *The Association*, 252.

²⁷⁸Black, *The Association*, 256.

²⁷⁹Dozier, *For King, Constitution and Country*, 55, 83.

²⁸⁰H.T. Dickinson, "Popular Conservatism and Militant Loyalism 1789-1815," H. T. Dickinson (ed.) *Britain and the French Revolution*, (New York, 1989), 104.

²⁸¹Dickinson, "Popular Conservatism," 123.

üzerinde gerçekten de büyük bir etkisi olmuştu, ancak bu örgütlenmelere dahil olan herkes aynı fikirlere sahip değildi veya aynı miktarda şevkle katılmamıştı. Donald Ginter, Mitchell'e açık bir reddiye ile, dernek hareketini “tamamen hükümeti desteklemek” olarak yüzeysel biçimde tanımlamanın, tüm örgütlenmeleri “Reeves modeline uyan derneklerle sınırlamak” olduğunu savundu.²⁸² Aksine birçok dernek bunu yapmamıştı. Örneğin, Crown and Anchor'daki toplantıdan ilham alan 5 Aralık 1792 tarihli Merchant Taylors' Hall toplantısının beyanı, kapsamı belirlenmiş ılımlı bir parlamento reformu programı içeriyordu. Dernek hareketlerinin büyük bir kısmı reformcuların eline geçmişti ve monarşist-muhafazakar derneklerin beyanları ve adresleri o kadar çeşitliydi ki, “devrimci cumhuriyetçilik dışında her türlü çağdaş ideolojik konumu temsil etmeye muktedir duygular” bulunabiliyordu.²⁸³ Mori, hareketin “bir Tory haçlı seferi olarak görülmemesi gerektiğine” işaret ederek otuz yıl sonra Ginter'in bulgularını yinelemiştir: Pitt yönetimi, “İngiliz kamuoyunun mümkün olan en geniş kesimine hitap etmekle ilgileniyordu.”²⁸⁴

Özellikle Ian Christie tarafından ileri sürülen, “muhafazakar doktrinin, hem yönetici elitin hem de orta sınıfın çoğunun ihtiyaç ve çıkarlarına hitap eden, statükonun etkileyici, derin ve ikna edici bir şekilde savunulmasını sağladığı” ve İngiltere'nin, muhafazakar fikirlerin popülaritesi nedeniyle devrimden kaçındığı şeklindeki argümana yanıt olarak, Mark Philp, akıcı, karmaşık ve nispeten tutarsız bir popüler muhafazakarlığın var olduğunu savundu.²⁸⁵ Muhafazakâr doktrinin entelektüel gücüne ve İngiliz halkının doğal sadakatine son zamanlarda yapılan aşırı vurguya işaret etti ve dernek hareketinin “retorik stratejilerine” odaklanarak, monarşistlerin “popüler eğitim projesi”nin statükoya olan sözde bağlılıklarıyla derinden çeliştiğini öne sürdü. Sosyal statü, mülkiyet bahsinde kaçınılmaz şekilde göze çarpan sınıfsal ayrım dernek literatüründe ve faaliyetlerinde özellikle önemli bir rol oynadı ve çeşitli monarşist derneklerin broşürlerinin ve bildirilerinin çoğu, sosyal ve politik statüyle ilgili çerçeveler içerisinde kalmıştı.²⁸⁶ Philp ayrıca “orta sınıflar”a ve “alt sınıflar”a hitap eden monarşist yazın arasındaki farkı ve

²⁸²Ginter, "The Loyalist Association Movement of 1792-93 and British Public Opinion," 180.

²⁸³Ginter, "The Loyalist Association Movement, 187.

²⁸⁴Mori, *William Pitt and the French Revolution*, 129.

²⁸⁵Mark Philp, “Vulgar Conservatism 1792-3.” *English Historical Review* (1995), 43.

²⁸⁶Mark Philp, “Vulgar Conservatism,” 44.

görece yüzeysel bir uyumun varlığını vurguladı. En önemlisi, Philp kendi görüşünü, ideolojinin “yerleşik veya istikrarlı olmaktan uzak” olduğuna işaret ederek ve “dönemin ideolojik dünyasında ne kadar büyük bir karmaşıklık olduğunun farkına varırsak, insanların ifadelerinin ardındaki güdülere ilişkin radikal ve muhafazakarların ideolojik kategorilerini açıklamamız o kadar zor ve problemlili hale gelir” şeklinde özetlemiştir.²⁸⁷

Monarşizmin tarihine dair tartışmada, eksikliği en belirgin olan unsur, muhafazakâr düşüncenin kendisidir. Black, Dozier ve Mitchell neredeyse tamamen Reeves'in derneğinin işlevi ve örgütlenme prensipleriyle ilgilenmektedirler ve hiçbir zaman monarşist derneklerin fikirlerini ideolojik tartışmalarla uzun uzadıya incelememişlerdir. Ginter'in çalışması bu monarşizm dalgası içerisinde reformcu bir niyetin kesin varlığının altını çizdi, ancak açıklamaları popüler monarşist fikirleri bir bütün olarak ele almak için çok kısıydı. Dickinson fikirlere odaklandı, ancak çok fazla özetleme eğilimindeydi ve elindeki zengin malzemeye doğrudan ilgilenmedi. Philp'in önemli eseri, sadık düşüncenin akışkanlığı ve karmaşıklığı için güçlü bir kanıt sunarken, sadık ilkelerin ne olduğuna dair fazla açıklama içermemekteydi. Bu nedenle metnin devamında, Taç ve Çapa Derneği'nin öne sürdüğü fikirler, Reeves'in kulübünden ilham alan çeşitli dernekler ve dernek literatürü ile ilgilenilecektir.

Dozier, “devrimin korkunç sonuçlarını göstermeye yönelik genel girişim ve monarşiyi desteklemeye yönelik öğütler dışında, broşürlerde yer alan mesajlar hakkında hiçbir genelleme yapılamaz”²⁸⁸ iddiasında isabetli değildi. Aslında, popüler monarşist derneklerin fikirleri hakkında çok daha fazlası söylenebilir. Philp'in iddia ettiği üzere, bu fikirler yerleşik, istikrarlı ve tek taraflı değildir. Aynı zamanda, monarşist-muhafazakâr tepkinin ideolojisi içinde bir miktar çeşitlilik olsa da monarşist derneklerin ve onların yazışmalarının fikrî çerçevesi bir çeşit ‘muhafazakar Whigizm’ biçimi olarak sınıflandırılabilir ve ana hatlarıyla aydınlanmış, pragmatik ve sekülerdir. Daha da önemlisi, monarşistler tarafından benimsenen ve irdelenen meseleler, ülke bütünlüğü ölçeğine yakın şekilde sınırları geniş çizilmiş ulusal meselelerle artan bir ilgiye ve bu

²⁸⁷Mark Philp, “Vulgar Conservatism,” 68.

²⁸⁸Dozier, *For King, Constitution, and Country*, 96.

anlamda monarşi olgusu, *ancien régime*'in farklı bir yorumu ve 'popüler siyasetin katılımcılığı' özelinde büyük bir değişikliğe işaret etmektedir.

3.3. ÖRGÜTLERİN POPÜLARİTESİ

Siyasi muhalefetin tasfiyesi ve iktidarı tahkim etmek için düşmanın ya da tehdidin iyi anlatılması ve olası “ani bir sosyal değişimin önünü almak”²⁸⁹ için sadece belli bir kitleye değil toplumun her tabakasına ulaşacak bir sistem gerekiyordu. Derneklerin üyelik sistemi buna göre tasarlanmıştı, üyelerin profili de sıra dışı bir çeşitlilik göstermekteydi ve orta-alt sınıfların üyeleri dernek yaşamında yer almaktaydı. Halk evlerinde ya da meşhur kulüplerde kurulan monarşist dernekler sosyal tabakaların hepsinden katılımı teşvik etti. Mitchell'in işaret ettiği gibi, Manchester'daki kulüpler camcılar, ayakkabıcılar, kasaplar ve terziler dahil olmak üzere “mütevazî insanlardan” oluşuyordu. Bir kulübün önde gelen üyeleri arasında bir boyacı, bir marangoz ve bir halatçı vardı.²⁹⁰ Hatta King's Bench Hapishanesindeki bir grup hükümlü dernek kurarak kendilerini “düzene, barışa ve göreve” adadılar.²⁹¹ 1792'nin Aralık ayında meslek loncaları kendi aralarında örgütlenmeye başladılar; hancılar ve *victuallier*'ler (alkollü içki tüccarları-erzakçılar), monarşiye ve rejime bağlılıklarını kanıtlamak için Bath'ta bir araya geldiler, bir ay sonra bir grup kasap da aynısını yapmak için Londra'da bir araya geldi.²⁹² Dini mezhepler (denominasyonlar) arasındaki farklılıklar da örgütlenmelere yansımaktaydı. Komitelere katılan din adamlarının çoğunun Anglikan olduğu gerçeğinin yanı sıra, *dissenter*'lar (Anglikan kilisesi muhalifleri) da diğer mensuplarla aynı derneklere katılmaktaydı veya zaman zaman kendi derneklerini kurdular. Ocak 1793'te, Hawes'de bir grup *dissenter* bir toplantı düzenleyerek görüşlerini ilan etti: “Bu ülkenin hukukuna karşı borçlu olduğumuz onur ve görev, bizi bu krizde, Kral, Lordlar ve Avam Kamarasından oluşan yapımızın diğer paha biçilmez nimetlerine, bir Protestan olarak sahip olduğumuz özgürlükten duyduğumuz minnettarlığı ifade etmeye sevk ediyor.”²⁹³ Normal olarak *dissenter*'ların

²⁸⁹ Yeşil, “İhtilal Propagandası,” 18.

²⁹⁰ Mitchell, “The Association Movement of 1792-3,” 66.

²⁹¹ *British Library* (BL) *Additional Manuscripts* (Add.Msc), reel: 16931.

²⁹² BL Add.Msc. 16929.

²⁹³ BL Add.Msc. 16929.

monarşist gruplardan uzak kalması beklenebilirdi. Kilise ile ilgili bölümde bu duruma kapsamlı yer verilmektedir.

Taç ve Çapa Derneği'yle yapılan yazışmalar etkileyici sürprizler içermektedir; mektupların çoğu profesyonel seçkinler, büyük ölçekli çalışan zanaatkarlar (özelde kent soyluları) ve orta sınıf mensupları tarafından yazılmış gibi görünse de birçoğu sosyal statülerini veya mesleklerini kabul edemeyecek kadar 'alçakgönüllü' kilise muhalefetinden ve arada bir de kadınlardan gelen mektuplar bulunabilir. Kadınlar nadiren monarşist derneklerde yer aldılar. Birçok yerel beyan isim veya imza içermektedir ve aralarında kadınlara çok nadiren rastlanır. Örneğin, Richmond'un 229 imza içeren beyanı tek bir kadın katılımcı dahi içermez. Diğer benzer örnekler arasında 129 erkek üyesi olan ve hiç kadın adı olmayan St. Albans ve 174 erkek adı olan ve kadın adı olmayan Dunstable yer alır. Lloyd's Coffee House, 512 üyeyle en yüksek yoklamalardan birine sahipti; tek bir kadın yoktu.²⁹⁴

Monarşist örgütler zaruri olarak akla gelebilecek her sosyal, politik, dini veya ekonomik seviyeden bir temsilci içermese (içermek zorunda olmasa) bile - alt tabakalar ve yoksullar, çok sayıda muhalif Protestan ve kadınlar en dikkate değer 'ortak dışlamalar'dı - yine de dernekler toplumun her kesimini yansıtan şekilde yerel radikal unsurlara ve Fransız Devrimi ideolojisine karşı monarşist tepkiyi toplum genelinde kurumsal olarak temsil etmekteydi. Monarşist derneklerin üye profilleri göz önüne alındığında, faaliyetleri, görüşleri ve stratejileri, bize 18. yüzyılın sonlarına ait monarşiye sadık kitlelerin makul şekilde temsili bir portresini veriyor. Fikirlerinin analizi, kişiyi ideoloji ve inanç ölçekleriyle sınırlamasa da Fransız esintili devrimci radikalizme karşı tepki gösteren İngiliz erkeklerinin (ve nadiren İngiliz kadınlarının) makul çoğunluklu bir kesitiyle sağlıklı biçimde yapılabilir. Bu nedenle, bu derneklerin yazışmaları, literatürü ve basılı beyanları, en azından Dickinson, Christie ve diğerlerinin inandığı şekliyle popüler bir "muhafazakâr ideolojinin" 1790'larda parladığı söylenebilir. Dernekler, elit ve bürokrasi mensubu kurucu üyeleri tarafından yönetilse bile, orta ve alt tabakanın

²⁹⁴ Aralık 1792'de Bath'ta kurulan dernek dikkate değer bir istisnadır. Derneğin basılı broşüründe toplam 111 isim vardı. Bunların altısı kadındır. BL Add.Msc. 16929-16931.

desteğini aktif olarak ve çoğu durumda başarılı bir şekilde aradıkları için popüler görüşün temsilcileri olarak tanımlanacaklardır.

Monarşist örgütler genellikle orta büyüklükte ve yerel ölçekte olmalarına rağmen yine de ülke genelinde tanınmaktaydılar ve aktiftiler, yurttaşları reklam panoları ve gazete ilanları aracılığıyla varlıklarından haberdar etmişlerdi. Ancak bu reklamların hepsi *The Sun* gibi hükümet yanlısı gazetelerde veya *The Gentleman's Magazine*, *The British Critic* ve *The True Briton* gibi haftalık dergilerde yer almadı. Aralık 1792'de Lewes'teki Muhalifler toplantısıyla kurulan bir dernek de dahil olmak üzere bazıları Whiglerin gazetesi *The Morning Chronicle*'da kendine yer bulmuştu:

“1688'deki Şanlı Devrim ilkesi üzerine kurulan Kral, Lordlar ve Avam Kamarasından oluşan bu ülkenin rejimine kesin bağlılığımızı ve onu yıkmaya yönelik tüm yasadışı girişimleri bastırmak için sivil otoriteyi destekleyerek neşyle öne çıkacağımızı kabul ve beyan ederiz.”²⁹⁵

Sosyoekonomik olarak birbirinden farklı merkezlerde birbirine benzer nitelikte dernekler kurulmuştu.²⁹⁶ Londra, elbette, dernek hareketliliğinin en büyük merkeziydi ve öncü rolü ile Britanya genelinde çoğu monarşist hareketinin nabzını tutuyordu. Dozier, Kasım 1792 ile Şubat 1793 arasında 1.000'den fazla monarşist derneğin ortaya çıktığını tahmin etmektedir, ancak sayının 1.200'e yakın olabileceğini de not etmiştir.²⁹⁷ Mitchell, Taç ve Çapa Derneği'ne bağlı, derneğin şubesi gibi görünen toplam yaklaşık 2.000 yerel dernek bulunduğu söz etmektedir.²⁹⁸ Birkaç yüz kişinin üyeliği neredeyse standart olmasına rağmen, her yerel dernekteki üye sayısı değişmekteydi. Üyelik nadiren binlerce kişiye

²⁹⁵ *The Morning Chronicle*, 1 Ocak 1793.

²⁹⁶ Yerel dernek manifestoları için bkz. BL Add.Msc. 16929-16931.

²⁹⁷ Dozier, *For King, Constitution, and Country*, 61-62. Dozier'in tahmini varsayımsaldır. Londra'daki Taç ve Çapa Derneğine doğrudan rapor veren toplulukların oranından, yalnızca üç ilçede var olan toplam topluluk sayısına ilişkin tahminde bulunur.

²⁹⁸ Mitchell, "The Association Movement of 1792-3," 62. Bu yaklaşık sayılarla ilgili olarak tüm derneklerin merkez teşkilata rapor edilmediğini ve her faaliyet ve ilişki hakkında doğru bilgiye sahip olmadıklarını not etmek gerekir.

ulaşmaktaydı. Dickinson, Bath'da kurulmuş ve manifestosunda 5.000'den fazla imza bulunan monarşist derneğe atıfta bulunmaktadır.²⁹⁹

Yerel bildirgeler, yazışmalar ve risaleler (broşür ya da kitapçık şeklinde kısa materyalin tümü), monarşist derneklerin geride bıraktığı malzemenin çoğunu oluşturur. Bu kaynakların kapsamlı bir analizi, monarşizmin 1790'larda İngiliz halkını saran basit, tek taraflı, kolay açıklanan ve tutarlı bir ideoloji olmadığını ortaya koyuyor. Philp'in öne sürdüğü gibi, dernek düzeyindeki monarşist ideoloji, tarihçilerin inandığından daha değişken özellikteydi. Ayrıca, dernekler ve katılımcıları arasında büyük bir süreklilik ve ortak zemin bulunmaktadır; Hepsi radikal ve devrim taraftarı yayınların ve derneklerin bastırılmasını ve onlardan daha yüksek ses getirmek istiyordu; hepsi İngiliz kurulu düzenini ve Kral, Lordlar ve Avam Kamarası'nın korunduğu ve daha geniş ölçekte meşrutî monarşinin, mülkiyet haklarının ve soydan gelen aristokrasinin, kırsalda ve merkezde kurumsal Anglikanizm'in dengeli düzenini, yani *ancien régime*'i savundular. 1792-93'teki en büyük dernek faaliyeti yıllarında, yerleşik Kilise'nin genel bir müdafaası olmasına rağmen, çok az sadık kişi din hakkında bir şeyler yazdı veya söyledi. Yine çok azı Burke'ü takip etti ya da Fransızlarla soyut bir felsefi savaşa girdi. Paine'e karşı çok bariz ve şiddetli bir nefret ve Fransız menşeli fikirlere karşı bir düşmanlık vardı, ancak bu karşıtlığın çoğu soyut değil, pragmatikti ve çok fazla felsefi derinlik içermemekteydi.

3.4. REFORM, TEHDİT, ÜTOPYA VE GERÇEKLER

Monarşist örgütlerin fikirlerine ilişkin herhangi bir analiz, muhafazakâr katılımcıların liderlerini ne kadar yakından takip ettikleri sorusuyla başlamalıdır. J. C. D. Clark, Reeves'in katı monarşist, ataerkil, “yarı-ilahi-sağ” ideolojisinin neredeyse tüm monarşist görüşü temsil ettiğine ikna etmeye çalışır.³⁰⁰ Böyle bir durum söz konusu değildi. Reeves, 1795'te *İngiliz Hükümeti Üzerine Düşünceler*'inde, hükümetin kralın şahsında var olduğunu ve diğer tüm kurumların ikincil önemde olduğunu anlatır. Şöyle der: “İngilizler

²⁹⁹H.T. Dickinson, *British Radicalism and the French Revolution* (Londra, 1985), 34. Dickinson bu bilgi için hiçbir alıntı yapmıyor. Bu kadar çok sayıda imza nispeten nadirdi. Londra'daki merkezlerine rapor veren yüzlerce monarşist topluluktan çoğu yalnızca birkaç yüz imza içermektedir ve hiçbiri 5.000 kadar imzalı bir belgeye sahip görünmemektedir. Bakınız BL Add.Msc 16929-16931.

³⁰⁰J.C.D. Clark, *English Society 1688-1832* (Cambridge, 1985), 263-265. Clark, Reeves'in ve diğer birkaç kişinin risalelerini inceledi, ancak British Library'de bulunan Reeves belgelerini kullanmadı.

bir hükümete gönüllü olarak itaat ederler[;] hükümetin tüm yükünü taşıyan, onu sürdürmek için gerekli tüm güce sahip olan bir mutlak monark olan ve bu kadar yüksek bir makama ihtişam vermek için gerekli olan tüm şeref ve üstünlüğe sahip olan Kral'dır.”³⁰¹ Ayrıca kralın sürekliliğe sahip olduğuna ve [kurumsal şahsiyetinin] asla gerçekten ölmediğine ve kralın “yanlış yapamayacağına”³⁰² işaret etti. Bu aşırı düşünceleri³⁰³ yüzünden hakkında iftira davası açılıp, yargılanıp beraat de etmiştir. Başını derde sokan pasajların devamında, “hükümet ve hükümetin tüm bölümleriyle idaresinin tamamen ve yalnızca Kral'a ait olduğu söylenebilir” şeklindeki ifadesini ve şu iddiasını içeriyordu:

“İngiltere Hükümeti bir Monarşidir; Hükümdar, Yasama Meclisi'nin, Lordlar ve Avam Kamarası'nın, o [güçlü] dallarının, kendisinden çıktığı eski soydur... ama bunlar hâlâ yalnızca dallardır ve kökenlerini ve besinlerini ortak atalarından alırlar; kesilebilirler ve [fakat] ağaç hala bir ağaçtır; gerçekten onurlarından yoksun bırakıldılar, ama onlar gibi ateşe atılmadılar. Kral, hükümeti, lordları veya avamı olmadan tüm işlevlerine devam edebilir.”³⁰⁴

Reeves, mevcut siyasi ve ideolojik sıkıntıların izini, 1789'da devrimin patlak vermesine kadar değil, daha öncesine, Avrupa'da Reform Hareketi'ne kadar geriye götürmektedir. Kilise'deki Reform hareketine, özellikle de Kalvinizm ve benzerlerinin (Lutheryenler, Püritanizm, Huguenotlar gibi) temel doktrinindeki devrimlerine işaret ederek bu tür fikir ve faaliyetler ile Fransız radikallerinin fikir ve faaliyetleri arasında önemli bir ‘paralellik’ saptamıştı: “Partilerinin mekanizması ne kadar da benzerdi; iddialarının kibri ve sahtekarlığı! - Calvin ve Püritenler tarafından öğretilen, Halkın Kilise egemenliğini kurma konusunda devredilemez hakları [bir yanda] ve [diğer yanda] Fransız Demokratları tarafından öğretilen, Halkın Devlet egemenliğini kurma konusundaki devredilemez hakkı...”³⁰⁵ Reeves ayrıca 1688 Devrim Anlaşması'na da cephe alarak ve 1688 Devrimi'nin İngiliz tarihinde büyük bir dönüm noktası olduğuna dair popüler ve

³⁰¹ John Reeves, *Thoughts on the English Government. Addressed to the Quiet Good Sense of the People of England* (Londra, 1795), 9.

³⁰² Papalık makamına izafe edilen “*infallible ex cathedra*” düsturunu çağrıştırmaktadır.

³⁰³ Bkz. Reeves, *Thoughts on the English Government*, 10. Ayrıca bkz. Robert Eccleshall, *English Conservatism since the Restoration: An Introduction and Anthology* (Londra, 1990), 65-70.

³⁰⁴ Reeves, *Thoughts*, 12-13.

³⁰⁵ Reeves, *Thoughts*, 22.

kuşatıcı görüşü ve 1688'den devlet teşkilatı veya siyasi değişiklik için bir bahane olarak bahsedenleri de eleştirdi:

“Onlar [cumhuriyetçiler ve mezhepçiler] [insanları] kör etmek ve yanıltmak için Devrim terimini icat ettiler; ve Halkı başka bir tane yapmaya ikna etmek için tekrarlayıp durmaktan asla vazgeçemediler. Bu gizemli tutumlarını, Devrim ilkelerinin daha da gevşek metafiziksel fikri altında gizlediler; ve rejimin şanlı büyüyle, Hükümette istedikleri herhangi bir biçimi, modayı, değişikliği, reformu veya yeniliği canlandırabilirler ve yine de iddia ededursunlar, mutlak hakikat İngiliz nizamından başka bir şey olmayacaktır.”³⁰⁶

Reeves, kendi ideolojik dünyasındaki fikir uçuşmalarını yansıtan pasajlarda, anayasal düzeni yalnızca “hayalperestlerin” ziyaret ettiği “bilinmeyen bir bölge” olarak adlandırdı ve bu nedenle, hükümet veya toplum inşa etmek için güvenilir bir temel olmadığını öne sürdü. Ancak kralın şahsında var olduğu şekliyle İngiliz hükümeti “gerçek ve önemliydi.”³⁰⁷

Britanya’da Kıta Avrupasında *ancien régime* için yakın bir büyük kriz anında bile, Reeves’in ultra-monarşist görüşleri kabul edilemeyecek kadar aşırıydı. Windham, Avam Kamarasında Reeves’i savunmaya gelen tek kişi olmanın zorluğu içerisinde kalmıştı. Whig parlamenter Richard Sheridan’ın (1751-1816), Taç ve Çapa Derneğinin kurucusunun doktrinlerinin yoğun eleştiri bombardımanına tutulması için parlamentoda Reeves’in risalesinden pasajlar okuması yeterli olmaktaydı: “1688 Devrimi bir sahtekarlık ve saçmalıktı; devrimden sonra halkın elinde yalnızca bir Protestan kral kaldı” ve “Whigler sahtekarlardır ve her zaman ya saraydan maaşlıdırlar ya da demokratlarla işbirliği yaparlar.”³⁰⁸ O zamana kadar Whig çizgisini monarşist siyasi ilkeler için terk etmiş olan Pitt bile bu sözler parlamentoya hatırlatıldıktan sonra Reeves’in tarafını tutmadı, tutamadı. Pitt, 1688 Devrimi’ne, rejime ve kral ile parlamento arasındaki dengeli düzene olan saygısını sürdürdü. Windham da dahil olmak üzere kabinesindeki diğer herkes onunla aynı çizgide kaldılar.

³⁰⁶ Reeves, *Thoughts*, 45.

³⁰⁷ Reeves, *Thoughts*, 58.

³⁰⁸ *Hansard’s Parliamentary Debates* Cilt.XXXII (Londra, 1797), 627-629.

A.V. Beedell'in işaret ettiği gibi, “Reeves'in yargılanması ve beraat etmesi, İngiliz siyasi düşüncesinin gelişiminde belli belirsiz bir hareket noktası oluşturdu. Kralların doğal hakları adına aşırı muhafazakâr ve ultra-monarşist düşüncenin artık sona erdiğinin sinyalini verdi.”³⁰⁹ Özünde, Aydınlanmanın 18. yüzyıl sonlarının İngiliz siyasi düşüncesine yerleştiğinin de sinyalini verdi. Beedell, Reeves’e yöneltilen kritiğin doğasında pragmatik, seküler, aydınlanmacı bir dünya görüşünü temsil eden “*per se* bir siyasi ideoloji” görüyor. Ayrıca Reeves, Burke, John Bowles ve diğerleri gibi risale yazarlarının nihayetinde halk ve *ancien régime* ideolojisi üzerinde çok az etkiye sahip olduğuna inanıyordu. 1790ların muhafazakâr düşüncesini, “yürütmenin baskısı ve parlamenter liberalizm” kombinasyonunu Britanya'nın devrimden kaçınmak için kurguladığını belirtiyordu; doğal bir düşünce değildi, kurgusaldı. Reeves'in görüşleri tanım itibarıyla kesinlikle modası geçmiş bir monarşizmi yansıtıyordu ve çok az sayıda düşünürün, milletvekilinin ve yazarın katıldığı bir ultra-muhafazakarlığı temsil ediyordu. Ayrıca, Fransız Devrimi'nin hedefinde bulunan Bourbon Hanedanı'nın monarşik yetkileri ve *États Généraux*'nun kendi hususiyetleri, kısaca Fransız *ancien régime*'i İngiltere için birebir model olarak görünmemeliydi, bu noktada XIV. Louis tarzı bir mutlakiyet anlayışı da İngiliz *ancien régime*'i anlamına gelmemeliydi. Reeves'in fonksiyonel teşkilatı hükümet politikaları açısından kullanışlı ve pratikte çok faydalıydı; ideolojik zeminde ise savaş bakanı Windham dışında kendisine mesafeli olmayan birisini bulabilmek güçtür. Pitt, Tory doktrinini benimsemiş eski bir Whig olsa bile – en azından böyle anılmaktaydı – hiçbir zaman Reeves'in konumunu benimseyecek ya da onu savunacak kadar aşırı muhafazakâr olmayacaktır. 1790'larda entelektüel muhafazakâr konumu ilerleten Burke de Reeves'in tarafını tutamazdı; monarşi kurumunu savunurken, Krallığın Lordlar ve Avam Kamarası olmadan var olabileceğine inanmadı ve 1688 Devrimi'ni kararlı bir şekilde savundu.³¹⁰

Westminster dışında da Reeves ile hemfikir olan kimse bulmak kolay değildi. Hoxne ve Harstsmere Derneği (Taç ve Çapa dernekler ağının bir parçasıydı) üyeleri, ilkesel olarak Fransız halkının hükümdarlarını devirme hakkını savunmaktaydı: XVI. Louis bir tirandı

³⁰⁹A.V. Beedell, "John Reeves's Prosecution for a Seditious Libel, 1795-6: A Study in Political Cynicism," *Historical Journal* 36 (1993), 819.

³¹⁰Burke, Reeves'le ideolojik olarak aynı düzlemde olmayabilir, ama Reeves'in broşürünün suç unsurları içerdiği yönünde de görüş belirtmemiştir.

ve bu nedenle indirilmesi gerekiyordu.³¹¹ Dernek üyelerinin ve yazıcılarının çoğu, Reeves'in inanmadığı güçler dengesi sistemini ve *ancien régime*'i savundu. Kendisini “Özgürlük ve İngiliz Rejiminin Dostu” olarak adlandıran bir yazar, “toplumun amacı, bir monarşide var olabilecek suistimallerin ortadan kaldırılmasına engel olmak değil, kargaşa, anarşi ve isyan yoluyla bir devrim gerçekleştirmeye çalışan cumhuriyetçilere ve eşitleyicilere karşı çıkarak Kralı ve İngiliz Teşkilat Kanununu desteklemektir” demişti.³¹² Bir diğer örnek, Sussex'in batısında Horsham'da bir grup itibarlı sakinin 14 Aralık 1792'de devlete ve yapısına bağlılıklarını ilan etmek için bir araya gelmesi ve "kötü [planları] yapan birçok kişinin kışkırtıcı ve haince yazılar ve [kurdukları] dernekler aracılığıyla bizim mutlu düzenimizi ve bu Krallığın uyruklarının mutluluğunu devirmeye çalıştıklarına dair ifade edilemez endişelerine” dikkat çektiler.³¹³ Yine Sussex'in en kırsaldaki yerleşimlerinden olan Hinckford'da düzenlenen ve üyelerinin 1688 Devrim Uzlaşmasına saygılarını ilan ettikleri bir toplantı da dahil olmak üzere, kasabanın yargıçları, eşrafı, din adamları, gençleri ve çiftçileri ve diğerleri parlamenter dengenin gözetildiği devlet nizamına yönelik saygılarını vurguladılar:

Atalarımızdan bize aktarıldığı şekliyle Kral, Lordlar ve Avam Kamarasından oluşan mükemmel teşkilatımızı, özel olarak 1688'deki Şanlı Devrim tarafından gerçekleştirilen, kutsal ve dokunulmaz mülkiyet haklarını ... dini inançlara müsamaha ile evrensel olarak genişletilmiş ve eşit bir adalet dağıtımını; tüm tabakalara ve rütbelere [sağlanan] emniyet ve İlahi Takdir'i en içten şükranla tanıyın ve kabul edin!³¹⁴

Monarşist aktivistler, derneklerini kurarken Reeves'in örneğinden ilham aldılar, ancak onun ideolojisinden ilham almadılar. Dengelenmiş gücüyle, parlamenter kontrol çerçevesinde meşruti bir monarşi ve 1688 mutabakatına olan inanç, monarşist söylemde yaygın olarak görülen bir temadır. Monarşiye bağlı kitleler, dernek çatıları altında

³¹¹ *A Letter Addressed to the Inhabitants of Great Britain, Shewing Them the Dangerous Tendency of Libellous Publications, and Guarding Them Against Being Imposed Upon by the False Representations Such Writings Contain. Published by order of the Loyal Association, of the Hundreds of Hoxne and Harstmere, for Preserving Liberty and Property, against Republicans and Levellers* (Ipswich, 1793), 7.

³¹² BL Add.Msc. 16919.

³¹³ BL Add.Msc.16922. İngiliz *ancien régime*'ine karşı inanç temelli yaklaşım üzerine ilgi çekici bir eser için bkz. Carl B. Cone “That Happy Constitution,” Carl B. Cone *The English Jacobins Reformers in Late 18th Century England* (New York, 1968; e-kitap 2017).

³¹⁴ BL Add.Msc.16931.

toplanan ‘sadakatçiler’ (*loyalistler*), genel olarak, “meşrutiyetçi üslup”³¹⁵ içinde yazıp konuşma eğilimindeydiler. 1688’de kurulan “tekâmül etmiş” yapıyı ve onun 18. yüzyıl boyunca da itibar görerek uygulanmasını savundular; genel olarak yönetim ve teşkilat reformu ve diğer yeniliklere karşı çıktılar.³¹⁶ New Woodstock’taki halk 18 Aralık 1792’de bir araya gelip, kralı, anayasayı, sivil ve dini kurumları desteklemek için bir anlamda çatı örgütü rolündeki Taç ve Çapa Derneğine beyanlarında “eski teşkilât”³¹⁷ a atıf yaptılar. Bath’ın hancıları ve meyhanecileri 20 Aralık’ta “Krala sadakatlerini ve bu krallığın mevcut mükemmel sistemine (1688’de temellendirilmiş İngiliz *ancien régime*’ine) bağlılıklarını” ilan ettiler.³¹⁸ Aynı ay Kidderminster’da devrimci bozgunculuğu bastırmak için ve “devlet rejimini desteklemek için” bir dernek kurulmasını görüşmek üzere bir toplantı yapıldı.³¹⁹ Manchester’da monarşistler, krallarını ve hükümetlerini savunmak ve “son zamanlarda çok gayretkeş bir şekilde yayılan zararlı ve tehlikeli ilkelerden tamamen tiksindiklerini ve nefret ettiklerini” ilan etmek için bir birlik kurdular.³²⁰ Nadiren karşılaşılan bir durum olarak bir kadın yazar da kendisinin monarşiye ve rejime olan bağlılığını ilan etmişti. Leicestershire sınırındaki bir köyden ismini gizleyen bir kadın, Aralık ayında Reeves’e bir mektup yazdı: “Politikanın benim cinsiyetimin doğasıyla son derece bağdaşmayan bir alan olduğunu düşündüm; ve sorum şimdi hükümetin işleyişiyle ilgili, fikrimi çekinerek söylüyorum. Saygı duymaya alıştığım her kurumun ve devlet nizamının topyekûn yıkımla tehdit edildiğini görüyorum.”³²¹ Yazarın en büyük endişesi, yalnızca zenginlerin veya “allame” olanların gazete okuması, alt tabakadan üyelerin ise taşra gazetelerini okumasıydı. Bu yerel gazetelerinin genellikle kışkırtıcı fikirler içerdiği

³¹⁵ “*Constitutionalist idiom*” terimi, James Epstein tarafından, devlet teşkilatı ve geleneğine atıfta bulunan ve onu değiştirmeye çalışırken kanun-ı esasinin çıkarlarını en iyi şekilde kolladıklarını iddia eden “Paine’ci olmayan” radikal söylemi karakterize etmek için kullanılmıştır. Monarşistler de argümanlarını devlet temellerine dayandırdılar, ancak meseleye açıkça madalyonun diğer tarafından yaklaştılar: onu değişime karşı savunmak. Bkz. James Epstein, *Radical Expression: Political Language, Ritual, and Symbol in England, 1790-1850* (Oxford, 1994), 1. bölüm.

³¹⁶ Ginter’in öne sürdüğü üzere, monarşist derneklerin reformcu söylemi, en azından Reeves’in Taç ve Çapa Derneğine dair edinilen bilgiler dahilinde, o kadar da baskın değildi. Merchant Taylors Hall toplantısı bir istisna olarak değerlendirilebilir. Monarşist derneklerin çoğu reforma karşı çıkmaktaydı ve devrimin terörize ettiği bir atmosferde doğal olarak mevcut sistemi savundular; söylemdeki nüanslar derneklerin çizgilerini değiştirmelerine neden olmadı, olamazdı. Bkz. Donald E. Ginter, “The Loyalist Association Movement of 1792-93 and British Public Opinion,” *Historical Journal* 9 (1966).

³¹⁷ “*ancient constitution*” olarak bahsedilen yapı İngiliz *ancien régime*’idir.

³¹⁸ BL Add.Msc. 16923.

³¹⁹ BL Add.Msc. 16929.

³²⁰ BL Add.Msc. 16930.

³²¹ BL Add.Msc. 16922.

ve Reeves Derneği'nin bu gazeteleri mercek altına alması gerektiği konusunda da uyarıda bulunmuştu.³²²

Taç ve Çapa Derneği tarafından yayınlanan, yayımlanması desteklenen veya elden dağıtılan broşürler, devletin temel ilkelerini sofistike biçimde sunar. Genel olarak, bu broşürlerin yazarları dengeli ve muntazam devlet teşkilatına, reforma uğramamış *ancien régime*'e, hukukun üstünlüğüne ve mevcut sosyal düzene (aristokrasinin meşru olmasına) saygı duyuyor ve onları savunuyordu. En popüler ve geniş çapta okunan broşürlerden biri olan *One Penny-Worth of Truth from Thomas Bull, to His Brother John*'da³²³ Tom Bull, kardeşine “Kralların çok pahalı şeyler olduğu doğru olabilir, Kardeş John; ama eğer Krallar bizi Fransa'da bir Kralın yokluğunun yarattığı türden sefaletlerden koruyorsa, iyi bakılmayı hak ediyorlar, bırakın istedikleri gibi olsunlar.”³²⁴ Tom, John'u halkın yönetimine ve Fransız tarzı sistemlere olan inancın tehlikeleri konusunda uyarıyor:

“Şimdi Hükümet hakkındaki bilgece fikirlerine geçelim. Tüm Güç Halkta olduğu için, Halkın yaptığından başka yasal bir Hükümet olamayacağını söylüyorlar. Tüm Güç, Yasa tarafından kendisine hak verilenlerden alındığında ve mızraklar ve hançerlerle donanmış Çetenin ellerine verildiğinde, işte bu bir Anayasadır, John. Sonra bundan, söz konusu Kalabalık, Organlar ve Faaliyetler dedikleri şeyi yüceltir ve bir Hükümet kurar; ama Fransa'da dört yıldır bu işin içindeler ve bir süre çok sıkı çalışmış olmalarına rağmen henüz hedeflerine pek varamadılar. Ve [devrimin] her beyefendinin mülkünü, evini, toprağını, mallarını ve parasını, her şeyinin Ulusa ait olduğu iddiasıyla yağmalamak için bir icat olduğunu anlayamadın mı?”³²⁵

John daha sonra kardeşi Tom'a Fransız tarzı hükümetin tehlikesini çok iyi anladığını söylemekte ve eklemektedir: “beni bu kadar aptal sanma, şimdi sahip olduğum ve kesin mutluluğu bir şans uğruna çöpe atacak kadar... gelecekte, evet o gelecek aynı zamanda suçluluk duygusuyla ve parti önyargısıyla masum insanları öldürmenin çeşitli dehşetiyle elde edildiğinde!”³²⁶

³²² BL Add.Msc. 16922.

³²³ ‘John Bull’ ortalama bir İngiliz’i temsil eden fiktif bir karakterdir ve onunla 1790ların risalelerinde ve karikatürlerinde sıklıkla karşılaşılır.

³²⁴ *Liberty and Property Preserved Against Republicans and Levellers. A Collection of Tracts* I (Londra, 1792), 4.

³²⁵ *Liberty and Property Preserved* II, 2-3.

³²⁶ *Liberty and Property Preserved* II, 2

Bir anonim yazar, İngilizlerle Fransızları sahip oldukları haklar açısından karşılaştırdı ve hayattaki konumları ne olursa olsun İngilizlerin hepsinin yasa tarafından korunduğunu iddia etti: “Çünkü burada, İngiltere’de, ülkenin en önde gelen asilzadesi ve en aşağıdaki baca temizleyicisi için yasalar bağlayıcıdır, yasalar tarafından eşit şekilde korunur ve kollanırlar.” Yazar, Fransızlara, “Sizler, tüm dünyaya nizam verecekmişsiniz gibi davranan küstah ahmaklarsınız.” dedi.³²⁷ Diğer yazarlar, İngiliz *ancien régime*’inin önemli bir özelliği olan ‘geleneğin’ gücünü vurguladılar. Burke gibi onlar da İngiliz toplumunun çağlarca süren pratiğinin ve evriminin, üzerine siyasi ve yasal kurumların inşa edileceği yegâne somut temeller olduğuna inanıyorlardı. *Fransa’daki Son Olaylar Üzerine On Dakikalık Düşünce* risalesinin yazarı, “en büyük filozof veya bir grup büyük filozof [geleneğe] gerek olmadan, bir devlet sistemi icat etmek veya değiştirmek için çalışmaya oturursa, kesinlikle beceriksiz bir iş çıkarırlar.”³²⁸ Okurlarına şöyle dedi: “Ben filozof değilim, dostlarım, ama sağduyulu herhangi bir adam için yeterince açık görünüyor ki, uygarlaşmış veya [iyi] idare edilmiş bir ülkede, yeni ve hayali bir felsefe sistemi kurulup derleme bir kamu düzeni olarak *insan hakları* uğruna, hükümet veya kanun, düzen, barış, güvenlik gibi her şeye veda ediyor.”³²⁹ Gerçek tehlikenin siyasi reform olduğunu savundu. Reformcular, bu bakış açısına göre, geleneğin uygulamasını kabul etmek yerine soyut, keyfi ve nihayetinde yıkıcı olan yaratıcı teoriler önermekteydiler; İngiliz rejimi ise, siyasi sorunlara pratik çözümler sağlamaktaydı; gelenekten başka herhangi bir şeye dayanan herhangi bir teşkilat yasası işlerliği olan ve sağlam, dolayısıyla faydalı olmayacaktı.

Gerçekten de reform, Reeves’in derneğindeki risale yazarlarının temel kaygısıydı. Westminster politikacılarıyla ortak gerekçelerle reforma karşı çıktılar. Onlara göre reform tehlikeliydi çünkü Fransız ilkeleriyle ittifak halindeydi ve gerçekte yumuşak bir geçiş ya da genel oy hakkından çok daha fazlasını ifade ediyordu: geleneksel İngiliz siyasi kurumlarının ortadan kaldırılması anlamına geliyordu. İngiliz reformcularının asla böyle bir yıkımı arzu etmeyecek olmalarına Westminster’daki reform karşıtları ne kadar güveniyorsa monarşistler de o kadar güveniyordu. Reformistlerin ideolojik pozisyonunu

³²⁷ “The Englishman and the Frenchman.” *Liberty and Property Preserved Against Republicans and Levellers. A Collection of Tracts* III (Londra, 1792), 5.

³²⁸ *Liberty and Property* IV, 4.

³²⁹ *Liberty and Property Preserved* IV, 2.

abartmak ve karikatürize etmek monarşistler arasında oldukça yaygındı. *An Antidote Against French Politics* anonim risalesinin yazarı şöyle söylüyordu: “Sanırım hepimiz bunun birkaç çürümüş dalı kesmek değil, kökü ve dalı kesmek olduğuna ikna olduk; Derneklerinin amacı reform değil yıkımdır.”³³⁰ Monarşist dernek üyeleri, tıpkı muhafazakâr Whig’ler ve Pitt’in bakanlarının yaptığı gibi, İngiliz siyasi kurumlarında yapılacak herhangi bir reform inisiyatifinin Fransa’daki sonuçların aynılarını getireceğinden korkuyorlardı. Reform konusundaki tepkisel duruş, büyük ölçüde belirli bir duyguya, yani korkuya dayanıyordu. Bu durum, derneklerin kullandığı dilde açıkça görülmektedir. Enfield (Middlesex) topluluğu 17 Aralık 1792 tarihli bildirilerinde *ancien régime*’i canı gönülden savundular ve “Kötü niyetli kişiler, kışkırtıcı yayınlar ve uygulamalarla yalnızca barışı ve sükuneti bozmakla kalmayıp, aynı zamanda onun düzenini bozmak için de güçlü bir temayül gösterdiler, üzerimize şiddet, kafa karışıklığı ve anarşinin tüm zararlı etkilerini getiriyorlar.” uyarısında bulundular.³³¹

Britanyalıların duygularına hitap etmek büyük ölçüde başarılıydı, çünkü Devrim Fransası kolayca reformist veya devrimci ilkelerin sonuçlarına açık bir örnek olarak gösterilebiliyordu. Britanya’da isyana ve radikal faaliyete karşı çıkanlar, reformun tehlikelerinin kanıtı olarak Kıta Avrupası’ndaki gelişmelere işaret edip, korkuya kapı aralamamak gerektiğini vurguluyorlardı. Monarşist bir yazar bunu şöyle ifade etti: “...sıkıntıları gidermek istiyorsunuz; amacını gerçekleştirme gücüne sahip olan, çok daha fazlasını yapma gücüne de sahip olacaktır. Bu güce sahip olurlarsa, bunu kullanacaklar mı? Cevap için Paris’e gidin!”³³²

3.5. MONARŞİZMİN AÇMAZLARI

Monarşist ve anti-reformist söylemde korku bu kadar önemli bir unsursa, düzen yanlısı insanların korkusunun odağının tam olarak ne olduğuna bakmak gerekir. Siyasi muhalefetin tasfiyesi ve iktidarı tahkim etmek için düşmanın ya da tehdidin abartılması sadece İngiltere’ye özgü değildi; örneğin Avusturya’da da II. Franz’ın ‘Jakoben

³³⁰ *Liberty and Property Preserved* V (Londra, 1792), 6.

³³¹ *Liberty and Property Preserved* V (Londra, 1792), 6.

³³² *A Plain and Earnest Address to Britons, on the Present State of Public Affairs in Great Britain and France* (Londra, 1792), 6.

Komplosu' olarak adlandırıp mücadele ettiği yapı kendisine ve siyasetine muhalif olan kitlelerdir.³³³ Fransa dışında ve elbette 1793'ten önce, Fransız devrimcilerin içeride kendi gündemlerini bir kenara bırakıp devrim ihraç etme çabaları olmadı, olamazdı. Tehdidin süreklileştiği algısını oluşturan İngiltere'nin devlet aklı oldu. Ayrıca, derneklerin yazışmalarında ve yayımlanan risalelerde ideolojiye – bir anlamda devrim idealarına – değil, sürecin tehlikesine işaret edilmektedir. Monarşistlerin yazışmalarda, Fransa'nın 1790lardaki hali genellikle İngiltere'nin düzeni ile karşılaştırılsa da Taç ve Çapa Derneğinin yazılarında, Fransız düşünürlere veya belli başlı Fransız devrim önderlerine saldırmakla meşgul olduklarını gösteren çok az bilgi vardır. Derneğe gönderilen yazıların ve yerel bildirilerin neredeyse hiçbirinde (ve de derneğin risalelerinde) Rousseau, Voltaire, Condorcet, D'Alembert, Robespierre, Danton veya Marat'tan söz edilmez. Edmund Burke gibi tartışma düzeyi yüksek figürler kesinlikle on sekizinci yüzyıl Aydınlanma düşüncesinin Fransız Devrimi'ne yansımalarının 'tehlikeli' yönlerini eleştirmiştir, Thomas Paine'in ya da Richard Price'ın fikirlerinde atıfta bulunduğu düşünürlerin görüşlerinin antitezleri ile bir tartışma da getirmişti; ancak Burke'ün entelektüel tartışma biçimi yerel yazılarda, taşranın fikir ve görüşlerinin anlaşılabilirliği bildiriler, yazışmalar ve risalelerde belirgin değildi. Robert Hole, Burke'ün karşı-devrimci broşür yazarlarının argümanlarını doğrudan etkilemediği, ancak muhtemelen genel olarak onların düşünme tarzlarını etkilediği şeklindeki tartışmasında konuya tutarlı bir yaklaşım getirir.³³⁴ Ayrıca, 1790'ların başındaki dernek yazılarının “güçlü ama çok az argüman içerdiğini” ve yazarların “çeşitli duygusal araçlar” kullandığını ve “korku yoluyla bir birlik oluşturma” çabası (bir anlamda propaganda) olduğunu iddia etmekte de haklıdır.³³⁵ Taç ve Çapa Derneği ve onunla irtibatlı dernekler ya da bireyler tarafından yayınlanan veya desteklenen risalelerin çoğu orta ve alt sınıflara yönelikti, felsefi eserler olma konforları yoktu, çünkü yazarlar ve dernek öncüleri, devrimci radikal düşüncenin bu sosyal gruplar arasında hızla yayılmasından korkuyorlardı. Bu nedenle, düzen yanlısı ideologlar, daha duygusal hitaplar lehine sofistike felsefi argümanları terk ettiler.

³³³ Avusturya'da politik reform hareketleri ve Kaiser II. Franz'ın *status quo* için direnmesi üzerine detaylar için bkz. Walter Consuelo Langsam, “Emperor Francis II and the Austrian "Jacobins," 1792-1796,” *American Historical Review* 50 (1945), 471-490.

³³⁴ Robert Hole, “British Counter-Revolutionary Propaganda in the 1790s,” in Colin Jones (ed.), *Britain and Revolutionary France: Conflict, Subversion, Propaganda*. (Exeter, 1983), 66.

³³⁵ Hole, “British Counter-Revolutionary Propaganda,” 58-62.

3.5.1. Yerli Radikalizm ve Korku

Fransız devrimcilerine ve Aydınlanma düşünürlerine monarşist söylemde atıf yapılmaması, monarşist ideolojinin temelsizliği veya felsefe yoksunluğu anlamına gelmez. Kitlelere ulaşan (ya da pompalanan) korku, aydınları ve belli başlı figürleri merkeze almasa da bir istikameti ve hedefi vardı. Yazıların geneline bakıldığında dernek üyeleri ve yazarları en çok ‘yerli radikalizm’den ve özellikle Thomas Paine'in fikirlerinden korkuyorlardı. Paine'in fikirlerinin geleneğe, hükümdarlara, hükümete, vergilendirmeye ve dine muhalefet üzerinden tartışılması, doğal haklar, eşitlik, geleneğin önemi ve Britanyalıların özgürlükleri, hakları ve görevleri konuları etrafında gelişen ideolojik bir savaşa yol açtı. Dernek üyeleri ve yazarlar bu tartışmaya derinden dahil oldular. Essex'teki Ockendon kırsalında yaşayan vatandaşlar, “Thomas Paine ve yandaşları tarafından ilan edilen doktrinlere bir panzehir olarak, halk arasında dağıtılacak yayınları satın almak amacıyla, bir abonelik sistemi kurulmasına” karar verdiler.³³⁶

Monarşistler, eşitlik meselesini ya yukarıdaki gibi hicvederek ya da onun gerçekliğini çürütmeye ve sulandırmaya çalışarak çokça ele aldılar. Yazdıkları, ‘doğal eşitsizliğe’ olan inancı temel alıyordu. Onlara göre eşyanın tabiatı hiyerarşikti; erkek ve kadın, efendi ve uşak, işçi ve beyefendi eşit değildi. Her canlının ve her nesnenin evrende kendisine atfedilen bir yere sahip olduğu varoluş zinciri için felsefi argüman, doğal eşitsizliğe olan inancı savunmak için, çağrışımsal düzeyde sadeleştirildi, hatta bayağılaştırıldı. Bu yeni söylem çalışan yoksulları, çalışmak zorunda oldukları ve yoksul oldukları gerçeğini kabul etmeye ikna etmek ve isyan dirençlerini kırmak için de kullanıldı. Mark Philp’in “vulgar conservatism (kaba muhafazakarlık)” tanımına örnek teşkil edecek *A Dialogue Between a Labourer and a Gentleman*’da, Emekçi John, ustasına Thomas Paine'in fikirlerini öğrendiğini itiraf eder. Beyefendi, karşı argüman olarak cinsiyet eşitsizliğini kullanır ve John'u tüm insanların eşit olmadığına ikna etmeye çalışır. John, bir kadına vurmanın konusu açıldığında “adil bir kavga olmaz, usta” deyip kabul edince ve usta buna yanıt verir, " Doğru, John, kadınlar ve erkekler, John, işte görüyorsun, eşit değiller.”³³⁷ Efendisi John'a “insanlığın doğal olarak eşit olmadığını” ve bu nedenle buna uygun yaşaması

³³⁶BL Add.Msc. 16930.

³³⁷ *Liberty and Property Preserved III* , 8.

gerektiğini söyler. John, zengin olarak doğmayı dilemekle günah işlemiş olduğundan endişe duyduğunda, efendisi, “eğer bu bir günah değilse bile, kesinlikle aptallık” diye yanıt verir; “John, [ortalama bir İngiliz asilzadenin] güzel giysilerinin, evlerinin, arabalarının ve hizmetkarlarının ona hiç zevk vermediğini bilmelisin John. Zenginler de fakirler kadar sefil ve mutsuz olabilirken, fakirler sahip olduklarıyla yetinebilirler.”³³⁸ Diyaloğun sonunda, hizmetkar John sosyal ilerleme özlemlerini kaybetmiş, hayattaki rolünde ve payında mutluluğu bulmayı öğrenmiştir.

Paine'in *İnsan Hakları* düşüncesinin yayılmasıyla ilgili reaksiyon o kadar büyüktü ki, bazı yazarları kendileri için histeri haline gelen şeyi yermeye yöneltti. Britanya'da neredeyse hiç kimsenin bir devrimi istemediğine ve tüm Britanyalıların monarşilerini desteklediğine inanan *Anti-Gallimania*'nın yazarı, ortalama vatandaşı (John Bull'u) “genel paniğe uymuş, kapılmış” ve “şiddetli histeriklere düşen” biri olarak tasvir etmek zorunda hissetti.³³⁹ Yazar, monarşist korkularla alay etmişti.

3.5.2. Monarşist Teyakkuz

Devrim sonrası yaşanan olaylar ve ülke içindeki fikir karmaşasından kaynaklanan panik yaygındı; monarşist dernekler de radikal literatürün ve devrimci faaliyetlerin bastırılması çağrısında bulunarak hükümetin çizgisini izlediler. Bir anlamda, monarşist dernekler, Pitt'in sert yasaları parlamentodan geçmeden önce kitleleri hükümetin tedbirlerine hazırlıyorlardı. Kırsal kesimdeki İngilizler, Kral'a ve rejime sadakatlerini ilan etmek için monarşi yanlısı toplantılarda bir araya gelse de aynı zamanda yerel radikalizm tehlikesine karşı koyma planları yapmak için de birleşiyorlardı. Aralık ayında, Lewisham'daki bir grup monarşist isyanın her türüne karşı olduklarını ve kasabalarındaki radikal toplantıları ifşa etme niyetlerini ilan ettiler:

³³⁸ *Liberty and Property Preserved III*, 8

³³⁹ *Anti-Gallimania. Sketch of The Alarm, or, John Bull in Hysterics: An Heroi-Comic Poem* (Londra, 1792[?]), 2.

Bağlarla bozmaya çalışarak, bizi bu özgürlükten mahrum etmeye kalkışan herkese kararlılıkla karşı çıkacağız. Sadece genel anarşiye değil, aynı zamanda genel sefalete, ızdıraba ve yıkıma da!³⁴⁰

Ocak 1793'te toplanan Mansfield Derneği üyeleri tutumlarını bir üst seviyeye taşıdılar. Sutton-in-Ashfield'da çeşitli anti-monarşist ve radikal kişileri, kral ve devletin bağlayıcı temel ilkeleri ile ilgili aşağılayıcı beyanlar ve ifadeler nedeniyle kovuşturmanın takibini sağlamak üzere bir araya geldiler. Üyeler el ilanları basmaya ve dağıtmaya karar verdiler, “cahil ve aldatılmış zihinleri kurtarma” niyetiyle.³⁴¹ Dernek ayrıca, Benjamin Ward ve George Eaton adlı şüpheli kişilerin adlarını yazılı olarak ifşa etti. Son olarak üyeler, tanık çağırmak ve şüpheli kişileri yargılamak için bir komite kurdu.³⁴²

Monarşist ve devrim karşıtı aşırılığın tek hedefi radikaller değildi. Buluştukları mekanlar de cezaya tabi tutuldu. Yargıçlar, radikal kulüplerin meyhanelerde toplandıkları ve “belirli kişilerin iftira niteliğinde yayınlar okudukları, kışkırtıcı söylemler yürüterek aldatma eğiliminde oldukları” bilgisini aldıktan sonra, Aralık 1792'de Yarmouth'daki Belediye Başkanlığı (*Mayoralty*) Mahkemesinde bir araya geldi.³⁴³ Yargıçlar, ilçedeki tüm meyhanecileri, ruhsatlarının kurallarına ve koşullarına sıkı sıkıya uymaları gerektiği ve “yasadışı toplantılara” izin veremeyecekleri, aksi takdirde ruhsatlarının yenilenemeyeceği konusunda uyardı.³⁴⁴ Monarşist aktivistler, ayrıca, şüpheli gördükleri kişilerin ticaretlerini boykot etti. Monarşist teyakkuzun en aleni tezahürü, ülkenin dört bir yanındaki kasabalardaki birçok dernek iltisaklı çetenin alamet-i farikası haline gelen, Paine'in kuklalarını yakmanın giderek yaygınlaşmasıydı. Black'in de belirttiği gibi, bu, Paine'in fikirlerine yönelik ortak bir tiksintiyi ortaya koyan sembolik bir hareketti ve ortalama bir İngiliz'in zihin dünyasında kalıcı bir etki bırakmada oldukça etkiliydi.³⁴⁵

³⁴⁰BL Add.Msc. 16930.

³⁴¹BL Add.Msc. 16930.

³⁴²BL Add.Msc. 16930. Mitchell, Taç ve Çapa'nın bu tür materyalleri ülkenin her yerindeki muhabirlerine gönderdiği için, broşür ve el ilanı dağıtma kampanyasının özellikle başarılı olduğuna dikkat çekiyor. 1795'te, örneğin, 16.000'den fazla el ilanı basılıp dağıtıldı. Bkz. Mitchell “The Association Movement of 1792-3,” 73.

³⁴³BL Add.Msc. 16921.

³⁴⁴Black, *The Association*, 257.

³⁴⁵Black, *The Association*, 257.

Paine'e, temsil ettiği düşünceye ve radikallere İngiltere'deki monarşist derneklerin taarruzu, Westminster'da konuşulanları yansıtıyordu ve bunun tersi de geçerliydi. 1794'te Pitt, ayağa kalkarak Avam Kamarası'nın tepkisini çok net bir şekilde dile getirdi:

İnsan Hakları, bu tür kısır soyut spekülasyonlardan etkilenmeye en açık olan, zayıf ve cahillerin tesiri altında hükümeti, hukuku, mülkiyeti, güvenliği, dini, düzeni, bu ülkedeki değerli her şeyi devirmek için bekleyen ve ayartmaya çalışan o canavarca doktrin[in adıdır.] [V]e zaten Fransa'daki her şeyi alt üst edip yok etmişler ve Avrupa'daki her ulusu tehlikeye atmışlardı.³⁴⁶

İngiltere'nin zaten Fransa ile yeterince sorunu vardı ve Jakoben toplulukların/derneklerin ve fikirlerin İngiltere içinde yayılmasıyla işler daha da çıkmaza girmişti. Pitt'e göre “yerel radikalizm” ciddi bir tehdit haline geliyordu. İngiliz radikal topluluklarının, Fransız devrimcilerle aynı dili ve taktikleri kullandıklarını, aynı ilkeleri yaydıklarını, “büyük kışkırtıcı ilişkiler zincirini” sürdürdüklerini ve alt sınıflardan yararlanmak için üretim merkezi olan varlıklı kasabalara girdikleri konusunu vurguladı. Pitt, monarşist dernekleri, radikal faaliyetleri bastırma kararlılıkları ve en önemlisi rejimi koruma arzuları nedeniyle takdir etmiştir.³⁴⁷

Monarşist söylem, İngiliz toplumunun dengeli yapısına ve nispeten değişmemiş veya çok yavaş evrimleşmiş doğasına saygıyı sürdürdü. Hatta bazı yazarlar ve dernekler, Mansfield Derneği'nin radikalizmin “bizi birbirimize en kardeşçe ve kalıcı bağlarla bağlayan bu Toplumsal düzeni baltalayacağına” ilişkin beyanında olduğu gibi, toplumsal düzenin organik doğasına inanıyorlardı.³⁴⁸ Diğerleri, radikal düşüncenin öğreti unsurlarına karşı çıktılar, ancak hepsi bu öğretilerin ne olduğunu tam olarak bildiklerine dair şikayetler dışında bir işaret vermedi.³⁴⁹ Chris Brandon Ludlow, Kasım 1792'de “tehlikeli ama incelikli doktrinlerden” şikayet etmek için Reeves'in derneğine bir mektup yazdı.”³⁵⁰

³⁴⁶ *The Parliamentary Register*, Cilt XXXVIII (Londra, 1794), 247. Pitt'in, Paine'in fikirlerine karşı açığa vurduğu dehşetinde çok fazla ‘siyaset’ vardı. Bu konuşmayı 16 Mayıs'ta, Portland bakanlığı katılmak için Whig kampından ayrılmadan kısa bir süre önce yaptı. Pitt'in radikalizm konusundaki net duruşu, Portland'ın bağlılığı konusunda netleşmesine yardımcı olmuş olabilir.

³⁴⁷ *Parliamentary Register*, XXXVIII, 247.

³⁴⁸ *A Letter to Mr. Pain*, xi.

³⁴⁹ BL Add.Msc. 16930.

³⁵⁰ BL Add.Msc. 16919.

Aynı ay başka bir mektup yazarı, “John Bull onların ütöpik planlarını yeterince duydu” demiştir.³⁵¹

3.5.3. Monarşizm ve İnanç

Monarşist derneklerin ve yazarların yazışmalarında ve literatüründe dini söylem, dikkat çekici biçimde, yoktur. Yokluğu o kadar belirgindir ki, dinin dernek üyeleri için hiç önemli olmadığı düşünülebilir. 1790'ların başındaki tüm yıkım, anarşi, vatana ihanet, cinayet, yağma ve sistemsel dönüşüm konuşmalarıyla birlikte, geleneksel dini değerlere nispeten seyrek yapılan göndermeler, *ancien régime*'de kilise ile devlet arasındaki ilişkinin tutarlı biçimde savunulmasındaki eksiklikler, 18. yüzyılın sonlarında geleneksel dini duyguların derinliği hakkında bazı soruları gündeme getirebilir. J.C.D. Clark, *status quo*'nun savunucularının (İngiltere'deki hemen hemen herkesi kapsayabilecek bir ifadedir) Anglikan değerlere ve teslis inancına ortak olduğunu savundu. 1790'ların ilk yıllarında statükonun sadık derneklerin kurucularından ve üyelerinden daha iyi savunucuları bulunmadığı düşünülürse, bu grup içerisinde dinin adının fazla anılmaması nasıl anlaşılmalıdır?

Monarşistlerin dini söylemi, siyasi tartışmalardan tamamen bağımsız değildi fakat dağınıktı. Bath'tan bir yazar, 1792'de Reeves'in derneğine yazdığı mektubunda, piskoposların ve din adamlarının “medeniyeti ve dini ahlakı” aşılama için piskoposluklarında ve mahallelerinde bulunmalarını sağlamasını tavsiye etti. Rahip Bennet Allen, “Din, insanların zihnindeki hakimiyetini büyük ölçüde kaybetmiştir.” şeklinde korkusunu dile getirdi. Başka bir mektup yazarı, İngiltere'nin karşı karşıya olduğu felaketlerin “Akılcı Hristiyanlar adındaki küçük bir topluluğunun entrikalarından kaynaklandığını iddia etti ama onlar bizim tarafımızdan Presbiteryen adıyla daha iyi biliniyor.” diye de ekledi. Wakefield'dan bir papaz, Metodistlerin “zamanın yanılgısına” açık olduklarından ve alt düzey üyeleri hükümetlerine karşı çıkmaya teşvik ettiklerinden dert yanmaktaydı. Norwich'ten bir yazar, 10 Aralık 1792 tarihli mektubuna İncil'deki emirlerin bir listesini ekledi ve ardından kilise muhaliflerin cevaplar gelmeye başladı ve teolojik tartışmaya kaydı. “Kralı onurlandırın” (Petrus 2:17) buyruğuna yanıt: “evet ama

³⁵¹BL Add.Msc. 16919.

biz daha da akıllandık, bunun doğru olduğunu düşünmüyoruz [ve] kralı onurlandırmayacağız.”³⁵²

Taç ve Çapa Derneğinin risale literatürü bu dini kaygıları bazen yansıtır. John Bull bir risalede kardeşi Tom'a “insanlar Tanrı'dan korkmaya devam ederse, komşularını öldürmeye ve yağmalamaya asla razı olmayacaklarını” söyler.³⁵³ Dini duygular, Kilise ve Anglikanizm karşıtları arasındaki tansiyondan dolayı derneğin yayınlarda sıklıkla dile getirilmez. Çoğunluğu harekete geçiren dini inançta Muhafızlar (anti-anglikanlar) kesinlikle açık bir hedefti çünkü onlar reformcularla ilişkilendirildiler; dini meseleler hakkında yazan monarşist figürler tipik olarak yerleşik kiliseyi savundular. Muhafızların monarşist derneklere katılması bu ideolojinin şüphe götürmez bir şekilde Anglikan olduğu sonucuna götürmez. Dernek vasatı genel olarak dindardı. Hassasiyetlerden dolayı derneğin makalelerinde ve yayınlarında, Teslis'e çok az atıf vardı ve Anglikan teolojisinin birkaç özel savunması nadiren görülmekteydi.

Monarşist yazında ‘din’ denildiğinde genel, hatta sadece deist bir anlam okunmaktadır. Devrim karşıtlarına göre, Fransız devrimci idealleri saf ateizmi temsil ediyordu ve bu nedenle toplumsal düzeni, mülkiyeti ve İngiliz devlet nizamını korumanın bir yolu olarak sadece temel düzlemde kalarak Hristiyanlığın çok genel, hatta yüzeysel, bir savunmasını sunuyorlardı. *Equality, as Consistent with the British Constitution* risalesinden alınan aşağıdaki pasaj tipik bir örnektir:

İncilim ve defterim dışında nadiren okurum; dükkanıma bakmam, kitaplarımı postalamam, işlerime bakmam yeter. Boş bir gün olan Pazar günü kiliseye gidiyorum ve farklı doktrinlerle kafamı karıştırmadan, bana barış içinde yaşamamı ve istediğimi yapmamı tavsiye eden cemaatimin papazını dinlemekle yetiniyorum. Yine de, Bay Paine'in kitabının çok tantana çıkardığını kabul ediyorum ki, merakımdan okudum ve içinde davranışlarımı değiştirecek hiçbir şey bulamadım.³⁵⁴

Bu tür bir duygu, herhangi bir dini mezhepten herhangi bir Britanyalıya hitap edecek kadar sadeydi. Burke, Paley, Reeves, Hannah More ve benzerleri gibi muhafazakâr

³⁵²BL Add.Msc. 16922-27.

³⁵³ "John Bull's Second Answer to His Brother Thomas," *A Collection of Tracts*, Cilt II (1792), 5.

³⁵⁴ "Equality, as Consistent with the British Constitution, in a Dialogue Between a Master- Manufacturer and One of His Workmen." *A Collection of Tracts* IV (Londra, 1792), 4.

düşünürlerin dini ideolojileri, 1790'ların bu kriz noktasında, ülke içinde radikalizmle mücadelede aktif olan monarşistler üzerinde yok denecek kadar az etkiye sahipti; sofistike ideoloji hiçbir zaman kitlelere popülist söylem kadar tesir edemezdi. Din, atıf yapıldığı her durumda sosyal düzeni desteklemek için bir araç ve alt sınıflar arasında herhangi bir devrimci arzuyu bastırmak için makul bir yöntem olarak görülmekteydi. Bu anlamda derneklerin ideolojisi mezhepsel olmayan, sadece ortak ve aydınlanmış değerleri yansıtıyordu. Politikaları herhangi bir şekilde 'muhafazakâr' olarak tanımlanacaksa, benimsedikleri çizgi dar anlamda 'aydınlanmış muhafazakarlık'tır.

J.C.D. Clark'a göre, 18. yüzyıl İngiliz radikalizmi “seküler değil dini bir fenomendi.”³⁵⁵ Ona göre, monarşistlerin asıl endişesi parlamenter reformdu. 1793-4'ten sonra ise odak noktası Fransa ile savaşı bir an önce bitirmektir. Aslında bu, monarşizmin en azından 1790'ların başlarında, neden din odaklı olmadığını da bir noktada açıklamaktadır. Onlar rejimi savundular çünkü onlara göre yerel düzeyde devrim sempaticizmi radikallerin saldırısına uğrayan din ya da kilise değil, devletin yapısı ve teşkilatıydı. Fransız ilkeleri ne kadar ateist görünürse görünsün, Hristiyanlığa yönelik saldırı, reform yapılmamış bir devlet sistemine yapılan saldırı kadar acil değildi. Reform siyasi, laik bir mesele olduğu için ona karşı tepkiler de laikti.

3.6. MÜLKİYET MESELESİ

1790'ların başlarında monarşizmin ana siyasi teması, ortak bir kaygıya tercüman olmakta ve aynı zamanda eleştirilmekteydi: Mülkiyetin korunması. Devrimci radikalizmin doğal haklara, eşitliğe ve halk egemenliğine olan inancı ve iddiası, İngiltere'nin sosyal yapısına ve dolayısıyla devletin hukuku tarafından korunan mülkiyet hakkına yönelik ciddi bir saldırı olarak görülüyordu. Konu, “*A Plain and Earnest Address to Britons*”un yazarı üstü kapalı bir şekilde dile getirildi:

Bir zamanlar gelişen krallıkta [Fransa] şu anda şiddetlenen tartışma, özgürlük ile tiranlık veya koruyucu ya da baskıcı hükümet sistemleri arasında değil; tam tersine tek bir noktada toplanmıştır - Bu sadece bir mülkiyet meselesidir - Hiçbir şeyi olmayanların, bir şeyleri olanların mallarına el koyup sahip çıkmayacakları bir

³⁵⁵Clark, *English Society*, 278.

silahlı imtihandır. ‘Tam’ olanın eşit ve evrensel yıkımıyla sona ermeyecek korkunç bir soru -korkunç bir mücadele-; burada komşusunu kaybetmekten kazanç elde eden, daha sağlam bir hırsıza karşı kaybetmekten başka bir şey kazanamayacak; İsyan ve kafa karışıklığı, mülkiyeti işgalin bir işareti haline getirene kadar ve yoksulluk, kalabalığın saldırılarına ve zorbalığına karşı en iyi kalkandır.³⁵⁶

Çoğu monarşist sorunu bu kadar kesin ve net olarak görmüştü. Philp'in belirttiği gibi, Reeves'in ilk çemberindekilerin çoğu sosyal statüye büyük ölçüde önem vermekteydi; statü içinde yaşamaktaydılar.³⁵⁷ Birçoğu mektuplarında ya sosyal konumlarından bahsediyor ya da mektup yazdıkları adamlardan çok daha alçakgönüllü mevkilerde bulunduklarını kabul ediyorlardı. Derneğin birkaç üyesi eşraftandı, daha çok profesyonel seçkinler, burjuvalar vardı ve büyük çoğunluğu üst orta ila orta sınıflara mensuptular.³⁵⁸ Tüm seçmenler gibi oy haklarını bir mülk olarak gördüler. Parlamentodaki temsile yönelik tehditler, bizzat kendilerine yönelik tehditlerdi. Sonuç olarak, birçok monarşist, radikaller ve karşıtları arasındaki diyalogu mülksüzler ve mülk sahipleri arasındaki bir diyalog olarak yorumladı. Ayrıca, radikalizmin en çok alt tabakalar arasında ilerleme kaydettiğine inanıyorlardı ve bu, monarşist yazışmalarda ve risale yazımında yer alan yoğun ‘sınıf’ atıflarını açıklıyor. Derneğin belgeleri, alt sınıflara yönelik çok sayıda referans içeriyordu. Bir karşı-devrimci, "Ayrıca şunu söylememe izin verin, bahsedilen kışkırtıcı (devrimci-radikal) yayınların kamuoyu üzerindeki etkisinin büyük bir kısmı, bunların alt sınıf mensupları arasında etkin bir şekilde yayılmasından kaynaklanıyordu.” demiştir.³⁵⁹ Reeves'e, J. Trimmer tarafından yazılan bir mektupta, İngiliz reformcuların sözlerinden, “alt tabakadan insanların mırıldanmalarına dayanan argümanlar” olarak bahsedildi. Metodizm karşıtları da aynı şekilde bu ideolojinin yayılmasından korkuyorlardı çünkü taraftarlarının çoğu işçi ve zanaatkardılar.³⁶⁰ Derneğe ‘Fidelia’ adında bir kadından bir mektup geldi. Mektubu, alt sınıflar arasındaki radikalizm korkusunu ve gönderilen birçok mektupta ortak olan hürmetkar tonu izleyebiliyoruz:

Dernek fikriniz ve beyannamenizde nefes alan Vatanseverliğin gerçek ve güzel ruhu ile büyülenmiş olarak, bir an için kendi zihnimde çok önemli olan bir gözleminizi

³⁵⁶ "A Plain and Earnest Address to Britons, Especially Farmers, on the Interesting State of Public Affairs in Great Britain and France," *Liberty and Property Preserved Against Republicans and Levellers. A Collection of Tracts*, VI (Londra, 1792), 3.

³⁵⁷ Philip, "Vulgar Conservatism", 52.

³⁵⁸ Philip, "Vulgar Conservatism", 52.

³⁵⁹ BL Add.Msc. 16919.

³⁶⁰ BL Add.Msc. 16923.

dikkatinize dahil etmeme izin verin. Ben bir kadını ve ülkeme iyi dileklerim dışında başka bir şekilde hizmet edemem, ancak yeni fitneci doktrinlerin, kötülerin ve prensipte tasarladıkları [tek] sınıf olan alt sınıftaki insanların üzerindeki etkisini gözlemlemek için birçok fırsatım oldu. ... [onlar] adresi okumaktan veya anlamaktan acizdirler, ancak kaba baladlar aracılığıyla, kesinlikle çok fazla talimat iletebilir ve çok fazla vatansever ruh uyanabilir.³⁶¹

Kadın yazarlar genellikle cinsiyetlerinden bahsederdi. Toplumsal düzenin üst kademelerinden olmayan her iki cinsten yazarlar, çoğu zaman tevazuyla ve toplumsal statülerine bağlı kalarak yazıyorlardı. Ayrıca, mektubun sahibinin yazdığı gibi, günün meselelerine ilişkin tutumlarını da açıkça ve tevil götürmeyecek netlikte ortaya koydular. Fidelia, devamında, “topluluk içinde çok mütevazî bir durumda bulunduğum halde, değerli derneğimize üye olmaya çalışmaktan kendimi alamıyorum. Gerçek özgürlük davasına yaptığınız hizmet için teşekkürler!” Sosyal statü çok önemliydi.³⁶²

Radikalizm ile emekçi yoksullar arasındaki ilişki, büyük ölçüde, monarşist mitin bir ürünüydü. İngiliz radikaller, servetin büyük bir yeniden dağıtımını talep etmediler. Paine'in eşitlik vizyonu, eşit gelirden çok fırsat eşitliğini içeriyordu. Elbette ki halkın içindeki radikaller ideolojileri gereği ve kaçınılmaz olarak mülk sahibi seçkinler arasındaki büyük ölçüde eşitsiz güç ve ayrıcalık dağılımına saldırdılar; ancak, toplumu eşitlemek istemediler (yani tam anlamıyla *levellers* olmadılar) ve daha da dikkat çekici olan, emekçi sınıfları kendi davaları için kitleler halinde toplamayı, toparlamayı başaramadılar. Çok az radikal, işçi ya da zanaatkardı. Devrim ya da reform yanlısı hareketler, seferberlik dönemi ve 1793 sonrası savaşın neden olduğu ciddi ekonomik sıkıntı, kötü hasat, gıda fiyatlarındaki artışlar ve ticaretin alt üst oluşunun yol açtığı, toplumun kırılğan olduğu dönemlerde, alt tabakaları seferber edecek etkili bir stratejiyi hiçbir zaman tasavvur edemedi – ya da hayata geçiremedi. Bununla birlikte, radikalizmin alt tabakalara gerçekte ne kadar yayıldığı monarşistler için önemli değildi. *Ancien régime*'e sadık gruplar, radikallerin ve emekçi toplulukların el ele yürüdüklerine bir kere inanmışlardı ve buna göre sürekli tepki gösteriyorlardı. İdeolojileri, stratejileri ve uygulamaları, tam anlamıyla başarılı olsun ya da olmasın, alt tabakalar arasında hızla

³⁶¹BL Add.Msc. 16920.

³⁶²BL Add.Msc. 16920.

yayılan bir ideoloji olduğuna inandıkları reformcu ya da devrimci radikalizme karşılık vermekteydiler.³⁶³

Taç ve Çapa Derneği ya da bağlı yerel derneklerin risalecileri, radikalizme bir tepki olarak aylaklarla çalışanlar arasındaki farkları vurguladılar, mülkiyet haklarını savundular ve çoğu zaman mülkiyete yönelik saldırının yalnız en zenginlerle son bulmayacağını savundular. Bir esnaf şöyle yazmıştı: “Gerçek şu ki, inanıyorum, eğer bu yeni sistem gerçekleşirse, ertesi gün bütün zenginler mahvolur, çalışanların yarısından çoğu kısa sürede işsiz kalır ve kısa bir süre sonra bütün fakirler aç kalır.”³⁶⁴ Başka bir mektup yazarı, “çiftçiler asla unutmamalıdır ki, diğer mülklere göre çok büyük olduğu için yılda 10.000 litre [süt üreten] bir mülke saldıran prensip, aynı şey için yılda 200 litrelik [süt üretimi olan] bir çiftliğe de saldırır.”³⁶⁵ 1790ların en önemli risalelerinden biri olan *Englishman's Political Catechism* Fransa'nın durumunu şöyle özetliyordu: “Hükümet yok - kanun yok - kişiler veya mülkler için güvenlik yok - din yok - tarım yok - ticaret yok. Soyluların toprakları, çiftçinin mülkü, esnafın stoku, ayaktakımının insafına kalmıştır.”³⁶⁶ Yazar ayrıca, ‘ayaktakımının’ işçilerden, tamircilerden, kalfalardan veya diğerlerinden değil, ‘aylaklık yapan’ herhangi bir işçi, tamirci veya kalfadan oluştuğuna da dikkat çekti, mülkiyet ve parlamenter reform arasındaki paralelliği çizmişti.

3.7. ÖRGÜTLENME VE KAMUOYU: SİYASİ TOPLUM SEFERBERLİK İÇİN HAZIR MI?

Çoğu monarşist dernek, Kasım 1792'de Taç ve Çapa Derneği'nin kurulmasını takip eden üç veya dört ay içinde kuruldu ve aktif hale geldi. Yerel radikalizme karşı hızla yükselen tepki, kısmen radikallik karşıtı korkunun ve kısmen histerinin, kısmen de Reeves'in halk kampanyasının etkinliğinin sonucuydu. Çok sayıda monarşist dernek ve ürettikleri ciltler

³⁶³ Raadikaller ve emekçi halk arasındaki ilişki için bkz. H.T. Dickinson, *British Radicalism and the French Revolution* (Londra, 1985), Albert Goodwin, *The Friends of Liberty* (Cambridge, Mass., 1979), Edward Royle ve James Walvin, *English Radicals and Reformers 1760-1848* (Lexington, 1982) ve Roger Wells, "English Society and Revolutionary Politics in the 1790s: The Case for Insurrection" in Philp, (ed.), *The French Revolution and British Popular Politics* (Cambridge, 1991).

³⁶⁴ "Ten Minutes Caution, From a Plain Man to His Fellow Citizens," *A Collection of Tracts I* (Londra, 1792), 7.

³⁶⁵ "A Plain and Earnest Address to Britons," 5.

³⁶⁶ *The Englishman's Political Catechism* (Exeter, 1792), 5. Bu risale Taç ve Çapa derneği tarafından yayınlanmadı.

dolusu yazışma ve risale literatürü, *ancien régime* yanlısı düşüncenin popülaritesine ve resmî doktrinin hatırı sayılır çekiciliğine dair kanıt sağlamaktadır. Yerel ölçekte radikalizme yönelik kamuoyu itirazı, broşürler ve risaleler, ve pek çok Britanyalının hükümete ve rejime sadakatini ifade etme yoğunluğu göz önüne alındığında, monarşist örgütlenmenin yaygın olmadığı sonucuna varmak zordur. Ancak aynı zamanda tarihçinin varsayımlarında dikkatli olması da gereklidir; çoğu monarşist dernek 1793'te dağıldı ve Taç ve Çapa'nın kendisi de artık aynı yılın Haziran ayından sonra toplanmadı. E.C. Black, bunu, 1793 yazında Reeves'in derneğine artık gerek olmadığını, çünkü "sadâkat beyanı tüm ülkede yapılmıştı", yani maksat hasıl olmuştu diyerek açıklamıştır.³⁶⁷ Dozier, monarşist hareketin 1793 baharından sonra, dernek örgütlenmesinden çok iç barışın tesisi kampanyasına ve savaşı kazanmaya evrilerek değiştiğine dikkat çekti.³⁶⁸ 1794 ve 1795'e gelindiğinde, birçok monarşist artık gönüllü kolordu hareketinde aktif hale gelmişti; ancak, Mitchell derneklerin yalnızca küçük bir kısmının kendilerini gönüllü birliklere dönüştürdüğüne inanıyordu. Dernekler, "ilk aylarda devlet tarafından kendilerinden istenenlerin hepsini yerine getirdikleri için" bir daha kendilerini toparlayamadılar.³⁶⁹ Philp ise kitlesel monarşist hareketin ve örgütlenmesinin hakikatte ne kadar köklü olduğu konusunu sorgularken, faaliyetlerdeki hızlı düşüşün gerçek bir muhafazakar propagandadan çok, duygu iletişimi ve retorik stratejilerle ilgisi olduğunu öne sürüyor: "Bir gün Paine'i kukla olarak yakan erkekler ve kadınlar, Pitt ve Dundas'ı da yakabilirler; on iki ay sonra onların sırası gelir (endişe verici şekilde, aynı nedenden dolayı)."³⁷⁰

Monarşist ideolojinin kırsal kesime ne ölçüde nüfuz ettiğine dair istatistiksel veri içeren kapsamlı ve tatmin edici bir çalışma yoktur.³⁷¹ 1790'larda halkın siyasi katılımı açısından monarşist derneklerin faaliyetinin ve monarşist-radikal tartışmasının anlamı, ülkenin

³⁶⁷Black, *Association*, 271.

³⁶⁸Dozier, *For King, Constitution, and Country*, 103.

³⁶⁹Mitchell, "The Association Movement of 1792-3," 75-77.

³⁷⁰Philp, "Vulgar Conservatism," 66.

³⁷¹Dickinson, radikal olanlardan daha fazla sayıda muhafazakâr broşür olduğunu ve yayın yelpazesinin "siyasi tartışmanın muhafazakar tarafının lehine ağır bir şekilde değiştiğini" savundu. Bu sonuç için hiçbir nicel kanıt sunmamaktadır. Sadık ve radikal risalelerin sayı bazında karşılaştırılması mümkün olsa bile, tam bir panorama oluşturamaz. Savaşın zirvesinde, herhangi bir yayıncı veya kitapçı, muhafazakar, bakanlık yanlısı yayınları kolayca basıp dağıtabilirdi. Daniel Isaac Eaton, Thomas Spence ve James Ridgway, devrim yıllarında oldukça başarılı olan üç radikal yanlısı kitapçıydı. Ancak sayısal veriler yine yetersizdir. Britanyalılar ne satın alıyor ve okuyorlarsa okusunlar, okudukları her şeye inandıkları sonucu her zaman çıkarılamaz. Bkz. Dickinson, "Popular Conservatism and Militant Loyalty", 110-2; Royle ve Walvin, *English Radicals and Reformers*, 67-81.

meseleleri hakkında artan bir farkındalık ve siyasete artan katılım, kolektif faaliyette dönüşüm ve artış olarak ortaya çıkıyor. Derneklerin yükselişi, İngiliz halkının günün meselelerinden ve hatta 18. yüzyılın aydınlanma değerleri ve kültürel meselelerinden daha fazla haberdar olmasını sağladı. Taşra basınının kullanılması bu süreçte büyük ölçüde yardımcı oldu ve siyasi ilkelere yönelik yaygın bir ilgi uyandırdı. Dahası, derneklerin varlığı, Britanyalıların şimdiye kadar hayal bile edilemeyecek şekillerde belirli siyasi platformlar etrafında örgütlenebileceği dinamik bir siyasi toplum kurabileceği anlamına geliyordu. Royle ve Walvin, Taç ve Çapa Derneği'nin yayınlarının, *London Corresponding Society* (Londra Yazışma Derneği – en büyük radikal/reformcu dernekti) yayınları gibi, “yaklaşan kitlesel siyasi okuryazarlık çağına işaret ettiğini” ileri sürdüler.³⁷²

1760'lar ile 1830'lar arasındaki popüler tartışma biçimleri üzerine yaptığı çalışmada Charles Tilly, popüler politik hareket *repertuarının* 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başları arasında dramatik bir şekilde değiştiğini savundu.³⁷³ Toplantılar, yerel meselelere ve kısa vadeli hedeflere odaklanan şiddetli, düzensiz faaliyetlerden çıkıp ulusal meselelere ve uzun vadeli hedeflere odaklanan şiddet içermeyen, organize ve sofistike faaliyetlere evirildi. Tilly, bu değişikliğin çoğunu, gösterilerin ve derneklerin standart bir siyasi faaliyet biçimi haline geldiği 1790'larda ‘dönemselleştirmekte’ tutarlıdır.

Tarihçiler, 18. yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşan popüler siyasi katılımın kalıplarını analiz ettiler.³⁷⁴ Wilkes'in ajitasyon günlerinden beri halk, ulusal siyasi meseleler hakkında artan bir farkındalık kazandı. Frank O'Gorman'ın iddia ettiği gibi, seçmenler aktif, nispeten sofistike ve bağımsızsa ve John Phillips'in gösterdiği gibi, 18. yüzyıl bitimine doğru partizan davranışları arttıysa, 1790'lar bu gelişim olgularının geri döndürülemez hale geldiği ve ulusal siyasetin kamu bilincinin ayrılmaz bir parçası haline

³⁷²Royle ve Walvin, *English Radicals and Reformers*, 61.

³⁷³Charles Tilly, *Popular Contention in Great Britain 1758-1834* (Cambridge, 1995)

³⁷⁴John Brewer, *Party Ideology and Popular Politics at the Accession of George III* (Cambridge, 1976) ve Nicholas Rogers, *Whigs and Cities: Popular Politics in the Age of Walpole and Pitt* (Oxford, 1989).

Ayrıca bakınız, Linda Colley, *Britons*.

geldiği yıllar olarak düşünülebilir.³⁷⁵ Bu dönemde yerel meselelerden ulusal meselelere dikkat çekici bir kayma oldu. Dernek düzeyinde monarşist-aktivist olanları ilgilendiren sorunlar hiçbir zaman yerel ölçekle sınırlı olmadı. Parlamento reformu halkın her şeyden önce gündemiydi, bunu mülkiyet haklarının korunması tartışmaları izledi. Savaş nedeniyle artan bir yük haline gelen vergilendirme de endişe konusu oldu. Örneğin muhafazakâr bir yazar, vergilerin yüksek ama gerekli olduğunu kabul etti:

“Vergilerimiz (yarısı Bay Paine'in bize karşı çok aktif olduğu Amerikan savaşının borcunu ödemek için konan) elbette ağır ve mevcut yöneticilerimizin vergi ödemeye başladığını görmekten memnunum ... ama bu vergilerle bile mahvolduğumuzu düşünmüyorum; tam tersine, mevcut Hükümet altında hızla geliyoruz. Ama bu masrafları ödememizin sebebi nedir? Çünkü bir milletin işi, tıpkı bir şahsın işi gibi, hizmetkârlarına ödemedi yapılamaz.”³⁷⁶

18. yüzyılın sonlarında siyasi farkındalık, siyasi kelime dağarcığında anlaşılan kavramların kullanılmasıyla kolaylaştırıldı. Dilekçeler ve bunların popüler siyaset üzerindeki etkileri üzerine yaptığı çalışmada Phillips, III. George'un saltanatının ilk yıllarında karşı karşıya kalınanların muğlak, soyut fikirler değil, somut siyasi seçimlerin olduğunu keşfetti.³⁷⁷ Bu 1790'lar için de geçerliydi. Monarşistler, siyasi tartışmanın hangi tarafında yer alacaklarına karar vermekte hiç zorluk çekmediler. Politik kategoriler siyah ve beyazdı; keskin bir şekilde tanımlanmış terminolojinin kullanımı, Phillips'in ifadesiyle, “siyasi seçimi basit ve açık hale getirdi”. Reform, savaş ya da barış, vergilendirme ya da vergilendirmeme ve halk egemenliği ya da geleneksel hükümet, Britanya toplumunun karşılaştığı sorunlardan bazılarıydı. Monarşistler için seçim yapılması en kolay olan şeydi çünkü o kadar tehdit edici bir dil kullanıyorlardı ki, herhangi bir Jakobenlik iması, yalnızca İngiliz kurumlarının değil, Avrupa'nın ve hatta dünyanın tamamen yok edilmesini onaylamakla eş tutulabilirdi. Bu dikotomiler dünyasında, İngilizler hangi tarafı seçerse seçsinler, politik olarak bilinçlenmekten kendilerini alamadılar.

³⁷⁵ Frank O'Gorman, *Voters, Patrons, and Parties: The Unreformed Electorate of Hanoverian England* (Oxford, 1989). John A. Phillips, *Electoral Behavior in Unreformed England: Plumpers, Splitters, and Straights* (Princeton, 1982) ve "From Municipal Matters to Parliamentary Principles," *Journal of British Studies* 27 (1988).

³⁷⁶ “Ten Minutes Caution,” 8.

³⁷⁷ John A. Phillips, “Popular Politics in Unreformed England” *Journal of Modern History* 52 (1980), 623.

Ancien régime taraftarlarının bağlı kaldıkları ve savundukları 18. yüzyıl yaygın ideolojisi değişim gösteriyordu. *Status quo*'yu büyük ölçüde desteklese de tamamen Anglikan, ağır aristokrat ve katı monarşik değildi. Dini duygular nispeten aydınlanmış ve pragmatikti, seçkinler ve orta sınıflar destekleniyordu; parlamento ve devlet sistemi, ideolojik düzlemde kralın kişiliğinin hiçbir zaman olmadığı ve olmayacağı kadar merkezîydi. Philp, monarşistlerin ideolojisini, tutarsız, esnek doğasını, sosyal statü vurgusunu ve retorik stratejilerini özetlemek için “kaba muhafazakarlık” tabirini kullansa da ideolojiyi “kaba” olarak değil “aydınlanmış” olarak tanımlamak çok daha doğru olacaktır. Bu muhafazakarlık, İngiliz *ancie régime*'inde var oldukları şekliyle devlet teşkilatını, toplumsal düzeni ve parlamenter temsili savunması anlamında kesinlikle ‘muhafazakardı’. Aynı zamanda, bu tür bir muhafazakarlığın kalbinde yatan çok temel kaygı nedeniyle monarşistti: İngiliz *ancien régime*'inde, sosyal düzende ve temsil sisteminde bulunan ihtişam, değişimin olmamasıydı, uzun soluklu *status quo* idi. Fransa, tüm siyasi, sosyal ve dini kurumlarını dönüştürmüştü ve İngiliz reformcuları kendi ülkelerinde de aynı türden değişiklikleri tartışıyor gibiydi. Monarşistlerin, ‘değişim’in günün ruhu gibi görüldüğü tarihsel bir dönemde karşı koymak istedikleri şey tam olarak buydu.

4. BÖLÜM

KİLİSEYİ KORUMAK: 1790'LARDA ANGLİKANİZM

4.1. *VIA MEDIA* VE ANGLİKANİZM

Şair, eleştirmen ve tipik bir İngiliz aydını olan Samuel Johnson, Fransız Devrimi'nin patlak vermesinden beş yıl önce hayata gözlerini yumdu. Johnson görüşlerinde netti ve dine karşı tutumu ve söylemi de buna bir istisna değildi. Johnson, kilise muhaliflerine (*dissent*) ve Katoliklere karşı ılımlı bir hoşgörüye sahip olsa da kamusal davranış için bir çerçeve ve bireysel davranış için ahlaki bir kod sağlamak üzere resmî bir kilisenin gerekliliğine güçlü bir biçimde inanıyordu. Burke gibi o da dinin sivil toplumun temeli olduğuna inanıyordu. John Cannon'a göre, Johnson'ın Anglikan Kilisesi'ni savunması yalnızca teolojik temellere değil, aynı zamanda Fransız filozofları arasında da yaygın olan, dinin toplumsal düzen ve istikrar için gerekli olduğu inancına da dayanıyordu. Herhangi bir dini inancın kendi faydacı amaçlarına hizmet edeceğine inanmıyordu; örneğin Kilise muhaliflerine karşı temkinli olması, özgür dini tartışmanın sosyal düzeni baltalayacağına olan endişesinden ve inancından kaynaklanıyordu. Anglikan Kilisesi'ni savunması, temel olarak sadece Anglikanizm'e değil, Anglikanizmin temsil ettiği *via media*'ya (orta yol) bağlı olmasından kaynaklanmaktaydı. İlk akla gelen anlamıyla Protestanlık ve Katolik inancı arasında 'orta yol' olarak görülse ve esasında öyle olsa da, Johnson'a göre Kilise, inanç noktasında dini fanatizm ile tanrısızlık arasındaki orta, makul yolu temsil ediyordu.³⁷⁸

Johnson'ın din konusundaki duruşu, 18. yüzyıl İngiliz toplumunda dinin karmaşık durumunu aydınlatır. Johnson dindardı ve hayatının büyük bölümünde bir meditasyon ve dua günlüğü tuttu. 1757'de Paskalya arifesinde Tanrı'ya yaptığı duadan bir bölüm şöyledir: "Şimdi ahdine sadık olmak için yalvardığım İsa Mesih'in hatırı için bana yol göster. Onun için bana merhamet et ey Tanrım, onun hürmetine ey Tanrım beni affet ve

³⁷⁸ John Cannon, *Samuel Johnson and the Politics of Hanoverian England* (Oxford, 1994), 1. bölüm.

kabul et."³⁷⁹ Johnson, şüphesiz bir Anglikandı ve Gordon Rupp'un dediği gibi, 18. yüzyıl sonlarında Anglikan Kilisesi dindarlığının temsilcisiydi.³⁸⁰ Büyük olasılıkla Anglikan Kilisesi içindeki çatlakların ve köklü sorunların farkındaydı ve kilise ile devlet arasında güçlü, sürekli bir ilişkiyi biraz da bu durumu düzeltmek için savundu. Johnson, Fransız Devrimi'ne tanık olacak kadar yaşasaydı, Aydınlanma düşüncesi, Anglikanizm ve muhalifleri arasındaki mücadelenin ne kadar yoğun hale geldiğini gözleriyle görecekti. Öldüğü yıl Pitt'in yükselişi ve ardından 1789'dan sonra Whig partisi içindeki bölünmeler, Fox'un Whig değerlerine bağlı kalmaya yönelik girişimindeki yalnızlığı, 18. yüzyıl Whiggizminin ölmek üzere olduğu anlamına geliyordu. 1790'lar boyunca, çok sayıda Britanyalı, devleti ve belki de en önemlisi Johnson'ın çok hayran olduğu *ancien régime*'i savunmaktaydı. Dini gerekçelerle, Johnson'ın duyarlılığına sahip bir kişinin endişelenmesi için çok fazla olay cereyan ediyordu.

Tehlike kiliseye muhalif kitlenin büyümesiyle ilgiliydi. Frank O'Gorman'ın belirttiği gibi, milyonlarca İngiliz, "din devletinin sınırları dışında yaşıyordu."³⁸¹ Kilisenin kendi içinde Anglikanizmin Newton felsefesinden etkilenen rasyonel bir versiyonunun yükselişi, kilise için Aydınlanma 'tehlikesini' ön plana çıkarmıştı. Presbiteryenler, Cemaatçiler (*congregationalists*), Baptistler ve diğer mezhepler Britanyalıların ruhani ilgisini çekmek için yarış halindeydi. III. George tahta çıktıktan sonra, Muhaliflerin ruhban okulları gelişmeye başladı ve konformist olmayan öğretim yasağını kaldıran 1779 yasasının yardımıyla kendi başlarına işleyen kurumlar haline geldiler.

4.2. YERLEŞİK KİLİSE³⁸², METODİZM VE MUHALEFET

'Yerleşik Kilise'nin en iddialı ve etkili alternatifi, kuşkusuz, resmi olarak 1729'da kurulan 'Kutsal Kulüp' ve onun kurucusu Charles Wesley'di; kurulan Metodizmdi. Metodizm, Anglikanizmin popüler olmadığı bölgelerde Anglikan Kilisesi'nin bıraktığı boşlukları doldurdu ve Kilisenin cemaatlerini toplayıp yönetememesi veya papazların-vaizlerin

³⁷⁹Geoffrey Tillotson, et. al., *Eighteenth-Century English Literature* (New York, 1969), 1117.

³⁸⁰Gordon Rupp , *Religion in England, 1688-1791* (Oxford, 1987).

³⁸¹Frank O'Gorman , *The Long Eighteenth Century: British Political and Social History 1688-1832* (Londra, 1997), 296.

³⁸² Resmî olarak kabul edilmiş 'devletin dini' şeklinde özetlenebilecek, İngiltere özelinde Westminster Katedrali merkezli Anglikan Apostolik Kilisesi'nin kurumsal kimliğine işaret eden kavram.

piskoposlarına bakmaya ve yaşadıkları yerden çıkmamaya zorlamasından beslendi. Hiç şüphe yok ki Metodizm hızla yükseliyordu ve Yerleşik Kilise'ye karşı büyük bir meydan okumayı temsil ediyordu. Amerikan Devrimi sırasında İngiltere'de yaklaşık 30.800 Metodist vardı. 1791'de 56.000 kişi vardı ve Amiens Barışı sonrasında bu toplam 40.000 arttı. 1819'da sayılar 195.000'e yükseldi ve Büyük Reform Yasası'nın kabul edilmesinin arifesinde İngiltere ve Galler'deki Metodistlerin sayısı 290.000'e yaklaştı.³⁸³

Bu sayılar artmaya devam ederken, Anglikan kilisesine bağlı İngiliz nüfusunun yüzdesi, 19. Yüzyılın başlarında, Amiens Barışı döneminde kabaca %45'ten 1832'de %33'e hızla düştü; bu sıradan ve göz ardı edilebilecek bir değişim değildi.³⁸⁴ 1810'da Lord Harrowby, Lordlar Kamarası'nı "tüm durumlardan en endişe verici olanı, [bu gidişle] Yerleşik Kilise'nin dininin halkın çoğunluğunun dini olmayacağı" konusunda uyardı.³⁸⁵ Azalan Anglikanlar ile birlikte, bir süredir İngiltere'de göze çarpmayan ve fazla dert edilmeyen bir azınlık olan Katolikler bile şimdi Kilise ve hükümet için bir endişe kaynağı olmuştu. 1800'de sayıları 100.000'in üzerindeydi.

1790'lar Anglikan Kilisesi için çok önemli yıllardı. Kudretleri, Protestan muhalifler ve Roma Katolik canlanması tarafından cendereye alınmıştı. David Hempton'ın öne sürdüğü gibi:

1790'lar, İngiltere Kilisesi'nin kaderinde bir dönüm noktasıydı. Anglikan devlet gücü tekeli ve halk bağlılığı iddiası bu on yıl içinde ölümcül bir şekilde baltalandı. 19. yüzyılda İngiltere Kilisesi bir müessese olarak hayatta kalmasına ve bir kilise olarak etkinliğini artırmasına rağmen, artık İngilizlerin tartışmasız [yegane] kilisesi değildi.³⁸⁶

Sorunların büyük çoğunluğu düzenin içinden kaynaklanıyordu ve uzak geçmişe dayanmaktaydı: zengin ve yolsuzluğa bulaşmış piskoposlar; büro gelirlerinde ve dağılımında büyük eşitsizlikler; oransız büyüklükteki piskoposluklar; ayinlere devamsız,

³⁸³Veriler için Chris Cook ve John Stevenson, *The Longman Handbook of Modern British History 1714-1995*, Üçüncü Baskı (Londra, 1996), 240.

³⁸⁴Eric J. Evans, *The Forging of the Modern State: Early Industrial Britain 1783-1870*, İkinci Baskı (Londra, 1996), 445.

³⁸⁵O'Gorman, *The Long Eighteenth Century*, 297'den alıntılanmıştır.

³⁸⁶David Hempton, *Religion and Culture in Britain and Ireland. From the Glorious Revolution to the Decline of Empire* (Cambridge, 1996), 23.

sürekli hasta veya aciz piskoposlar; ve verimsiz bir kilise yönetimi bunlardan birkaçıydı. Kiliseye gidenler genellikle kurum olarak Kilise ve onun temsilcilerinden bıkmışlardı. John Phillips'in işaret ettiği gibi, 18. yüzyıl “dinî devlet”in³⁸⁷ sıkıntıda olduğuna, Britanyalıların her zaman sosyal olarak daha iyi olanlara boyun eğmediğine ve ağırlıklı olarak Anglikan kültürü modelinin büyük ölçüde kusurlu olduğuna inanmak için gerekçeleri vardı. Koro görevlileri, din adamlarıyla aralarında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle Pazar ayinlerini sık sık boykot ediyorlardı ve din adamlarının azarlamaları, doğrudan misillemeyle sonuçlanıyordu. Parsons'ın günlükleri, yüzleşmek zorunda kaldıkları sayısız saygısızlık ve itaatsizlik örneğini ortaya koymaktadır. Şarkı söylemekten çan çalmaya ve yardım payı ödemeye kadar her şey bir tartışma konusu haline gelmişti.³⁸⁸

Fransız Devrimi, İngiltere Kilisesi için işleri daha da zorlaştırmıştı. Westminster'daki siyasi seçkinlerin giderek daha geniş bir kesiti, devrim çağında parlamenter reformun eski rejim üzerinde yıkıcı sosyal ve siyasi etkiler yaratabileceğine inanıyor, aynı şekilde aydınlanma felsefesinin ve reformun benzer sonuçlarından korkuluyordu. Kilise idaresindeki verimsizlikler ve dini muhalefetin büyümesi, 1790'lar öncesi Anglikan Kilisesi'ne büyük ve giderek daha rahatsız edici bir meydan okumaya yol açmıştı; Fransızların Hristiyanlığın toplumda ve devlette varlığından arınma yolları, yerli radikaller tarafından *ancien régime* eleştirisi ve devrimci ideolojinin hızla yayılması bu zorluğun unsurlarından en zorlularıydı. Britanya'da Yerleşik Kilise'nin sosyal ve dini otoritesinde yüzyılın ortalarından itibaren aşınma başladığı ve 1790'ların olaylarının bu süreci hızlandığı açıktır. Profesör Hempton'ın on yılda meydana gelen dönüşüm hakkında şüphesi yoktur: “Fransız devrim dönemi, Britanya Adaları'nın modern dini tarihindeki en önemli dönemdir. Ne gerçekten popüler bir çağırısı ne de güçlü devlet desteği olmayan Kiliselerin başarılı olması pek mümkün değildi. Gönüllülük ve

³⁸⁷ *Confessional state*: Bir dini ya da mezhebi ve o dinin veya mezhebin pratiklerini resmi olarak tanıyan ve bunların kabulü konusunda tâbîlerini en azından teşvik eden devlet yapısı. ‘Dinsel’ kelimesinin anlamına izafe edecek şekilde ‘dinî’ olarak da, ‘bütünleşik’ anlamını karşılayacak şekilde ‘din-ü devlet’ olarak da düşünülebilir.

³⁸⁸ John A. Phillips, "The Social Calculus: Deference and Defiance in Later Georgian England," *Albion* 21 (1989).

çoğulculuk ise kısa vadede coşkunun, uzun vadede ise kayıtsızlığın yolunu açtı.”³⁸⁹ Britanya'daki kiliseler – yine Hempton'dan alıntı yapacak olursak – Fransız Devrimi'nden sonra kendilerini, “kitleleri Hristiyanlaştırmının en iyi yolları konusunda birbirleriyle ve çoğu zaman Devletle de rekabet halinde buldular.”³⁹⁰ Bu rekabet 1790'larda da vardı, ancak taraflar arasında radikal dernekler ve en azından Kilise'nin gözünde Fransız etkisindeki Jakobenler vardı.

Anglikan din adamları zamanın zorluklarıyla ilk elden yüzleşmişlerdi. Kilise'nin Fransızlara karşı düşmanlığı, devrim ve savaş yıllarında yoğunlaştı ve İngiltere'nin din adamlarının çoğu monarşist örgütlere katıldı. Örneğin Westminster, St. Anne'den Rahip Joseph Jefferson, Aralık 1792'de bir derneğe katılarak düzenli abonelik ücreti ödedi. Farklı cemaatlerden yarım düzine kadar din adamı, aynı ay Holywell'de toplanan bir derneğe katıldı. Soylular, tüccarlar, zanaatkarlar ve diğerleri bu derneklerde din adamlarından sayıca üstündü, ancak din adamları İngiliz *eski rejimini* savunma mücadelesine katılmaktan çekinmiyorlardı.³⁹¹

Muhlifler bazen monarşist kulüplere katılsalar veya kendi derneklerini kursalar da monarşistler genellikle kilise muhalif gruplarını Jakobenizm ile ilişkilendirdiler. Fransa, Britanya ve Hollanda'ya savaş ilan ettikten dört gün sonra, Presbiteryen Peder John Taylor, Londra'daki Özgürlük ve Mülkiyeti Koruma Derneği'ne (APLP) bir mektup yazdı ve “Metodistler şimdiye kadar bu ülkenin kraliyeti ve hükümetine sıkı sıkıya bağlı olmalarına rağmen, yine de bazıları zamanın yanılması takip etmeye çok meyilli görünüyor” eleştirisinde bulundu.³⁹² Rahip Robert Thorpe, Kasım 1792'de John Reeves'e yerel derneğine katılacağına ve mahallesinde benzer topluluklar oluşturmak için gönüllü olacağına söz verdi.³⁹³ “Kilise ve devlette mevcut hükümet sistemini devirmek isteyen

³⁸⁹ Hempton, *Religion and Culture in Britain and Ireland*, 178. Tarafsız bir bakış açısıyla, Hempton'ın Yerleşik Kilise'nin durumu hakkındaki genel anlatımının içinde konunun karmaşık olduğunu gösteren birçok istisnası vardı. Ayrıca bkz. Bkz. Mark Smith, *Religion in Industrial Society: Oldham and Saddleworth 1740-1865* (Oxford, 1994), 46 ve Smith, *Religion in Industrial Society*, 50-2.

³⁹⁰ Smith, *Religion in Industrial Society*, 50-2.

³⁹¹ *Names of Subscribers Towards the Association, in the Parish of St. Anne, Westminster, and Sums Subscribed in Pursuance of a Resolution at a Meeting of the Inhabitants, Held the 5th Day of December* (Londra, 1792).

³⁹² BL. Add.Ms. 16925.

³⁹³ BL. Add.Ms. 16919.

vizyoner reformculara” itirazını beyan etti.³⁹⁴ Rahip Bennet Allen, Reeves'e “din, insanların zihnindeki hakimiyetini büyük ölçüde kaybetti” dedi.³⁹⁵ APLP üyeleri bu desteği yürekten kabul ettiler. 1792'de John Bull'un kardeşi Tom'a³⁹⁶ “Fransa Ulusal Meclisi dini yıkıp yerine kendilerini tek efendi olarak koymak istiyor, bu çok açık ve bunu bilecek kadar akıllıyım” dedikten sonra “eğer insanlar Tanrıdan korkmaya devam ederlerse, komşularını öldürmeye ve yağmalamaya asla razı olmazlar” diye anlatmıştı. Bu broşürün basılıp dağıtılmasına APLP sponsor oldu.³⁹⁷

1791 ile 1800 arasında Britanya Adaları'nda basılan ve dağıtılan vaazların sayısında önemli bir artış oldu, bu da 1790'ların inanç krizinin çok ciddi olduğunu gösteriyor (bkz. Tablo 1). Yayınlanan vaazlar, 1790'lar öncesi 2.581 adet yayınlandığında, toplam 22.672 yayının %11'ine ulaşmıştı. Sonraki on yılda sayı önemli ölçüde düştü ve her on yılda bir sayı 2.000 basılı vaazın altında kalırken, toplam basılı eser sayısı önemli ölçüde arttı. 1780'lerde basılı vaazlar, yayınlanan tüm materyallerin yalnızca %4'ünü oluşturuyordu. 1790'larda din adamlarının artan sayıda vaazlarını matbaalara göndermesiyle önemli bir değişiklik meydana geldi. 1790'larda basılı vaazların sayısı, 18. yüzyılın herhangi bir önceki dönemine nazaran hiç olmadığı kadar yüksekti, (önceki on yıla göre 1.064 daha fazla vaaz basıldı) ancak vaazlar tüm yayınların yine yalnızca %4,5'i olarak kaldı.

Tablo-1: 18. Yüzyıl Boyunca Britanya Adalarında 10 Yıllık Dilimlerde Yayınlanan Toplam Vaaz Sayısı:³⁹⁸

On yıllık dilimler	Toplam Yayın Sayısı	Toplam Vaaz Sayısı	Toplam Yayınların Yüzdesi
1701-1710	21300	2410	% 11,4
1711-1720	22670	2580	% 11,4
1721-1730	19380	1540	% 7,9

³⁹⁴ BL. Add.Ms. 16919.

³⁹⁵ BL. Add.Ms. 16919.

³⁹⁶ ‘John Bull’ ve ‘Tom’ İngiliz karikatürü ve broşür mizahı kaynaklı iki fiktif şahıstır; ‘sıradan vatandaş’ ya da İngiliz kültürel stereotip olarak düşünülebilir.

³⁹⁷ *John Bull's Second Answer to His Brother Thomas, Liberty and Property Preserved Against Republicans and Levellers*, Cilt 2. (Londra, 1792), 5.

³⁹⁸ *English Short-Title Catalog Database* – ESTC’den derlenmiştir.

1731-1740	19570	1450	% 7,5
1741-1750	21850	1710	% 7,7
1751-1760	23690	1550	% 6,7
1761-1770	27390	1260	% 4,7
1771-1780	31900	1480	% 4,6
1781-1790	39510	1540	% 4,0
1791-1800	57780	2610	% 4,5

Nitel değerlendirmeler yapılırken yukarıdaki gibi nicel kanıtlara dikkatle yaklaşılması gerekir, ancak yüzeysel dahi olsa bu verilerden 18. yüzyıl İngiliz kültüründeki belirli değişiklikler derlenebilir. Rakamlar, 18. yüzyıl içindeki tüm dini literatürdeki değişiklikleri izlemeye elverişli olmasa da onlarca yıl boyunca vaaz sayısındaki istikrarlı düşüş, ortodoks Anglikanizmin yaşadığı değişimi görünür hale getirmektedir. 18. yüzyılın sonlarına ait İngiliz siyasi kültüründeki tartışmaların çoğu, ticaret, rejim ve 1688 Devrimi'ne saygı, özel mülkiyet, bireysel özgürlük ve tabii ki kilise ile devlet arasındaki ilişki kavramlarına dayanıyordu. Kesinlikle dindar olmakla birlikte, bu kültür aydınlanmış fikirlerin tecavüzünden kaçınmadı ve en azından matbaa kültürü içinde, artan sayıda seküler konu, yıllar ilerledikçe matbaalardan daha fazla çıkmaya başladı: Seyahatnameler, sözlükler, özetler, ansiklopedi, bilimsel incelemeler, kılavuzlar vb.

Anglikanlar 1790'larda kesinlikle kendilerini tehdit altında hissettiler ve bu, o yıllarda vaazların sayısının büyük oranda artmasını açıklıyor. Bu durum aynı zamanda *ancien régime*'e bağlılığın derin bir korku duygusu tarafından ne ölçüde perçinlendiğini de göstermektedir. Kiliseye yönelik meydan okumalar, en azından yüzyılın ortasından beri büyüyordu. Fransa'daki devrim bunlara kuvvetli bir meydan okuma ekledi. Kilise'yi savunma çabalarının büyük bir kısmının nispeten radikal derneklerin patlamasından ve Fransa ile savaştan çok sonra gerçekleştiğini belirtmek ilginçtir. Monarşist yazın, 1790'ların sonlarına kadar belirgin bir dinî ton içermiyordu. En önemlisi, kilise ve devletin Tory duruşu, 18. yüzyılın son yıllarına ve 19. yüzyılın ilk yıllarına kadar ivme kazanmadı. Kilisenin ideolojik müdafaası yavaş ilerliyordu.

Bununla birlikte, dini kurumlar, en azından yeni yüzyılın şafağında, sıkı bir mücadele verdi. Joshua Watson, John Watson, Charles Daubeny, Thomas Sikes, Christopher Wordsworth ve diğerleri, Hackney Phalanx olarak bilinen ve “kurumsal Kilise” fikrini savunan, parlamento reformunu reddeden ve din eğitimi teşvik eden Tory destekçisi kilise elitleri (*High Church and Tory*)³⁹⁹ grubunu oluşturdu. Başlıca yayın organı, 1793'ten beri ortalıkta dolaşan, ancak 1813 sonrasına kadar gerçek bir *High Church* dergisi haline gelmeyen *The British Critic*'ti.⁴⁰⁰ *Jacobin Review* ve *True Churchman's Magazine* 1821'de çıktı, Anglikanist basının diğer önemli süreli yayınları, *Ortodoks Churchman's Magazine*, *The Christian Remembrancer* ve *Quarterly Theological Review* dahil olmak üzere 19. yüzyıla kadar ortaya çıkmadı.⁴⁰¹ Yüksek Kilisecilik (*High-Church Toryism*) 1790'ların sonlarında ve 1800'lerin başlarında yayınlardan öte bir kültürel güç olarak yoğunlaşıp Oxford Hareketi'nin yükselişine yol açtı. Yoğunlaşmasına büyük ölçüde Fransız Devrimi'nin yarattığı kargaşa sayesinde mümkün olmuştur.

Fransız Devrimi'ne ve radikalizme karşı Anglikan tepkisi, esasen muhafazakar dini düşünürler arasında kültürel ve entelektüel değişime – temelde Aydınlanmaya – yönelik korkuyu ortaya koyuyor. A.M.C. Waterman, "18. yüzyılın üçüncü çeyreğinin İngiliz Aydınlanmasının doruk noktası olduğuna" işaret ederek bu çerçeveyi oldukça isabetli bir şekilde çizdi.⁴⁰² *Dissent*'in (Anglikan muhaliflerinin) büyümesi, Amerika'yı çevreleyen siyasi tartışmalar ve Adam Smith, Jeremy Bentham, David Hume ve Edward Gibbon gibi düşünürlerin çalışmaları, İngiliz entelektüel yaşamı üzerinde derin, silinmez bir etki yaratmıştı. 18. yüzyılın sonlarında siyaset gibi dini ideoloji de kutuplaşmıştı. 1750'lerdeki entelektüel değişimlere yanıt olarak, John Hey, Richard Watson ve William Paley, ağırlıklı olarak teolojik ortodoksluğa ve politik muhafazakarlığa yöneldiler. Hey, örneğin, gizem ve vahye olan inancı destekledi, Tanrı'nın aklın ötesinde olduğunu savundu; Waterman, bunun “Paley ve ekolünün ana fikri” haline geldiğini öne sürmüştür.⁴⁰³ Ancak

³⁹⁹ Yazında ‘*high church*’ ifadesi kilisenin episkopal karakterini vurgular. Anglo-Katolik yönü ağır basan, yani ritüel ve geleneğe önem veren, çoğunlukla Tory eğilimindeki kilise elitini tanımlamak için kullanılmaktadır. Karşıtı olarak kullanılan ‘*low church*’ reforma fikrine açık kitleleri ifade eder.

⁴⁰⁰ James J. Sack, *From Jacobite to Conservative: Reaction and Orthodoxy in Britain, c. 1760-1832* (Cambridge, 1993), 19.

⁴⁰¹ Sack, *From Jacobite to Conservative*.

⁴⁰² A.M.C. Waterman, "A Cambridge *Via Media* in Late Georgian Anglicanism," *Journal of Ecclesiastical History* 42 (1991), 421.

⁴⁰³ Waterman, *Via Media*, 431.

bu, Aydınlanma Karşıtı felsefenin derinlemesine kabulü değildi. Dindar düşünürler her ne kadar ortodoksluğa ve muhafazakarlığa doğru sürüklenseler de, yine de “sisteme körü körüne bağlılık” ile “aklın salt ışığı” arasındaki *via media*’yı sürdürdüler.⁴⁰⁴ Özünde, muhafazakar, ‘soyut’ bir din alanı ile eleştirel ve muhtemelen ‘ilerici’ bir Aydınlanma yürüyüşü arasındaki ‘orta yol’u tercih ettiler.

Aydınlanmanın İngiliz kültürü içindeki ilerlemesi, üniversiteler ve Kilise’de güçlü biçimde kendini gösterdi. Örneğin Cambridge, birçok entelektüel değişimin merkeziydi. 17. yüzyılın sonları ile 18. yüzyılın başları arasında, öğretim müfredatını skolastizmden matematiğe ve Locke’çu felsefeye yönlendirmişti.⁴⁰⁵ John Gascoigne’nin belirttiği gibi, “Cambridge, Aydınlanmayı potansiyel olarak yıkıcı ve hatta devrimci bir hareket haline bırakmak yerine, Aydınlanmayı İngiliz entelektüel yaşamının ana akışının içine çekmeye yardımcı oldu.”⁴⁰⁶ Cambridge, esasen Locke, Hoadly ve diğer Aydınlanma düşünürlerinin düşüncelerini, matematiği, Newtoncu doğa felsefesini ve dini konularda kutsal metinlerin yeniden yorumunu öğreten bir Whig üniversitesi haline geldi. Ancak aynı Cambridge, 18. yüzyılın sonunda Whig angajmanını, dini ve siyasi reformizmini terk etmeye başladı ve 1790’ların ardından kilisenin eğitimdeki önemini yeniden teyit etti.⁴⁰⁷ Watson, Paley ve Hey’in ‘Cambridge ekolü’ sivil ve dini geleneği savunmaya rücu etti.

İngiliz Aydınlanmasının doğası, kapsamı ve ölçeği net değildir. Kilise topluluğunda hiç kimse tam manasıyla geleneksel dini düşünceye şüpheyile bakan deist, tam aydınlanmış bir birey, veya vahye şüpheyile yer bırakmadan inanan bir Yüce Kilise adamı değildi. Fakat dönemin siyasi ve entelektüel ikliminde çok kolay biçimde üçü haline de gelebilirdi. B.W. Young’ın öne sürdüğü gibi, İngiliz Aydınlanmasının dini bir gücü vardı ve İngiltere’nin Aydınlanma deneyimi son derece dinsel çerçevede gerçekleşiyordu.⁴⁰⁸ Young, din adamları sınıfı ile özgür düşünenler entelektüeller arasındaki değil, 18. yüzyılın ruhban

⁴⁰⁴ Waterman, *Via Media*, 434.

⁴⁰⁵ John Gascoigne, *Cambridge in the Age of Enlightenment. Science, Religion, and Politics from the Restoration to the French Revolution* (Cambridge, 1989), 7. Bu dönemdeki Oxford Üniversitesi için bkz. LS Sutherland ve LG Mitchell, ed s., *The History of the University of Oxford, Cilt V: The Eighteenth Century* (Oxford, 1986), özellikle 6, 13, 14 ve 22. bölümler.

⁴⁰⁶ Gascoigne, *Cambridge*, 21.

⁴⁰⁷ Gascoigne, *Cambridge*, 234 , 249.

⁴⁰⁸ B.W. Young, *Religion and Enlightenment in Eighteenth-Century England: Theological Debate from Locke to Burke* (Oxford, 1998)..

kültürü içindeki entelektüel ve dini tartışmaları analiz etmiş ve Anglikan Kilisesi'nin kendisinin “İngiltere'nin ruhban Aydınlanmasının ana motoru” olduğunu bulmuştu.⁴⁰⁹ Young, yüzyılın ortalarında Protestan (çoğunlukla Lutheran) *sola scriptura* (‘yalnızca kutsal kitap’) kavramına dayanan rasyonel bir teolojinin geliştiğini ve “geleneğe ortodoks bağımlılığı kırdığını” ikna edici bir şekilde savunuyor.⁴¹⁰ Richmond'da bir rahip olan Francis Blackburne, bu hareketin savunucularından biriydi; Cambridge ekolüne katılan ve *sola scriptura* ilkesini savunan Locke'çu bir ilahiyatçıydı.⁴¹¹ Blackburne, batıl inanç ve akıl arasındaki orta yol olan *via media* aracılığıyla Anglikan düşüncüyü temsil ediyordu. Bununla birlikte, aynı zamanda *sola scriptura*'ya inanan minimalist bir teoloji biçimi ve 'Akılcı Hristiyanlık' düşüncesini geliştiren Young'ın aydınlanmış din adamlarından biri olan Edmund Law gibi, Anglikan Kilisesi'ne sadıktı. Young'ın belirttiği gibi, İngiltere'nin Aydınlanması, kilisenin Aydınlanma felsefesine katkısı ışığında görülmelidir: “18. yüzyıl, birçok yönden Newton, Locke ve Hume'un yüzyılı olmasına rağmen, aynı zamanda Warburton ve Cambridge'deki Hristiyan ortodoksluğunun önemli bir savunucusu olan Daniel Waterland ve William Law'a aitti.”⁴¹² Ancak Young, Kilise'nin İngiltere'de Karşı-Aydınlanma'yı da teşvik ettiğini kabul etse de Latitudinarianism – rasyonel teoloji, politik reformizm ve Newtoncu bilimin dini tartışma ve düşüncenin doğasını önemli ölçüde değiştirdiği Cambridge ekolü – gerçeğini göz ardı etmek veya etrafından dolaşmak mümkün değildir. 1790'lar, Anglikan ilahiyatının ana kaynağı olan geleneksel skolastik düşüncenin, dini liberalizmle mücadele ettiği yıllardı.⁴¹³

Fransız Devrimi'nin kapsamlı etkilerinden korkan İngiltere'de 18. yüzyılın sonlarında yaşamış din adamlarından, din düşünürlerinden bazıları geleneksel skolastik düşüncenin mağlup psikolojisinin nedenini açıklamaktadır. Llandaff piskoposu ve Edmund Law'un himayesi altındaki Richard Watson aşırı Whig ve aynı zamanda ultra-rasyonel bir Hristiyandı. Cambridge'de eğitim gördü, 1764'te kimya profesörü olarak atandı ve beş yıl sonra Royal Society üyeliğine seçildi. Normal termometrelerin Hint mürekkebi ile

⁴⁰⁹Young, *Religion and Enlightenment*, 10.

⁴¹⁰ Young, *Religion and Enlightenment*, 44.

⁴¹¹ *Dictionary of National Biography, Vol. V* (London, 1886), 121-2.

⁴¹²Young, *Religion and Enlightenment*, 14.

⁴¹³Young, *Religion and Enlightenment*, 79.

boyandığında daha yüksek sıcaklıklar verdiğini keşfettikten sonra siyah termometrenin icadına imza atmış olmasına rağmen, bilimsel çalışmalarının şöhreti olmamıştı.⁴¹⁴ Watson, Cambridge kariyeri boyunca geniş katılımlı dersler verdi ve kimya üzerine bazı yazılarıyla birlikte öğretilerini de yayınladı. Watson dini açıdan bir liberaldi, *sola scriptura* doktrinine bağlıydı. Politik olarak, Rockingham'ın tanımladığı gibi, “Whig ilkelerinin bir dostu” idi.⁴¹⁵ Siyaseti büyük ölçüde bireysel egemenliğe olan inancına ve dini liberalizmine dayanıyordu. Hristiyan Kilisesini, “dış etkenlere ve teftişe tabi olmayan bireylerin gönüllü bir topluluğu” olarak tanımladı.”⁴¹⁶ Kutsal metinlerde bireysel yorumun üstünlüğüne inanıyordu:

Mesih'in İncili'nin her rahibi, şüphesiz, kendi kişisel yargısına göre gerçek olarak kavradığı şeyi ilan etme hakkına sahiptir ve ilan etmek için vazgeçilmez bir yükümlülük altındadır. Hiçbir insan topluluğu, kutsal metinlerde açıklandığına inanmadığı bir Hristiyanlık doktrini olarak herhangi bir şeyi vaaz etme yükümlülüğünü ona yükleyemez.⁴¹⁷

Watson aynı zamanda sivil yargıçların gücünün başka herhangi bir kaynağa değil, seküler biçimde ve tamamen “toplumun iradesine” dayandığına da inanıyordu. Locke'un ilkelerine dayanan sözleşmeye dayalı bir devlet görüşü geliştirmişti, 1688 Devrimi ilkelerine saygı duydu, insanların Tanrı vergisi eşitliğine inandı ve en çarpıcı olanı, 1776'da Amerikan sömürgecilerinin İngiliz kraliyetine karşı isyan etme hakkını savundu. 29 Mayıs'ta Cambridge'de bir dinleyici kitlesine söylediği gibi:

Herhangi bir kişinin veya herhangi bir topluluktaki herhangi bir düzen ve ardılığın, onu oluşturan diğer üyeler üzerindeki üstünlüğü, onların özgür rızalarından kaynaklanmalıdır [...] hiç kimse herhangi bir sivil topluluğa üye olmaya zorlanamayacağı gibi, doğa yasalarına veya başka tür yasalara karşı suç işlediği durumlar dışında, kendisinin açıkça onayladığı veya zımnen kabul ettiği ya da toplulukta sürekli bir devamlılık, onun [kabul ettiği] sözleşmenin bir parçası olmadığı sürece bir üyeyi [kiliseye] devam ettirmeye zorlanıp zorlanmayacağından şüphe edilebilir [...] Kralların, Krallıklarına koşulsuz sahip olma haklarına sahip oldukları özel mülkler olarak bakmamalı; ne kendilerini kanunlardan üstün görmeli,

⁴¹⁴ *Dictionary of National Biography, Vol. LX* (Londra, 1886), 24.

⁴¹⁵ Gascoigne, *Cambridge in the Age of Enlightenment*, 207'den alıntılanmıştır.

⁴¹⁶ Richard Watson, *A Brief State of the Principles of Church Authority* (Londra, 1773), 6.

⁴¹⁷ Watson, *A Brief State*, 22.

ne de tebaalarını eski putperestler gibi yere kapanıp kendi elleriyle yaptıklarına tapmaları gereken köleler olarak görmeli.⁴¹⁸

Watson, kral, soylular veya yasama meclisi zorba hale gelirse, halkın hükümetin dizginlerini eline alma hakkını savundu, ancak sosyal ve politik hiyerarşiye olan ihtiyacın sürdüğünü de kabul etti. 1769'da sivil itaatsizliğin, haklı bir gerekçesi olmadığına bir insanın işleyebileceği en büyük suç olduğunu söyledi.⁴¹⁹ Mayıs 1776'daki 'devrim vaazı'nın üzerinden çok geçmeden Watson, "tebaanın sivil yargıya borçlu olduğu ilk görevinin itaat olduğunu" anlattı.⁴²⁰ Watson, Anglikan din adamlarının genellikle kitlelerini tüm otoriteye sivil itaatin Tanrı tarafından emredildiği konusunda ikna etmek için kullandıkları Yeni Ahit'ten alıntı yaptı.⁴²¹ Sivil itaatin tamamen direnci bırakmak anlamına gelmediğini savundu ve Romalılar-13'teki emirlerin tiranlığı zorlamak için de çok sık kullanıldığına işaret etti.⁴²² Watson kendi düşüncelerinde de benimsediği 'orta yol' ile hala Whig kimliğinde kaldığını belli etmiştir.

4.3. TUTUMLAR: WATSON-WAKEFIELD

Pek çok Whig gibi, Watson da eşit oy hakkının savunucusu olmamasına rağmen, reform yapılmamış seçim sisteminde bazı değişiklikler istiyordu. Ahlaki ve doğal eşitliğe inanırken, sivil eşitliğe inanmıyordu. 1785'te Westminster'da verdiği bir vaazda Watson, "insan türünün Tanrı tarafından yönetilen zengin ve yoksul olarak büyük ayrımına" değindi ve dinleyiciler arasında bulunmayan fakirlere bundan "daha iyisi olamayacağını" söyledi.⁴²³ 1793'te Fransa ile savaşın başlamasından sonra yayınlanan vaazının ekinde Watson bu sefer, "bu ülkenin yapısının herhangi bir iyileştirme gerektirmeyecek veya

⁴¹⁸ Richard Watson, *The Principles of the Revolution Vindicated in a Sermon Preached Before the University of Cambridge, on Wednesday, May 29, 1776* (Cambridge, 1776), 5.

⁴¹⁹ Richard Watson, *Christianity Consistent with Every Social Duty. A Sermon Preached at the University Church in Cambridge, at the Assizes* (Cambridge, 1769), 16

⁴²⁰ Richard Watson, *A Sermon Preached Before the University of Cambridge, on October 25, 1776, Being the Anniversary of His Majesty's Accession to the Throne* (Cambridge, 1776), 3,

⁴²¹ "Herkes, baştaki yönetime bağlı olsun. Çünkü Tanrı'dan olmayan yönetim yoktur. Var olanlar Tanrı tarafından kurulmuştur. Bu nedenle, yönetime karşı direnen, Tanrı buyruğuna karşı gelmiş olur. Karşı gelenler yargılanır. İyilik edenler değil, kötülük edenler yöneticilerden korkmalıdır. Yönetimden korkmamak ister misin, öyleyse iyi olanı yap, yönetimin övgüsünü kazanırsın." (Yeni Ahit) *Romalılar* 13:1-3.

⁴²² Watson, *A Sermon* (1776), 3.

⁴²³ Richard Watson *A Sermon Preached Before the Stewards of the Westminster Dispensary at their Anniversary Meeting, in Charlotte-Street Chapel, April 1785* (Londra, 1793).

iyileştirmeye izin vermeyecek kadar mükemmel olduğunu söylemediğini” ilan etti, “ama bence köylüler ve tamirciler tarafından değiştirilemeyecek kadar mükemmel” şeklinde de ilave etmişti.⁴²⁴ Fransız Devrimi'nin ilk yıllarında Watson, Charles James Fox kadar heyecanlı ve hevesliydi. Çizgisinde bir adım ileri giderek, piskoposluğun tabiiyetindeki din adamlarına şunları söyledi: “Demokratik ahlaksızlıktan kaynaklı olmadan, özgür bir halkın genel oyu ile çıkarılan yasalara itaatten teşekkül etmiş sivil özgürlüğün dostu olarak, Fransız ulusunun kraliyet despotizminin zorbalığından kurtuluşuna sevinmekten başka bir şey yapamam.”⁴²⁵ Fransız özgürleşmesinin popüler despotizme kayabileceğinden endişe ederken, “Fransızların üç şey elde edeceğini düşünmeye meyilliyim: Jüri tarafından yargılanmak, bir *habeas corpus* yasası ve yozlaşmamış bir kamusal adalet yönetimi.”⁴²⁶ Fox gibi Watson da bir hoşgörü modeli olduğuna inandığı Gallican Kilisesi (Fransız Katolik) başta olmak üzere Fransızlar hakkında pek çok şeye inceden bir hayranlık besliyordu.

Watson, sonunda Fransız Devrimi'nde onu rahatsız eden pek çok şey gördü, bu yüzden tavrını tamamen değiştirdi ve 1798'de en çok dağıtılan broşürü *An Address to the People of Great Britain* (Büyük Britanya Halkına Bir Hitap) yayınladı.⁴²⁷ Çalışma on dört baskıdan geçti ve klasik bilgin, yazar ve eski bir papaz olan Gilbert Wakefield ile hararetli bir tartışmayı da ateşledi.⁴²⁸ Pitt'in 1798'de gelir vergisi koymasını destekledi, Fransa ile savaşın haklı ve gerekli olduğunu savundu ve kilise ile devlet arasındaki ilişkiyi baltalamakla suçladığı ateistlere ve deistlere saldırdı. Wakefield ise tiksintisini gizlemek için hiçbir zahmete girmeden Pitt'in hükümetini “zalim” olarak ve onun şahsını da rüşvetçi ve bencil olarak nitelendirdi.⁴²⁹ Hükümeti “kamu parasının eşi görülmemiş bir müsrifliğiyle ülkeye muazzam bir ezici borç yüklemekle; binleri ve onbinleri sefalet ve dilencilğe indirgemekle” suçladı ve devam etti: “Bir Fransız işgali İngiltere'deki yoksulların çoğunu iyileştirebilir.”⁴³⁰ Watson'ın parti siyasetinden bağımsız hareket

⁴²⁴ Watson *A Sermon* (1793), 26.

⁴²⁵ Richard Watson, *A Charge Delivered to the Clergy of the Diocese of Landaff, June, 1791* (Londra, 1792), 4.

⁴²⁶ Watson, *A Charge*, 5.

⁴²⁷ Richard Watson, *An Address to the People of Great Britain* (Londra, 1798).

⁴²⁸ Gilbert Wakefield, *A Reply to Some Parts of the Bishop of Landaffs Address to the People of Great Britain*, 3. Baskı (Londra, 1798).

⁴²⁹ Wakefield, *A Reply*, 14, 25.

⁴³⁰ Wakefield, *A Reply*, 6.

ettiğini ve yazdığını öne sürdüğü zaman, Wakefield buna yanıt olarak eyaletteki “muazzam eşitsizliklerden” çıkar sağlayan hiç kimsenin ‘bağımsız’ olmadığını savundu. Watson'ın savaşı “üstün” İngiliz ilkeleri ile ateist Jakobenizm arasındaki bir mücadele olarak yorumladığı yerde, Wakefield 1790'larda yaşananları salt “yolsuzluk ve reform arasında bir çekişme” olarak gördü. Watson, her İngiliz'in ulusal borcu azaltmak için mülkünün onda birini devlete vermesini önermişti. Wakefield bunun adil olmadığını öne sürdü; çünkü yılda yüz pound veya daha azıyla yaşayan herkes bundan çok olumsuz etkilenecekti.⁴³¹

Wakefield ve iki matbaacısı 1799'da Şubat ve Mayıs'ta Lord Kenyon tarafından kraliyet mahkemesinde yargılandı. Wakefield mahkemeye çıkmadan önce avukat teklifini de reddedip kendini savundu.⁴³² Duruşmada Wakefield, Pitt ve başsavcı John Scott'a saldıran iki saatlik bir konuşma yaptı.⁴³³ Lord Kenyon, Wakefield'a karşı belli belirsiz bir sempati duygusundan kaynaklı olabilecek biçimde nispeten hafif bir ceza, iki yıl hapis cezası verdi. Hapishanedeki ilk iki ayında Charles James Fox ve Bedford Dükü tarafından ziyaret edildi. Cezasının geri kalanını bir Dorchester hapishanesinde geçirdi, daha az önemli ziyaretçileri oldu, ailesini desteklemek için 5000£ toplayan birçok arkadaşının kahramanı oldu. Mayıs 1801'de cezasının sona ermesinin ardından, Wakefield yalnızca dört ay daha yaşadı. O zamanı Romalı büyük şair Virgil üzerine bir dizi ders yazarak suya sabuna dokunmadan geçirdi.

Esasen, Watson'ın *Address*'i, Pitt'in bakanlığını ve kilise ile devletin haklı birlikteliğini savundu, ancak hiçbir şekilde Burke'ün Düşünceleri veya APLP broşür yazarlarının reform karşıtı yazıları kadar tutucu olmadı. Watson, reformcuları şu sözlerle savundu:

Parlamento reformu için can atanların en saygıdeğeri bana göre anayasaya aykırı bir görüşe sahip değil. Etkili bir reformun devrim olmaksızın uygulanabilir olduğuna inanmakla belki yanılıyor olabilirler; ama eminim ki çok azı, amacına böyle bir

⁴³¹ Wakefield, *A Reply*, 6.

⁴³² *Annual Register 1799* (Londra, 1813), "Chronicle", 7-8.

⁴³³ *Annual Register 1799*, 8.

sonuçla ulaşmaya istekli olacaktır; ve daha da azı [bu] deneyi bir Fransız işgalcinin himayesinde yapmak isteyecektir.⁴³⁴

Liberal Whig karakterini bir kenara atmadan dinde reformu savunanlara karşı çıktı ve Hristiyanlığı savundu. “İnsanları vahşilerden ayıran şey, insan doğasının diğer tüm ilkelerinden önce dine gerek duymasıdır” demişti.⁴³⁵ Ayrıca, Kilise'yi baltaladığına inandığı doğa felsefesi ve Deizm ile olan anlaşmazlığını da vurgulamıştır:

Doğal dinle ilgili olarak onlara şunu söyleyebilirim: Evrenin yaratılışını ve Tanrı'nın takdirini kavrayamadığınızdan şikayet ediyorsunuz; ve bu, yaratıcınız kadar bilge olma konusundaki beceriksizliğiniz, bir yaratılışın olup olmadığından ve bir takdirin var olup olmadığından şüphe etmek için bir neden midir? Görkemli bir evin en alçak dairelerinden birinin karanlık bir köşesine hapsedilmiş bir sürüngen yuvasının, o evin inşa edilmiş olmasına veya sonra bakılmasına karşı bir tartışma yaratması için ne düşünüyorsunuz? Siz, Tanrının bahsettiği zaman bilginiz ve O'nun dünyaya nasıl baktığı konusunda işte o sürüngenlerdensiniz.⁴³⁶

Onun yorumunda evren ve Tanrı hakkında insan aklının anlama gücünün ötesinde çok şey vardı ve doğa felsefesi, Tanrı'nın evreninin gizemleri hakkında akıl yürütebileceğini varsayarak kibirli bir metodoloji gerektiriyordu. Watson'ın Aydınlanma ile “diyalogu”, İncil eleştirisine ve özellikle Thomas Paine'in *Age of Reason*'na tepkisini içeriyordu. 1796'da yayınlanan *An Apology for the Bible*, Paine'in ahlaki adaletsizlik suçlamasına karşı kutsal metinleri, İncil'in, özellikle Eski Ahit'in gerçekliğini ve Hristiyanlığın Deizm'e göre ahlaki ve ruhsal üstünlüğünü savundu.⁴³⁷ Watson, Paine ve diğer radikal reformculara hitaben şunları yazdı:

“İnsanlığın özgürlüklerine içtenlikle bağlı olduğum için, sivil toplumdaki tüm mülkiyeti eşitleyecek ve tüm ayrımları düzleştirecek olan bu sahte felsefeye, o demokratik çılgınlığa kendimi kesin bir düşman olarak ilan etmekten başka bir şey yapamam. Üstün dürüstlükten, öğrenmeden, belagatten, beceriden, cesaretten ve diğer tüm yetenek mükemmelliklerinden kaynaklanan kişisel farklılıklar, siyasi yapının kanı ve sinirleridir.”⁴³⁸

⁴³⁴ Watson, *An Address*, 18.

⁴³⁵ Watson, *An Address*, 29.

⁴³⁶ Watson, *An Address*, 35.

⁴³⁷ Richard Watson, *An Apology for the Bible in a Series of Letters, Addressed to Thomas Paine, Author of the Age of Reason* (New York, 1828).

⁴³⁸ Watson, *An Apology*, 167.

Kilise ve devletin savunulması, doğal eşitsizlik ve toplumsal tabakalaşma ikilisinin de savunulması anlamına geliyordu. Paine, din, mülkiyet, anayasa ve devlet hakkındaki radikal görüşlerini agresif bir şekilde ilerletirken, Aydınlanma'yı en uç noktasına taşımıştı. Watson'ın Paine için belirttiği gibi, “en azından tavrınızda kesinlikle bir yenilik var, çünkü iddiada bulunma cesaretinde ve tartışmanın müstehcenliğinde tüm diğerlerinin ötesine geçiyorsunuz.”⁴³⁹

Watson'ın *Apology*'si, yoğun bir tartışmayı ateşledi ve bir dizi yanıt aldı; bunlara, Hristiyanlığın aslında Deizm'den daha zayıf bir sistem olduğunu, çünkü ‘bilimsel’ değil, inanca dayandığını iddia eden Deist Thomas Clio Rickman'dan gelen yanıt da dahil:

Bir Deist'in, geleceğe dair şüphelerinin bir Hristiyan'inkinden daha büyük olduğu hiçbir şekilde doğru değildir. Gerçek şu ki, insanlar Hristiyanlar olarak adlandırıldıklarında, her şeyi güvene dayalı kabul ederler ve hiç incelemedikleri şeyleri bir moda veya alışkanlık olarak benimserler (...) bu onlara ilkeler verecektir ve davranışlarını düzelttiğinden, enerjilerini ve erdemlerini artırdığından ve biçimlerin ve dini inançların onları sessizce altına soktuğu birçok kötülüğü ortadan kaldırdığından hiç şüpheleri olmayacaktır.⁴⁴⁰

Rickman, “eski Din ve Hükümet sistemlerinin gitmesi gerektiğini” savunan, gerçek bir din reformcusuydu.⁴⁴¹ Watson'ın *Apology*'sine karşı reformist, radikal veya deistik muhalefeti temsil ediyordu. Anglikanizm'in savunucusu Daniel Humphreys, Watson'ın dini görüşlerinde fazla liberal olduğundan ve yazılarındaki duyguların esasen deist olduğundan şikayet etti. İncil'in ‘özre’ ihtiyacı yoktu ve Watson'ın Hristiyanlık versiyonu “bir tür gelişmiş deizm” idi.⁴⁴²

Bir Whig ve bir kimya profesörü olmasına rağmen Watson, Fransız Devrimi yıllarında Protestan gelenek ve Katolik öğretiyi kendisinde birleştirmiş Anglikanizm'i savunmak

⁴³⁹ Watson, *An Apology*, 80.

⁴⁴⁰ Thomas Clio Rickman, *Thomas Paine Vindicated. Being a Short Letter to the Bishop of Landaff's Reply to Thomas Paine's Age of Reason. By a Deist*, 2. Basım. (Londra, 1796), 28.

⁴⁴¹ Rickman, *Thomas Paine Vindicated*, 10.

⁴⁴² David Humphreys, *The Bible Needs No Apology: Or Watson's System of Religion Refuted; and the Advocate Proved an Unfaithful One, by the Bible Itself* (London, 1796), 9. For another, somewhat later, answer to Watson, see Samuel Francis, *M.D., Watson Refuted: Being an Answer to the Apology for the Bible* (Londra, 1796), 9. Watson'a daha sonra verilen başka bir yanıt için bkz. Samuel Francis, *M.D., Watson Refuted: Being an Answer to the Apology for the Bible* (Londra, 1819).

için çaba gösterdi. 1790'ların sonları ile 1800'lerin başları arasında vahiy ve mucizeleri savunduğu ve aydınlanmış düşünürlerin “sahte felsefesine” bayrak açtığı ‘vahiy’ üzerine bir dizi konferans verdi.⁴⁴³ Watson, St. James'te dinleyenlerine, “Dünyanın belirli çağlarında ve ülkelerinde, belirli durumlarda ve belirli amaçlar için mucizelerin meydana gelmesinin, Tanrı'nın yarattığı o sonsuz nedenler ve sonuçlar zincirinin parçası olmadığını kim söyleyebilir?” diye sormuştu.⁴⁴⁴ Ayrıca "Hristiyan Dini ilahi otoriteye sahiptir" diyerek *High-Church* pratiklerinin kudretine bir gönderme yapmıştır.⁴⁴⁵ Ancak Watson'ın kullandığı dil incelendiğinde, o “sahte felsefe”ye ve dinsel reformlara karşı kitabî Hristiyanlığı ve vahyi savunurken bile Aydınlanma'nın onun düşüncesi üzerindeki etkisini sürdürdüğü ortaya çıkarılabilir. *Apology*'de Watson, Tanrı'nın mekanik bir evrendeki varlığını akıl yürütmek için doğa felsefesinde kullanılan yaygın bir analojiye başvurdu: “Evrenin makinesi Tanrı'nın elindedir; O, herhangi bir parçanın veya tamamının hareketini, sizin durdurabileceğinizden daha az zahmetle ve yaralanma tehlikesi olmadan durdurabilir.”⁴⁴⁶ Burada ‘Büyük Saatçi’ olarak görünen Tanrı, esasen doğal dünyanın tasarımında Tanrı'yı arayan aydınlanmış doğa filozoflarının vizyonuydu. Watson, Tanrı'nın tasarımının nihai olarak insan aklının ışığının ötesinde olduğunu savundu:

Tanrı'nın şekillendirdiği uçsuz bucaksız dokunun tamamını kavrayabilirsek, onun her parçasında mükemmellik, uyum ve güzellikten başka bir şey göremeyeceğimize inanıyorum; ama parçalar hakkında tartışırken bütünü ihmal ederiz ve sözde anormallikler ve kusurlardan başka bir şey fark etmeyiz. Bir saatin yapımcısı ya da bir geminin yapımcısı suçlanmamalıdır çünkü bir izleyici, ayrık parçaların güzelliğini ya da kullanımını keşfedemez. Ve bu dağıtım eşitsizliğinin toplam mutluluğu üretmenin yolu olabileceği muhtemelken, doğanın armağanlarını her tür hayvana ve tüm sisteme aynı derecede dağıtmadığı için Tanrı'yı adaletsizlikle suçlamaya cesaret edebilir miyiz?⁴⁴⁷

Watson, İncil'in gerçekliğini ortodoks bir bakış açısıyla savunmayı amaçlamıştı, ancak dili ve retorik, evren, Tanrı ve akılla ilgili Aydınlanma ilkelerinin yanı sıra doğa

⁴⁴³ Richard Watson, *A Defence of Revealed Religion in Two Sermons Preached in the Cathedral Church of Llandaff* (Londra, 1806)

⁴⁴⁴ Watson, *A Second Defence*, 17.

⁴⁴⁵ Watson, *A Second Defence*, 25.

⁴⁴⁶ Watson, *An Apology*, 51

⁴⁴⁷ Watson, *An Apology*, 63.

felsefesine de göndermeler içermekteydi. Bu nedenle Humphreys, Watson'ın görüşlerini “geliştirilmiş Deizm” olarak nitelendirirken esasen haklıydı.

Watson yalnızca İncil'e dayanan rasyonel bir Hristiyanlığı tercih etti. Otobiyografisinde, Cambridge'de "konseylerin, babaların, kiliselerin, piskoposların ve diğer kimselerin fikirlerine pek aldırış etmeden İncil'im dışında hiçbir şeyi incelememeye karar verdiğini" açıkça belirtmiştir.⁴⁴⁸ Locke'un “insan yetilerinin genişletilmesi ve saf Hristiyanlığın kurulması için tanıdığım herhangi bir yazardan daha fazlasını yaptığını” düşünüyordu.⁴⁴⁹ 1790'lardaki dinsel tartışmalar sırasında İncil'i, vahyi ve mucizeleri savunsa da, Hristiyanlığın akait ve hakikatinin inançla ya da yalnızca vahiy ya da kilise geleneğiyle kolayca kabul edilebileceği iddiasında bulunmadı. Bunun yerine, özellikle tarihselci bir Hristiyanlık anlayışı geliştirdi, çünkü İncil'de yer alan tarih esasen olgusaldı; kavram kişi ve olaylar örgüsünde olgulara işlenmiş bir anlatı inanç için sağlam bir dayanak oluşturmaktaydı. Vahyedilmiş din üzerine verdiği vaazlarından birinde Watson, “Hristiyan Dini'nin hakikatinin tarihsel gerçeklere dayandığını” belirtti.⁴⁵⁰ Birkaç vaaz boyunca bu noktayı tekrar tekrar ve ısrarla dile getirdi ve *Apology*'de ifade edilen, özellikle Eski Ahit'in tarihselliğinde tutarlı ve gerçek olduğu görüşünü yineledi. Watson, şüpheciler, deistler ve diğer aydınlanmış düşünürlerle kendi zeminlerinde karşılaşmaktan kaçınmadı. Aydınlanma, İngiltere'deki dini tartışmaların doğasını değiştirmişti ve Watson bunu fark etmişti.

4.4. KİLİSE VE DEVLET İTTİFAKI

E.R. Norman'ın 18. yüzyılın sonlarındaki kilise düşünürlerinin kategorik olarak “Doğal Teoloji ile hayal kırıklığına uğradıklarına” ilişkin iddiasından şüphe etmek için nedenler mevcuttur.⁴⁵¹ Pek çok kilise adamı kesinlikle doğa felsefesinin ilkelerine karşı çıktı, ondan korktu ve ortodoksiyi savundu, ancak aynı şekilde birçok kilise adamı da Aydınlanma'nın kazanımlarını kabul etmek ve hatta özümsemek zorunda hissetti. Kilise ve devlet arasındaki ilişki hakkındaki görüşler kadar teolojik görüşler de değişiyordu.

⁴⁴⁸Richard Watson, *Anecdotes of the Life of Richard Watson* (Londra, 1818), 39.

⁴⁴⁹Watson, *Anecdotes*.

⁴⁵⁰Watson, *A Second Defence of Revealed Religion*, 53.

⁴⁵¹E.R. Norman, *Church and Society in England 1770-1970* (Oxford, 1976), 16.

1790'larda neredeyse tüm kilise yazarları, geleneksel kilise-devlet ilişkilerini ve Hristiyan ortodoksluğunu savunmak zorunda hissettiler, ancak bu geleneksel kavramların ne kadar yaygın olduğu ve Anglikan din adamlarının ne kadar etkili bir muhalefet ortaya koyduğu sorusunun net bir cevabını verebilmek güçtür. Norman, geleneksel kilise-devlet ilişkilerinin 18. yüzyılın başlarındaki klasik anlatımının, William Warburton'ın *The Alliance Between Church and State* (1741)'inin, 18. yüzyılın sonlarında “önemli bir metin olarak hizmet etmeye devam ettiğini” belirtiyor.⁴⁵² *Alliance*'ın 1790'larda, hatta Paine'in *Age of Reason*'ının yayımlanmasından sonra bile yeniden basılmamış olması esasen şaşırtıcıdır. Kilise'nin 18. yüzyılın sonlarında dinsel ve entelektüel düşmanlarına karşı mevzi kaybetmeden savaşmak istiyordu ve bu eser savaş için iyi bir dayanak olabilirdi.

Norman, özellikle sürgündeki Fransız din adamlarının İngiliz topraklarına gelmeye başlamasından sonra, Fransa'daki dini olayların İngilizlere pek çok ibretlik ders verdiğine dikkat çekti. "İngilizler, din devletten koparıldığında olabilecek en kötü şeyi görmüşlerdi" diye yazıyordu. Bir dizi İngiliz din adamı, Katolik olsalar bile Fransız Hristiyan kardeşlerine yardım etmek için yardım çabalarına sponsor oldu ve 1793'te Kraliyet, Fransız din adamları için cemaatlerde bağış toplanmasına resmen izin verdi. Norman, bu çabaların genellikle direnişle karşılaştığını belirtiyor ve yerel cemaatlerin “çok küçük olduğunu, çoğunlukla kendi iknalarına rağmen din adamlarına genel olarak liberal bir şekilde eğilimli olmayan çiftçilerden oluştuğunu” yazan John Phillips'ten alıntı yapıyordu.⁴⁵³ Tarihçi ve Rahip John Phillips, İngiliz cemaatleri arasında bu direncin benzer ve yaygın bir durum olduğunu saptadı ve Anglikan din adamlarının taleplerine ve çabalarına karşı direnişin, 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarındaki dini hayatın genel bir özelliği olduğunu savundu.⁴⁵⁴ Kilise cemaatini değiştirmeye çalışmak, algılarını ileriye götürmeye ya da tembih etmeye çalışmak çoğunlukla riskli bir hareket haline geliyordu. Örneğin Camerton'ın Somersetshire mahallesinde bir başrahip olan John Skinner, koro üyelerinin Pazar ayinine sarhoş gelmesinden o kadar bıkmıştı ki, 1822'de bir Temmuz sabahı on dördünü dışarı çıkardı ve günlüğüne de bunun “dini kuralların en

⁴⁵² Norman, *Church and Society*, 16.

⁴⁵³ Norman, *Church and Society*, 21.

⁴⁵⁴ John A. Phillips, "The Social Calculus: Deference and Defiance in Late Georgian England," *Albion* 21 (1989).

açık ihlali” olduğunu kaydetti.⁴⁵⁵ Sonuç olarak, neredeyse tüm koro Skinner'ın bir sonraki Pazar ayinini boykot etti. Somersetshire ve diğer bölgelerdeki cemaatler, dini ayinlerde edep ve saygının azalması, çanı çalma konusundaki ve en yaygın olarak yardımların zamanında ödenmesi konusundaki anlaşmazlıklar gibi benzer sorunlarla karşı karşıyaydı. 18. yüzyılın sonlarında İngiltere, yalnızca Nonkonformist ve Deistlerden gelen meydan okumalarla değil, aynı zamanda kendi kalabalıklarından gelen meydan okumalarla da mücadele etmek zorunda kalmıştı. Phillips'in öne sürdüğü gibi, Jonathan Clark'ın bir Anglikan tekeli üzerine inşa edilmiş inanç merkezli *ancien régime* vizyonunun aksine, İngiliz toplumu çok az hürmetkar ve büyük ölçüde bireyciydi. Aynı şekilde, 1790'ların dini tartışması, İngiltere'nin artık bir inanç devleti olmadığı gerçeğini gösteriyordu. Bir kriz anında ‘Kurumsal Kilise’yi savunan din adamları ve yazarlar, böyle bir yapıyı sıfırdan kurmaya ve kitlelere yaymaya kalkışsalar hayal kırıklığına uğrarlardı, çünkü sadece kendilerini onun üyeleri arasında bulabilirlerdi. Dini uyumsuzluğun yükselişi, Paine’ci ve diğer radikallerin varlığı, Aydınlanma'nın İngiliz kültürü üzerindeki etkisi, Anglikan Kilisesi içindeki zorluklar, sorunlar ve yetersizlikler kilisenin otoritesinin altını oydu ve değişim gerçekliğiyle karşı karşıya getirdi.

4.5. İKİ DÜNYA ARASINDA: ANGLİKANİZM VE AYDINLANMA SEKÜLERİZMİ

Birçok din adamı Aydınlanma felsefesiyle birlikte değişen algılar ve yeni gerçeklikle ellerinden geldiğince mücadele etti. Rochester piskoposu Samuel Horsley buna bir örnek teşkil etmektedir. Norman'ın belirttiği gibi, “Horsley, Watson ile birlikte kendi kuşağındaki din adamlarına etkin biçimde ruhani liderlik etti.”⁴⁵⁶ Horsley sadık bir Tory'di ve hareketli bir karaktere sahipti. Bireycilik ve halk egemenliği doktrinlerine tepkiliydi: “Her zaman devleti ima eden ‘sivil toplum’, esasen Tanrı'nın insanı başlangıçta bize mukadder kıldığı durumdur. Bu nedenle, vatandaşın hükümete boyun eğme yükümlülüğü, Yaratıcısının iradesi ve amacı ile insanın uymasını gerektiren dini görevin ilk ilkesinin doğrudan bir sonucudur.”⁴⁵⁷ Ayrıca vatandaşların hükümdarlarına

⁴⁵⁵Phillips, "The Social Calculus," 435.

⁴⁵⁶Norman, *Church and Society in England*, 18.

⁴⁵⁷Samuel Horsley, *A Sermon Preached Before the Lords Spiritual and Temporal in the Abbey Church of St. Peter, Westminster, on Wednesday, January 30, 1793: Being the Anniversary of the Martyrdom of King Charles the First. Second Edition* (Londra, 1793), 6.

itaatsizlik etme hakkına da karşı çıktı: “Bireyin Egemen güce muhalefeti, Tanrı'nın ilahi düzenlemelerine muhalefettir.”⁴⁵⁸ Horsley daha da ileri gitti ve İngiliz anayasasına dini bir temel verdi. “[Devletin] temeli din, bu temelin sonu hürriyettir, ve [hürriyetin] başlıca aracı ve muhafızı [yalnız] Majesteleri Hükümdardır.”⁴⁵⁹ İç savaş dönemine ve 1649'da I. Charles'ın infazına atıfta bulunarak sözlerini bitirdi ve bunun bir emsalinin Fransızların sadece dokuz gün önce XVI. Louis'i idam etmesi olduğunu söyledi. “Feryat et ve ağla,” diye haykırdı, “bu kara Fransız ihanetinin örneğini senin öz evlatlarının cinayetinde bulman gerekirdi.”⁴⁶⁰

Horsley vaazında, soyut bir ‘doğa durumu’nu hatalı doktrini olarak gördü ve tartışmaya açtı:

Doğa durumunun var olduğu, kanıtı eksik olan bir konudur (...) eğer Musa zamanı kayıtlarına güvenilebiliyorsa, kanıtı eksik olmayan bir gerçektir. Ancak, insanlığın daha önce var olmadığı varsayılan bir durumundan şimdi var olan hükümetler türetmek, en iyi ihtimalle, bir şeyin saçma ve felsefi olmayan bir şekilde hiçlikten yaratılmasıdır.⁴⁶¹

Burke gibi Horsley de, bireylerin haklarının toplumun varlığından önce var olmadığı, yasaların soyut olmadığı ve yalnızca toplumsal kurallar içinde üretilebileceği şeklindeki Aydınlanma Karşıtı inancı kabul etmekteydi. Meslektaşlarına, medeni yükümlülüklerin “insanın toplumun bir üyesi olmak durumundan, yani bireyin kamusalılığı ile ilişkisinden kaynaklandığını; kamu içinde olana kadar var olmayan” bir yükümlülüğü olduğunu savundu.⁴⁶² Aydınlanmanın öğrettiği, temel yasaların ve medeni hakların evrensel ve zamansız olduğu, önceden var olan bir doğa durumu kavramı, Horsley'e göre, yalnızca bir uydurmaydı. Düşüncesine göre, haklar ve yükümlülükler ancak bir topluluk, toplum veya hükümetin gelişimi yoluyla doğabilir ve her belirli devlet veya topluluğun kendi özel yasal ve sosyal geleneklerine ek olarak kendi özel hakları ve yükümlülükleri vardır. Aydınlanmanın doğa durumu ve sivil haklar kavramlarının dehşeti, evrensellik önermesinde yatıyordu. Horsley, birçok ‘*ancien régime* düşünürü’ gibi, Fransız

⁴⁵⁸ Horsley, *A Sermon*, 17.

⁴⁵⁹ Horsley, *A Sermon*, 21.

⁴⁶⁰ Horsley, *A Sermon*, 23.

⁴⁶¹ Horsley, *A Sermon*, 4.

⁴⁶² Horsley, *A Sermon*, 6.

Devrimi'nin arkasındaki itici gücün bu olduğuna ve bu nedenle Fransız fikirlerinin dünya için değilse bile Avrupa için önemli bir tehdit teşkil ettiğine inanıyordu.

Horsley, 1790'larda Avrupa'nın habis bir hastalıktan mustarip olduğunu düşündüğü gerçeğini ortaya koymuştu. Ve bütün suçu Fransa'ya yükledi: “Son otuz yıl veya daha fazla bir süredir, [Avrupa'nın] her yerinde, ancak insanların yaşamları ile meslekleri arasında çok az benzerlik, Hristiyanlığın doktrinlerine karşı genel bir kayıtsızlık, görevlerinin genel ihmali, ayinlerine saygıyla uyulmaması gibi türlü fesatlığın yayıldığı merkez Fransa'dır.”⁴⁶³ Daha da önemlisi, Fransız ‘fıtnesi’ Aydınlanma düşüncesi ve doğa felsefesi tarafından yaratılmıştı. Kendi ifadesiyle, “[Hristiyanlığa karşı] bu konfederasyonda, bilim ve edebiyat adamları kesinlikle başrolde oynadılar.”⁴⁶⁴ Din adamlarına hitaben yaptığı bu konuşmada Horsley, özellikle Diderot'nun *Encyclopédie*'sini ve Condorcet'in felsefesini suçladı. Horsley'e göre, birçok yönden Aydınlanma'nın bilgiyi sınıflandırma ve kategorilere ayırma girişimini temsil eden Diderot'nun büyük projesi, 18. yüzyılın ikinci yarısına damgasını vuran dinin düşüşünü önemli ölçüde etkiledi. Aynı şekilde Condorcet, vahiy kaynaklı dini inancı baltalayan ve Avrupa'nın kültürel rahatsızlığına katkıda bulunan bir matematik ve sistematik ateizmi geliştirdi.⁴⁶⁵ Horsley, Aydınlanma komplosunun iş başında olduğuna ikna olmuştu ya da en azından bu izlenimi veriyordu: “Fransız ulusunun gerilemesi ve kilisesinin yıkılması, o zamanlar Avrupa'da ne kadar beklenmedik olursa olsun, ani bir olay değildi (...) Bu, önceden tasarlanmış bir komplonun felakete yol açan bir başarısıydı; sadece kötülükle tasarlanmış bir komplo, yarım yüzyıl boyunca amansız bir kötülükle sürdürüldü.”⁴⁶⁶ Fransız Devrimi'ni hızlandıran acil siyasi sorunlar ne olursa olsun, “Fransız ihanetinin” bileşenleri 18. yüzyılın başlarından beri ortalıkta dolaşıyordu: doğa felsefesi, bilim, doğal haklar ve doğa durumu kavramları, halk egemenliği ve bireycilik doktrinleri, bilgi ve aklın üstünlüğü kavramları... yani Aydınlanma.

⁴⁶³Samuel Horsley, *The Charge of Samuel Lord Bishop of Rochester,, to the Clergy of His Diocese, Delivered at His Second General Visitation, in the Year 1800* (Londra, 1800), 4.

⁴⁶⁴Horsley, *The Charge*, 5.

⁴⁶⁵Horsley, *The Charge*, 7-8.

⁴⁶⁶ Horsley, *The Charge*, 12.

Bununla birlikte, Horsley'nin Aydınlanma bilimine ve felsefesine gerçekten ne kadar karşı olduğu hemen belli olmaz. Young'ın iddia ettiği gibi, Horsley birçok yönden “İngiltere'nin ağırlıklı olarak ruhban kültürünün”, Newtoncu doğa felsefesini kucaklayan kültürün temsilcisiydi.⁴⁶⁷ Spesifik aydınlanmış fikirlere karşı çıksa da Horsley, Lockeçu ve Newtoncu bir teolojiye bağlıydı ve bu zorunlu olarak bir Kilise doktrini ve Karşı-Aydınlanma ideolojisine bağlı değildi. Sotheby's, Horsley'nin kitaplığını ölümünden bir yıl sonra sattığında, koleksiyonda yirmi dört bilimsel araç da vardı. Bunların arasında çizim aletleri, bir iletke, bir ışın pusulası, bir akromatik teleskop, bir akromatik cep teleskopu, pirinç bir astronomik dörtgen ve taşınabilir bir ekvator aleti vardı.⁴⁶⁸ Horsley kendini adanmış bir Newton'cuymdu. 1777'de, Newton'un o ana kadar büyük ölçüde ihmal edilmiş olan matematiksel makalelerini kaydetti ve kataloglayarak Newton çalışmalarına önemli bir katkı da sağladı.⁴⁶⁹ 1779 ile 1785 arasında Horsley, Newton'un eserlerinin *Opera Omnia* adlı baskısını beş ayrı ciltte yayınladı. Mather'a göre Horsley, Newton'un dini yazılarından özellikle kaçındı çünkü Büyük Matematikçi Teslis'i reddetmişti ve teolojik doktrine bağlı bir din adamı olan Horsley bu gerçeği kabul etmekte güçlük çekiyordu.⁴⁷⁰ Bununla birlikte, kendi dini söylemi ile pozitif bilime olan ilgisi arasında hiçbir tutarsızlık görmemiştir. 1771'de *Royal Society*'nin sekreterliğine atanmıştı ve yedi yıl bu görevde kaldı. Bilimsel bilgisini tarihe olan ilgisine de uyguladı, Voltaire'in bazı tarih yazılarına hayran kaldı, bunların düzeltme ve düzenlemesini yaptı. Coğrafya ve geometriye derin bir ilgi duydu ve zamanının çoğunu da astronomi çalışmalarına adadı.

Elbette Hristiyanlığa bağlı olmakla bilime ilgi duymak arasında zorunlu bir çelişki yoktur, ancak 18. yüzyıl İngiltere'sinde Newtoncular, doğa filozofları, bilim adamları ve aydınlanmış şüpheci Kilise düşünürleri arasında net çizgiler çizilmişti. Bazı konularda, Horsley sınırları aştı ve özellikle Katoliklerinin özgülleştirilmesi ve kamu haklarından mahrumiyetlerinin giderilmesiyle ilgili olarak gayet liberal bir duruş sergiledi. Mather, “zulme karşı nefretleri ne kadar yaygın olursa olsun, çok az sayıda 18. yüzyıl İngilizinin, John Locke'un dini inancın sivil toplum oluşmasıyla alakasız olduğu inancını

⁴⁶⁷Young, *Religion and Enlightenment in Eighteenth-Century England*, 119.

⁴⁶⁸F.C. Mather, *High Church Prophet: Bishop Samuel Horsley (1733-1806) and the Caroline Tradition in the Later Georgian Church* (Oxford, 1992), Ek B, 312.

⁴⁶⁹Mather, *High Church Prophet*, 46.

⁴⁷⁰ Mather, *High Church Prophet*, 47.

paylaştığına” işaret etmekte haklıydı.⁴⁷¹ Horsley de bir istisna değildi, Mayıs 1791'de bir Katolik sorununun çözümü tasarısı üzerine yapılan tartışma sırasında Lordlar Kamarası'na söylediği gibi, “din, sivil toplumun tek sağlam temelidir ve bunun sonucu olarak din iyi inşa edilen her yönetimin temel bir kaidesidir.”⁴⁷² Ancak, dinin kurumsallaşmasının ona uygun olmayan inanç gruplarını dışlanmasını gerektiğine inanmıyordu. Katoliklere medeni haklar vermeyi reddettiği için değil, yasa tasarısı yeterince ileri gitmediği için yasa tasarısına karşı çıkmıştı. Meslektaşlarına Katoliklerin devlet için bir tehdit oluşturmadığını savundu:

(...) vicdani kaygılarla yerleşik kiliseden ayrılmış her mezhepten Hristiyanlara müsamaha göstermenin, Hristiyan hayırseverliğinin büyük yasasının Hristiyanlara yüklediği bir görev olduğu konusuyla aynı şekilde başka bir ilkeye de sabitlendim; Yalnızca, eğer varsa, genel olarak sivil hükümeti çok yıkıcı veya altında yaşadıkları belirli yasaların yok edilmesini adil bir politika nesnesi haline getirecek kadar düşmanca ilkelere sahip olan türdeki mezhepler dışında, Lordlarım, günümüzün Roma Katoliklerini İngiltere kilisesinin cemaatinden ayıran görüşlerin o kadar tehlikeli olmadığını söylemekten çekinmiyorum.⁴⁷³

Çerçeveyi bu şekilde çizdikten sonra tartışmasına şöyle devam etti:

Lordlarım, artık evrensel olarak anlaşıldı ki, kilisenin dünyevi konularda devlet üzerinde üstün bir otoriteye sahip olduğu şeklindeki abartılı iddiaları, kurumunun orijinal karakterinin ilk ilkesiyle - ilahi fermanı - yürütülmüştür (...) Roma Katoliklerine, anavatanlarında yabancılar durumunda kalmaya devam etmekten veya barışçıl boyun eğme ve sadık bağlılıkla kendilerini onun yasalarının koruması altına alma alternatifinden başka seçenek bırakılmıyor. Lordlarım, bu koşullarda - bu görüş durumunda, Papa'nın siyasi dünyadaki öneminin bu azaltılmış olduğu durumda, bu ülkedeki Roma Katoliklerinin çıkarlarının hakiki durumunda - ikna oldum ki uzun zamandır arzulanan- ceza kanunlarının kaldırılmasının mevsimi gelmiştir. Bir zamanlar kendilerini alıp götüren önyargılardan kurtulmuş olan Roma Katolikleri, dinlerinin gerçek ilkeleri tarafından zararsız davranışlara, görev bilinciyle boyun eğmeye ve samimi sadakate yönlendirilebilirler.⁴⁷⁴

Anglikan Kilise'nin bir üyesi olmasına rağmen Horsley, birçok Kilise adamının yerleşik dine bir tehdit olduğuna inandığı bir grup Katolik lehine liberal bir duruş sergilemişti. Bu duruşu, İngiltere'deki dini tablonun büyük bir değişim içinde olduğu ve Anglikanizme

⁴⁷¹ Mather, *High Church Prophet*, 88.

⁴⁷² *The Parliamentary History of England, from the Earliest Period to the Year 1803*, Cilt. 29 (Londra, 1817), 668-9.

⁴⁷³ *Parliamentary History* 29, 669.

⁴⁷⁴ *Parliamentary History* 29, 669-70.

karşı meydan okumaların birçok cephede kendini gösterdiği bir zamanda sergilemişti. Özgürleştirme tasarısıyla ilgili tek sorun, tasarının yalnızca devlete bağlılık yemini eden Katolikleri kapsamasıydı. Horsley konuya şöyle yaklaştı:

...bu nedenle yasa tasarısı, [yalnızca] bu yemini eden Roma Katoliklerini rahatlatacak, başkasını değil . Şimdi, lordlarım, sanıyorum ki, çok iyi bilinen bir gerçektir ki, Roma Katoliklerinin çok büyük bir çoğunluğunun bu yeminin şartlarında tereddüt ettiğini söylersem haklı [görülmem] gerektiğine inanıyorum.⁴⁷⁵

Ona göre tasarı, politikaları ne olursa olsun tüm İngiliz Katoliklerini rahatlatmalıydı. Mather, Horsley'nin Katolik sorununu desteklemesinin, diğer Nonkonformist gruplara yardım yapılmasına karşı çıkmasıyla bir dereceye kadar çeliştiğini belirtirken, Dominic Bellenger, 1790'larda Anglikanların Katoliklere yönelik hoşgörüsünün kategorik olarak liberal ilkelere dayanmadığına işaret etti. Özetle, Devrim ve radikalizm tehdidi ile her ikisinin de saldırı altında olduğu bir zamanda kiliseyi ve genel olarak Hristiyanlığı beraber savunmak zorundaydı.⁴⁷⁶ Horsley, şüphesiz, Devrimi Hristiyanlığa karşı büyük bir hakaret olarak görmüştü ve 'ateizm'in Fransa'da yayılması ve İngiltere'de yerleşik kiliseye meydan okumalar karşısında dehşete düşmüştü. Bununla birlikte, entelektüel olarak, belirli bir düzeye kadar dinsel olarak liberal kaldı ve entelektüel kahramanları Locke ve Newton'u ölümüne kadar savundu. 'Yeni bilim' ve Aydınlanma felsefesi Avrupa Hristiyanlığında bir rahatsızlık yaratmış, dinin toplumdaki yerini baltalamış ve Fransızlara krallarını idam edip yeni, laik ve popülist bir hükümet kuracakları kadar kibir vermişti. Ancak bu, Locke, Newton ve bilimin kendisinden çok, Lockeçu ve Newtoncu düşüncenin suiistimalinden kaynaklanmıştır. 1800'de din adamlarına söylediği gibi ;

[Bilim adamları ve materyalistler] bilge Locke'un Metafiziği'ni benimsediklerinde (...) kendisinin uygulanabilir olduğunu asla kabul etmeyeceği bir amaca uygulamaktaydılar. ... İnsanın mikro kozmosunda maddi olmayan ilkeyi gereksiz kılacak bir zihin teorisi inşa etmenin kolay olacağını gördüler. Evrendeki çarpık Newtonculukları Duyu, Düşünce, Akıl, Mantık gibi tüm fenomenleri yalnızca bir titreşimler sistemine indirgemekti.⁴⁷⁷

⁴⁷⁵ *Parliamentary History* 29, 670-671.

⁴⁷⁶ Bkz. Mather, *High Church Prophet* , 88-115; Dominic Bellenger , "The Emigre Clergy and the English Church, 1789-1815," *Journal of Ecclesiastical History* 34 (1983).

⁴⁷⁷ Horsley, *Charge of Samuel Lord Bishop of Rochester, to the Clergy of His Diocese*, 6.

Horsley'nin Aydınlanma karşıtı görüşleri sadece Fransa'daki olaylardan duyduğu dehşetle sınırlıydı ve siyasi ve kültürel dünyanın ani değişim korkusunu açıkça ortaya koydu. Bunun dışında Horsley, Lockeçuluk ve Newtonculuğu mantıksal uç noktalarına götüren Fransız ve İngiliz aşırılık yanlılarının benimsediği düşünce sistemlerinden ayırarak bilimi ve Aydınlanmayı savunma konumunda kalmıştır. Doğal teolojii, rasyonaliteyi ve bilimi savundu. Doğal haklar ve doğa durumu doktrinlerine muhalefetine, yerleşik kiliseyi savunmasında ve Fransa'daki olaylara tepkisinde bile Aydınlanma Karşıtı bir düşünür görüntüsü vermemektedir. Aydınlanmış bir din adamı olarak eğitildi ve öyle de kaldı.

4.6. KİLİSE - DEVLET TARTIŞMASI: AYDINLANMA İLE KAÇINILMAZ BULUŞMA

Aydınlanma ilkelerinin yerleşmesi ve bunların Anglikan entelektüeller tarafından bile benimsenip sürdürülmesi, Jennifer Mori'nin deyimiyle ifade edilirse, Fransız Devrimi'ne karşı muhafazakar tepkinin “ideolojik yoksulluğu”nun nedenlerinden biridir.⁴⁷⁸ Yoksulluk burada belki çok güçlü bir terimdir (belki de yanlışır). Ancak bu terim monarşistlerin anayasayı, mülkiyeti, reforma uğramamış seçim sistemini ve geleneksel siyasi ve dini kurumları savunmaya dayalı tutarlı bir platforma sahip olmadıkları gerçeğinin altını çizmektedir. Oturdıkları zemin, Anglikan, monarşik, ataerki kültürel modele dayanan bir *ancien régime* ideolojisi de değildi; Peter Nockles'ın inandığı gibi, Richard Hooker'ın kilise-devlet teorisini anlama biçimine de dayanmıyordu.⁴⁷⁹ Nockles, Fransız Devrimi döneminde, Anglikan savunuculuğunda siyasi cumhuriyetçilik ile dini hat arasında kurulan analojinin pekiştirildiği iddiasında kesinlikle tutarlıdır.⁴⁸⁰ Kilisenin inanmış müdavimleri ve Anglikan ruhbanlar, dini radikalizmi teolojik heterodoksi ile ilişkilendirip, Tanrı'nın yasalarını kasıtlı olarak hiçe sayan bir kilise-devlet teorisi olduğunu benimsediler. Nockles'ın “Fransa'daki olaylara verilen tepkiler, monarşik otorite temelinde, *jure divino* – ilahî nizamı – yaratmaya yardımcı oldu.” iddiasında tutarlı bir tespit vardır.⁴⁸¹ Watson ve Horsley gibi Anglikanlar, siyasi otoritenin ulusa dayandığı ve böyle bir otoritenin nihai olarak Tanrı tarafından atanmadığı şeklindeki radikal

⁴⁷⁸ Jennifer Mori, *William Pitt and the French Revolution 1785-1795* (New York, 1997), 10.

⁴⁷⁹ Peter Benedict Nockles, *The Oxford Movement in Context: Anglican High Churchmanship, 1760-1857* (Cambridge, 1994), 63.

⁴⁸⁰ Bkz. Nockles, *The Oxford Movement*, 57.

⁴⁸¹ Nockles, *The Oxford Movement*, 63.

iddiaları çürüttüler. Bununla birlikte, Devrime tepkinin ilahi-hukuk monarşisi, ataerkillik, Anglikan tekeli teorilerini veya 16. ve 17. yüzyıl kilise-devlet ilişkileri tartışmalarını doğurduğu veya yenilediği görüşünü destekleyecek kanıt bulmak kolay değildir. Watson, Horsley ve diğer din adamları, kesinlikle kilise ve devletin ayrılmaz olduğuna ve sivil toplumun dini bir temel üzerine inşa edilmesi gerektiğine inanıyorlardı, ancak bu, ‘ilahi meşruiyeti’ olan monarşi anlamına gelmezdi, ya da gelmemeliydi. Watson’ın dediği gibi, “(bazılarının yaptığı gibi) insan haklarıyla alay etmekten uzağım; uzun zaman önce anladım ki, zenginler kadar fakirler de fakirler kadar zenginler de, doğaları gereği, hiçbir insan hükümetinin onların zımni veya açık rızası olmaksızın onlardan haklı olarak alamayacağı bazı hakları ve ayrıca kendilerinin herhangi bir hükümete teslim etme gücüne sahip olmadıkları bazı hakları var.”⁴⁸²

Kilise, devleti savunmak ve Jakobenizmle mücadele etmek için şiddetli bir uğraş içerisindeydi, fakat yekpare bir görüntü vermekten uzaktı. Mather, 1790'larda “Anglikan din adamları için bir kimlik krizi” yaşandığını vurgulamakta haklıdır.⁴⁸³ Bu kriz Fransa ve Jakobenliği ilgilendiriyorsa, aynı zamanda ülke içindeki Protestan *dissent*’i (Anglikan kilisesinin teolojik ve politik duruşuna karşı olan ve nonkonformist olmayanlar da bu grupta düşünülebilir – genişletilmiş muhalefet) ve *ancien régime*’in dini sınırlarını güçlendirme ve genişletme mücadelesini de ilgilendiriyordu.

Şubat 1790'da Manchester'daki vatandaşlar, Kiliselerinin muhalif faaliyetlere karşı çıkmadaki başarısını anmak için kapsamlı bir yazı yayınladılar. Kendilerini “bu kasabanın gerçek dostları, yerleşik kilisenin üyeleri ve eski davaya sıkı sıkıya bağlı”⁴⁸⁴ kişiler olarak tanımladılar. Ayrıca, “İngiltere Kilisesi üyelerine” muhalif gösteriler için ve Katoliklerin kamu görevinden bir anlamda tecrit edilmesi anlamına gelen Test ve Kurum Yasalarını yürürlükten kaldırma hareketlerine ilişkin alarına geçtiklerine ilişkin bir bildirim gönderdiler.⁴⁸⁵ Tüm bunlar, mezkûr yasaların yürürlükten kaldırılmasını

⁴⁸²Watson, *Apology for the Bible*, 166.

⁴⁸³Mather, *High Church Prophet*, 22.

⁴⁸⁴Thomas Walker, *Review of some of the political events which have occurred in Manchester, during the last five years: being a sequel to the trial of Thomas Walker, and others for a conspiracy to overthrow the constitution and government of this country, and to aid and assist the French, being the King's enemies*, tekrar basım (Londra, 1794), 13.

⁴⁸⁵Walker, *Review*.

tartışmak için 74 din adamının talebiyle yapılan bir kasaba toplantısına yanıt olarak geldi. Toplantıda din adamları ve katı monarşist olmayan kişiler ile bir dizi muhalif vardı, ancak toplantıya hakim olan tavır açıkça yürürlükten kaldırma karşıtlığıydı. Katılımcılar resmi olarak “Protestan muhaliflerin Kurum ve Test Yasalarının yürürlükten kaldırılması için Parlamento'ya yaptıkları başvurunun uygunsuz olduğunu düşünüyoruz; çünkü böyle bir iptalin Kilise ve Devlet düzenimize aykırı olduğunu düşünmeden edemiyoruz.”⁴⁸⁶ beyanında bulundular ve “yerleşik bir dinin sivil toplumun temeli ve en iyi güvencesi olduğunu ve kamu huzuru için devlet dininin yargıcın dini olmasının uygun görüldüğünü” ilan ettiler.⁴⁸⁷ “Düzenden Muhalifler kendi özgür seçimleriyle sorumlu olduklarından, bu engellere karşı haklı bir şikayet nedenleri de yok.”⁴⁸⁸ diyerek çizgiyi net bir biçimde çektiler.

Katolikleri kamusal alandan uzak tutan yasaların destekçileri, Mayıs 1790'da Parlamento'da yürürlükten kaldırmanın kabul edilmemesinden şüphesiz hâlâ memnundu. Beaufroy'un önergesine sert muhalefet, reddin doğası gereği medeni olduğunu ve nonkonformistlere bir ceza olarak değil, kilise için bir nefsi müdafaa biçimi olduğunu iddia eden Lord North'tan gelmişti.⁴⁸⁹ Yasama organı, kilise kurumunun doğal otoritesini desteklemek zorundaydı ve bu kuruluş ona sadakatini beyan etmeyen hiç kimseye güç ve hareket esnekliği veremezdi. North, tartışmasını, eldeki sorunun nihayetinde devletin teşkilat tarihiyle ilgili olduğunu belirterek sonlandırdı: “Meclis kiliseyi zayıflattıysa, kendilerini de zayıflattı ve atalarının akıllıca önlemlerini bırakırlarsa, ülkelerinin anayasasını tehlikeye attılar.”⁴⁹⁰ Muhaliflere, özellikle Katoliklere sempati duyan Pitt, North ile aynı noktaya gelerek tasarıya mesafeli bakmıştı. Bu görüş çerçevesinde din ayrılmaz bir şekilde sivil hayata bağlı olduğu için devletin insanların dinine müdahale etme hakkına sahip olduğuna işaret edilmekteydi. Pitt'in konuşması, önyargılar ve hoşgörüsüzlük ile “kalpleri yumuşatma” ve “anlayışı genişletme” gereği üzerineydi ve böylesine tartışmalı bir konuda zorunlu bir ‘ölçülülük düzeyi’ de içeriyordu.⁴⁹¹ Pitt,

⁴⁸⁶ *The Times* , 5 Şubat 1790. Toplantı 3 Şubat'ta gerçekleşti.

⁴⁸⁷ *Times* , 5 Şubat 1790.

⁴⁸⁸ *Times* , 5 Şubat 1790.

⁴⁸⁹ *The Parliamentary History of England, From the Earliest Period to the Year 1803*, Cilt 18 (Londra, 1816), 17.

⁴⁹⁰ *Parliamentary History* 18, 22.

⁴⁹¹ *Parliamentary History* 18, 39.

nonkonformistlerin önündeki engellerin kaldırılacağı zamanın geldiğini ummuştu fakat o dönemde kapıların medeni, itaatkâr muhaliflere ve Katoliklere fazlaca açılmasının “aktif mücadele edecek kadar ileri gidenlere” çok fazla alan bırakacağından da korkuyordu.⁴⁹² Windham'ın tasarıya kısa bir muhalefet beyanından sonra, bir bütün olarak muhalefet galip geldi ve önerge 102'ye karşı 122 oyla kaybetti.⁴⁹³

Hristiyan İrfanını Yüceltme Derneği (*Society for the Promotion of Christian Knowledge*) de muhalifler ve Katolikler için kapsayıcı hamleler yaptı. 1 Şubat 1790'da Londra'da yapılan bir toplantı, Anglikan din adamlarının açık bir savunma beyanıyla sonuçlandı. Dernek, “Krallığın farklı bölgelerindeki Protestan muhaliflerin çeşitli toplantılarının basılı kararlarında, din adamlarının birçoğunun yanı sıra Yerleşik Kilisenin diğer üyelerinin, muhaliflerle aynı fikirde olduğunu ifade etmiştir. Kurum ve Test Yasalarının yürürlükten oybirliğiyle kaldırılmasını diliyorum.”⁴⁹⁴ “Bunun topluluğun duygusu olduğuna, Muhaliflerin Kurumlar ve Test Yasalarını yürürlükten kaldırmaya yönelik tekrar tekrar girişimde bulunmak [zorunda kalmasının], Yerleşik Kilise'nin tüm gerçek dostlarında büyük bir üzüntü yaratması gerektiğine” işaret ettiler.⁴⁹⁵

Derneğin üyelerine gönderilen dini yayınların sayısı, Fransız Devrimi'ne ve iç politikaya karşı dini tepkinin arttığını göstermesine rağmen, Cemiyet'in, deizme, radikalizme, reformizme ve diğer istenmeyen ideolojilere karşı ortodoksluğu savunma girişimleri 1790'larda azalmadı; radikalizm, 1790'ların sadakatçi monarşizminin öne çıkan özelliği asla olmadı. Örneğin, dernek tarafından dağıtılan İncil sayısı, 1790'da 5567'den 1792'de 4835'e düştü. Sayı, belki de 1795'teki toplumsal huzursuzluk ve ayaklanmalara tepki olarak, 1796'da önemli ölçüde artarak 6085'e yükseldi. Dağıtılan ‘Dua Kitapları’nın sayısı, 1790'larda Fransa ile savaşın ilk yılında, 10373 ile en yüksek noktasına ulaştı, ancak İrlanda İsyanı yılına kadar toplam sayı bir daha 10000'i geçmedi. Sonuç olarak, derneğin toplam dağıtımı 1790'larda yılda ortalama 10684 kitaba ulaşmıştı. Basılı vaazlar ile ilgili bilgilerden, dinsel, Kilise odaklı bir tepkinin gelişinin esasen yavaş olduğu ve 19. yüzyılın başlarına kadar önemli bir güç olmadığı sonucuna varmak mümkündür.

⁴⁹² Parliamentary History 18.

⁴⁹³ Parliamentary History, 18, 41.

⁴⁹⁴ Times, 4 Şubat 1790.

⁴⁹⁵ Times, 4 Şubat 1790.

1790'ların monarşizmi, yerleşik kiliseyi ve Hristiyanlığı savunuyordu, ancak güçlü bir dinsel ideolojiden de yoksundu.⁴⁹⁶

Bununla birlikte, Kilise'nin ve kitlesinin yine de kendini savunmada yeterince aktif olduğu anlaşıyor. Temmuz 1791'de Joseph Priestley'in evine saldıran çeteler buna bir örnektir. Üniteryen, yani Teslis'i reddeden Priestley'in Warwickshire Derneği'ne üye toplama girişimi kısmen isyanı hızlandırmış olsa da Bastille Günü'nü kutlamak için Birmingham Muhalifleri toplantısı asıl sebepti.⁴⁹⁷ Çeteler, Priestley'in dogmayı reddettiği ve reformizmi desteklediği tezlerine şiddetle itiraz ettiler, devrim kutlamalarını kınadılar ve bir grup reformcunun toplandığı yerel bir otelin pencerelerini yıkarak işe başladılar. Oradan Priestley'nin Üniteryen toplantı evine geçerek onu ve ardından diğer iki toplantı evini yerle bir ettiler. En son Priestley'nin Fair Hill'deki kendi evini aradılar, kütüphanesini yaktılar, bilimsel ekipmanını yok ettiler ve evini alevler içinde terk ettiler. Ayaklanmada, "Kilise ve Kral!" diye bağırarak kalabalık diğer evleri yağmalayıp yaktı, durumu iyi olanların evlerini ve mallarını kaldırdı, Muhaliflere ve reformculara saldırdı ve olaylar üç gün boyunca devam etti. Nottingham, Manchester ve Uxbridge'den milisler gelip isyancıları tutuklamaya başlayana kadar olaylar durmadı.⁴⁹⁸

4.7. ANGLİKANİZM'İN DÖNÜŞÜMÜ

Priestley'e saldırıyla başlayan karmaşa, dönemin şartlarında belki açık bir vatanseverlik ve dini sadakat örneği olarak yorumlanabilse de bu olayların aynı zamanda paranoya ve histeriden kaynaklandığını öne sürmek mümkündür. Kilise ve Kral çetelerinin çoğu sarhoşlardan teşekkül etmişti ve bazıları o kadar dengesizdi ki, toplantı evlerini yok ederken kendileri de yanarak öldüler.⁴⁹⁹ Bu tür bir 'çete sadakati'nin çoğu mantıksal değil, duygusaldı. 1792-3'ün monarşist dernekleri gibi, birçok Kilise ve Kral grubu ortaya çıktığı hızla ortadan kayboldu. Malcolm Thomis ve Peter Holt'un belirttiği gibi, bu gruplar da "değişkendi."⁵⁰⁰ Thomas Hardy 1794'te yargılanmayı beklerken, kalabalık

⁴⁹⁶ Mather, *High Church Prophet*, Ek A, 310.

⁴⁹⁷ Albert Goodwin, *The Friends of Liberty: The English Democratic Movement in the Age of the French Revolution* (Cambridge, 1979), 180.

⁴⁹⁸ *Annual Register 1791* (Londra, 1824), "Chronicle", 25-9.

⁴⁹⁹ *Annual Register*, 28.

⁵⁰⁰ Malcolm Thomis ve Peter Holt, *Threats of Revolution in Britain 1789-1848* (Londra, 1977), 24.

evini aramış ve dağıtmıştı, ancak beraat etmesi üzerine onu desteklemeye ve zaferini alkışlamaya başlamışlardı. Bu kalabalıklar, vatanseverlik ve dini sadakat gibi soyut kavramlar yerine çok yüksek fiyatlar ve yiyecek azlığı gibi daha acil kaygılarla motive edilmişlerdi. Ve zaman zaman, yerel yönetim isyancılara karşı harekete geçerek olayları yatıştırmak ve tekrarına engel olacak tedbirler almak zorunda kaldı; Priestley'in evine saldıran ve kasabaya zarar verenlerden 17'si yazın ağır ceza mahkemelerinde yargılandı ve sadece dördü suçlu bulunmasına rağmen üçü suçlarından dolayı idam edildi.⁵⁰¹

Mather, Anglikan ritüel ve geleneğin önceliğini temsil eden, Roma Katolik doktrini ve Ortodoks ritüellerini bünyesinde birleştiren Yüksek-Kiliseciliğin (*High-Churchmanship*) kendisini yeniden 18. yüzyılın son yarısında canlandırdığını iddia etti.⁵⁰² 1737'de ölen John Hutchinson'ın kapsayıcı teolojisinden sonra Hutchinsonculuğun yükselişi, ona göre, 18. yüzyılın sonlarının en belirgin özelliğiydi. George Home ve William Jones gibi Hutchinsoncular, Newton bilimine, materyalizme ve en önemlisi dogmada esnekliğe açık, liberal ve Anglikanizm dışındaki öğretilere toleransı temsil eden Latitudinarianism'e karşı çıktılar. Hristiyan bağlılığını ve düzenini vurgulayan dini bir 'canlanma' (araştırmalarda *revivalism* olarak da karşılaşılabilmektedir) başladı.⁵⁰³ Vahyedilen dinin dogmatik savunulması "III. George'un saltanatının ilk yarısında Kilise'de büyüyen bir etki" haline geldi.⁵⁰⁴ William Jones'un özellikle 1790'larda geleneksel ortodoksluğu ve kiliseyi savunma çabaları, Mather'ın argümanındaki bazı tespitleri doğrulamaktadır. 1780'lerde 'botanik felsefesi' üzerine verdiği derslerden anlaşılacağı gibi, Jones kesinlikle bilime, 'doğa teolojisi'ne ve genel olarak tabiat tarihine ilgi duyuyordu. "Tanrı'nın iradesini doğadan öğrenmek insanın bilgeliğidir." demişti.⁵⁰⁵ Ancak Jones, bir doğa filozofu veya şüpheci olarak nitelendirilmekten uzaktı; 1778'de, insanların hayvanlardan 'akıl' nedeniyle değil, Tanrı inancı ve korkusu nedeniyle ayrıldığına işaret

⁵⁰¹Goodwin, *The Friends of Liberty*, 182.

⁵⁰²Mather, *High Church Prophet*, Bölüm 1.

⁵⁰³Mather, *High Church Prophet*, 12.

⁵⁰⁴ Mather, *High Church Prophet*, 13.

⁵⁰⁵William Jones, *Four Discourses; I. The Religious Use of Botanical Philosophy. II. Considerations on the Nature and Oeconomy of Beasts and Cattle. III. On the Natural History of the Earth and its Minerals. IV. On the Nature Evidence of Christianity. Preached on Mr. Fairchild's Foundation, in the Years 1784, 1785, 1786, 1787.* (Londra, 1799), 20-21.

ettiği bir vaaz vermişti; vahiy ve kutsal kitabın mutlak gerçeği sunduğunu savundu.⁵⁰⁶ Jones ayrıca ilahi-hukuk teorisiyle sınırları çizilen kilise-devlet ilişkileri konusunu öne sürmüştü. “Krallar ve kurallar yetkilerini Tanrı'dan alır.”⁵⁰⁷ Bu nedenle sivil itaatsizlik bir günahtır: “hükümete karşı isyan, Tanrı'nın kendisine karşı bir suçtur.”⁵⁰⁸ Bastille baskını ve sonrasında pek çok Britanyalı Fransa'daki olaylar konusunda teyakkuzdayken, Jones halk isyanından ve Aydınlanma felsefesinden duyduğu dehşeti fark ederek dünyanın sonunun yaklaştığına inandı:

İnsanoğlu başka bir canavarca adım attı; ve [Reformasyon sürecinde] Papa'ya karşı dinsel özgürlük iddiasından sonra, tüm krallara ve yöneticilere karşı doğal bir özgürlük talep etmeye devam ettiler; güç ve mülkiyet için doğan her insana eşitlik [iddiası] ile. Hristiyanlar ya da sağduyulu insanlar olarak bunu asla yapamazlardı; böylece filozofların adını aldılar; altında kendilerine ait yeni bir din kurdular.⁵⁰⁹

Özellikle, bu görüngüye neden olduğu için Voltaire'i suçladı ve din, hükümet, doğruyu öğrenme ve görgüsüzlükten yakındı. Bir ruhban olan Jones, 1740'larda Oxford'da okurken Hutchinson'ın yazılarının etkisi altına girdiğinden ve başka bir Hutchinsoncu olan George Home ile arkadaş olduğundan beri, hayatının büyük bir bölümünde Hutchinsoncu olagelmmişti. Jones, *Essay on the Church* adlı eserinde, İngiliz Kilisesi'nin yetkisini havarilerin ardıllığından aldığını savundu.⁵¹⁰ Ayrıca direnmemeyi ve devlete pasif itaati savundu. Fransız Devrimi yıllarında Jones, Yüksek Kilise, Aydınlanma karşıtı, Hutchinsoncu dünya görüşünü sürdürdü ve hatta sağlamlaştırdı. 1792'de, İngilizlerin kalplerine görgü kurallarını ve ortodoks Hristiyanlığı aşılama çabasına çalışan İlkelerin Reformu Derneği'ni (*Society for the Reformation of Principles*) kurdu. 1793'te Jones, dini bölünmeye ve özgür düşünceye şiddetle karşı çıktığı ve vahiy dinini savunduğu Anglikan Kilisesi'ne Mektup'unu (*Letter to the Church of England*) yayınladı. Yazılarından anlaşıldığı üzere ‘insan hakları’ teorisinden özellikle rahatsız olmuştu: “(...) hükümetin gücünün yönetilen insanlardan geldiği şeklindeki iğrenç doktrini reddetmeli ve ondan

⁵⁰⁶ William Jones, *The Fear of God, and the Benefits of Civil Disobedience. Two Sermons, Preached in the Parish Church of Harwich in the County of Essex, on Sunday June 21, 1778 and Published at the Request of the Audience* (Londra, 1778), 12.

⁵⁰⁷ Jones, *The Fear of God*, 19.

⁵⁰⁸ Jones, *The Fear of God*, 21.

⁵⁰⁹ William Jones, *Popular Commotions Considered as Signs of the Approaching End of the World. A Sermon Preached in the Metropolitan Church of Canterbury, on Sunday, September 20, 1789: with an Occasional Preface* (Londra, 1789), 6-7.

⁵¹⁰ William Jones, *An Essay on the Church* (Londra, 1800).

nefret etmeliyiz.”⁵¹¹ Konumunu netleştirerek, böyle bir doktrinin ancak "ahlaksızlık, adaletsizlik ve anarşi" üreteceğini söylemişti.⁵¹² Lockeçu felsefeden ve Fransız filozoflarının yazılarından daha da rahatsızdı. Bu düşünce sistemleri, ‘halk egemenliği’ teorilerinden sorumluydu ve dini, geleneksel hükümeti ve pasif itaati baltalamaktaydı:

En kötüsü, onun [Locke] Amerikan İsyanı'nı başlatan ve yürütenlerin kâhini olduğunu ekleyebiliriz; Fransız Devrimi'ne yol açan; (Tanrı engel olmazsa) bu krallıkta, belki de tüm Hristiyan dünyasında Din ve Hükümetin tamamen yıkılmasına yol açacak; ve tüm bunlar Bay Locke'dan kaynaklı; o haylaz kâfir Voltaire ile birlikte en sevilen ve büyük vasıta!⁵¹³

J.C.D. Clark'ın analizine göre, Hutchinson'ın yazılarından bazı unsurları içeren, özellikle ortodoks, muhafazakar, Anglikan Yüksek Kilise çerçevesinde tepkisel bir din ve hükümet teorisi geliştirildi: Kralların ilahi hakkı, mutlak gücün onaylanması, insanların Tanrı'ya güvenmesi, vahiy ve geleneğin önemi ve sosyal boyun eğmenin mutlak gerekliliği.⁵¹⁴ Clark, Jones'un görüşleri hakkındaki değerlendirmesinde ne kadar tutarlı olsa da, bu tür ortodoks Anglikan siyasi teolojisinin 18. yüzyılın sonlarında İngiliz *ancien régime*'inin din unsurunu temsil ettiği tartışmaya açıktır. Hayatı boyunca vahyi ve geleneksel kilise-devlet teorisini savunan muhafazakâr bir Hutchinsoncu olan Jones, 1789'dan önce 'ortodoks' bir Anglikandı ve öyle de kaldı. Bu, Norman'ın doğal teolojinin terk edilmesiyle ilgili görüşünü ve Mather'ın Yüksek Kilise görüşünün yeniden canlandırılması konusundaki argümanını kanıtladığı tartışmaya açıktır. Jones ve benzer düşünen din adamlarının dünya görüşlerini cumhuriyetçiliğe, radikalizme ve deizme karşı kiliseyi savunmak için acil bir ihtiyaç duydukları gerçeği, onların bu ideolojilerden gerçekten korktuklarını ve esasen *status quo*'yu savunmalarının 18. yüzyılın son on yılında yoğunlaştığını anlatıyor. Watson ve Horsley'in doğal teolojiye olan inançlarını sürdürmeleri ve radikallere, Jakobenlere ve devrimci filozoflara saldırırken ‘gerçek’ ve ‘saf’ Aydınlanma olarak gördüklerini savunmaları daha çarpıcı ve daha anlamlıdır. Jones gibi, Watson ve Horsley de esasen *ancien régime*'i savunmak için bir araya geldiler,

⁵¹¹ William Jones, *A Letter to the Church of England, Pointing out Some Popular Errors of Bad Consequence* (Londra, 1793), 8.

⁵¹² Jones, *A Letter*, 9.

⁵¹³ Jones, *A Letter*, 31.

⁵¹⁴ J.C.D. Clark, *English Society 1688-1832* (Cambridge, 1985), 218.

ancak onlar onu karakterize eden Anglikanizmin ortodoks siyasi teolojisini kategorik olarak benimsemediler.

Ancien régime'in dini yönüne yönelik çeşitli meydan okumaların ardından, pek çok muhafazakar, monarşist, radikalizm ve reform karşıtı Kilise mensubu görüşlerini artan bir katılıkla sürdürdü. Salisbury Katedrali'nden sonra Salisbury başdiyakozu olan Charles Daubeny bunlardan biriydi. 1798'de yayınlanan *A Guide to the Church* adlı eseri, İngiltere Kilisesi'nin havarisel kökenli olduğunu savunan önemli bir Yüksek Kilise dogma broşürüydü.⁵¹⁵ Daubeny'nin incelemesi, James Sack'in karakterize ettiği biçimde “Oxford hareketinden önceki üç kuşakta bir din adamının ürettiği kesinlikle en önemli tek eserdi.”⁵¹⁶ 1793'te Daubeny, cemaatine “güçlerin Tanrı tarafından atandığını” söyledi.⁵¹⁷ Reformculardan “sahte peygamberler” olarak bahsetti ve “halkın tek gerçek dostlarının, Tanrı'ya saygı, Kral'a sadakat ve yasalara itaat gibi gerekli görevleri ilke ve uygulama yoluyla aşılayanlar olduğunu” savundu.⁵¹⁸ Daubeny, çağdaş eşitlik ve özgürlük teorilerine saldırdı ve pasif itaati, sosyal hiyerarşiyi ve Anglikan ortodoksisini yüceltti. Onun ideolojik muhafazakarlığı, 1790'lar boyunca Fransız Devrimi'ne ve Aydınlanma'ya saldıran Londra piskoposu ve Hannah More'un da arkadaşı olan Beilby Porteus'un kiyle birebir eşleşmektedir. Porteus hevesli bir ‘yürürlükten kaldırma’ karşıtıydı. Radikalizmin en büyük suçunun dinsiz doğası, ahlak yoksunluğu ve ‘uygunsuzluğu’ olduğuna inanarak, edep ve ahlaktaki düşüşten radikalleri sorumlu tutuyordu. Kilise ve devlet arasındaki geleneksel ilişkilerin yanı sıra, dini ortodoksluk üzerine kurulduğuna inandığı İngiltere'nin “kibar” ve “ticari” kültürünü savundu. Pazar ayinlerinde cemaatlerde daha fazla yoğunlaşmayı ve Pazar okullarının kurulmasını savunarak İngiliz edep ve görgü kurallarını korumak için savaştı. 1790'da, piskoposluğunun her kademedен tüm rahiplerini sabahları düzenli bir ayin ve öğleden sonra dualarla Pazar günleri iki kez ayin

⁵¹⁵Charles Daubeny, *A Guide to the Church in Several Discourses* (London, 1798). Ayrıca bkz. *An Appendix to the "Guide to the Church:" in Which the Principles Advanced in that Work Are More Fully Maintained* (Londra, 1799).

⁵¹⁶James J. Sack, *From Jacobite to Conservative*, 190.

⁵¹⁷Charles Daubeny, *A Sermon Applicable to the Present Times, and Designed as an Antidote to Those Dangerous Doctrines Now in Circulation Tending to the Destruction of All Order and Government. Preached in the Parish Church of North-Bradley, in the County of Wilts, and Published at the Request of the Parishioners* (Bath, 1793), 3.

⁵¹⁸Daubeny, *A Sermon*, 9.

yapmaya çağırdı.⁵¹⁹ Pazar okulları söz konusu olduğunda Porteus, “Hristiyanlığın temel ilkeleri konusunda erken yaşta, dikkatli ve özenle eğitilmiş gençlerden oluşan bir ırk yetiştirmekten daha etkili bir şekilde din ve iyi ahlak davasına hizmet edilemez” dedi.⁵²⁰

Porteus dinin, ahlakın ve edepteki düşüşün suçunu özellikle Aydınlanma literatürünün yayılmasına bağladı. Suçlular şunlardı:

Filozoflar. Bu adamlar, yaklaşık yarım asır boyunca İncil ile açık bir savaş yürüttükten sonra; bunca zaman Avrupa'yı buna karşı yazılarıyla boğduktan sonra; zeka, deha, belagat, alay, iftira ve hakaretin tüm güçleriyle ona saldırdıktan sonra, işte bu yollarla inananlarının sayısını ve iddialarının cesaretini önemli ölçüde arttırdılar.⁵²¹

Özellikle Porteus, Helvetius, Voltaire, D'Alembert, D'Argens ve Raynal'ı içeren “bu yeni mezhebin büyük liderlerini” suçladı.⁵²² Ayrıca Paine'in yazılarının dinsizliği tamirciler, işçiler, hizmetliler ve diğer alt sınıf insanlar için erişilebilir kıldığını iddia ettiği dinsiz Akıl Çağı'na şiddetle karşı çıktı. Hristiyanlık ve felsefe arasında fiilen bir savaş çıkmıştı ve Anglikan kilise adamlarının görevi, ikincisinin ilkinin tecavüzüne karşı savaşıyordu. Din adamlarını, cemaatleriyle birlikte sadakatsizlik ve ateizmle mücadele etmeye çağırdı. Bununla birlikte, Aydınlanma'nın İngiltere'deki yayılmasının birçok kişinin korktuğu kadar yoğun olmadığı konusunda da umutluydu.⁵²³ İngilizler, bağlılık yeminleri üzerine inşa edilmiş ‘organik’ bir sosyal düzenden, benzersiz ve koruyucu bir hukuk sisteminden, ailevi ilişkilerden ve kamu refahından yararlanmaktaydı. Bu nedenle, savaşmak için iyi donanımlıydılar ve bu savaşın zaferle biteceğini umuyordu.

Daubeny ve Porteus'un görüşlerinin, kilise için büyük bir kriz döneminde bile, Anglikan din adamlarının hepsini temsil etmediği söylenebilir. Kilise adamları kesinlikle tüm yerleşik kurumları savunmaya geldiler, şüphecilğe karşı vahyi savundular, deistleri ve

⁵¹⁹ Beilby Porteus, *A Charge Delivered to the Clergy of the Diocese of London, at the Primary Visitation of that Diocese in the Year MDCCXC* (Londra, 1790), 9-10.

⁵²⁰ Porteus, *A Charge*, 15.

⁵²¹ Beilby Porteus, *A Charge Delivered to the Clergy of the Diocese of London, at the Visitation of that Diocese in the Year MDCCXCIV* (Londra, 1794), 11.

⁵²² Porteus, *A Charge ... MDCCXCIV*, 12.

⁵²³ Beilby Porteus, *A Charge Delivered to the Clergy and the Diocese of London in the Years 1798 and 1799* (Londra, 1799), çeşitli yerlerinde.

radikalleri kınadılar, dini ortodoksluğu ve sivil itaati savundular ve John Gascoigne'nin öne sürdüğü gibi daha muhafazakâr bir teolojik ve ideolojik pozisyona geçtiler. Yine de bir dizi önemli ve sesini bu karmaşa ortamında bir şekilde duyuran şahsiyet, 1790'larda kiliseyi düşmanlarına karşı savunurken, *via media* Anglikanizme, doğal teolojiye, dini liberalizme ve 'saf Aydınlanma'ya bağlılıklarını sürdürdü. Kilise içinde pek çok Aydınlanma Karşısı unsur olmasına ve Anglikan kilisesinin *ipso facto* Aydınlanma karşıtı bir kurum olmasına rağmen, bilimde, doğa felsefesinde ve hatta siyasette Aydınlanma fikirleri 1790'lara kadar fazlasıyla yerleşmişti. Buna ek olarak, mutlak itaat nadiren karşılaşılan bir durumdu; kiliseye yönelik halk desteği genellikle kaprisli ve güvenilmezdi. Kurumsallık 'Alçak Kilise'yi⁵²⁴ engelleyemediği gibi, meslekten olmayan üyelerin ayrılmasının da önüne geçemedi. Reformizm ve değişim güçleri, Yüksek Kilise grubunun 1790'ların sonlarında güçlenmelerine ve 19. yüzyılın ilk yıllarında sosyal ve dini konularda muhafazakâr Whiggism'in Westminster siyasetine hakim olmasına rağmen, nihayetinde karşı çıkılamayacak kadar büyüktü. Hempton haklıydı, 1790'ların on yılı "İngiltere Kilisesi'nin kaderinde bir dönüm noktasıydı."⁵²⁵

Anglikan Kilisesi için asıl sorun, çeşitli teolojik ve siyasi görüşlerin Kilise hiyerarşisine nüfuz etmesiydi. Porteus ve Daubeny gibi din adamlarının dini görüşler üzerinde herhangi bir tekelleri yoktu. Spencer Madan gibi sayıları giderek artan din adamlarıyla mücadele etmek zorunda kaldılar: 1792'den 1794'e kadar Bristol Piskoposu ve ardından 1794'ten 1813'teki ölümüne kadar Peterborough piskoposu olan Madan, bir taraftan yerleşik kiliseyi savundu, 1790'larda Muhalifler ve Katolikler için özgürleştirme ve toleransa karşı çıktı, doğal eşitsizliğe, sosyal hiyerarşiye, boyun eğmeye ve pasif itaate inandı, ve neredeyse tüm Anglikan kilise adamları gibi, Fransa'daki olaylardan dehşete kapılıp ülke içindeki reformist faaliyetlerden nefret etti; ancak diğer taraftan, devlet gücünün mutlak olmadığını, halkın belirli bir ölçüde kendisini savunma ve gerektiğinde isyan edip devleti yeniden yapılandırma hakkına sahip olduğunu, 1688 "devrim ilkelerinin" yüce olduğunu belirtti. Meslektaşlarına şunları söylemişti: "Bir ülke, bir kralın zayıflığı ya da kötülüğü nedeniyle, kötü yönetim nedeniyle, yıkımın eşiğine

⁵²⁴ *Low Church*: Anglo-Katolik *High Church* kavramının zıttı; ritüele önem vermeyen ve çoğunlukla reforma taraf olan popüler unsurlar.

⁵²⁵ Hempton, *Religion and Culture in Britain and Ireland*, 23.

geldiğinde, kişiliği ne kadar kutsal ve dokunulmaz olursa olsun ve muhafaza edilmesi gerekirse gereksin, yine de kesinlikle sonu yıkımdır, ilahi ve dünyevi tüm yasalara uygun olarak karşı çıkılabilir."⁵²⁶ Devletin gerçek amacının “halkın genel refahı ve mutluluğu” olduğuna inandığını da belirtmekteydi.⁵²⁷ Madan’ın çizgisindeki dikkat çekici taraf her iki kampın da keskin hatlarını bir şekilde birleştirmeyi başarmış olmasıydı; kesinlikle yeniliğin, heterodoksinin veya Aydınlanmanın dostu değildi, ancak ilahi bir monarşizme, Yüksek Kilise’nin Anglo-Katolik ve dogmatik siyasi duruşuna, ‘*ancien régime* Anglikanizmi’ne de sıkı sıkıya ve tavizsiz biçimde bağlı değildi. İngiliz kültürel ve siyasi sisteminin karakteristik bir özelliği olan ‘değişimin yokluğu’nu yüceltirken, değişimin meydana geldiğinin farkındaydı ve bunu görmezden gelmedi.

⁵²⁶Spencer Madan, *A Sermon Preached Before the Lords Spiritual and Temporal, in the Abbey Church of Westminster, on January the 30th, 1795; Being the Day Appointed to be Observed as the Day of the Martyrdom of King Charles I* (Londra, 1795), 5.

⁵²⁷ Madan, *A Sermon*, 11.

5. BÖLÜM

ANCIEN RÉGIME'İN MODERN YORUMU: *JURA ANGLORUM*

1790'lar boyunca, Fransız devriminin *hayaleti* sadece İngiltere üzerinde dolaşmamaktaydı. Fransa'nın 1796 kışına doğru yerel destekçilerin (Birleşik İrlandalılar – *United Irishmen*) iş birliği ile adayı işgal planları yaptığı huzursuz zamanlardı. Devrim'in yalnız idealler ve ilkelerden ibaret olmadığının anlaşılması çok kısa sürmüştü ve özellikle İrlanda'nın kırılğan ve çalkantılı siyasi iklimi onu hedefte olması muhtemel yerlerden biri haline getirmişti.⁵²⁸ Britanya Krallığı'nda siyasi ve dini tansiyonun en belirgin olduğu yer olan İrlanda'da, dönemin siyasi ve dini fay hatlarının oluşturduğu bir arka planda ve eli kulağında bir işgal tehdidi altında, Britanya'nın kendine özgü *ancien régime*'i üzerine farklı ve ilgi çekici bir tartışma göze çarpmaktadır.

Dictionary of National Biography'de “sadık bir Whig” olarak nitelendirilen, Fransa'nın kuzeyinde Saint Omer'de İngiliz ve Fransız Cizvitleri ile eğitim görmüş, siyasi risaleleriyle şüpheyi yer bırakmayacak şekilde monarşist duygu ve düşüncelerini ilan eden İrlandalı Katolik bir yazar ve tarihçi olan Francis Plowden, 1794'te şöyle yazıyordu: “Kendi ülkesinin anayasasına saygı duyan hiç kimse, Fransa'nın mevcut durumuna tiksinti ve dehşetle kapılmadan bakamaz. Her gerçek Britanyalı, Fransız cumhuriyetçiliği taklitçiliğini öfkeyle kınayacak ve [ona] direnecektir.”⁵²⁹ Temmuz 1793'te Oxford Üniversitesi tarafından Plowden'a medeni hukuk alanında fahri doktor unvanı verilmişti ve kendisi 1796'da Middle Temple'daki baroya kabul edilmişti. İki önemli eserinden birisi, Thomas Paine'in radikalizmine karşı İngiliz *ancien régime*'inin savunması üzerine durduğu çok önemli monarşist yayınlardan birisi olan *Jura Anglorum, The Rights of*

⁵²⁸ Bkz. Hugh Gough ve David Dickson (ed.), *Ireland and the French Revolution* (Dublin, 1990). İrlanda'da devrimin neden gerçekleşmediği sorusuna yanıt arayan bir çalışma için bkz. Dorinda Outram, “Holding the Future at Bay: The French Revolution and Modern Ireland,” *The Irish Review* 6 (1989).

⁵²⁹ Francis Plowden, *A Friendly and Constitutional Address to the People of Great Britain* (Londra, 1794), 9.

Englishmen (1792), diğeri ise yedi yüz yıllık İrlanda tarihini anlatan ve 1801 Birliği'nin tesisi ile biten *Historical Review of the State of Ireland* (1803) adlı beş ciltlik eseridir. *Historical Review* ona önceki eserlerinin hepsinden daha fazla ün kazandırmıştı; fakat artan şöhretiyle birlikte Pitt karşıtı görüşlerinin yayılması ve sert muhalefetinden dolayı Pitt yasaları uyarınca yargılandı ve 5.000£ tazminata mahkûm edildi. Plowden, bu parayı denkleştirmek yerine Fransa'ya kaçmayı tercih etti ve orada ömrünün geri kalanını bir gurbetçi olarak geçirdi.⁵³⁰

Gelenekselci Whigler gibi Plowden, İngiliz monarşisine ve parlamentoya saygı duyuyor, özel mülkiyetin kutsallığına ve reforma uğramamış haliyle bile seçim sisteminin gerekliliğine inanıyor, yasalarda ve kilisede yapılmak istenen radikal değişikliklere karşı çıkıyordu. Bununla beraber, daha radikal Whiglerde görülen eleştirel düzeylerde, tahtın masuniyetine de inanmıyor, kraliyetin ayrıcalıklarının sınırlı ve denetleniyor olmasını da savunuyordu. Rejimin unsurlarına yaklaşımı çok netti: toprak sahibi, aristokratların ellerinde siyasi güç olduğuna (bunun doğal olduğuna), keyfî hükümet veya halk egemenliği sistemlerinde değil, kral, lordlar ve avam kamarası dengesiyle İngiliz tarzı *ancien régime*'de en iyi biçimde somutlaştığına inanıyordu. Bu sebeplerden ötürü, on sekizinci yüzyıl sonu İngiliz muhafazakarlığı üzerine çalışan tarihçilerden Schofield, Plowden'ı bu ideolojik "sınıf"ın bir temsilcisi olarak tanımlamıştır.⁵³¹ Eğer İngiliz muhafazakarlığı, (kısmen) doğal toplumsal eşitsizliğe, seçkinler siyasetine, nesnel bir ahlaka ve katı geleneğe dayanan bir ideoloji olarak, en yalın şekline indirgenip nitelendirilebilseydi, o zaman Plowden, Burke gibi mükemmel bir "İngiliz muhafazakârı" olurdu.

Plowden'ın devrime kesinlikle karşı olduğu ve rejimde köklü reformlara da muhalif olduğu açıktır ve ilerleyen sayfalarda onun bu tutumu detaylı biçimde tartışılacaktır. Plowden, İrlandalı kimliğiyle Britanyalı dostlarına hitaben "rejimimizle mutlu bir şekilde yaşadık ve onu koruduğumuz sürece yaşamaya devam edeceğiz" demişti.⁵³² Parlamento reformuna da devrime muhalefet ettiği şekilde kesinlikle karşıydı; böyle bir reformun

⁵³⁰ "Plowden, Francis Peter (1749–1829)" *Dictionary of National Biography 1885-1900*, Cilt 45, 429-31.

⁵³¹ Bkz. Thomas P. Schofield, "Conservative Political Thought in Response to the French Revolution," *Historical Journal* 29 (1986).

⁵³² Plowden, *A Friendly and Constitutional Address*, 10.

hem radikaller hem de monarşistler için ana siyasi mesele olduğu gerçeği göz önüne alındığında, Plowden'ın monarşizmi kategorik olarak cumhuriyetçiliğe ve Jakobenliğe karşı çıkarken, Burke muhafazakarlığı (ya da Tory çizgisi), Pitt kanunları, Fransa ile ucu açık savaş ve Anglikan Kilisesi mensubu olmayanlara kapıları kapatan her türlü katı yasal düzenlemeye de karşıydı. Plowden, geniş bir tanımlama ile, bir 'liberal monarşist' olarak değerlendirilebilir. Bununla beraber, onun düşüncesinin 1800'lerde dönüşüme uğrayan geleneksel muhafazakarlığın (Toryizm) temelleriyle taban tabana zıt olduğu anlamına gelmez. Plowden hiçbir zaman Tory çizgisinde olmadı, ancak 19. yüzyılın başlarındaki Toryizmin ilkeleri de zaten klasik anlamda bir muhafazakarlıktan farklılık göstermeye başlamıştı; en önemli fark, liberal Torylerin sermayenin işleyişine ve özel olarak da ticaret serbestisine yaptığı vurguydu. Sosyal meselelerde muhafazakâr olsalar da Liverpool, Huskisson, Robinson ve Peel gibi 'liberal' muhafazakarlar ekonomik alanda reforma itiraz etmediler, ancak Plowden'ın liberal monarşizmi gerçek bir iktisadi düşünce sistemini anlatmayan 'özel mülkiyet' bahsi dışında ekonomiye odaklanmıyordu. Bununla birlikte, onun liberal monarşizmi birkaç düzlemde açığa çıkmaktadır. Sadece bir monarşist yazarın düşüncesinden yola çıkarak genelleme yapmaktan kaçınılması gerekse de Plowden'ın perspektifi, ideolojilerin ve parti siyasetinin (Whig-Tory) 1790'larda çeşitlendiğini, değişim geçirdiğini ve İngiliz siyasi kültürünün aydınlanmacı yeni ideolojilere kapı araladığını gösteriyor. Dahası, statükonun savunulması ve muhafazakar siyaset, yalnızca Avrupa'dan değil, yerel topluluklardan ve popüler siyasi arenalardan gelen yeni meydan okumalarla karşı karşıya kalmaktaydı ve bu nedenle ideolojik mimarisini değiştirmek zorundaydı.⁵³³ Bu anlamda, Plowden gibi bir 18. yüzyıl liberal monarşistinin dünya görüşü ile 19. yüzyıl liberal muhafazakarları arasında ancak küçük ve yüzeysel bir bağlantı kurulabilir. Örneğin Wellington, birçok yönden Toryizmin tanımı gibiydi, ancak o bile belirli konularda, özellikle dini tartışmalarda fikrî esneklik göstermek zorunluluğunu hissetmiştir. 1828'de, Katoliklerin resmi kurumlara veya devlet ricaline alınmasını engelleyen Test ve Kurumlar Yasalarının yürürlükten kaldırılması en önemli sorunlardan biri haline geldiğinde, Wellington IV. George'u bu 17. yüzyıldan

⁵³³ Bu noktada Mümin Köktaş'ın Kıta Avrupasındaki "aydınlanma mutlakiyeti" izahı üzerinde durmak gerekiyor. Rejimden ve anayasadan bağımsız şekilde, sadece fikri planda değil, siyaset zemininde Aydınlanma reddedilemeyecek bir gerçeklikti. 'Aydınlanmış' bir nizamın liberal-muhafazakar şekle girecek ya da cumhuriyete doğru evrimleşecek zorunlu bir rotası yoktu. Bkz. Mümin Köktaş, "18. Yüzyıl Aydınlanma Düşüncesinde Siyaset ve Özgürlük." *Turkish Studies* 11 (2016).

kalan Katolikleri tecrit kanunlarının yürürlükten kaldırmayı reddetmenin İrlanda'da iç savaş anlamına geleceğine ve mutlaka düzeltilmesi gerektiğine ikna etmeye çalıştı.⁵³⁴ Son olarak, Plowden'in çalışmaları, onun yalnızca monarşist düşünce tarihinin farklı bir portresi değil, aynı zamanda 1790'larda İngiliz *ancien régime*'ine entelektüel yaklaşımın da farklı bir resmi olduğunu ortaya koyuyor.

Burke, Plowden ve William Paley gibi entelektüel muhafazakârlar, monarşizmin toplumdaki karşılığı üzerinde ortak değerlerde buluşmaktaydılar. Bireylerin, kurumların, kültürün ve geleneğin daha büyük, uyumlu bir varlığın parçası olduğu organik bir sosyal düzene olan inanç, tıpkı bireylerin basitçe sahip olmak yerine diğer bireylere karşı yükümlülük ve görevlere sahip olduğu fikri ve benzeri görüşler, dönemin aydınlanmacı muhafazakar eğilimleri ile paraleldi. Muhafazakarların çoğu soyut bir doğa durumuna inanmıyordu; bunun yerine sivil hak ve özgürlüklerin yalnızca gerçek topluluklar içinde var olabileceği ve gelişebileceği konusunu ısrarla dile getirdiler. Ayrıca, doğal eşitsizliğin var olduğunu ve bu tür bir eşitsizliğin işleyen bir toplumsal yapı için gerekli ve faydalı olduğunu iddia ettiler. Eğer Hobbes'un tasvirindeki gibi bir doğa durumu gerçekten varsa, kaotik olması gerekirdi çünkü bu düşünceye göre insanlar doğaları gereği mantıkları ile değil, tutkuları ve arzuları ile yöneltilmekteydiler. Bu nedenle, eğer insan toplulukları var olacak ve gelişecekse, hükümet veya başka bir denetleyici ve düzenleyici kurum biçimi kurulmalıydı. Dolayısıyla sivil itaatsizlik, günah değilse bile bir suç olarak görülmekteydi. Toplumsal yapı içinde 'kutsal'ın varlığında ısrar eden muhafazakârlar için bu gerçekten de bir günahtı; yani dinin ve Tanrı'nın varlığı, Burke'ün inandığı gibi yalnızca sivil toplumun temeli olarak değil, aynı zamanda kültür, politika ve toplumun her yönünü birbirine bağlayan en güçlü bağlayıcı unsur olarak görülmekteydi. Günlük işlevleri farklı olsa da kilise ve devletin toplumdaki karşılığı birbirine çok yakındı.

Yukarıda özetlenen yaklaşımlar, 18. yüzyılın sonlarında devlet ve toplum hakkındaki muhafazakâr duruşu açıklamaktadır. Dönemin monarşistleri, genel muhafazakâr akımı birebir takip etmeseler de ona çok yakın olma eğilimindeydiler. Parlamenter sistemde reforma karşı duruş ve *dissent* (protestan muhalifler) ile Katoliklere iade-i itibar meselesi,

⁵³⁴Bkz. Peter Jupp , *British Politics on the Eve of Reform: The Duke of Wellington's Administration, 1828-30* (New York, 1998), 30.

hükümete, monarşiye ve İngiliz aristokrasisinin geleneksel yapısına destek, 1688 Devrimi'ne ve sonrasında kurulan meşruti monarşiye saygı, mülkiyetin korunması, geleneksel davranış kalıpları ve görgünün korunması, karakteristik olarak monarşist ve muhafazakâr pozisyonun ortak ve diğer akımlardan ayırt edici özellikleriydi.

Burke, 1790'larda bu entelektüel muhafazakâr konumunu belki de herhangi bir başka isimden daha fazla geliştirdi ve tanıttı. Fransız Devrimi'nin derin bir sosyal, politik ve kültürel travma anlamına geldiğine ikna olmuştu, çevresini ve kitlesini buna ikna etmekteydi. 1791'de Earl Fitzwilliam'a yazdığı gibi, “Dünyanın büyük değişikliklerle tehdit edildiğine ikna oldum. Tehdit ediliyor diyorum çünkü bunların daha iyiye doğru gitmesinin muhtemel olduğunu düşünmüyorum.”⁵³⁵ Burke'ün *Reflections*'ta Fransız Devrimi'ne saldırmasının ardındaki asıl itici güç, dünyevi kurumlarda meşrulaştırıcı unsur olarak en fazla ‘geleneği’ savunmasıydı ve her şeyden önce övdüğü de İngiliz geleneğiydi. 1688 Devrimi, İngiltere'nin eski yasalarını ve teşkilatını korumuştur ve o zamandan beri İngiliz devleti ve toplumu esasen iki temele dayanıyordu: Hukukun üstünlüğüne bağlı meşrutî bir monarşi içinde yasal bir gelenek ve teslis akidesine bağlı Protestan inancına bağlı bir gelenek. Her ne kadar bu *ancien régime* toplumu gelişmek zorunda olsa da bu birdenbire yapılamazdı. Fransızların yaptığı gibi, yeni bir toplum yaratmak için eski bir toplumu yok etmek, geleneksel uygulamaları ve kurumları yok etmek ve keyfi bir şekilde yeni bir rejim kurma eylemi, Aydınlanmanın salt bilimsel ve hesaplayıcı ilkelerini insana dair meselelere birebir uygulamaya çalışma düşüncesinin kötü bir eyleme dönüşmesiydi. Burke:

Yeni bir hükümet uydurma fikri bile içimizi tiksinti ve dehşetle doldurmaya yetiyor. [1688] Devrim döneminde, sahip olduğumuz her şeyi atalarımızdan miras olarak almayı diledik ve şimdi de diliyoruz. Bu beden ve miras birikimi üzerine, orijinal bitkinin doğal gövdesine herhangi bir yabancı sürgünü aşılammaya özen gösterdik. Şimdiye kadar yaptığımız tüm reformlar eski zamanlara referans vererek ilerlemiştir.⁵³⁶

⁵³⁵Thomas W. Copeland (ed.) Burke'den Earl Fitzwilliam'a, 5 Haziran 1791, *The Correspondence of Edmund Burke, Cilt. VI* (Cambridge, 1967), 272.

⁵³⁶ Conor Cruise O'Brien ed. *Edmund Burke, Reflections on the Revolution in France, and the Proceedings on Certain Societies in London Relative to the Event*, (New York, 1986), 117.

derken, toplumu bütün halde ve düzenli kılan kilise ve devletteki *ancien régime* geleneklerinin reddedilmemesinin gerekliliğini vurgulamaktaydı. Ona göre hem yurttaşların hem de monarşinin tahkir ve tezyif edilmesi ve aynı zamanda eski yasaların ve kurumların yıkıcı devrimcilerin sloganlarıyla tehdit edilmesi, bir toplumun yıkımıydı.

Fransız Devrimi'ne yönelik istikrarlı taarruzunun devamında Burke, iyi bir toplum için temel bileşenler olduğuna inandığı unsurları anlatmaktadır. Bu unsurlar arasında düzen, otoriteye itaat, devlete saygı, “doğal boyun eğme” ve sivil toplum için mutlak gereklilik olan ve ona zemin oluşturan din kurumu vardı. Burke'ün ideal toplumu, en iyi kurumlarının en saf haliyle bulunduğu İngiliz *ancien régime* toplumuydu: Monarşi, ve parlamento tarafından yönetilen, aristokrasi ve soylular tarafından yönlendirilen bir hükümet, yerleşik ve örgütlü bir kilise, devlete ve rejime, mülkiyete saygı duyan vatandaşlar; beraberinde de hukukun üstünlüğünü ve bireysel özgürlüklerin sınırlılığını vurgulayan teamüllere dayalı bir hukuk geleneği. Burke'ün vizyonu, herkesin kendi yerinin belli olduğu, ama yine de organik ve evrime açık olan hiyerarşik bir düzendi. Organik bütünü birbirine bağlayan iplik de Tanrı, din ya da kutsallık atfedilen ahlaki değerlerdi.

Plowden, birçok yönden Burke muhafazakarlığıyla benzer çizgideydi. *Jura Anglorum* adlı kitabı, Plowden'ın siyasi ideolojisinin en yoğun ve eksiksiz ifadesidir. Yerel radikal ve devrimci literatüre ve faaliyetlere, özellikle de Thomas Paine'e yanıt olarak yazılmıştır. 620 sayfalık bu kitap, Plowden'ın İngiliz *ancien régime*'ini savunmasını ve 1790'ların başındaki tartışmalı konuların çoğuna ilişkin görüşlerinin kapsamlı bir açıklamasını sunmaktadır. *Jura Anglorum* 'doğa durumu' ve 'sivil hükümet'le ilgili bahislerde ise John Locke ile aynı çizgidedir ve Algernon Sidney'e, Benjamin Hoadly, William Blackstone ve Sir John Fortescue'ya yapılan atıflarla doludur. Burke gibi Plowden de İngiliz *ancien régime*'inin üstünlüğüne, sivil toplumun temeli olarak dine ve anayasal bir monarşinin erdemlerine inanıyordu; doğa durumunun “yalnızca zihinde önceden var olan, yalnızca teorik ve metafizik bir durum olduğunu” savunuyordu.⁵³⁷ Ona göre Devrim ideolojisinde

⁵³⁷ Francis Plowden, *Jura Anglorum. The Rights of Englishmen* (Dublin, 1792), 16. Plowden'a uzun bir yanıt için bkz. Robert Plowden, *A Letter to Francis Plowden, Esq., Conveyancer, of the Middle Temple, On His Work, Entitled Jura Anglorum. By a Roman Catholic Clergyman* (Dublin, 1794). Ayrıca, ikisinin akraba olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur.

bahsi geçen insan hakları teorisi, “esasen tüm siyasi ve medeni özgürlükleri yok etmektedir.”⁵³⁸ Plowden, özgürlüğü tanımlarken on sekizinci yüzyıl İngiliz değerlerine atıfta bulunmaktaydı; yasalara, kiliseye, mülkiyete, aristokratik hiyerarşiye hürmeti övmektedir:

Bir İngiliz, hukukun, mülkiyetin, dinin olmadığı yerde özgürlüğü tasavvur edemez. Bunlar korunması uğrunda hayatını bile feda edeceği hak ve hürriyetlerdir. O halde bir İngiliz hangi temele dayanarak, teoride bile olsa, köylünün efendisinin topraklarına el koymasını, hizmetçinin efendisinin, işçinin işverenin mülkünü talep etmesini komşusunun kesesini çalmayı, başkasının karısıyla zina etmeyi, kanuna sövmeyi, aşağılamayı ve toplum yasalarını çiğnemeyi haklı çıkaracak ilkeleri kabul edecek?⁵³⁹

Buradaki vurgu, Langford'un on sekizinci yüzyıl Britanyalıları için “mülk sahibi zihin” olarak tanımladığı tespitin altında yatmaktadır; buna göre basit temayülleriyle sıradan bir kişinin sosyal yaşamı, kendisine ait olandan daha iyi olanı çalma eylemi üzerinedir.⁵⁴⁰ Özgürlük ve mülkiyet aynı organik sistemin parçaları olarak görülmektedir ve ancak birbirine dayandıkları sürece yaşarlar.

Plowden, haklar, bireycilik ve halk egemenliği hakkındaki çağdaş teorilerin, insanların ve insan toplumlarının işleyişine ilişkin derin bir yanlış anlama oluşturduğunu düşünmekteydi. Toplum, bireysel üyelerinin karşılıklı yararı ve yardımı için vardır ve öyle var olmalıdır.⁵⁴¹ Bireyin kaygıları, daha geniş topluluğun kaygıları tarafından geçersiz kılınır; “topluluğun genel çıkarı, her devletin ve hükümetin sisteminde olması ve belirli yasalarının üzerine kurulması gereken ilkedir.”⁵⁴² Eğer bireysel haklar saf bir doğa durumunda da mevcutsa, bu haklar toplum ilk oluştuğunda bireyden topluluğa doğal olarak aktarılmıştır.⁵⁴³ Ayrıca topluluk ve devlet bir ‘sözleşme’ akdetseler de, aydınlanma düşünürlerinin ve 18. yüzyılın diğer düşünürlerinin (karşı aydınlanmacı, skolastik ve muhafazakâr) inandığı gibi, ‘orijinal sözleşme’nin soyut bir doğa durumunda, önceden var olduğuna dair hiçbir anlam ve anlatım yoktur. Toplum sözleşmesi kavramı, esnek bir

⁵³⁸ Plowden , *Jura Anglorum*, 25.

⁵³⁹ Plowden , *Jura Anglorum*, 28.

⁵⁴⁰ Paul Langford, *Public Life and the Propertied Englishman 1689-1789* (Oxford, 1991), 1. Bölüm.

⁵⁴¹ Langford, *Public Life*, 32.

⁵⁴² Langford, *Public Life*, 34.

⁵⁴³ Langford, *Public Life*, 38.

ifadeyle, yalnızca gerçek bir toplumsal yapı içinde var olmuştur - bir toplumsal yapının formüle edilmesinden önce değil:

O halde her devlette var olan medeni ve siyasi gücün veya egemenliğin gerçek ve esas temeli, o devleti oluşturan toplum veya topluluğun, kendilerinde bulunan hakları, onları doğa durumunda bireysel olarak, toplumu yönetmek, korumak ve kollamak görevi olması gerekenlere devretmek için yaptığı sözleşmedir. Çünkü bunu [korumak] en yüksektekiler de dahil tüm yargıçların görevidir. Bu orijinal sözleşmenin gerçekliğini sorgulamak anlamsızdır, çünkü belirli bir zaman ve yer, ne zaman ve nerede akdedildiği isimlendirilemez ve sırf tüm nesillerin yararını tatmin için ifade edilecek bir yazılı sözleşme veya belge üretilemez.⁵⁴⁴

Böyle bir ‘toplum sözleşmesi’ bireyleri haklarla değil yükümlülüklerle ve görevlerle bağlar. İngilizler kendi yasalarına tabidir ve hiç kimse devlete ve hükümdara karşı yükümlülüklerinden kaçamaz; birincil yükümlülük de itaattir.⁵⁴⁵ Buradaki en önemli nokta, Plowden’in, İngiliz rejiminde kraliyetin tebaasına boyun eğmeyi zorunlu kıldığını savunmasıdır.⁵⁴⁶

Bununla birlikte, ilginç bir dönüşle, Plowden, J.C.D. Clark’ın 18. yüzyılın en önemli iki siyasi ve sosyal değeri olarak gördüğü şeyleri, pasif itaati ve dirençsizliği reddetmektedir.⁵⁴⁷ Yasalara uymak, yurttaşlara ve devlete karşı yükümlülükleri yerine getirmek ve saygı göstermek bir şeydir, körü körüne itaat başka bir şeydir. Plowden’in görüşüne göre, pasif itaat ve dirençsizlik (bir anlamda ‘muhalefet yoksunluğu’) ancak keyfi, despotik hükümetler altında var olabilir.⁵⁴⁸ Görüşünü şöyle temellendirmektedir:

...Bu nedenle, [eğer] pasif itaat ve dirençsizliğin gerçek doktrininin ne olduğunu ve her zaman ne olacağını soğukkanlılıkla ve tarafsız bir şekilde ele alırsak, bunun İngiliz hükümetine hiçbir zaman uygulanamayacağını görürüz. Bizim hükümet biçimimizde hiçbir kral, ülkenin kanunlarını aşan veya [onlara] aykırı olan hiçbir konuda emirler veremez ve itaat talep edemez.⁵⁴⁹

⁵⁴⁴ Langford, *Public Life*, 64 .

⁵⁴⁵ Langford, *Public Life*, 476-478.

⁵⁴⁶ Langford, *Public Life*, 470.

⁵⁴⁷ J.C.D. Clark, *English Society 1688-1832* (Cambridge, 1985).

⁵⁴⁸ Plowden, *Jura Anglorum*, 471.

⁵⁴⁹ Plowden, *Jura Anglorum*, 72.

Hükümdar, anayasaya ve bir yasama organına bağlıydı ve bu yasama organı, gerektiğinde Kraliyetin görevlerini değiştirme konusunda yasal ve siyasi hakka sahipti. Ve belli bir seviyeye kadar, çok güçlü şekilde olmasa da parlamentonun gücü halkın iradesine bağlıydı. Plowden'ın öne sürdüğü gibi, “İngiltere halkının hukukuna uymayan bir parlamento yasası olamaz; İngiltere parlamentosunun yasalarına uymayan bir halk hukuku da olamaz.”⁵⁵⁰

Bununla birlikte, halkın gücünün saptanmış sınırları vardı. En çarpıcı olanı, halkın çoğu oy kullanamazdı ve Plowden'a göre bu haklı bir durumdu: Seçim sistemi reform yapılmamış haliyle de eksiksiz ve adildi; on sekizinci yüzyıl Avam Kamarası'nın yapısı esasen gayet sağlamdı. Plowden, çeşitli grupların parlamentodan dışlanması adil olduğuna ve bu haliyle saygın bir kurum olarak parlamentonun İngiliz “tebaasının” haklarını, özgürlüklerini ve mülkiyetini güvence altına aldığına inanıyordu.⁵⁵¹ Çoğu muhafazakâr Whig gibi, Plowden da İngiliz sisteminin 1688-89 rejim dönüşümü sırasında mükemmelleştirildiğine inanarak, anayasal yenilik çağrılarını reddetmiştir:

Devletimizin ilkesi, hiç kuşkusuz, halkın temsilinin tam, özgür ve tarafsız olmasıdır; ve şartların elverdiği ölçüde, zaman zaman bu prensibi en hikmetli kurallar, emirler ve yönetmeliklerle uygulatmış ve desteklemiştir. Eğer şu anda halkın parlamenter temsilinde herhangi bir değişiklik veya düzenleme yapmayı düşünmüyorlarsa veya bunun münasip ve tavsiye edilebilir olduğunu düşünmüyorlarsa, bu, beyanname üzerinde yenilik yapmak iradesinden çok, açık bir isteksizliğe atfedilebilir.⁵⁵²

Bu görüşe göre parlamento halkın iradesini yeterince temsil ediyor ve İngiliz hukukunun halkın hükümeti oluşturmaya izin vermesi dolayısıyla ‘demokratik’ olduğuna inanılıyordu. Bununla birlikte, halkın iradesinin bu şekilde temsili, Plowden'ın politik ve sosyal olarak infilak ettirici olarak gördüğü eşit oy hakkı ve insan hakları söyleminden uzaktı. Kendi ifadesiyle, “halkın hakları için edilen feryat, hem eski hem de modern hainlerin tüm devletlerde karışıklıkları kışkırtmakta kullandıkları hileli savaş çemberleridir.”⁵⁵³

⁵⁵⁰ Plowden, *Jura Anglorum*, 159.

⁵⁵¹ Bkz. *Jura Anglorum*, Bölüm 15.

⁵⁵² Plowden, *Jura Anglorum*, 423.

⁵⁵³ Plowden, *Jura Anglorum*, 53.

Bu ideolojik düzlemde parlamenter reformu ve insan haklarını savunanlar modern ‘tesviyeciler’den (eşitleyiciler/*Levellers*) başka bir şey değildi. Plowden’in tezlerinde, sistemsal reform dürtüsü, doğrudan, İngiliz özgürlüklerinin 1688 Devrimi sonrası kazanımlarından, 1760'larda Wilkes'tan ilham alan ajitasyonlardan veya 1780'lerin dernek hareketlerinden kaynaklanmamaktaydı. Ona göre sistemsal reform tartışmaları ilk olarak dinde reform ile ortaya çıkmıştı. Plowden’in ‘tesviyecileri’ arasında 14. yüzyıl ilahiyatçısı John Wycliffe, Sir John Oldcastle (Wycliffe'in yoldaşı) ve Jan Hus vardı. Ayrıca İsviçreli reformcu Zwingli'yi, İskoç reformcu John Knox'u ve tüm Anabaptistleri suçlamaktaydı.⁵⁵⁴ Dini reformcular bu bakış açısına göre her zaman monarşi karşıtı, otorite karşıtı ‘cumhuriyetçilerdi’; Hatta Plowden, yayımlanmış bir marjinal yazısında “Cenevre okulunun ilk dersi monarşinin kökünün kazınmasıdır”⁵⁵⁵ diye yazmıştı. Yüzyıllar önce dini sapkınlık ve fahişelikle başlayan bir reform komplosundan korkan yalnızca o değildi. Diğerleri de aynı bağlantıyı kurdu. Örneğin, kendini “hayırsever gezgin” olarak tanımlayan bir anonim yazar, 1792'de John Reeves'in *Crown and Anchor Association*'ına yazdığı mektupta şöyle söylüyordu:

ve dini doktrinleri ile [donanmış] sınırsız monarşi, siyasi ilkelerinde ve hükümetinde bir reforma karşı çıkamayacaktır, papacılık kurnazlığı ile ve Luther ve Calvin sayesinde tüm ihtişamıyla Roma kilisesinin reformuna karşı çık[ıla]mayacaktır.⁵⁵⁶

Monarşistler, Jakobenizmin mantıksal olarak Anglikan Kilisesi'nin ilkelerinden sapmayı, parlamento reformunu, Katolik karşıtı ve Anglikan dayatmasının eseri olan Test ve Kurum Yasalarının yürürlükten kaldırılması arzusunu takip ettiğine inanarak, genellikle radikalizm ile Protestan Muhalefeti arasında bir bağlantı kurdular. Teolojik reformcular yüzyıllarca süren dini işleyişi, tarihi ve geleneği göz ardı edebildiyse ve ona galip geldiyse, 1790'ların Britanya'sındaki tarihin ve geleneksel sosyo-politik ve politik-dini yapıların güçlü varlığını görmezden gelen dönemin politik reformcuları da pekala öyle yapabilmirdi.

⁵⁵⁴ Plowden, *Jura Anglorum*, 542.

⁵⁵⁵ Plowden, *Jura Anglorum*, 584.

⁵⁵⁶ BL.,Add.Ms.16927.

5.1. PLOWDEN VE ANGLİKAN ‘SORUNU’

Plowden müesses bir kilisenin önemi konusunda Burke'ün çizgisini takip etti. Kiliseyi sistemin “temel bir cüzü”⁵⁵⁷ olarak görüyordu. Ancak bu tartışmayı ele alışına bakılırsa, aslında Plowden, din ve kilise-devlet meselelerinde belirli ölçüde esnekti ve inanç konusunda tam düşünce özgürlüğünü savunmaktaydı. Plowden'ın inancı dikkate alındığında bu durum şaşırtıcı gelmemeli: o Cizvit okulunda yetişmiş koyu bir Katolikti. 1766'da İsa Cemiyeti'ne girmiş, ancak Katolikliğinden vazgeçmemesine rağmen bir nebze daha seküler bir yaşam sürdürmek için 1773'te oradan ayrılmıştı. Plowden, Roma Katoliklerinin on sekizinci yüzyıl Britanya'sında yaşadıkları baskıları ve sınırlamaları tam olarak yaşamış ve idrak etmişti; bu nedenle, kişinin dini ve siyasi düzene ‘yüzeysel bir şekilde’ itaat edebileceğini ve buna rağmen resmi din olarak onaylanmış Anglikanizmden farklı başka bir dine de inanabileceğini savundu. Bu görüşe göre Anglikanizmin ‘resmi din’ olması, onun ‘gerçek din’ olduğu anlamına gelmiyordu. ‘Kurum olarak din’ ve ‘inanç olarak din’ ayrımını özetleyen Plowden: “Bir dinin sivil kuruluş olması, dinin kendisinin doğruluğunu veya yanlışlığını hiçbir şekilde etkilemez” demiştir.⁵⁵⁸ Britanya krallığının farklı yerlerinde farklı dinlerin olması durumu bir yana, 1688’de kurulan sistemin talep ettiği bağlılık, Roma Katolikliğinin doğru veya yanlış olduğu tartışmasını gündeme getirmemişti. Dahası, Plowden, “düşünce özgürlüğünün insan türünün ayrıcalığı (ayırıcı vasfı)” olduğuna inanıyordu.⁵⁵⁹ İngiliz teşkilat yasaları sistem içinde dini bir kuruluş gerektiriyordu, ancak böyle bir kuruluş, her bireyin Yaraticısıyla özgürce iletişim kurmasına izin verecek kadar açık ve esnek kalmalıydı. Bu kişisel özgürlük var olduğu sürece, bir dinin sivil kurum olarak kurulması kabul edilebilirdi. Bu yaklaşımı doğrulayan bir gerçek de şuydu: Britanya'nın bir Protestanlık geleneği vardı ve Protestan inancı Britanyalıların çoğunluğu tarafından da kabul edilmişti:

Gerçekten düşündüğüm gibi, Protestan dininin hatalı olduğunu varsayacağım (eğer aksini düşünüyorsam bile bunu benimsemeliydim); yine de öyle olmadığını düşünen yasa koyucuların (çünkü yanlış olduğunu düşünürlerse onu terk etmeleri gerekir), şimdi ulusun çoğunluğu tarafından kabul gören bu inancı sivil olarak desteklemekle

⁵⁵⁷ Plowden, *Jura Anglorum*, 126.

⁵⁵⁸ Plowden, *Jura Anglorum*, 83.

⁵⁵⁹ Plowden, *Jura Anglorum*, 96.

yükümlü olduklarına inanıyorum. [Eğer] kanun koyucular Roma Katolikleri olsaydı, [onlar da] dinlerine sivil bir kuruluş verirlerdi.⁵⁶⁰

Halkın çoğunluğu tek bir dine mensup olduğu için, bu dinin devletin de yerleşik inancı haline geldiği iddiası tutarlıydı. Hükümet, devlet dinine entelektüel bir uyumu değil, sadece zahiri bir uyumu emrettiği sürece “birey istediğine inanabilir.”⁵⁶¹

Plowden, İngiliz *ancien régime*'inde yerleşik ve kurumsal bir kilise meselesi ile, siyasi ve dini otoriteye itaat konularının o kadar da açık bir şekilde bağlantılı olmadığını istikrarlı biçimde açıklamıştır. Fransız Devrimi, meseleleri kısmen (en azından monarşist ve muhafazakarlar için) toplumun hükümete, monarşiye ve kiliseye boyun eğmesinin ve hürmet etmesinin gerekliliğini reddettiği için durumu karmaşıktırmıştı. Yine de Test ve Kurum Yasaları, kilise muhaliflerini ve Katolikleri bir yüzyıldan fazla bir süredir siyasetten ve yerel yönetimden, askeri kurmaylıktan, resmi dairelerden ve üniversitelerden men etmişti. 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise bu yasaların yürürlükten kaldırılması veya en azından dışlananları gözetmek konusu, hassas ve çok tartışılan bir konu haline geldi. Plowden ve onun gibi düşünenler, mevcut karışıklığa ve radikalizmden dolayı yoğun tedirginliğe rağmen, dini hak ve özgürlüklerin genişletilmesi için doğru zamanın geldiğini düşünmekteydiler. Lord Beaufoy'un 1787'de Katolikleri ve Anglikan Kilisesi muhaliflerini dışlayan yasaları yürürlükten kaldırma önerisi talihsiz bir şekilde başarısız olmuştu. Ancak bu, Katoliklerin konuyu gündeme getirmesini ve gündemde tutmasını engellemedi.⁵⁶² Askerden uzak tutulma yasalarının, mesleki ve askeri engellerin kaldırılmasını istediler, ayrıca çifte arazi vergisinin konmasını ve parlamentodaki koltuklardan uzak tutulmalarını protesto ettiler.⁵⁶³

Pitt'in kendisi bu konuda temkinliydi. Özellikle Fransız Devrimi yıllarında köklü herhangi bir yasayı bir anda yürürlükten kaldırmayı desteklemiyordu, ancak dönüşümü

⁵⁶⁰ Francis Plowden, *Church and State: Being an Inquiry into the Origin, Nature and Extent of Ecclesiastical and Civil Authority* (Londra, 1795), 104.

⁵⁶¹ Plowden, *Jura Anglorum*, 119.

⁵⁶² Beaufoy'un önergesi 176'ya karşı 98 kaybetti. Bkz. *Parliamentary History*, Cilt. 26 (Londra, 1816), 832. Beaufoy, Mayıs 1789'da başka önerge sunduğunda, oylar birbirine daha yakındı, ancak önerge 122'ye karşı 102 yine kaybetti. İkinci seferde oylamaya katılım daha azdı; bu yakın marjı açıklar. Bkz. *Parliamentary History of England*, Cilt 28 (Londra, 1816), 41.

⁵⁶³ Jennifer Mori, *William Pitt and the French Revolution 1785-1795* (New York, 1997), 83.

ve değişimi arzuluyordu. Değişime bir başlangıç olarak 1791'in başlarında, Lord Şansölye⁵⁶⁴ Edward Thurlow'dan bağlılık yeminlerini değiştirmesini talep etti, ancak Thurlow bunu reddetti; Pitt yeni bir yemin metni hazırlarken, Sir John Mitford Katolik davasını bizzat üstlendi ve Katoliklere sivil hakların tesisi için bir yasa tasarısı sundu.⁵⁶⁵ Tasarı 1 Nisan'da Avam Kamarası'nda özellikle teslis inancına mensup olmayanlara yönelik kısıtlamaları koruyan bir dizi çekince ile beraber 8 Nisan'da onaylandı.⁵⁶⁶ En güçlü çekince, tasarının “olması gerektiği kadar ileri gitmeyeceğini” belirten Fox'tan geldi.⁵⁶⁷ Yasa tasarısı için “iptal” kelimesini kullanmadı veya bunu açıkça savunan herhangi bir açıklama yapmadı, ancak şunu belirtmiştir:

çok daha ileri gitmek için başka bir yasa tasarısı getirilene kadar, ne Roma Katoliklerine ne de yerleşik kiliseden çıkanlara (...) adaletin yerine getirildiği konusunda yasama organı tatmin olmayacaktır.⁵⁶⁸

Fox, genellikle alaya alınarak ‘papacı’ (*papist*) olarak anılan İngiliz Katoliklerinin kamusal imajı hakkında derin endişe duyuyordu. Yalnızca Test ve Kurum Yasalarının adı altındaki tecrit yasalarının kapsamlı bir şekilde değiştirilmesi veya Fox'un öncelikli olarak tercih edeceği gibi bunların tamamen yürürlükten kaldırılması, İngiliz Katoliklerinin kendilerini evlerinde hissetmelerini ve onları daha geniş İngiliz sosyal ve siyasi düzeni içinde entegre olmalarını sağlayabilirdi.⁵⁶⁹

Katoliklerin sivil haklarında iyileştirme tasarısı 1791 Haziran'ında yasalaştığında, İngiliz Katolikleri ibadet biçimlerini kısıtlayan ceza yasalarından da resmen kurtuldular. Robert Hole'un iddia ettiği gibi, yasa tasarısı üzerindeki baskının büyük ölçüde Aydınlanma ideolojisi içinde eğitim görmüş ve Aydınlanma'nın hoşgörü ve adalet nosyonlarını benimsemiş bir grup İngiliz Katolikten geldiğine dair bir his vardı.⁵⁷⁰ Westminster içinde kesinlikle hoşgörü konularına karşı artan bir duyarlılık gelişmişti; yasa tasarısı yalnızca

⁵⁶⁴ *Lord Chancellor*: Lordlar kamarası sözcüsü, kralın danışmanı ve yargının başı.

⁵⁶⁵ Mori, *William Pitt*, 84.

⁵⁶⁶ *Parliamentary History of England*, Cilt 29 (Londra, 1817), 114.

⁵⁶⁷ *Parliamentary History* 29, 118.

⁵⁶⁸ *Parliamentary History* 29, 119.

⁵⁶⁹ Fox, Katolik özgürleştirme tasarısından bir yıl önce halihazırdaki yasanın yürürlükten kaldırılması için bir önerge sunmuştu, ancak bu, Beaufoy'un 1787'deki önergesinden çok daha ağır bir yenilgiye uğramıştı. Fox'un önergesi, Mart 1790'da 294'e 105 kaybetti. *Parliamentary History of England*, Cilt 28, 387-452.

⁵⁷⁰ Robert Hole, *Pulpits, Politics and Public Order in England 1760-1832* (Cambridge, 1989), 105.

Avam Kamarası'ndan her hangi bir ayrışmaya sebep olmadan geçirilmekle kalmadı, aynı zamanda Lordlar Kamarası'nda temsil edilen Anglikan Kilisesi tarafından da desteklendi. Yalnız, bu hoşgörü sınırlıydı. İngiliz Katoliklerine ve ardından 1793'te İrlandalı Katoliklere kolaylık ve hoşgörü sağlanırken, Hole'un işaret ettiği gibi, Protestan muhalifler (*dissent*) bu yıllarda hiçbir fayda sağlayamadı veya zararları tazmin edilmedi. Bunun büyük bir kısmı, muhaliflerin devrimci görüşlerle ve radikalizm ile çok sık ilişkilendirildiği gerçeğiyle ilgiliydi.⁵⁷¹ Tasarı çoktan geçmiş olmasına rağmen Plowden aynı yıl mücadeleye katılarak yasal düzenlemeleri destekleyen ve Katoliklere özgürlük verilmesinin sivil itaatsizliğe yol açmayacağını savunan bir broşür olan *The Case Stated*'i yayımladı. İngiltere'deki tüm Katolik topluluğu adına konuşan Plowden, “yasama organı bizi, altında çok uzun süre ezildiğimiz baskılardan kurtulmaya layık bulduğu için, geçmişteki sefaletimize dair her hatırayı ve gözyaşlarımızı silmekten minnettar ve mutluyuz” dedi.⁵⁷² Risalesi, Anglikan kamuoyunu Protestanlar ve Katolikler arasında çok az fark olduğuna, İngiliz Katoliklerinin Papa'nın *ex cathedra* yanılmaz olduğuna inanmadıklarına, Katolikliğin sivil itaatsizliği öğretmediğine ve İngiliz Katoliklerinin sivil-dinî düzene uyum sağlayabileceğine ikna etmek için bir kampanya anlamına geliyordu, ve bu kampanyada doktrine referanslar vardı:

Roma Katolikleri, İngiltere Kilisesi ile birlikte kutsanmış Teslis'e, kutsanmış Kurtarıcımızın Enkarnasyonuna, Ölümüne, Dirilişine ve Yükselişine (...) bedeninin dirilişine ve sonsuzluğa, ölümden sonra yaşama, ödül ve cezalara inanır.⁵⁷³

Papa, Katolik Kilisesi'nin her alanda en yüksek lideri iken, İngiliz Katolikleri siyasi ve sivil olarak İngiltere'ye ve hükümetine sadık kalacaklardı:

Eski Hıristiyanların Aziz Petrus'un ruhani üstünlüğüne boyun eğmeleri, onların kendi dünyevi güçlerine [-otoritelerine] olan bağlılıklarına hiçbir şekilde karışmadığından [dolayı], Papa'nın üstünlüğünün kabul edilmesinin bu ülkenin

⁵⁷¹ Hole, *Pulpits*, 106.

⁵⁷² Francis Plowden, *The Case Stated, by Francis Plowden, Esq. Conveyancer of the Middle Temple, Occasioned by the Act of Parliament Lately Passed for the Relief of the English Roman Catholics* (Londra, 1791), 6.

⁵⁷³ Plowden, *The Case Stated*, 20.

yasalarına ve teşkilatına boyun eğmenin Roma Katolik tebaa üzerinde başka hiçbir [olumsuz] etkisi yoktur.⁵⁷⁴

İngiltere'deki Roma Katolikleri, yasal düzenlemelerin onaylanmasından sonra zaten öncekinden çok da farklı bir hayata geçiş yapmıyorlardı. Tek istedikleri, ibadet etme ve mesleki, askeri ve siyasi görevlerde bulunma özgürlüğüydü; bu arzularındaki hiçbir unsur ülkeye sadakatsizlik veya ihanet anlamına gelmiyordu.

Plowden bu hoşgörü ortamını, günün daha büyük meselelerinden bazıları hakkında düşüncelerini ifade etmek için kullandı. Örneğin, Fransız Devrimi'nin dinin terk edilmesiyle türediğine işaret etti.⁵⁷⁵ Bu anlamda, Jakobenliği ateizmle ilişkilendiren tipik monarşist-muhafazakâr yolu izledi. Ayrıca, bireysel özgürlüğün mevcut otorite biçimlerini değiştirme özgürlüğünü içermediğine işaret etti: “Her insan kendisini herhangi bir toplumdan geri çekme özgürlüğüne sahiptir; ancak o toplumun hükümetini rahatsız etme, devirme veya yok etme özgürlüğüne sahip değildir.”⁵⁷⁶ *Jura Anglorum*'da bu duruşunun altını çizerek şekilde, toplumun hukukunun bireyin hukukunun üzerinde olduğuna inandığını ifade etti: “Toplumun genel çıkarı, kurulan her devletin nizamı ve özel yasalarının üzerine bina edileceği genel ve temel ilkedir.”⁵⁷⁷ Ayrıca, doğa durumunun metafizik bir soyutlama olduğuna ve insan hakları teorisinin saçmalık olduğuna olan inancını da açıkça ortaya koymuştu. Dinî yaşayışta serbesti için davalar açarken, kendi okuyucularını dinde reformun sivil ve siyasi reform veya toplam bir yenilik anlamına gelmediğine ikna etmek için uğraşmıştır. Bu çizgide kalmasının temel motivasyonu Katoliklere daha önce yasak olan konumlara, kurumlara ve uygulamalara erişim izni verildikten sonra bile devletin bozulmadan kalacağını garanti altına almaktır.

Plowden reform, radikalizm, devlet, hukuk ve anayasa söz konusu olduğunda kesinlikle saf bir monarşist olsa da kategorik olarak Tory veya muhafazakâr çizgiye uzak değildi. Plowden'ın ‘liberal’ kisvesine büründüğü yer Katolik sorunuydu; böylesine büyük bir kriz döneminde bile sadık bir monarşist olarak kalıp Westminster'daki politikacıları ve

⁵⁷⁴ Plowden, *The Case Stated*, 24.

⁵⁷⁵ Plowden, *The Case Stated*, 15.

⁵⁷⁶ Plowden, *The Case Stated*, 13.

⁵⁷⁷ Plowden, *The Case Stated*, 11.

hükümeti de eleştirebileceğini kanıtladı. Bu çerçevede hoşgörü, çoğulculuk ve adaletten oluşan bir Aydınlanma ideolojisi üzerine inşa edilen bağımsızlık ve özgürleşme rüyası da monarşizmle yan yana varlığını sürdürdü. Örneğin, Dublin Milletvekili ve Irish Whig Club'ın kurucusu Henry Grattan ve onun 'Vatanseverleri', eşitlikçi, adil, hoşgörülü bir İrlanda devleti için ilerlemenin geleceğini tasavvur etmeye başladılar.⁵⁷⁸ Oliver Macdonagh'ın 1782'den sonra belirttiği gibi:

İngilizlerin tavizleri, [İrlandalı] Protestanlardan çok, İrlandalıların oy hakkı olmayan ve eskiden beri güçsüz gövdesi olan Katoliklere gitgide daha fazla verildi. Bu paradoksun açıklaması karmaşıktır. [Bu] kısmen Aydınlanmanın, özellikle de Aydınlanmanın dinsel kayıtsızlığının ve hangi mezhepten olursa olsun benzer ekonomik ve sosyal sınıfların homojenliğine artan vurgunun meyvesidir.⁵⁷⁹

Earl Fitzwilliam'ın İrlanda meselelerine duyarlılığı bu noktayı oldukça açık bir şekilde göstermektedir. Rockingham'ın yeğeni ve Fox'un arkadaşı, bir Eton mezunu ve aydın Whig olan Fitzwilliam, 1794'te İrlanda radikalizmini bastırmaya ve düzeni yeniden sağlamaya ama aynı zamanda Katolik çoğunluğa da tavizler vermeye kararlı bir şekilde görevini sürdürdü. Fransız Devrimi'nin ardından, Fitzwilliam, Whig partisini terk etti ve Pitt'in hükümetine katıldı, ancak İrlanda Katolik sorunu konusunda aydınlanmacı üslubunu sürdürdü. Özgürleşmenin sivil kargaşayla sonuçlanacağına inanmıyordu. İrlandalı Katolikler, Fitzwilliam göreve geldiğinde aydınlık bir geleceğe dair umutluydular. Katoliklerin umudu Fitzwilliam'ın 1795'te davayı terk etmesi nedeniyle suya düşmüş değildi; yasama süreci Pitt'in Katolik özgürleşmesinin eğer verilecekse 'şimdi' verilmesi gerektiğine ikna etmeye dönük aceleci çabaları parlamentoyu korkuttuğu için akamete uğramıştı.⁵⁸⁰ Katoliklerin dostu Fitzwilliam başarısızlığından dolayı istifa etti ve bu büyük siyasi krizin ardından onun yerini Lord Camden aldı. Bununla birlikte, İrlandalılar için çok daha talihsiz olan, Mayıs 1795'te İrlanda parlamentosundan bir Katolik yardım tasarısı geçirmeye yönelik girişimiydi. 155 oy

⁵⁷⁸ Eric J. Evans, *The Forging of the Modern State: Early Industrial Britain 1783-1870*, 2.Baskı (Londra, 1996).

⁵⁷⁹ Oliver Macdonagh, "Introduction: Ireland and the Union, 1801-70," W. E. Vaughan, (ed.), *A New History of Ireland Cilt 5: Ireland Under the Union, Vol. I (1801-70)* (Oxford, 1989), 48.

⁵⁸⁰ Earl Fitzwilliam'ın hayatı ve Whig partisindeki rolü hakkında en itibarlı çalışma, bkz E.A. Smith *Whig Principles and Party Politics: Earl Fitzwilliam and the Whig Party 1748-1833* (Manchester, 1975).

karşısında sadece 85 oy alan başarısız girişim üzerine, Katoliklerin kaderi 35 yıl boyunca belirsiz kaldı.⁵⁸¹

Plowden, bu olayların gelişimini önyargılı da olsa keskin bir gözle izledi. Tarihsel İncelemesinde, Fitzwilliam'ın ayrılışının İrlanda için bir üzüntü günü olduğunu kaydetti:

Genel bir kasvet günüydü. Dükkanlar kapatıldı; hiçbir iş yapılmadı ve tüm şehir yas tuttu. (...) her çehrede samimi bir keder belirdi. Beş gün sonra Dublin'e gelen Earl Camden'in karşılanması çok farklı bir halet-i ruhiyede gerçekleşti: açık bir hoşnutsuzluk görünmekteydi.⁵⁸²

Plowden, İngiliz Protestan geleneğinin bir realite olarak kabul edilmesi gerekliliği ile Protestan otoritenin tenkit edilecek yönlerinin farklı konular olduğunu vurgulayabilen bir düşünür olarak Protestan yönetiminden “belirli bir zorlama ve baskı sistemi” olarak söz etti. İrlanda Parlamentosunun iki ayrı partiye bölündüğünü belirtti: Birincisi, herhangi bir tavizin kurulmasının “vahşi demokrasi” olduğunu düşünen kararlı katı muhafazakar, esnek olmayan bir grup, ikincisi, “esaret ve baskı zincirini” yıkmaya kararlı çoğulcu bir grup.⁵⁸³ Grattan'ın yardım tasarısının yenilgisini, “İrlanda ulusunun büyük bir kısmının kurtuluşlarını umuda teşvik edildiği sevgi dolu ve kendinden emin beklentinin bir sonu” olarak nitelendirdi.⁵⁸⁴ Plowden, Fitzwilliam'ın Haziran 1795'te İngiltere'ye döndüğünde, yalnızca Pitt tarafından değil, aynı zamanda donanma komutanı Lord Birinci Amiral Earl Spencer ve Savaş Bakanı William Windham da dahil olmak üzere arkadaş olarak gördüğü kişiler tarafından kınandığını ve ihanete uğradıklarını söylemiştir.⁵⁸⁵

Katolik karşıtlığı, düzenin dışından herhangi birinin potansiyel olarak radikal olabileceğine dair artan bir korkudan beslenmekteydi. Karşıtlığı siyasal düzlemde sürdürmek de kitleleri radikalleştirerek bu korkuların gerçeğe dönüşmesine neden

⁵⁸¹ Bkz. T.W. Moody ve W.E. Vaughan, *A New History of Ireland Cilt 4: Eighteenth- Century Ireland 1691-1800* (Oxford, 1986), bölüm 12 ve Francis Plowden, *An Historical Review of the State of Ireland, From the Invasion of That Country under Henry II to its Union with Great Britain on the 1st of January, 1801..* Cilt 2, Bölüm 1 (Londra, 1803), 421-422.

⁵⁸² Plowden, *An Historical Review* 2, 81, 511.

⁵⁸³ Plowden, *An Historical Review*, 514.

⁵⁸⁴ Plowden, *An Historical Review*, 523-524.

⁵⁸⁵ Milner, *The Divine Right of Episcopacy Addressed to the Catholic Laity of England, in Answer to the Layman's Second Letter to the Catholic Clergy of England* (Londra, 1791) ve *A Brief Memorial on the Catholic Bill* (Londra, 1813).

olmaktaydı. İrlandalı Katolikler, Grattan ve onun ‘Vatanseverleri’, Plowden ve diğer sempatanlarının desteğiyle, 1790’ların yasa tasarılarından tam siyasi özgürleşmeyi sağlayamadıkları için tatmin olmadılar, isyana yöneldiler, olayların sonunda ise sadece özgürlük davalarını kendileri akamete uğrattılar. 1798’deki kanlı, şiddetli ve başarısız İrlanda İsyanı, ‘Birleşik İrlanda’ düsturunu yok etti, İrlanda’daki cumhuriyetçilerin önde gelenlerinden ve Fransa destekli isyanın liderlerinden Theobald Wolfe Tone’un yargılanmasına ve intiharına neden oldu, İrlandalı örgütlerin İngilizlere karşı koyamadıklarına ve koyamayacaklarına kitleleri ikna etti, Profesör McDowell’in belirttiği gibi, “İrlanda toplumundaki çatlakları açıkça gösterdi ve geleceğe iyimserlikle bakmayı zorlaştırdı.”⁵⁸⁶ Plowden, İngiliz zaferinin mutlaka kötü bir sonuç olduğuna inanmıyordu. İsyan o kadar kanlı, disiplinsiz ve örgütsüzdü ki, Cornwallis Markisi Vikont Castlereagh, düzeni ve sükuneti yeniden sağlamak ve cezalarını Birleşik İrlandalılar hareketi liderlerine bildirmek için İrlanda’ya geldiğinde, “İrlanda kurtarıldı” denilmiştir:

Zorlama ve terörizm sistemini uzlaşma sistemine dönüştürerek, halkın sevgisini kazanarak, (...) Büyük Britanya ile birleşmeyi verimli olarak yürüterek, halkın temel şikayetlerini gidermenin ve devam edegelen kan davası ve hırçınlığın başını ezmenin aracı olmuştur.⁵⁸⁷

Plowden, genel olarak ayrılıktan, tam bağımsız İrlanda’dan değil 1801’de kurulan Birleşik Krallık’tan yanaydı, çünkü *Historical Review*’ın ikinci cildinin sonunda ifade ettiği gibi, her gerçek monarşist bunu destekleyecekti; birlik, “Majestelerinin her gerçek ve sadık tebaası tarafından, sevgiyi uzlaştırmının, enerjileri pekiştirmenin ve Britanya imparatorluğunun her parçasının refahını artırmanın kesin yollarını sağladığı için” el üstünde tutulacaktı.⁵⁸⁸ Ekonomik argümanları kullanarak Birlik’i savunan ve ardından İrlanda Parlamentosu’ndaki milletvekillerine rüşvet vererek Birlik’i ‘satın alan’ Castlereagh, özgürleşme konusunda hiç tutkulu değildi, ancak Cornwallis’in teşvikiyle

⁵⁸⁶Moody ve Vaughan, *A New History of Ireland*, Cilt 4 , 362.

⁵⁸⁷Francis Plowden , *An Historical Review of the State of Ireland, From the Invasion of That Country under Henry II. to its Union with Great Britain on the 1st of January, 1801.* Cilt 2, Bölüm 2 (Londra, 1803), 765. Bir İngiliz yazarın 1782 yasası ve Birliğin gerekliliği hakkındaki değerlendirmesi için bkz. Anon., *Protestant Ascendancy and Catholic Emancipation Reconciled by a Legislative Union; With A view of the Transactions in 1782, Relative to the Independence of the Irish Parliament, and the Present Political State of Ireland, as Dependent on the Crown, and Connected with the Parliament of Great Britain* (Londra, 1800).

⁵⁸⁸ *Protestant Ascendancy*, 1076.

buna karşı da değildi. Daha da çarpıcı olan durum, Katolikler özgürleşmeden Birliği tasavvur edemeyen William Pitt'in, III. George yerleşik Anglikan Kilisesinin kurumsallığını ve teşmil edici karakterini kararlı bir şekilde savunduğunda ve Katolik tavizlerini onaylamayı reddettiğinde istifa etmesidir.⁵⁸⁹

Birlik düşüncesiyle paralel fikirde olan Katolik destekçileri, özgürleşmenin yasal paketin bir parçası olmamasıyla hayal kırıklığı yaşadılar. Plowden, bu ikilemde Pitt ile ortak bir zemin bulmaya çalışmıştır; birlik, şüphesiz, İrlandalılar için bir avantajdı, ama çoğunluk Katolik olduğu için ve onlara uygun menfaatler sunmanın ve jestler yapmanın nesi yanlıştı? Lord Liverpool'a göre Pitt, 1801'de Katolik özgürleşmesi konusunu tamamen araştırmıştı.⁵⁹⁰ Bununla birlikte Kral, yalnızca 'araştırmakla' kalmamış, özgürleşmenin, hükümdar olarak sürdürmekle yükümlü olduğu devlet ilkelerinin devrilmesinden başka bir şey olmadığına inanmıştı. Bu konuda çok katı ve tavizsiz duruş sergileyen III. George, Avam Kamarası Sözcüsü ve sonunda Pitt'in halefi olan Henry Addington'a "Bay Pitt'in öfkemi güçlkle kontrol altına alabileceğim bir konuda benimle konuşma tehlikesi konusunda gözlerini açmasını" istediğini iletmışti.⁵⁹¹ Pitt, Kral'ın aksine, özgürleşmeyi yerleşik Kilise veya İngiliz *ancien régime*'inin yapısı bakımından herhangi bir tehlike olarak görmedi ve Katoliklere tam siyasi hakların verilmesiyle insanların Birleşik Krallık'a daha iyi hizmet edeceğini savundu; III. George, Pitt'in tam aksine, devlet için çalışanların devletin resmî kilisesine mensup olması gerektiğine dair geleneksel görüşü ısrarla sürdürdü. Son zamanlara kadar tereddüt ettiği bir konuda bu kadar sıkı ve tavizsiz olan Pitt, Liverpool da dahil olmak üzere birçok önde gelen bakanın bu konuda en hafif tabirle 'farklı düşünmesi' nedeniyle kabinede tek başına kaldı. İkinci başbakanlığı sırasında Pitt'in yanında hizmet veren "Üç C" olarak adlandırılan Canning, Castlereagh ve Camden bu konuda ona açıkça karşı gelmediler, ancak hükümetin geri kalanı ve halkın büyük bir kısmı Pitt'in bir konuda neden bu kadar ısrarcı davrandığını merak etti.⁵⁹² İrlandalı Katolikler konusu, Pitt'in vizyonunu gösteren ve tarihin seyri içinde haklılığına da işaret eden, 1801'de çok az kişinin büyük önemde olduğunu tahmin edebildiği bir

⁵⁸⁹ Bir Birlik Karşısı olmasına rağmen Grattan Castlereagh'den nefret etmezdi, hatta oğluna şöyle söylemiştir: "Castlereagh İrlanda'yı seviyor." Bkz. Wendy Hinde, *Castlereagh* (Londra, 1981), 97.

⁵⁹⁰ John Ehrman, *The Younger Pitt: The Consuming Struggle* (Londra, 1996), 504.

⁵⁹¹ Ehrman, *The Younger Pitt*, 505.

⁵⁹² Bkz., Ehrman, *The Consuming Struggle*, 511.

sorundu. Pitt de III. George da pozisyonlarını değiştirmeyi reddettiler; Pitt bu nedenle 14 Mart'ta görevinden istifa etti.

5.2. PLOWDEN SİYASÎ YELPAZENİN NERESİNDEYDİ?

Plowden, savaş konusunda klasik monarşistlerle aynı fikirde değildi. Savaşa şiddetle karşı çıktı ve hükümetin yalnızca savaşa neden olmakla kalmayıp, aynı zamanda Şubat 1793'ten sonra Fransa'da meydana gelen ve yayılan siyasi ve sosyal olayları hızlandırdığını iddia etti. Bu iddialar onun Whig bayrağını salladığı anlamına gelmektedir ve dönemin siyaseti ne şekilde bölünmüş olursa olsun, Ian Christie'nin işaret ettiği gibi, 18. yüzyılın sonlarında siyasetle uğraşanların hemen hemen, “hepsi bir Whig türüydü.”⁵⁹³ Bazıları savaşa karşı çıktı, daha çok destekledi; bazıları reformu savundu, bazıları savunmadı; ve bazıları kilise konusunda Katolikler ve *dissent* için esnekliği doğru bulurken bazıları farklı düşündü. Plowden'ın durumu, tarihçilerin 18. yüzyıl sonu siyasetinin doğasını karakterize etmede karşılaştıkları zorlukları açığa çıkardığı kadar, bu dönemde siyasi düşüncenin ‘akışkanlığını’ da açıkça göstermektedir. Siyaset, görünürde, hükümeti destekleyenler, her türlü yeniliğe karşı *ancien régime*’i savunanlar, mülkiyet hakkının müdafileri, yerleşik ve kurumsal Anglikan Kilisesini destekleyenler ile hükümetin tüm politikalarına karşı çıkanlar, siyasi ve sosyal değişim isteyenler, dini reformu destekleyenler ve her koşulda barışı savunanlar arasında kesin olarak kutuplaşmıştı. Ancak bu iki kamp arasında yer alan ve radikalizme ve reforma karşı çıkarken belirli konularda liberal veya ‘Whigci’ kalan bazı kişiler vardı. Bu anlamda, Mark Philp'in çok dikkatlice işaret ettiği gibi, İngiliz muhafazakarlığı içinde gerçekten de önemli bir miktar akışkanlık vardı.⁵⁹⁴ Öte yandan, “akışkanlık” muğlak bir kavramdır ve çok ileri götürülürse, İngiliz monarşist muhafazakarlığının herhangi bir ideolojik yapısı olmadığını ima edebilir. Monarşistler, parlamenter reform, mülkiyet, anayasa ve devlet konularında çoğu zaman hemfikir, ancak ortak bir zemini paylaşmadıkları belirli alanlar vardı. Bunu anlamak, tarihçilerin yalnızca aynı kampta bir araya gelmedikleri ve aynı

⁵⁹³ Ian R. Christie, *Wars and Revolutions*

⁵⁹⁴ Mark Philp, "Vulgar Conservatism"

zamanda muhafazakar ideolojinin bir şekilde uyumlu, yaygın ve baskın olduğu varsayımından kaçınmalarına olanak tanımaktadır.

Plowden savaştan İngiltere'yi sorumlu tuttu: “Onları [Fransızları] bize ve müttefiklerimiz Hollandalılara karşı savaş ilan etmeye zorladık.”⁵⁹⁵ Pitt'in savaşın mutlak bir gereklilik olduğunu kanıtlamadığını öne sürdü ve Britanya'nın savaşa girmesinin nedeninin Pitt ve bakanlarının Fransız devrim hükümetini gerçek bir hükümet olarak kabul etmeyi reddetmeleri olduğuna işaret etti:

Yurttaşlarım, size şu anda bir savunma savaşı yürüttüğünüz söylendiğinde, Fransızların sizi bu savaşa girmekten alıkoymak için her türlü şartı önerdiğini, ama siz bu gücü tanımayıp teklifleri dinlemeyi reddettiğiniz için şu anda savaşta olduğunuzu hatırlayacaksınız. Bu ilk yılki tecrübeden sonra, böyle bir savaş Fransa'nın hükümeti tamamen ortadan kaldırılincaya kadar sürdürmek istiyor musunuz? Onları yok edene kadar bırakmamaya mı niyetlisiniz?⁵⁹⁶

Plowden, yalnızca Pitt'in bakanları tarafından değil, John Bowles gibi savaş yanlısı propagandacılar tarafından da ileri sürülen, Fransa'ya karşı savaşın tamamen savunma amaçlı bir savaş olduğu, filizlenmekte olan tehlikeli bir devletin genişlemesini engellemeyi amaçladığı şeklindeki tipik monarşist argümanı reddetti. 1793'te savaş patlak vermeden önce, Pitt Avrupa'da yıllarca barış ve uyum olacağını öngörmüştü. Plowden, bu inancı bir şekilde paylaşmasına rağmen Fransa'daki devrimci durumu şiddetlendirenin savaşın kendisi olduğunu savunmaktaydı. “Modern Fransızların zalimce gaspları ve zulmü, uluslar genel bir savaşa girmemiş olsaydı, bu raddeye gelmezdi” diye yazmıştı. Dahası, Plowden'a göre savaş, İngiltere'nin Kıta Avrupasındaki geleneksel rakibine karşı bir savaştan daha fazlasıydı; “tahtta sınırsız güçler”, pasif itaat, dirençsizlik ve “yolsuzluğun erdemi” doktrinlerinin hayata geçirilmesi amaçlanıyordu.⁵⁹⁷

Plowden, en azından savaş konusunda hükümet yanlısı değildi. Bu durumda esaslı bir monarşist ya da gerçek bir Burke'cü değildi. Organik bir toplumsal yapıya olan inancı benimserken ve soyut bir doğa durumu ve devredilemez haklar doktrinlerini reddederken,

⁵⁹⁵ Plowden, *A Friendly and Constitutional Address*, 45.

⁵⁹⁶ Plowden, *A Friendly and Constitutional Address*, 48-49.

⁵⁹⁷ Plowden, *A Friendly and Constitutional Address*, 50.

İngiliz toplumunun aristokratik ve monarşik yönlerini vurgulamakta Burke'ün fazla ileri gittiğini düşünmüştür. Plowden, bir radikal ve demokrat değildi ve dolayısıyla bir reformcu değildi. Burke'ü takip ettiği yanı, Katoliklerin siyasi yaşamdan dışlanması konusu dışında, 1688'de kurulan Britanya'ya özgü meşruti monarşinin esasen mükemmel olduğuna inanıyordu. Burke'ten ayrıldığı yönü şöyle açıklamıştı:

İngiliz devletinin demokratik bir temele, halkın özgür iradesine ve rızasına dayandığını ve bu sistemin diğer iki bileşeni olan monarşi ve aristokrasinin bu temelden çıktığını veya doğduğunu [söylüyorum]. Bay Burke size aksini söylüyor[:] anayasanın demokratik ve aristokratik bölümlerinin temel dayanak olarak taç üzerine kurulu olduğunu⁵⁹⁸

Anayasanın iç yapısı ve Britanya'nın toplum düzeni konusunda anlaşamaları bile, İngiliz *ancien régime*'inin emsallerinden üstün olduğu ve gereksiz siyasi ve sosyal değişimin, tarih üzerine kurulmuş geleneksel sosyal dokuyu devireceği konusunda hemfikirdiler. Burke'den ayrılan Plowden, reformu veya sosyal değişimi savunmuyordu ve yerli radikaller, Jakobenler, Foxcular ve diğerleriyle aynı fikirde değildi. Plowden, Burke'ün “anayasaya aykırı bir konfederasyon” tasavvur ettiğini düşünmüştü.⁵⁹⁹ “Vatandaşlarım, Bay Burke'ün argümanlarıyla sizi devlet nizamına en aykırı doktrinlere inandırmaya çalıştığını açıkça görüyorsunuz.”⁶⁰⁰ Burke, siyasi yelpazenin hemen Tory ucuna doğru ilerliyordu: “Eğer Bay Burke'ün toryizme olan atılganlığı onu, en tehlikeli ilkelerinin önceden tahmin edilen gidişatına sürüklediye, onun doktrinlerinin yayılmasına direnmek sizin görevinizdir.”⁶⁰¹ Plowden bir Paine'ci asla olmamasına ve mutlak halk egemenliğine inanmamasına rağmen, yürütme ve yasama gücünün halkın iradesine dayandığına ve monarşinin yetkilerinin meşru ve savunulabilir olduğuna inanmıştı. Halihazırdaki reform yapılmamış seçim sistemine bakışını netleştiren Plowden, halkın iradesinin var olduğu ve hükümdar üzerinde bir etki uyguladığı fikrine katılmakta da aşırıya kaçmadı. Bu esasen 18. yüzyıl Whig doktriniydi ve *Jura Anglorum*'unda Locke, Sidney, Hoadly ve Blackstone'a atıfta bulunarak ve ayrıca İngiliz halkının hak ve özgürlüklerini savunarak bunu vurgulayarak tekrarladı. ‘Liberal muhafazakarlığının’ özünde rejime sadakatli ve monarşist doğasını, “halkın hakları

⁵⁹⁸ Plowden, *A Friendly and Constitutional Address* 20-21.

⁵⁹⁹ Plowden, *A Friendly and Constitutional Address*, 26.

⁶⁰⁰ Plowden, *A Friendly and Constitutional Address*, 32.

⁶⁰¹ Plowden, *A Friendly and Constitutional Address*, 26.

feryadı, hem eski hem de modern hainlerin tüm eyaletlerde kargaşayı ateşlediği ve kışkırttığı hileli bir savaş çemberidir”⁶⁰² ifadesinde açık bir şekilde ortaya koydu. Böyle bir ideolojinin 1790'larda Jakobenizm ile karıştırılabilmesi sorunu da göz ardı edilmemelidir.

5.3. PLOWDEN VE BURKE'ÜN GÖRÜŞ FARKLILIKLARI VE 'LİBERAL MUHAFAZAKARLIK'

Plowden, monarşist dernekleri, özellikle John Reeves'in *Crown and Anchor* kulübünü aşırı olmakla suçlayarak daha da jakoben bir imaj verme riskini almıştır.⁶⁰³ Aynı temel ilkeleri desteklemesine rağmen, onların taktiklerine veya ideolojilerine hiçbir yakınlığı yoktu. Plowden'ın kendi ideolojisi, liberal ve muhafazakarın tuhaf bir karışımıydı. 1820'lerin başında, kendisine açılan iftira davasında tazminat ödememek için İngiltere'den ayrıldıktan sonra, 1790'larda ilan ettiği monarşist doktrinlerin çoğunu tekrar etmiştir. “Toplumsal korunması için boyun eğme gereklidir” diye yazmıştı. Bireyler, ikamet ettikleri devletin yasalarına uymakla yükümlüdürler, ancak bu yükümlülük devletin kendi gücünden değil, Tanrı'nın iradesinden kaynaklanmaktadır. Tüm bireyler eşit yaratılmışsa da organik toplumsal yapının temel bir parçası olan ayrımları, tercihleri ve eşitsizlikleri besleyen “toplumsal [kaçınılmaz] zorunlulukları”dır.⁶⁰⁴ Yani bu ayrımlar soyut ya da mutlak değildir ve toplumsal yapıdan bağımsız olarak değil, yalnızca yapının içinde var olurlar. Bu anlamda Plowden, doğa durumu ve toplumsal düzenin yapısı ile bireyin bu düzen içindeki yeri konusundaki “entelektüel muhafazakâr” konumunu korumuştur. Onu Katolik özgürleşmesini savunmaya iten dürtü de vicdan özgürlüğüydü ve buna sarsılmaz bir şekilde inanıyordu:

Tüm dünyada adil sivil ve dini özgürlüğün teşvik edilmesinden başka görüşüm yok.
Tek başına bu, doğru anlaşıldığında, insanlığın bölündüğü veya bölünebileceği farklı

⁶⁰² Plowden, *Jura Anglorum*, 53.

⁶⁰³ Plowden, *A Friendly and Constitutional Address*, 32-33.

⁶⁰⁴ Francis Plowden, *Human Subordination: Being an Elementary Disquisition Concerning the Civil and Spiritual Power and Authority, to which the Creator Requires the Submission of Every Human Being. Illustrated by References to Some Most Extraordinary, and Not Generally Known Occurrences, During the Last Fifty Years, Within the British Dominions, in the Management and Agitation of the Still-Pending Question, Commonly Termed Catholic Emancipation* (Paris, 1824) 17.

toplulukların veya ulusların barışını, mutluluğunu ve refahını sağlayabilir ve sürdürebilir.⁶⁰⁵

Bireyin kendi dinini seçme konusunda Tanrı vergisi bir hakkı vardı ve hiçbir sivil yasanın ya da yargıcın herhangi bir kişiyi belirli bir inancı takip etmeye zorlama hakkı yoktu:

Sivil yargıç, dini konularda yönlendirme yapmamayı taahhüt eder; bunun benimsenmesini bireye bırakır; Tanrı'nın her akıllı yaratığın ruhuyla doğrudan ve münhasır ilişkiyi kendisine sakladığını bilir: yarattıklarına yüklediği içsel vicdani görevler hakkında yalnızca Tanrı'nın yargıda bulunduğunu ve yargıcın bireylerin cennetin nuruna ne kadar uyduklarını veya karşı geldiklerini belirlemek için bir mahkemeye başvurmak, onun görevinde bariz bir haddi aşma ve kutsallığın ayrıcalıklarına karşı dinsiz bir saldırı olacaktır.⁶⁰⁶

Plowden, 1791'de Mitford'un Katolik yardım tasarısı üzerinde meydana gelen yoğun tartışmayı hatırladı ve “hükümetin diktatörü” dediği Pitt'i ikiyüzlülükle suçladı. Ona göre, Pitt hiçbir zaman yardım sağlama niyetinde değildi ve sorunu yalnızca “siyasi cephanе” olarak kullanıyordu.⁶⁰⁷

Plowden'ın Katolik özgürleşmesi ve baskıdan kurtuluşu konusundaki konumu ve aynı zamanda Devrim Fransası ile savaşa muhalefeti, onun felsefi çoğulculuğunun doğal sonucu olarak düşünülebilir. Bu noktada onun ve Burke'ün birbirine benzediği de iddia edilebilir. Her ikisi de birçok yönden Aydınlanmanın ürünleri olsa da ‘Aydınlanmanın evrenselliği’ konusunda derinden endişeliydiler. Jakoben devrimcilerin amacı nihai olarak ilkelerini uygulamak ve toplumu evrensel ölçekte rasyonel bir şekilde yeniden örgütlemektir. Burke, bu amacın gerçekleştirilmesinin - yalnızca basit amaçlar için bile olsa, farklı ulusların ve toplulukların farklı siyasi ve sosyal yapılara sahip olması nedeni ile - baskı, tiranlık ve güç kullanımını demek olduğundan dolayı endişeliydi. Burke, çoğulluğa ve çeşitliliğe olan inancına güveniyordu: “insanın doğası karmaşıktır; toplumun unsurları mümkün olan en büyük karmaşıklığa sahiptir; bu nedenle, hiçbir basit iktidar eğilimi veya yönü, ne insanın ne de insan davranışlarının [karmaşık] tabiatına

⁶⁰⁵ Plowden, *Human Subordination*, 1.

⁶⁰⁶ Plowden, *Human Subordination*, 36.

⁶⁰⁷ Plowden, *Human Subordination*, 129-130. Plowden, Whig partisinin dağılmasından Burke'ü de sorumlu tuttu. Bkz. 137.

uygun olamaz.”⁶⁰⁸ Plowden da bu açıdan çoğulcuydu. Mutlak monarşiye karşıydı ve bu muhalefet kısmen, her topluluğun kendi hükümetini, yasalarını ve kurumlarını oluşturma hakkına sahip olduğu inancına dayanıyordu. Hristiyan sisteminin hemen hemen her hükümet biçimine uygulanabileceğini belirtti, ancak her sistemin mutlaka onu benimsemesi gerektiğine inanmadı. Siyasi toplulukların en nihayetinde kendi işlerini yapma biçimi, kendi gelenek ve görenekleri, yani örfi yapısı vardı. “Bir Fransız’ın elinde, bir İngiliz’in boyun eğmek zorunda kalmayacağı, vicdanen ve baskıyla katlanmak zorunda olduğu pek çok şey vardır” diye yazmıştı.⁶⁰⁹ Ayrıca “farklı devletlerin tebaasının farklı medeni haklara sahip olduğuna” işaret etti.⁶¹⁰ Ona göre bir ulustaki sivil güçlerin başka bir ulusta dini ve itaati dayatabileceğine inanmak, Tanrı’nın evreninin karmaşıklığına ve çeşitliliğine aykırıydı. Plowden’in vicdan özgürlüğüne, dünyevi ve manevi otoriteye karşı yükümlülüklerle ve sosyo-politik kurumların dini doğasına olan yaklaşımı, görece çoğulcu bir düzen varsayımlarından kaynaklanıyordu. Thomas Schofield’ın işaret ettiği gibi, Plowden bir hükümdara itaat konusunda ısrarcıdır, ancak ne tür bir hükümdar veya hangi tür hükümet olduğunu da asla gerçekten belirtmez.⁶¹¹ İngiliz anayasal düzeni ve İngiliz karma hükümet geleneği tercih edilebilirdir, ehvendir, ancak toplumun kullanabileceği tek hukuk ve hükümet biçimleri de bunlar değildir, olmamalıdır.

Burke sivil itaate, anayasanın savunulmasına, statükonun sürdürülmesine ve Yerleşik Kilise de dahil olmak üzere geleneksel İngiliz kurumlarının korunmasına ne kadar inansa da, İrlanda Katolik sorunu konusunda neredeyse Plowden kadar liberaldi. Bunun bir kısmı kendi İrlandalı Katolik geçmişiyle ilgilidir; aynı zamanda felsefi çoğulculuğuyla da ilgiliydi. İrlandalı Katoliklerin özgürleşmeyi hak ettiğine, İngiliz nizamının Protestanlığın Katoliklik üzerindeki mutlak üstünlüğünü içermediğine ve 1790’ların sorunlu döneminde, Katoliklerin oy hakkı verilirse monarşiye sadık olma olasılıklarının çok daha yüksek olacağına inanıyordu. Dinin kendisi söz konusu olduğunda, Burke Hristiyanlığın herhangi bir biçimini ateizme veya deizme tercih etti ve genel olarak dini, Teslisçi olduğu

⁶⁰⁸ Edmund Burke, *Reflections on the Revolution in France, and on the Proceedings of Certain Societies in London Relative to that Event*, Ed. Conor Cruise O'Brien (New York, 1986), 153.

⁶⁰⁹ Francis Plowden, *Church and State*, 328.

⁶¹⁰ Plowden, *Church and State*.

⁶¹¹ Schofield, "Conservative Political Thought," 616-617.

sürece seküler-devrimci saldırıya karşı savundu. Burke, 1797'de anonim bir kişiye yazdığı mektubunda şöyle söylemişti:

Sizinle beraber iktidarda olanlar, kendi yurttaşlarının büyük bir çoğunluğunun güvende olduğu yönündeki bir görüşü suyun bu yakasında yaymayı politikalarının en büyük amacı haline getirdikleri sürece, İrlanda halkı için hiçbir umut yoktur. Hükümetleri tarafından güvenilmemek [ve] İngiltere'nin İrlanda üzerindeki tek hakimiyeti, çok az sayıda soylu kimseyi krallığın tekelinde [ve] tam mülkiyetinde tutmaktan ibaret. Bu sistem, Katolikler ve muhalifler dışında pek çok kişiyi tiksindirdi.⁶¹²

Burke ayrıca İrlanda halkının esasen iki seçeneğe sahip olduğuna işaret etti: ya İngiliz üstünlüğüne boyun eğmek ya da Jakobenliği benimseyerek siyasi hakları için mücadele etmek. İkisi de kabul edilebilir değildi ve ancak özgürleşme onlara hak ettiklerini verecek ve monarşiye, Birliğe, sadık kalmalarını sağlayacaktı.⁶¹³ Plowden gibi Burke de teolojik olarak Katoliklerin en temel konularda Protestanlardan farklı olmadığına inanıyordu: “İrlanda Katolikleri (söylediğim gibi) pozitif dinimizin tamamına sahipler; bizim farkımız, onların yalnızca belirli inanç ilkelerinin reddidir.”⁶¹⁴ Burke'ün aslında İrlandalı Katoliklere karşı bir sempati geçmişi vardı. 1778 Katolik yardım yasasını parlamento aracılığıyla iletmedeki rolüne karşın, İrlanda gönüllü hareketinin devrimci radikalizm ile ilgili çekinceler nedeniyle İrlanda'nın bağımsızlığına ayak diremiş, ama Rockingham'ın 1782'de Parlamento aracılığıyla davayı savunmasına da izin vermişti. Bununla birlikte biraz temkinliydi, çünkü gerçekte bu salt Protestan bağımsızlığı anlamına geliyordu ve Burke başından beri Katoliklerin kötü durumunu dert edinmişti. Buna rağmen, Henry Grattan'ı destekledi, oğlu Richard'ın İrlanda Katolik Komitesi'nin bir temsilcisi olarak çalışmasını onayladı ve Tone'un daha radikal eğilimlerine rağmen, Katolik oy hakkı ve bunun için zamanın geldiği inancı konusunda aktivist Theobald Wolfe Tone ile her yönden hemfikirdi.

Burke ve Plowden, çoğulculuk konusunda beraberlerdi. Pek çok monarşist ideolojik olarak çoğulcu değildi ve kesinlikle Katolik özgürleşmesi konusunda da benzer görüşte değildi. Kendisini “Vatansever” olarak adlandıran anonim bir yazar, “Katolik” olarak

⁶¹²Edmund Burke, *A Letter on the Affairs of Ireland in 1797*, Cilt 5 (1797), 255

⁶¹³Burke, *A Letter*.

⁶¹⁴Burke, *A Letter*.

adlandırdığı başka bir yazarın amacının “bizi demokratikleştirmek” olduğunu savundu.⁶¹⁵ Ayrıca Jakobenlikten bir “zirai demokrasi” olarak bahsetti ve Burke’ün “aşırılık yanlısı” Fransız karşıtı söylemini “insanlar iğrenç şeyler hakkında yazarken kalemlerini her zaman nezaketin sütüne batıramazlar” diyerek savundu.⁶¹⁶ Charles Francis Sheridan da benzer görüşlere sahipti. Ünlü oyun yazarı ve reformcu Richard Brinsley’in ağabeyi olan Sheridan, 1780’lerde Dublin’de savaş bakanı ve Rathcormack parlamenteriydi. Bir İrlandalı Whig olarak, Rockingham’ın 1782 yasasından önceki yıllarda İrlanda için yasama bağımsızlığını savunmuş bir isimdi. Bununla birlikte, radikallerin veya Katolik özgürlük hareketinin destekçilerinin dostu olmamıştır. Fransızların toplumsal düzenin tüm bağlarını ve her türlü itaat ilkesini yok ettiğini ileri sürdü.⁶¹⁷ Radikalizmi “korkunç yaramazlıklarını her yere yayan bir tür vebalı delilik” olarak nitelendirdi. Ona göre Martin Luther bir reformcu olmasına rağmen, “ne zaman duracağını biliyordu” fakat 16. yüzyıl teolojik reformcusu Thomas Muncer’in düpedüz Thomas Paine’in selefi olduğunu yazdı.⁶¹⁸ Sheridan, Katoliklere sivil ve askeri makamlara, önemli kurumsal pozisyonlara erişim hakkı verilmesi gerektiğine, pejoratif “Papist” teriminin kitaplardan çıkarılması gerektiğine, parlamentonun sivil tecrit yasalarını yürürlükten kaldırması gerektiğine ve “tek yasanın” hem Protestanları hem de Katolikleri yönetmesi gerektiğine inanıyordu.⁶¹⁹ Ancak çarpıcı biçimde, Katoliklere Westminster’da oy kullanma ve oturma hakkı verilmesine şiddetle karşı çıktı. Sheridan “Savunma amaçlı” ve “saldırgan” olmak üzere iki tür yasa tanımladı. Parlamento temsili söz konusu olduğunda, eski Test ve Kurum Yasalarının “savunma amaçlı” olduğunu savundu.⁶²⁰ Katoliklere siyasi temsil hakkı verilmesi bir yana, seçim sisteminin herhangi bir reforma ihtiyacı olmadığına inanıyordu. Britanya’nın siyasi sisteminin dayandığı ‘yapı’ sağlamdı ve bireysel özgürlük mutlaka oy kullanma hakkını gerektirmiyordu: “Öyleyse soru, şu ya da bu kişinin oy hakkına sahip

⁶¹⁵ Anon., *Beware of Catholicus. An Address to the People Called Quakers, on the Subjects of His Late Publication. By Patrioticus* (Londra, 1799), 3.

⁶¹⁶ *Beware of Catholicus*, 9, 13.

⁶¹⁷ Charles Francis Sheridan, *An Essay upon the True Principles of Civil Liberty, and of Free Government, Occasioned by the Levelling Doctrines of the Day, in Which is also Discussed the Roman Catholic Claim to the Elective Franchise in Ireland* (Londra, 1793), iv.

⁶¹⁸ Sheridan, *An Essay*, xix.

⁶¹⁹ Sheridan, *An Essay*, 1-7.

⁶²⁰ Sheridan, *An Essay*, 7.

olup olmadığı değil, üyesi olduğu geniş topluluğun oy hakkına özgür bir hükümet oluşturmaya yetecek derecede sahip olup olmadığıdır.”⁶²¹

5.4. KATOLİK ÖZGÜRLEŞMESİ VE *ANCIEN RÉGIME* BİRLİKTE MÜMKÜN MÜ?

Katoliklere ve *dissent*’e özgürlük, ayrımcı yasaların kaldırılması, İrlanda’da Birlik karşıtı tartışmalar karşısındaki tutum vb. gibi kritik konular, hem liberaller hem de muhafazakârlar açısından, 1688 Devrimiyle revize edilmiş İngiliz *ancien régime*’ine sadakat ölçütü değillerdi. Her ikisini de arzulayan rejime sadık – dar çerçevede monarşist – kişiler olduğu gibi, Katolik özgürleşmesini destekleyen ancak bunun getirebileceği siyasi özgürleşmeyi asla desteklemeyen kitle de göz ardı edilemezdi. İsimsiz bir “sadık şahıs”, Birliğin İngiltere ve İrlanda için bir fayda olduğuna inanıyordu. Kendisini “kilise ve devlette mevcut düzenin hararetli hayranı” ve Habeas Corpus’un askıya alınmasını destekleyen “itaat için gayretli bir savunucu” olarak nitelendiren bu yazar, Birliğin “mevcut yaralarımızı iyileştireceğini” savundu.⁶²² Birliğin ticareti geliştireceğini ve bu zeminde desteklenmesi gerektiğini savunarak İngilizlerin ticari, mülk sahibi zihinlerine de seslendi.⁶²³ Başka bir anonim yazar, Katoliklere yönelik engelleri “baskıcı ve aşağılayıcı” olarak nitelendirdi ve özgürleşmeyi tamamen destekledi.⁶²⁴ Plowden gibi o da okuyucularına Katolikliğin sivil itaatsizliği gerektirmediğini kanıtlama ihtiyacı hissetti. Katolikliğin “hayatî ilkeleri barış, düzen ve otoriteye saygıdır” demişti.⁶²⁵ 1798 isyanı sırasında anarşinin uzağında ve devletin yanında konumlandıkları için Katolik kitlenin ve önde gelenlerinin İngiliz hükümetine sürekli bağlı kalacağına işaret etti. Öte yandan, Earl Stanhope ise Birliğin feci bir fikir olduğunu düşündü. Stanhope, Pitt’in kayınbiraderi ve Lordlar Kamarası’nın bir üyesi olarak, bir parlamenter reformcu

⁶²¹ Sheridan, *An Essay*, 59-60.

⁶²² Anon., *A Loyal Subject's Thoughts on an Union, Between Great Britain and Ireland* (Dublin, 1799), 6, 9, 14.

⁶²³ *A Loyal Subject's Thoughts*, 15.

⁶²⁴ Anon., *Legal Arguments, Occasioned by the Project of An Union Between Great Britain and Ireland, on the Exclusion of the Roman Catholic Nobility and Gentry in Both Kingdoms, from Parliament. By a member of the Honourable Society of Lincoln's Inn* (Dublin, 1799), 6.

⁶²⁵ *Legal Arguments*, 28.

olmasına rağmen, mevcut düzene belirli bir muhafazakarlık ölçüsünde bağlılığını sürdürmüştü. Şuna işaret etti:

Kraliyetin Bakanları tarafından, İrlanda halkının hakettiği Ulusal Parlamentosunun yerine en değerli çıkarlarına asla eşit derecede olamayacak olan yabancı Parlamente'ya birkaç oy fazladan koyarak, İrlanda halkını ayrı yasama organlarından mahrum bırakma girişiminde bulunulacağı artık kamuoyuna açıklanıyor.⁶²⁶

Özellikle alaycı bir tonda şunu savundu:

İrlanda'daki Protestan ve Katolik, Protestan Muhalif ve Özgür İnanan, Tory ve Whig, Aristokrat ve Demokrat, Yeoman ve Birleşik İrlandalı, hepsi, tek bir adam olarak, bu yıkım ve haklarından mahrumiyete ulusal ölçekte karşı olmalıdır.⁶²⁷

Radikal, liberal ve muhafazakar Whigler arasındaki İrlanda ve Katolik sorunlarına ilişkin görüş çeşitliliğine ek olarak, kişilerin bu konudaki duruşunun keskin bir ölçek olmadığı, basit olarak ve konu çerçevesiyle sınırlı kalarak, genele teşmil etmeden anlaşılması gerektiği söylenebilir. Katoliklerin özgürleşmesini – Katolikliğin karşı-devrimle ilişkilendirildiği bir anlamı bulunduğu için – sindirmek monarşistler için daha kolaydı. Ayrıca, özgürleşmeyi ve esnekliği isteyenler, İngiliz toplumunun kuruluş yapısını değiştirmek istedikleri için değil, Katolikleri devlete sadık kılacağı için desteklediklerini savundular. Bu nedenle, özellikle Katolik özgürleştirme hareketine desteğin radikal veya Jakoben ilkelerden kaynaklanmadığı açıksa, monarşistlerin Katolik kurtuluşunu ve parlamentoda oy hakkını desteklemesi bir dereceye kadar kabul edilebilirdi. Bu tutumun Fransız Devrim Savaşları sırasında parlamenter reformu savunmakla bir ilgisi yoktu.

Plowden ile, Tory olmadan da tarihçilerin kabaca formüle ettiği 'Tory-muhafazakarlığı' şablonuna uymadan da bir karşı-devrimci, anti-radikal ve Fransa'ya ve Fransa'daki gelişmelere karşı antipatik olabileceği açık hale geliyor. Plowden'in durumu ayrıca Aydınlanma ile Karşı-Aydınlanma düşüncesi arasındaki entelektüel gerilimi ve bazılarının konumlanacakları tarafı seçmede yaşadıkları zorlukları da gösteriyor. Plowden, özellikle doğa durumu, toplumsal yapının organik doğası, 'haklar'a karşı 'yükümlülükler', dinde

⁶²⁶ Charles Stanhope, Üçüncü Kont, *An Address to the Nations of Great Britain and Ireland, on the Projected Union* (Dublin, 1799), 3.

⁶²⁷ Stanhope, *An Address*, 5.

birey ve toplum ayrımı, evrenselliğe karşı çoğulculuk, hoşgörü, adalet, eşitlik ve ilerleme ile ilgili olanlar olmak üzere bir dizi Karşı-Aydınlanma düşüncesi ile ilişkili ilkeler üzerinden tartışmalar geliştirmişti. Ancak on sekizinci yüzyılın sonlarında yaşamış birçok Britanyalı yazar ve düşünür gibi o da aydınlanmış düşüncenin etkisine ve bunun sonucunda Aydınlanma'nın doğurduğu ahlaki ve entelektüel ilkelerdeki değişime karşı da duyarlıydı. Katolik sorununa duyarlılık, genellikle yalnızca Katoliklere düşkünlükten veya Katoliklerin kendileri için kişisel gelişimlerinden öte bir tutumdur. Plowden kesinlikle sosyal hiyerarşinin, devletin, anayasanın ve birçok kez açıkça belirttiği gibi Yerleşik Protestan Kilise'nin İngiliz *ancien régime*'i içindeki temel konumunun savunucusuydu, ama aynı zamanda Katolik yanlısı ve savaş karşıtıydı ve Pitt'in politikalarını, monarşist derneklerin duruşlarını onaylamadı. İngiliz hükümet sisteminin üstünlüğüne inandı ve İngiliz gelenek ve göreneklerini diğerlerine tercih etti ve yine de Avrupa'daki duruma ilişkin görece çoğulcu bir bakış açısını da sürdürdü. Fransa'yla savaşlar sırasında her zaman Whig arkadaşlarıyla aynı fikirde olmayan, eğitimli bir Whig idi ve bir dizi liberal politikayı esasen muhafazakâr bir dünya görüşüyle birleştirmişti. Genel anlamda 19. yüzyıl muhafazakârlığının değil, 19. yüzyıl aristokratik Whiggizminin temelini oluşturan belirli bir ideolojik çıkış noktası olduğu söylenebilir.

SONUÇ

27 Temmuz 1830'da yaşanan, Bourbon Hanedanını sonlandıran ve *ancien régime* restorasyonunu ortadan kaldıran 1830 Devrimi, eski korkuları tekrar uyandırmıştı. İngiltere'de reform karşıtları için 1830 ve 1831 yılları zor geçmekteydi. Parlamento'da reform tasarıları hakkındaki küfürlü tartışmalar, anayasal yenilikler, gereksiz değişiklikler ve geleneksel sosyal düzene yönelik popülist tehditler endişeleri iyice büyüttü. Dük Wellington, tipik reform karşıtı korkularını dile getirdi. Onun bu sırada sarf ettiği sözler, 1790'lardaki tartışmalardakilerden neredeyse ayırt edilemez niteliktedir. Parlamento reformu konusunda konuşan Wellington, 2 Kasım 1830'da Lordlar Kamarası'na şunları söyledi:

Ülkenin şu anda yasamanın tüm iyi amaçlarına cevap verebilen bir Meclise sahip olduğuna ve bunun herhangi bir ülkedeki herhangi bir Yasama Meclisinin karşılayabileceğinden daha büyük ölçüde olduğuna tamamen ikna oldum. Daha da ileri giderek, Meclis ve temsil sisteminin ülkenin bütününe güven verecek - haklı olarak bu güvene sahip olduğunu- ve Meclis'teki tartışmaların ülkedeki düşünceler üzerinde çok büyük bir etkisi olduğunu söyleyebilirim.⁶²⁸

Mayıs 1832'de Büyük Reform Yasa Tasarısı ile ilgili tartışmalar sırasında Wellington, Yasa Tasarısıyla “ülkeye kötülükten başka bir şey yapılamayacağını” ilan etti. Tasarının ilkeleri hakkındaki görüşü buydu ve ülkesinin üzerinde yaklaşan kötülüğü – yasanın kabul edilmesini – önlemek için elinden gelen her şeyi yapacaktı.⁶²⁹ Wellington, hükümet ve toplumdaki statükoyu savunan, hükümdarın çıkarlarını ve ayrıcalığını koruyan ve kilise ile devlet arasındaki birliği destekleyen, özde muhafazakardı.⁶³⁰

Victoria döneminin en önemli politikacılarından biri haline gelen ve dört kez başbakanlık yapan William Edwart Gladstone, Büyük Reform Yasa Tasarısı'nın kabul edilmesinden önceki aylarda yalnızca yirmi bir yaşındaydı. Gladstone, liberalizme meyledişinden yıllar önce, Yüksek Kilise sempatisine sahip bir Tory idi; henüz Avam Kamarası'nda hizmet

⁶²⁸ *Hansard, Parliamentary Debates*, 1, 52-53 (2 Kasım 1831).

⁶²⁹ *Hansard, , Parliamentary Debates*, 12, 698 (7 Mayıs 1832).

⁶³⁰ 1831'de Wellington, Reform geçerse, İngiltere “adı ve toprağı için yapacak hiçbir şey kalmayacak” şeklinde uyardı.

etmemiş ve Sir Robert Peel'in büyüğü altına girmemişti. 1831 sonbaharında Gladstone, Avrupa'daki olayların ve ülke içindeki reform ajitasyonunun devrimi kışkırtacağından derinden endişe duymuştu. Ekim ayında, kız kardeşi Helen'e açıkça 'kıyamet' atmosferinde şunları yazdı:

Zamanın alametleri o kadar ürkütücü ki... Kim dışarıya bakıp yarının ne getireceğini söyleyebilir ya da barış güvercininin yayılan tufanın ortasında ayağını nereye koyacağını umut edebilir (...) bu ülke, tüm dünyada düzen nedeninin kalan ana yurdu ve umududur ve bu son kale bile dışarıdan olduğu kadar içeriden de saldırıya uğramaktadır.⁶³¹

Hem ton hem de içerik olarak Gladstone, 1790'ların monarşist yandaşlarını yansıtıyordu; sözleri devrimci dönemin siyasi tartışmalarına kolayca sığdırabilirdi. Reform Yasa Tasarısına muhalefeti, 18. yüzyılın sonlarında parlamenter reform isteyenlere muhalefetine birebir benziyordu: Gladstone, reformun tehlikeli ve yıkıcı bir anayasal yeniliği temsil ettiğine inanıyordu. Bu görüşünde yalnız değildi. 19. yüzyıl reform karşıtları ve müdavimleri, liberal, reformist gelişmelere, 18. yüzyılın sonundaki öncüllerinin verdiği tepkiyle hemen hemen aynı şekilde karşılık verdiler. Monarşist retorik 19. yüzyıla kadar devam etti ve "Jakoben" ifadesi siyasi muhalifleri ve istenmeyen fikirleri karalamak için bir taciz terimi olarak kaldı. 1830'ların başındaki kriz sırasında bu retorik, siyasi önyargılarla birlikte, kendisine Tory milletvekili Sir Charles Wetherell'in konuşmalarında bolca yer bularak, yeniden patlak verdi. 1831 senesinde Jakobenliğin hâlâ tehlikeli bir güç olduğuna inanıyordu. Reform Yasa Tasarısı'nın ikinci okuması sırasında Avam Kamarası'na söylediği gibi:

Jakobenlik, son yasa tasarısının ilkesiydi ve Jakobenizm, hâlâ mevcut Yasa Tasarısının ilkesidir. Jakobenliğin Yasa Tasarısının ilkesi olduğunu söylediğinde, mevcut tüm ayrıcalıklı sınıfları yerinden eden, devletin farklı düzenleri arasındaki işleyişi bozan, ultra demokratik bir Avam Kamarası oluşturan ilkeyi kastediyorum.⁶³²

Monarşistlerin retoriği ve ilkeleri, 1790'larda gömmeyi başardığı devrim hayaletini yeniden hortlamış olarak karşısında görüyordu. Fransa ile uzun süren savaşın

⁶³¹William Ewart Gladstone'dan Helen Gladstone'a, 23 Ekim 1831, alıntılayan H. C. G. Matthew, *Gladstone 1809-1898* (Oxford, 1997), 25

⁶³² *Hansard, Parliamentary Debates*, 9, 512 (1832).

tartışmaların alevlendiği yıllardan 15 yıl önce sona erdiğini hatırlamak gerekir. Daha da önemlisi, siyasette önemli bir unsur sadece göze çarpan değil, aynı zamanda göz ardı edilmesi imkansız hale geldi: Kamuoyu.⁶³³ Ekonomik genişleme ve sosyo-ekonomik yapıdaki değişimler, özellikle orta sınıfın yükselişiyle birlikte, taşra gazetelerinin benzeri görülmemiş biçimde yaygınlaşması, kamuoyunu İngiliz siyasetinin yapısı ve işleyişi konusunda en başat unsur haline getiriyordu. Kamuoyunun baskısı, Grey hükümetinin Büyük Reform Yasasını geçirmesinin nedenlerinden biriydi ve belki de en önemlisiydi.⁶³⁴ 1832'den sonra, kamuoyu siyasete o kadar yerleşmişti ki, herhangi bir müstakbel bakanın evvela onu nasıl yöneteceğini veya en azından yönlendireceğini öğrenmesi gerekiyordu. Times, Lord Palmerston'ı 1865'te övdü ve "Lord Palmerston bu tanrıya [- kamuoyuna] boyun eğdi, gücünü tanıdı ve elinden geldiğince de kullandı."⁶³⁵ Siyasetin doğası, 1790 ile 1832 arasında biçim ve uygulamada kökten değişti ve Whig, Tory, Liberal Tory, Muhafazakar veya Liberal olsun, hemen hemen her politikacı sınıfı, ortaya çıkan şeyle yüzleşmek zorunda kaldı: Palmerston'ın 'siyasi tanrısı' olan kamuoyu.

Ancak 1815 sonrasında İngiltere için yeni olan tek şey kamuoyu değildi. İngiliz toplumu önemli ölçüde değişmişti. 1780 ile 1830 arasında, Britanya Adaları'nın nüfusu kabaca 13,5 milyondan 24 milyonun üzerine çıktı. Yüzde olarak en büyük artışlar kuzeybatıda ve Londra ve çevresinde meydana geldi.⁶³⁶ Ekonomik olarak, İngiltere de değişiyordu. İngiliz ithalatı 1780'lerde ortalama 14 milyon sterline yakınken, 1790'larda 22 milyon sterline yaklaştı, 19. yüzyılın ilk on yılında 30 milyon sterline yükseldi ve ivmelenerek yükselmeye devam etti. Aynı şey, 1780'lerde olduğundan neredeyse iki kat daha fazla olan ihracat için de geçerliydi.⁶³⁷ 1790 ile 1830 arasında, Fransa ile savaşın ilk yıllarında

⁶³³WA Mackinnon, *On the Rise, Progress, and Present State of Public Opinion* (Londra, 1828); ayrıca bkz. Hannah Barker, *Newspapers, Politics, and Public Opinion in Late Eighteenth-Century England* (Oxford, 1998). Kamuoyunun ciddi bir şekilde ele alınması ve on dokuzuncu yüzyılın başlarındaki siyasetteki anlamı için bkz. Jonathan Parry, *The Rise and Fall of Liberal Government in Victorian Britain* (New Haven, 1993), 1. bölüm.

⁶³⁴Bkz. John A. Phillips, *The Great Reform Bill in the Boroughs: English Electoral Behavior 1818-1841* (Oxford, 1992), Nancy LoPatin, *Political Unions, Popular Politics, and the Great Reform Act of 1832* (New York, 1998), John Cannon, *Parliamentary Reform, 1640-1832* (Cambridge, 1973) ve Frank O'Gorman, *Voters, Patrons and Parties: the Unreformed Electoral System of Hanoverian England 1734-1832* (Oxford, 1989).

⁶³⁵Times, 19 Ekim 1865.

⁶³⁶Veriler için Eric J. Evans, *The Forging of the Modern State: Early Industrial Britain 1783-1870*, İkinci Baskı (Londra, 1996), Ek:E, 427-429.

⁶³⁷Chris Cook ve John Stevenson, *The Longman Handbook of Modern British History 1714-1995* (Londra, 1996), 249-250.

yaklaşık 18 milyon sterlin olan hükümet bütçesi, Napolyon Savaşlarının son dört yılında kabaca 55 milyon sterlin artarak dört yılın sonunda 73 milyon sterlinle zirveye çıktı. Dönem üzerinde çalışan tarihçilerin kolayca saptayabileceği şekilde, bu gelir, 1780'lerin sonları ile 1815 arasında yaklaşık 6 katına çıkan harcamalara ayak uyduramadı.⁶³⁸

Kültürel çerçeveden bakılırsa, İngiltere, Parlamenter Reform döneminde önemli ölçüde farklı bir ülke gibi görünüyordu. Britanya'da 300.000'den fazla Metodist, 150.000'den fazla *Dissenter*-Muhafif, 100.000'den fazla Baptist, çeyrek milyon Katolik vardı ve sayıları artmaya devam etti.⁶³⁹ Birçok yönden, Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları deneyimi Britanyalıların dindarlığını ve şevkini güçlendirmişti, ancak bu bir Yüksek Kilise geleneği değil, daha çok Kutsal Kitap etrafında şekillenen Evanjelik bir şevkti. Örneğin, *London Missionary Society* 1795'te ortaya çıktı, bunu dört yıl sonra *Religious Tract Society* ve 1804'te *British and Foreign Bible Society* izledi. 1818'de hükümet, Anonim Kilise İnşa Derneği'ni (*Incorporated Church Building Society*) kurarak ve yeni kiliselerin inşası için 1 milyon sterlin ayırarak kendi gayretiyle karşılık verdi. Entelektüeller, siyasi ideologlar, siyasetin kısmen sosyal ve ekonomik değişimler nedeniyle farklı bir 'oyun' haline gelmesinden, kısmen de ekonomi-politik, Aydınlanma, bilimdeki ilerlemeler nedeniyle, birçok yönden geç 18. yüzyılın siyasi ilkelerini yayamadılar. 19. yüzyıl materyalizmi, Britanya'daki ideolojiler üzerinde iz bırakmaya devam etti. III. George'un tahta çıkışı ile Liverpool'un uzun ömürlü başbakanlığı arasındaki yıllarda köleliğe, Roma Katolikliğine ve Muhalefete ve siyasi olarak yetersiz temsil edilenlere karşı artan duyarlılık geliştirse de, genel nüfusa ve sayıları artan alt ve orta sınıflara karşı da duyarlılık gelişmişti.

Reform döneminin Britanya'sı 1790'ların Britanya'sından çok farklı değildir. Ne de olsa, toprak sahibi, eğitilmiş soyluların siyasi üstünlüğü korunmuş, özel mülkiyet hakları korunmuş ve temsil sisteminin hiyerarşik toplumsal düzeni bozmaması sağlamıştır. Ayrıca, Wellington, Gladstone ve Wetherell gibi reform karşıtlarının dili, söylemi ve ideolojisi bunun bir göstergesiye, Fransız Devrimi günlerinden beri İngiliz *ancien*

⁶³⁸Evans, *The Forging of the Modern State*, ek D, 411-412.

⁶³⁹Örneğin Metodist nüfus, ilk iki Reform Yasası arasında ikiye katlandı; 1870'de 600.000'den fazla olmuşlardı.

régime'i ideolojisi ve siyasi sadakat üzerinde büyük bir hakimiyet vardı. Pek çok aristokratın, toprak sahibinin, eşrafın, girişimcilerin ve diğerlerinin kendilerini tabandan giderek daha fazla uzaklaştırdıkları bir dünya görüşü içindeydi. Bunda belki de Lord Ellenborough'nun “ayaktakımının gazete okuduğunu” söylediğinde fark ettiğinden daha fazla gerçeklik payı vardı.⁶⁴⁰

Bu tasvir, devrim yıllarından Reform dönemine bir sıçramadır ve aradan geçen otuz yıllık tarihi atlamaktadır, ancak siyasi işleyişte sürekliliğin değişime ne ölçüde paralel olduğunu da göstermektedir. Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları boyunca yaşamış ve Waterloo'dan sonraki yıllarda göreve gelen politikacılar kuşağının siyasi perspektifleri, 18. yüzyılın sonundaki deneyimlerle derinden şekillenmiştir. Lord Liverpool'un 1812'den 1827'ye kadar başbakan olarak sürdürdüğü yönetim, göreve geldiğinde devraldığı ülkenin durumu bağlamında ve ayrıca siyasi ideolojisini 1790'larda formüle ettiği anlayışı içinde değerlendirilmelidir. Liverpool, Şubat 1817'de *habeas corpus*'u askıya alarak ve Mart'ta kışkırtıcı bir toplantı yasası çıkararak, Pitt'in ilk bakanlığının ‘baskıcı’ eğilimlerini kesinlikle tekrarlamıştı. Bu eylemler ertesi yıl sona ererken, İçişleri Bakanlığı 1819'daki Peterloo katliamına kışkırtıcı toplantıları yasaklayan, silahların ele geçirilmesine izin veren, iftira yasalarını güçlendiren, şüphelilerin serbest bırakılmasını zorlaştıran Altı Yasa'yı geçirerek yanıt verdi; paramiliter eğitimi yasakladı ve kışkırtıcı yayınların dolaşımını kısıtlama umuduyla damga vergisini yükseltti.⁶⁴¹

Liverpool'un parlamento reformu sicili yoktu. Hem reforma hem de Katolik özgürleşmesine karşı çıktı ve hükümeti her iki konuya da ciddi olarak eğilmedi. Bununla birlikte, hükümetin, özellikle 1822'de kabinenin yeniden düzenlenmesinden sonra, genel olarak reform konusunda iyi bir sicili vardı. Geleneksel olarak, kabine değişikliği, üç önemli liberal Tory'nin - William Huskisson - bir araya gelmesiyle Liverpool yönetiminde büyük bir dönüm noktası olarak görüldü. Frederick Robinson ve Robert Peel kabineye girdiler ve hükümete yeni, liberal, reformist, ilerici bir dünya görüşü getirdiler. Bu geleneksel yorum, bu üç liberal Tory'nin 1822'den önce Liverpool yönetiminde görev

⁶⁴⁰Phillips, *The Great Reform*, 49.

⁶⁴¹ Esasen politika Liverpool'un değil Sidmouth'undu. Sidmouth 1812-1822 yılları arasında Liverpool yönetiminde içişleri bakanıydı; Henry Addington gibi, 1801-1804 yılları arasında Tory başbakanı ve ardından 1805'te Pitt'in yanında görev yapmıştı.

yaptığı incelendiğinde, kabinelerin faaliyetleri ve tutumları arasında gözle görülür bir fark vardır. 1820'lerin ortalarından sonlarına kadar bir dizi ceza yasasını yürürlükten kaldırarak, jürileri düzenleyerek ve ilçe hapishanelerini teftişe alarak hukuk sisteminde reform yaptı; diğer reformlar ise Britanya ile kolonileri arasındaki ticari ilişkileri dönüştürmüştü; örneğin, banknotları düzenledi. Liverpool'un 1827'deki felç geçirmesi onu görevinden istifa etmeye zorladı, ancak halefi Wellington'ın Tory rejimi altında, özellikle 1828'de Test ve Kurumlar Yasalarını ve 1830'da Katolik Kurtuluş Yasasını yürürlükten kaldırılmasıyla devam etti.

Burada belirtilmesi gereken nokta, 1790'ların monarşizmin en güçlü bileşeninin, yani parlamenter reforma muhalefetin, onun tamamlayıcı parçaları olan monarşist retoriğin ve siyasi stratejilerinin çoğunun, 19. yüzyılın ilk yarısındaki muhafazakâr Whigler'in diğer birçok Tory'nin siyasi perspektiflerini şekillendirerek devam ettiğidir. 1790'ların monarşizminde, 19. yüzyılın başlarındaki devlet düzenini de etkileyecek kapsamlı bir reforma muhalefet ettiklerinde olduğu gibi, tarihçinin karşısına karmaşık ve dinamik bir konu olarak çıkmıştır. Bu açıdan bakılırsa muhafazakâr siyaset çok hızlı ilerledi ve Tory basını da aynı şekilde karşılık verdi. Bir Tory dergisi olan *The Quarterly Review* 1809'da kuruldu, ardından *The Ortodoks Churchman's Magazine* ve *The Christian Remembrancer* gibi bir dizi muhafazakar dergi geldi. Bununla birlikte, özellikle 'kamuoyu' İngiliz siyasetinin ayrılmaz bir parçası haline geldiğinden, dönüşüm geçiren *ancien régime*'in romantik siyaseti son derece farklı bir toplumsal ve siyasi düzene uymak zorundaydı. 1790'ların siyasi kargaşasına halkın katılımı bunu mümkün kılmıştı. Ayrıca, aydınlanmış siyasi, sosyal ve ahlaki ilkelerin yayılmasını engellenmek istense de bu ilkeler on sekizinci yüzyılın sonunda o kadar yerleşik hale gelmeyi başardılar, ki yerinden edilmeleri esasen imkansız hale geldi. Özellikle 1822'den sonraki yıllarda ve özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Liberal partinin saltanatı sırasında etkin, pragmatik, görece ilerici, evrimsel bir devletin dönüşümü, özünde ve pratikte Aydınlanma'dan başka bir şey değildi. Kraliçe Viktorya döneminde devletin ekonomi ve yasamadaki zaferleri ve birçok devlet adamının genel dünya görüşü – mülk sahibi, eğitilmiş seçkinlerin kendilerini ilerici bir tonla yönettiklerini düşünmeleri – entelektüel olsun ya da olmasınlar yaşadıkları siyasi iklim gereği Aydınlanmanın siyaset felsefesinin zaferleriydi. Kıta Avrupasında rejimden bağımsız şekilde Aydınlanma felsefesinin benimsenmesi, İngiliz siyasetine de yansımıştı.

Bu nedenle, 1790'ların monarşizmi, kamuoyunun gücünü tanımaya zorlayan, dernekler ve basın aracılığıyla halkın sadakat duygularını harekete geçirmeye çalışan, 1760'lar, 1770'ler ve 1780'lerin siyasi olayları tarafından yönlendirildiğinden çok daha büyük ölçekte kamuoyunu siyasi arenaya taşıyan, özellikle kısmen de seçkin bir Whiggism'i sürdürmesi açısından önemliydi.

Daha sonra 1857'den 1865'e kadar Rye milletvekili olarak görev yapan William MacKinnon, kamuoyunun gelişimini tarihsel olarak ele aldığında, Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları döneminin ülke tarihinde bir dönüm noktası olduğuna dikkat çekti. Britanya'nın 18. yüzyılın sonlarına doğru kamuoyunun 'önkoşullarına' – zenginlik, ticaret, bilgi, iletişim kolaylığı ve daha fazla sermaye birikimine yol açan bir tür sosyal mekanizma – sahip olduğunu savundu. Fransa ile savaş başladığında, kamuoyu “oybirliğiyle birleşti ve bu gücü hükümetin ellerine verdi.”⁶⁴² Waterloo'dan sadece 13 yıl sonra yazan MacKinnon, kamuoyunun büyümesinin iç siyaset için hayati önem taşıdığına olan inancından emindi:

Sonuç olarak, düşmanlıklarla meşgul olmayan kamuoyunun dikkati, daha büyük bir özenle ülkenin iç durumuna, ülke içinde kamu hizmetiyle bağlantılı her olayın keskin ve titiz bir şekilde soruşturulmasına yönlendirilecek. Kamuoyundaki bu dönüş bir süre daha açıkça ortaya çıkmayabilir; kıtada veya başka bir yerde öngörülemeyen siyasi olayların ortaya çıkması, işleyişinin bir süreliğine askıya alınmasına neden olabilir; bununla birlikte, çok az şüphe var, kamuoyunun nihai yönü bu olacaktır.⁶⁴³

Britanya Waterloo'da Napolyon'u yendi ve sonra barışı sağladı, halkın ve politikacıların dikkati artık Britanya Adaları dışındaki olaylara değil, ülke içindeki siyasi olaylara odaklanacaktı. Dahası, ulusal siyasi meseleler popüler siyasetle bütünleşmişti; böylece halk, oy hakkına sahip olsun ya da olmasın, yerel ve ulusal düzeylerde siyaseti şekillendirmeye bilinçli bir kamuoyu olarak dahil oldu. Bundaki en büyük oyuncu, İngilizlerin 19. yüzyıldan önce ustalaştığı yazın kültürü ve sirkülasyonu, yani iletişim kolaylığıydı.

⁶⁴²MacKinnon, *On the Rise, Progress, and Present State of Public Opinion*, 127.

⁶⁴³MacKinnon, *On the Rise*, 149.

Tüm bu değişim sürecindeki kilit figürlerden biri, 1812'den 1823'e kadar Liverpool'da Tory milletvekili ve 1822'de Liverpool kabinesinin yeniden düzenlenmesinden sonra Avam Kamarası'nın hem dışişleri bakanı hem de parti lideri olan George Canning'di. Kariyeri, modası geçmiş 18. yüzyıl Tory siyasetinin öldüğünü gösteriyor. Canning, sonunda 'liberal Toryism' olarak bilinen kavramı, siyasi ve sosyal meselelerdeki liberal perspektiflerin, anayasanın ve devletin geleneksel müdafaasının ve kamuoyunun gücünün kabulü ile enteresan bir karışımı somutlaştırdı ve siyaset arenasında boy gösterdi. Canning, Katolik yanlısı ve kölelik karşıtıydı ve krallıktan belirli bir mesafeyi koruyarak ve kamuoyuna 'kur yaparak', kademeli, evrimsel değişimi savunan rasyonel, liberal siyasetin, ilerleme ve ahlaki reformun inandığı gibi olmasını sağladı. Canning'in, dışişleri bakanı olarak, kolonilerdeki köleliğe karşı çıkmasının ve kölelerin refahını dert etmesinin nedenlerinden biri de Britanya imparatorluğu içinde 'ahlaki üstünlüğü' teşvik etmeye kararlı olmasıydı. En önemlisi, Canning, eski ve yeninin bir karışımıydı, Jonathan Parry'nin deyiimiyle "akılcı ve arındırıcı idari reformu, Protestan değerlerine bağlılığı ve aklın yürüyüşüne güveni" temsil eden aydın bir politikacıydı.⁶⁴⁴ Profesör Parry'nin belirttiği gibi, 1820'ler Canning'in yıllarıydı; Hükümeti 'gelenekten ileriye' yönlendirme ve kamuoyu oluşturma çabalarının yanı sıra Liverpool hükümetinin idari ve diğer reformları gerçekleştirmedeki başarısı, İngiliz hükümetini çoğu yönden istikrarlı hale getirdi. 1824'ten 1829'a kadar Avam Kamarası'na sunulan parlamenter reform için tek bir dilekçe bile yoktur.⁶⁴⁵ Bu, yaygın Toryizmin sağlamlaşmasının sonucu olarak değerlendirilmemelidir; bu daha çok İngiliz hükümetinin 18. yüzyılın sonları ile 1820'lerin başları arasında siyasette ve toplumda meydana gelen değişimlerle başa çıkma becerisinin gelişmesinin bir sonucuydu.

1792'de Fransa'da katliamlar, monarşinin düşüşü, savaş ilanları durumun ciddiyetini gözler önüne serdiğinde rejim değişikliğinin dehşetli yüzü ortaya çıkmıştı. Aynı yıl Thomas Paine'in kurduğu ideolojik şablon ile Londra'da yüksek katılımlı radikal derneklerin yükselişi karşısında İngiliz siyasetinin birinci meselesi iç cephede radikalizmle mücadele haline gelmişti. Parlamentoda radikal cumhuriyetçiliğin siyasi söylem olması, yayılması ve sesinin daha güçlü çıkmaya başlamasına karşı arka arkaya

⁶⁴⁴ Jonathan Parry, *The Rise and Fall of Liberal Government in Victorian Britain* (New Haven, 1993), 43.

⁶⁴⁵ Parry, *The Rise and Fall*, 44.

parlamento reformu önerileri oylamaya sunulmuş ve bu öneriler reddedilmişti. Westminster siyasetinde reform ve sınırlı dönüşüm söylemi geleneksel politik cephelerin arasında kalmıştı. Toryler tabiatları gereği reddetmiş, liberal ve az sayıda radikal Whig ise sınırlandırılmış bir reformu yetersiz bulmuştu. Parlamento alt kanadının herhangi bir reform çabası ile radikalizm dalgasını yumuşatma çabaları da akim kalmıştı. Amerikan kolonilerinin bağımsızlığını kazanmasından kısa bir süre sonra, 17. yüzyıldakine benzer bir iç savaşa sürükleyecek, iç cepheyi sarsan ve toplumda neredeyse 1640'lardaki Tesviyeciler dalgası gibi karşılık bulan bir akım karşısında Pitt'in ve parlamentonun direnci çok yükselmişti. Hükümet ve parlamento çoğunluğu için, siyasi reform yumuşak bir forma bürünmüş devrimci radikalizmden başka bir şey değildi. Taraftarları açısından ise reform kılık değiştirmiş Fransız manevraları değil, İngiliz *ancien régime*'inin bir kez daha dönüşüm geçirmesi ve nizamın kurtarılabilmesi için tek çözümdü. Üstelik parlamenter reform hareketi Devrim'in patlak verdiği yıllardan önce, 1780'lerin başından itibaren Whiglerin parti programı gibiydi. Pitt hükümeti Whiglerin bu temel siyasetine karşı çıkarken, desteğini de Fransız tehditi karşısında konsolide olan monarşiye bağlı kitlelerden almaktaydı. 1780'lerde reform konusunu gündeme bizzat getirmiş ve önerileri parlamentoda reddedilmiş olan Pitt, bu sefer devrimci radikalizm tehdidi altında reformculuk yapmaya karşı çıkmıştır. Jakobenizm çağrışımı olan hiçbir şey 1790'lar İngiltere'sinde kabul göremezdi. Kitlesele destek reform için hiçbir zaman yeterli olmamıştı. Hatta hükümet eliyle reformcuların ısrarını bir nebze azaltmak için, yolsuzluğa adı karışanları siyasete sokmamak ve siyasi rüşvetin önlenmesini merkeze alan çok dar kapsamlı bir öneri dahi parlamento tarafından reddedilmişti.

1790'larda radikal cumhuriyetçiliğe karşı İngiliz *ancien régime*'ini reform yaparak savunmak dönemin siyasetinin bir nevi vitrini olarak değerlendirilebilir. Ortaçağ Avrupa monarşilerinin nizamını tanımlayan *ancien régime* ifadesiyle 1790'lar İngiltere'sinin tarihinde tanımlamalar yapılabilmesinin açıklaması burada yatmaktadır. İngiltere 17. yüzyılda parlamento-monarşi kutuplaşması ve iç savaş, sonrasında Oliver Cromwell'in kısa ömürlü cumhuriyet rejimi ve en son 1688 devrimi ile iç siyasi kriz kotasını doldurmuş bir görüntüye sahipti. Devletin nizamını, teşkilatını değiştiren gelişmeler hiçbir zaman parlamentoya verilen değişim önergeleri ile başlamamış ve sonuca ulaşmamıştı. Reform, çok büyük ve baş edilemez bir kriz sonrasında ancak yaşanabilecek

bir durumdu. Kırılğanlaşan sistemde kaos ve terörü engelleyebilecek tek tedbir bazı şeylerin sadece politik düzleme hapsedilmesi, yüzeysel kalması ve kitlelere inmemesiydi. 18. yüzyıl boyunca gerçekleşen 1715 ve 1745 Jakobit ayaklanmaları, bağımsızlığını ilan eden Amerika kolonileri ve sonunda monarşiyi giyotine gönderen Fransız Devrimi çerçeve olarak *ancien régime*'in krizleriydi. Bu açıdan bakıldığı zaman, Pitt hükümetinin reform ve yeniliğe göz kırpması, Charles Gray'ın zenginleri büyük aidatlarla kabul eden jakoben kulübünün yaptığı yayınlar ve parlamenter hamleler, göstermelik 'aristokrat reformculuk' İngiliz *ancien régime*'inin emniyet vanaları olarak işlev görmüştü. Amaç, 1790'larda reform yapılamayacak bir sistemde belirli birtakım değişiklikler yaparak reform havasını yakalamak ve rejime karşı radikal cumhuriyetçi tehdidi iç siyasette söndürebilmektir.

1688 Devrimi ile son halini aldığı ve radikal değişikliklere kapalı olduğu düşünülen İngiliz *ancien régime*'ine karşı en büyük tehdit sıradan hane halkının zihnine devrim ve cumhuriyet fikrinin girmesiydi. 1793'e doğru Thomas Paine'in yazıları ve diğer radikal fikirler popülerleşmeye başlamıştı. Buna paralel olarak monarşist yazın da gelişmiş, ve monarşist düşüncelerin tıpkı Paine'in fikirleri gibi tesirli olabilmesi için örgütlenmeye başlamıştı. Kısa süre içerisinde hükümetin desteğini de arkalarına aldılar. Parlamentodaki korku da parti siyasetinin rotasını monarşistlerden yana çevirmişti. Whig'lerin en radikal unsurları, devrimi özleyen ve monarşiyi sonlandırmayı isteyecek radikal cumhuriyetçi gruplar dahi İngiltere'de bir terör ortamı oluşmasından korkmaktaydı. Parlamentodaki bu korku, kamuoyundaki endişe ile birleşti ve büyük derneklerin doğuşunu hızlandırdı. Reeves'in Taç ve Çapa Derneği, manifestosunu yayınladıktan sonraki birkaç hafta içerisinde radikalizme karşı mücadelenin kitlesel boyutunun ana eksenine haline gelmişti. Bu süratli gelişim ve etkinlik artışında Windham gibi öncülerin rolü, parlamento desteği ve şüphesiz Pitt hükümetinin sınırsız desteği etkili olmuştur. Bu durum, sosyal tabanın "devletleştirilmesi"⁶⁴⁶ anlamına gelmektedir. Merkezîyetçi olmayan bir toplumsal örgüt ağının hükümetin devrime direnişinde elini güçlendirdiği açıktır.

⁶⁴⁶ J.C.D. Clark'ın öne sürdüğü şekliyle, yani ataerkil bir "ilahi-sağ" ideolojinin *ancien régime* romantizmi ve 1790ların monarşist ruhunu tam olarak izah ettiği görüşü Austin Mitchell 1961 tarihli makalesinde muhafazakâr ve monarşist ideolojinin cazibesine giren kitlelerden bahsederken kulüplerde

Monarşizmin toplumda bulduğu karşılık, cumhuriyetçi, reformist ya da devrimci akım karşısında bir kuşatılmışlık düşüncesi değildi. Siyasi görgüsü ve birlik düşüncesi etrafında şekillenmişti. Geç 18. Yüzyılın atmosferinde romantizm vardı, ve romantik motifle işlenmiş ideal bir monarşi düşüncesi İngiliz *ancien régime*'inin belirgin bir özelliği idi. Tarihsel süreçte modern şekline evrilmiş *ancien régime*, bilinen, tecrübe edilmiş ve dirliği sağlayıp korkudan emin kılacak yegâne düzenin adıydı. 1790'ların dernekleri ve toplumsal muhafazakâr örgütlenmelerinin dayanağı budur. 18. Yüzyıldaki evrimi ile *ancien régime* düşüncesi örgütlerle toplumda ve parlamentoda siyaset zemininde vücut bulmuş muhalif bir hareket değildi. Mark Philp'in "kaba muhafazakarlık" tanımı çerçevesine de bütünüyle sığmıyordu. Bu, kitlelerde zaten var olan romantik monarşizmin tezahürüydü. Üstelik bu romantizm sadece nostaljik bir duygu değil, aydınlanma fikirlerinden de pozitif ya da negatif olarak etkilenmiş, 'değişim'e kapılarını kapatmayan, bir noktada 'aydınlanmış' bir düşüncedir. Monarşist derneklerin kuruluş zemininde de bu romantizm olduğu söylenebilir. Bu duygunun güçlenmesini ve radikalizme karşı cephe almasını kolaylaştıran da cumhuriyet fikri ya da devrim tehdidi ve iç savaş korkusu idi. Black, Dozier ve Ginter gibi konu üzerinde yoğunlaşan yazarlar III. George ve hükümetinin kamuoyunu monarşiye sadakat duygusu temelinde birleştirecek güçlü bir dernek istediğini ve Reeves 'in de Taç ve Çapa derneği ile bu isteğe karşılık verdiğini savunmaktadır.⁶⁴⁷ Rejime yönelik tehditler odağında kent kamuoyundaki farkındalığın arttığı gerçeği dikkate alındığında, monarşiden gelen

toplanan siyasetçilerin, burjuvazi ve soyluların, kurdukları örgütlerin "aslında İngiliz tarihinde bilinçli ve örgütlü bir siyasi güç olarak muhafazakarlığın ilk tezahürlerinden birini ürettiğini" savunmuştur. Bu noktanın daha ötesine de giderek, "derneklerin dolaylı olarak savaşa girme motivasyonuna yol açan ve ulusu savaşta kesinlikle ayakta tutacak ulusal bir birlik ürettiğini" kesin bir şekilde belirtmiştir; bkz. Mitchell, "The Association Movement of 1792-3" *Historical Journal* 4 (1961), 57; benzer bir görüş için ayrıca bkz. H.T. Dickinson, "Popular Conservatism and Militant Loyalism 1789-1815," H. T. Dickinson (ed.) *Britain and the French Revolution*, (New York, 1989). Bu görüş yanlış olmamakla beraber eksik olarak değerlendirilip ekleme yapılabilir. Yalnızca kent eliti ve soyluların kulüplerinde değil, doğrudan siyasi nüfuzun ve monarşist ideolojinin kitlesel zemininin dışında kalan toplumsal alanda, yani İngiltere özelinde aristokratik piramidin tabanında konumlanan kitlelerde de kamu bilincinin gelişmesi, *ancien régime* romantizminin güçlendirilmesi, halkın devlet ideolojisi yordamı ile tesir altına alınması sosyoekonomik tabakaların tümüne sesini duyuran monarşist dernekler ve derneklerin yayınları ile mümkün olmuştur. "Sosyoekonomik alanın devletleştirilmesi" kavramı ve tanımı üzerine bkz. Fatih Yeşil, "Devlet İnşasının Bir Aracı Olarak İhtilal Propagandası (1789-1801)," *Toplumsal Tarih* 214 (2011), 17.

⁶⁴⁷ Michael Duffy bu görüşe katılmamaktadır. Taç ve Çapa Derneği'nin kuruluşu üzerine yazdığı makalesinde göre, Pitt Lord Grenville klüplerde toplanan ve dernekleşen kitleler konusunda temkinliydi ve hükümetin "derneklere yönelik izleyecekleri politika konusunda kafaları karıştıktı." Bkz. Michael Duffy, "William Pitt and the Origins of the Loyalist Association Movement of 1792," *Historical Journal* 39 (1996), 944.

iradenin tek itici güç olmadığını öne sürmek mümkündür. Risale yazını, karikatür ve broşürler, Fransa ve diğer Kıta Avrupası kaynaklı çeşitli literatür onlarca yıldır dolaşımdaydı ve okuryazar kesim tarafından izlenmekteydi. Derneklerin ortaya çıkması, çeşitlenip çoğalmasının tek nedeni Pitt hükümetinin ve III. George'un monarşist örgütlenmelere verdiği destek değildi.

Dinin toplumsal düzen ve istikrar için gerekli olduğu inancı geç 18. Yüzyıl İngiltere'sine özgü bir düşünce değildi. Ancak *via media* yani orta yol olarak tanımlanan Anglikan kilisesinin dinin toplum ve birey için vazgeçilmezliğini kurumsal olarak fazlasıyla temsil ettiği söylenebilir. Fransız *ancien régime*'inde Katolik kilisesi *états généraux*'un sacayağındaki varlığı ile kimliğini şüpheyeye yer bırakmayacak şekilde belirlemişti ve Fransız filozofları dahî dinin toplumdaki karşılığını eleştiriye açmamıştı, bir gerçeklik olarak kabul etmişti. Aynı durum İngiliz *ancien régime*'inde de görülmektedir. Anglikanizm ve Anglikan Kilisesinin temsil ettiği gerçeklik inanç boyutunun ötesindedir; toplumsal ve siyaset üstü bir kurum olarak kilise, Katolik özgürleşmesi, *dissent*, presbiteryen akım gibi problemlerin odağında kaldığı zamanlarda bile tesirinden bir şey kaybetmemiştir.

Anglikan Kilisesi, İngiliz sosyoekonomik yapısındaki seküler alanın darlığından dolayı hemen hemen her siyasi ve ideolojik gelişmeden doğrudan etkilenmiştir. Dini alandaki boşlukları da Wesley Metodizmi gibi popüler akımlar doldurmaktaydı. Kilise muhalefeti (*dissent*) dışında, Katolik nüfusun siyasi talepleri ve parlamentodan geçmesi umulan yasa tasarılarına bel bağlamış 'dışlanmış' kesimler siyasetin reform gündemini belirlemiştir. Reform fikrine ve aydınlanma düşüncesine kapılarını kapatmamış olan ve '*low church*' olarak tanımlanan Anglikan kilisesi mensupları, her zaman ödünsüz dogmatik ve gelenekçi '*high church*' ile soğuk savaş halindeydi. Yüksek Kilisecilik (High-Church Toryism) 1790'ların sonları ve 1800'lerin başları arası kültürel bir hareket olarak yoğunlaşıp sonrasında Oxford Hareketi'ne güç vermiştir. Bu yoğunlaşmanın büyük ölçüde Fransız Devrimi'nin yarattığı kargaşa sayesinde mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Fransız Devrimi'ne ve radikalizme karşı Anglikan tepkisi, esasen muhafazakâr dini düşünürler arasında kültürel ve entelektüel değişime – temelde Aydınlanmaya – yönelik

korkuyu ortaya koyuyor. *Via media* barışının sürmesi için bir şekilde güçlü aydınlanma dalgalarına direnç gösterilmesi gerekiyordu. *Ancien régime*'in kaidelerinden birisi olarak yerleşik kilisenin direnme yerine uyumu öncelediğini söylemek mümkündür. Kilise ölçeğinde bakıldığı zaman, aydınlanmanın doğası ve kapsamı net değildir. Kilise mensubu hiç kimse dini düşünceye şüpheyile bakan bir deist, tam aydınlanmış bir birey haline gelemmez. Ancak dönemin siyasi ve entelektüel ikliminde çok kolay biçimde üçü haline de gelebilirdi. İngiliz Aydınlanmasının dini bir gücü vardı ve İngiltere'nin Aydınlanma deneyimi son derece dinsel çerçevede gerçekleşiyordu. B. W. Young, din adamları sınıfı ile özgür düşünenler entelektüeller arasındaki değil, 18. yüzyılın ruhban kültürü içindeki entelektüel ve dini tartışmaları analiz etmiş ve Anglikan Kilisesi'nin kendisinin “İngiltere'nin ruhban Aydınlanmasının ana motoru” olduğunu bulmuştu. Young, yüzyılın ortalarında Protestan (çoğunlukla Lutheran) *sola scriptura* (‘yalnızca kutsal kitap’) kavramına dayanan rasyonel bir teolojinin geliştiğini ve “geleneğe ortodoks bağlılığı kırdığını” ikna edici bir şekilde savunmuştur. Bu düşünce dogma, doktrin ve geleneğin hiyerarşiden önce gelmesi bakımından aydınlanma ilkeleri açısından Devrim sonrası dönemin etkisinin hissedildiğini de bir ölçüde göstermektedir.

Aydınlanma felsefesinin ve reformun olası sonuçları Westminster'daki siyasi seçkinleri olduğu kadar Kilise elitini de korkutuyordu. Kilise idaresindeki problemler ve dini muhalefetin güçlenmesi, 1790'lar öncesi Anglikan Kilisesi'nde büyük ve rahatsız edici bir meydan okumaya yol açmıştı; Fransızların Hristiyanlığın toplumda ve devlette varlığından arınma yolları, *ancien régime*'in yerli radikaller tarafından eleştirisi ve devrimci ideolojinin ülkede hızla yayılması bu zorluğun temel unsurlarındandı. Britanya'da Yerleşik Kilise'nin sosyal ve dini otoritesinde yüzyılın ortalarından itibaren aşınma başladığı ve 1790'ların olaylarının bu sürecin hızlandığı açıktır. Hempton'ın on yılda meydana gelen dönüşüm hakkındaki sözleri durumun bir özeti niteliğindedir: “Fransız devrim dönemi, Britanya Adaları'nın modern dini tarihindeki en önemli dönemdir. Ne gerçekten popüler bir çağrısı ne de güçlü devlet desteği olmayan Kiliselerin

başarılı olması pek mümkün değildi. Gönüllülük ve çoğulculuk ise kısa vadede coşkun, uzun vadede ise kayıtsızlığın yolunu açtı.”⁶⁴⁸

1790'larda *ancien régime*'i savunmak için sıkı bir mücadele içinde olan muhafazakâr güçler, 18. yüzyılın sonlarında geliştirdiği karmaşık dinamikler ile belirli durumlarda karakteristik monarşist kalıplarla tepki gösteren, fakat aynı zamanda iktidarı ve devletin geleneksel hukukunu da her zaman koruyan bir muhafazakar siyaset biçimiyle sonuçlandı. Devlet, rejim, kilise, parlamenter reform ve özel mülkiyete ilişkin temel bir ortak değerler dizisi, dini ve felsefi ilkeler, sosyal meseleler, Aydınlanma ve siyaset pratiğine ilişkin farklı görüşlerle aynı muhafazakarlık zemininde birleştirildi. 1794'teki Whig bölünmesi ile 1820'lerin başları arasında, 'yeni muhafazakarlık' Westminster siyasetine damgasını vurdu, ancak bu, muhafazakar Whiggizmin bir doğal evriminden başka bir şey değildi. Westminster dışında monarşistler, monarşi ve anayasa hakkında her zaman aynı varsayımları paylaşmadılar; monarşist risale yazarları, Jakobenizm ve Fransız devrimci faaliyetinin tehdidi hakkında oldukça fazla korku uyandırmayı başardılar, ancak bazıları sonunda Aydınlanma'nın tüm sonuçlarının felaket olmadığını kabul etti. Kilise içinde, ruhban sınıfı bir bütün olarak 1790'ların olaylarına geleneksel kilise-devlet ilişkilerini tartışarak yanıt verdi, ancak Latitudinarianism ve Aydınlanma'nın etkisiyle belirli bir toplum-din ilişkisinin doğası konusunda artan ilgi, Kilise'nin karşılaştığı birçok zorlukla mücadele etmeyi başaramadı. Monarşist yazarlar arasında birkaçı, Burke'ün muhafazakarlığına karşı çıktı ve devrimci fikirlere karşı devleti ve anayasayı savunurken, 19. yüzyıla kadar parlamentoda varlığını sürdüren bir tür entelektüel-liberal Whiggism geliştirdi. 19. yüzyılın başlarında İngiliz siyaseti, iktidarda hangi zihniyetteki bir hükümet olursa olsun, genel olarak muhafazakâr bir manzaraydı; Parlamenterler ve çevreleri, büyük ölçüde kamuoyunun yönlendirmesine göre siyasi ve sosyal tavizler verirken İngiliz *ancien régime*'inin temel kaidelerini, devletin kurumlarını, aristokrasisini ve özel mülkiyeti korumaya çalıştılar. Geç 18. yüzyıl ve erken 19. yüzyıl İngiliz siyaseti, genel olarak, ülke içinde ve dışında savaş sonrası istikrarın büyük ölçüde sağlandığı 'yeni muhafazakarlık'ın türevleriyle değil, farklı parti ve fraksiyonlarda farklı şekillerle gelişen

⁶⁴⁸ David Hempton , *Religion and Culture in Britain and Ireland. From the Glorious Revolution to the Decline of Empire* (Cambridge, 1996), 23 ve Mark Smith, *Religion in Industrial Society: Oldham and Saddleworth 1740-1865* (Oxford, 1994), 46, 50-52.

ve hayat bulan liberalizmin zaferiyle karakterize edilebilir. 1790'ların ürettiği farklı muhafazakâr görüşler, siyasetin doğasında büyük bir değişiklikten daha fazlasını ifade ediyordu; aynı zamanda *ancien régime*'in değişmesi, dönüşümü veya süregelen arkaik versiyonunun sonu anlamına da geliyordu. “Fransız Devrimi rüzgarı” – 18. yüzyılın ikinci yarısında doğup 19. yüzyılın başlarında ölen siyasetçiler ve halk figürleri – gittiğinde, Britanya artık eskisi gibi değildi. Liberalizm bir dereceye kadar başarılı oldu ve tüm döneme damgasını vurdu. 19. yüzyıl muhafazakar parti siyasetinin önde gelen figürü Benjamin Disraeli bile liberalizmin gücünü kabul etmek zorunda kaldı; 1850'de Lord Stanley'e söylediği gibi, “ikimiz de yanlış taraftayız, ancak konumumuzdan en iyi şekilde yararlanmaktan başka yapacak bir şey yok.”⁶⁴⁹

⁶⁴⁹ Disraeli: *A Brief Life* (Cambridge, 1996), s.112'den alıntılanmıştır .

KAYNAKÇA

BİRİNCİL KAYNAKLAR

The Annual Register

Hansard's Parliamentary Debates, Third Series

Reeves Papers, British Library, Add. MS 16919-16931

The Anti-Jacobin, (Weekly Examiner)

The Anti-Jacobin Review and Churchman's Magazine

The British Critic

The Christian Remembrancer

The Gentleman's Magazine

The Morning Chronicle

The Orthodox Churchman's Magazine

The Quarterly Theological Review

The Times

The True Briton

The Dictionary of National Biography

The Parliamentary Register

The Parliamentary History of England, (1803'e kadar)

Risaleler ve Bildiriler (Anonim)

Anti-Gallimania. Sketch of The Alarm; or, John Bull in Hysterics. An Heroi-Comic Poem.
Londra, [1792?].

An Appeal to the Head and Heart of Every Man and Woman in Great Britain, Respecting the Threatened French Invasion, and the Importance of Immediately Coming Forward with Voluntary Contributions. Londra, 1798.

Beware of Catholicus. An Address to the People Called Quakers, on the Subjects of His Late Publication. By Patrioticus. Londra, 1799.

Englishman's Political Catechism. Exeter, 1792.

Flower of the Jacobins, Containing Biographical Sketches of the Characters at Present at the Head of Affairs in France. Dedicated to Lewis the Sixteenth, King of France and Navarre, Fourth Edition. Londra, 1793.

Invasion of Britain. An Address to the People of Great Britain, on the Subject of a French Invasion. By a Patriot. Londra, 1798.

Legal Arguments, Occasioned by the Project of An Union Between Great-Britain and Ireland, on the Exclusion of the Roman Catholic Nobility and Gentry in Both Kingdoms, from Parliament. By a member of the Honourable Society of Lincoln's Inn. Dublin, 1799.

Letter Addressed to the Inhabitants of Great Britain, Shewing Them the Dangerous Tendency of Libellous Publications, and Guarding Them Against Being Imposed Upon by the False Representations Such Writings Contain. Published by order of the Loyal Association, of the Hundreds of Hoxne and Harstsmere, for Preserving Liberty and Property, against Republicans and Levellers. Ipswich, 1793.

Letter to Mr. Pain, on His Late Publication. Londra, 1792.

Letter Upon the State of Parties: Being the First of a Series of Letters Upon the State of Public Affairs. Londra, 1797.

Letters to Thomas Paine; in Answer to His Late Publication on the Rights of Man: Shewing His Errors on that Subject; and Proving the Fallacy of His Principles as Applied to the Government of this Country. Second Edition. Londra, 1791.

Liberty and Property Preserved Against Republicans and Levellers. A Collection of Tract, Number I-Number VI. Londra, 1792.

Loyal Subject's Thoughts on an Union, Between Great Britain and Ireland. Dublin, 1799.

Memorial for the Present Age, and Information to Posterity, of the Loyalty, Patriotic Zeal, and Spirited Exertions of the Citizens of Bristol; Being an Account of the Cause, Rise, Progress, and Military Improvement of the Volunteers of the Said City. Bristol, 1797.

Names of Subscribers Towards the Association, in the Parish of St. Anne, Westminster, and Sums Subscribed in Pursuance of a Resolution at a Meeting of the Inhabitants, Held the 5th Day of December. Londra, 1792.

Plain and Earnest Address to Britons, on the Present State of Public Affairs in Great Britain and France. Londra, 1792.

Protestant Ascendancy and Catholic Emancipation Reconciled by a Legislative Union; With A view of the Transactions in 1782, Relative to the Independence of the Irish Parliament, and the Present Political State of Ireland, as Dependent on the Crown, and Connected with the Parliament of Great Britain. Londra, 1800.

Remarks on the Proceedings of the Society, Who Style Themselves "The Friends of the People: " and Observations on the Principles of Government, as Applicable to the British Constitution. Londra, 1792.

Remarks on the Temper of the Present Times, Addressed to the Gentlemen, Yeomanry, and Common People, By a Clergyman of Suffolk. Ipswich, 1792.

The Report of the Proceedings During the Late Contested Election for the County of Middlesex; Including the State of Each Day's Poll, with the Addresses and

Speeches of Messrs. Byng, Mainwaring, and Sir Francis Burdett, Bart. With Many Other Interesting Particulars. Londra, 1802.

The Wreath of Loyalty; or, British Volunteer. A Serenata: Written in Honour of the Loyal Associators in Arms Throughout the Kingdom. Londra, [1799].

Risaleler ve Bildiriler (Atıflı)

Bowles, John, *The Dangers of Premature Peace. With Cursory Strictures on the Declaration of the King of Prussia, Inscribed to William Wilberforce, Esq.* Londra, 1795.

—. *Dialogues on the Rights of Britons, Between a Farmer, a Sailor, and a Manufacturer. Dialogue the First, Third Edition.* Londra, 1793.

—. *Farther Reflections Submitted to the Consideration of the Combined Powers.* Londra, 1794.

—. *French Aggression, Proved from Mr. Erskine 's 'View of the Causes of the War'* Londra, 1797.

—. *Objections to the War Examined and Refuted, Second Edition.* Londra, 1794.

—. *A Protest Against T.Paine's 'Rights of Man': Addressed to the Members of a Book Society.* Londra, 1792.

—. *The Real Grounds of the Present War with France.* Londra, 1793.

—. *Reflections on the Political and Moral State of Society, at the Close of the Eighteenth Century.* Londra, 1800.

—. *Reflections Submitted to the Consideration of the Combined Powers.* Londra, 1794.

—. *A Third Letter to a British Merchant: Containing Some General Remarks on the Late Negotiation with France, Considered in Relation to Ancient and Established Principles; Together with Reflections on the State of Domestic Politics, and*

Particularly on the Mischievous Tendency of the Conduct Pursued by Opposition. Londra, 1797.

—. *Thoughts on the Late General Election. As Demonstrative of the Progress of Jacobinism.* Londra, 1802.

—. *Thoughts on the Origin and Formation of Political Constitutions. Suggested by the Recent Attempt to Frame Another New Constitution for France.* Londra, 1795.

Copeland, Thomas W, ed. *Burke, Edmund, The Correspondence of Edmund Burke, Vol. VI.* Cambridge, 1967.

Conor, Cruise O'Brien. *Reflections on the Revolution in France, and on the Proceedings in Certain Societies in London Relative to that Event.* New York, 1986.

—. *The Writings and Speeches of Edmund Burke. Volume VIII: The French Revolution 1790-1794.* Oxford, 1989.

Combe, William. *Plain Thoughts of a Plain Man, Addressed to the Common Sense of the People of Great Britain.* Londra, 1797.

Daubeney, Charles. *An Appendix to the "Guide to the Church:" in Which the Principles Advanced in that Work Are More Fully Maintained.* Londra, 1799.

—. *A Guide to the Church, in Several Discourses.* Londra, 1798.

—. *A Sermon Applicable to the Present Times, and Designed as an Antidote to Those Dangerous Doctrines Now in Circulation Tending to the Destruction of All Order and Government. Preached in the Parish Church of North-Bradley, in the County of Wilts, and Published at the Request of the Parishioners.* Bath, 1793.

Francis, Samuel, M.D., *Watson Refuted: Being an Answer to the Apology for the Bible* (Londra, 1819)

Gifford, John, *A History of France* (Londra, 1791-94)

—. *A Short Address to the Members of the Loyal Associations, on the Present State of Public Affairs.* Londra, 1798)

Humphreys, David. *The Bible Needs No Apology: Or Watson's System of Religion Refuted; and the Advocate Proved an Unfaithful One, by the Bible Itself*. Londra, 1796.

Horsley, Samuel. *The Charge of Samuel Lord Bishop of Rochester, to the Clergy of His Diocese, Delivered at His Second General Visitation, in the Year 1800*. Londra, 1800.

—. *A Sermon Preached Before the Lords Spiritual and Temporal in the Abbey Church of St. Peter, Westminster, on Wednesday, January 30, 1793: Being the Anniversary of the Martyrdom of King Charles the First, Second Edition*. Londra, 1793.

Jones, William. *An Essay on the Church*. Londra, 1800.

—. *The Fear of God, and the Benefits of Civil Disobedience. Two Sermons, Preached in the Parish Church of Harwich in the County of Essex, on Sunday June 21, 1778 and Published at the Request of the Audience*. Londra, 1778.

—. *Four Discourses; I. The Religious Use of Botanical Philosophy. II. Considerations on the Nature and Oeconomy of Beasts and Cattle. III. On the Natural History of the Earth and its Minerals. IV. On the Nature Evidence of Christianity. Preached on Mr. Fairchild's Foundation, in the Years 1784, 1785, 1786, 1787*. Londra, 1799.

—. *A Letter to the Church of England, Pointing out Some Popular Errors of Bad Consequence*. Londra, 1793.

—. *Popular Commotions Considered as Signs of the Approaching End of the World. A Sermon Preached in the Metropolitcal Church of Canterbury, on Sunday, September 20, 1789: with an Occasional Preface*. Londra, 1789.

Mackintosh, James. *Vindiciae Gallicae: Defence of the French Revolution and Its English Admirers, Against the Accusations of the Right Hon. Edmund Burke; Including Some Strictures on the Late Productions of Mons. de Calonne*. Londra, 1791.

McKinnon, W. A. *On the Rise, Progress, and Present State of Public Opinion*. Londra, 1828.

Madan, Spencer. *A Sermon Preached Before the Lords Spiritual and Temporal, in the Abbey Church of Westminster, on January the 30h, 1795; Being the Day Appointed to be Observed as the Day of the Martyrdom of King Charles I.* Londra, 1795.

Milner, Jacob. *A Brief Memorial on the Catholic Bill.* Londra, 1813.

—. *The Divine Right of Episcopacy Addressed to the Catholic Laity of England, in Answer to the Layman's Second Letter to the Catholic Clergy of England.* Londra, 1791.

Nickolls, Robert Boucher. *The Duty of Supporting and Defending Our Country and Constitution.* York, 1793.

Pitt, William, *The Speeches of the Right Honourable William Pitt, in the House of Commons.* 2 Vols. Londra, 1817.

Playfair, William, *The History of Jacobinism, Its Crimes, Cruelties and Perfidies.* Philadelphia, 1796.

—. *Inevitable Consequences of a Reform in Parliament.* Londra, 1792.

—. *Peace with Jacobins Impossible.* Londra, 1794.

—. *Thoughts on the Present State of French Politics, and the Necessity and Policy of Diminishing France, for Her Internal Peace, and to Secure the Tranquility of Europe.* Londra, 1793.

Plowden, Francis, *The Case Stated, by Francis Plowden, Esq. Conveyancer of the Middle Temple, Occasioned by the Act of Parliament Lately Passed for the Relief of the English Roman Catholics.* Londra, 1791.

—. *Church and State: Being an Inquiry into the Origin, Nature and Extent of Ecclesiastical and Civil Authority with Reference to the British Constitution.* Londra, 1795.

—. *A Friendly and Constitutional Address to the People of Great Britain.* Londra, 1794.

—. *An Historical Review of the State of Ireland, From the Invasion of That Country under Henry II. to its Union with Great Britain on the 1st of January, 1801.* 2 Vols. Londra, 1803.

—. *Human Subordination: Being an Elementary Disquisition Concerning the Civil and Spiritual Power and Authority, to which the Creator Requires the Submission of Every Human Being. Illustrated by References to Some Most Extraordinary, and Not Generally Known Occurrences, During the Last Fifty Years, Within the British Dominions, in the Management and Agitation of the Still-Pending Question, Commonly Termed Catholic Emancipation.* Paris, 1824.

—. *Jura Anglorum, The Rights of Englishmen.* Dublin, 1792.

Plowden, Robert, *A Letter to Francis Plowden, Esq., Conveyancer, of the Middle Temple, On His Work, Entitled Jura Anglorum. By a Roman Catholic Clergyman.* Dublin, 1794.

Porteus, Beilby, *A Charge Delivered to the Clergy of the Diocese of London, at the Primary Visitation of that Diocese in the Year MDCCXC.* Londra, 1790.

—., *A Charge Delivered to the Clergy of the Diocese of London, at the Visitation of that Diocese in the Year MDCCXCIV.* Londra, 1794.

—, *A Charge Delivered to the Clergy and the Diocese of London in the Years 1798 and 1799.* Londra, 1799.

Price, Richard, *A Discourse on the Love of Our Country.* 1776.

—. *A Review of the Principal Questions in Morals.* 1776.

Reeves, John, *Thoughts on the English Government. Addressed to the Quiet Good Sense of the People of England.* Londra, 1795.

Rickman, Thomas Clio, *Thomas Paine Vindicated. Being a Short Letter to the Bishop of Landaffs Reply to Thomas Paine's Age of Reason. By a Deist, Second Edition.* Londra, 1796.

Sheridan, Charles Francis, *An Essay upon the True Principles of Civil Liberty, and of Free Government, Occasioned by the Levelling Doctrines of the Day, in Which is also Discussed the Roman Catholic Claim to the Elective Franchise in Ireland*. Londra, 1793.

Stanhope, Charles, *Third Earl, An Address to the Nations of Great Britain and Ireland, on the Projected Union*. Dublin, 1799.

Wakefield, Gilbert, *A Reply to Some Parts of the Bishop of Landaffs Address to the People of Great Britain. Third Edition*. Londra, 1798.

Watson, Richard, *An Address to the People of Great Britain*. Londra, 1798.

—. *An Apology for the Bible in a Series of Letters, Addressed to Thomas Paine, Author of the Age of Reason*. New York, 1828.

—. *A Brief State of the Principles of Church Authority*. Londra, 1773.

—. *A Charge Delivered to the Clergy of the Diocese of Landaff, June, 1791*. Londra, 1792.

—. *Christianity Consistent with Every Social Duty. A Sermon Preached at the University Church in Cambridge, at the Assizes*. Cambridge, 1769.

—. *A Defence of Revealed Religion in Two Sermons Preached in the Cathedral Church of Llandaff*. Londra, 1806.

—. *The Principles of the Revolution Vindicated in a Sermon Preached Before the University of Cambridge, on Wednesday, May 29, 1776*. Cambridge, 1776.

—. *A Second Defence of Revealed Religion in Two Sermons Preached in the Chapel Royal St. James's*. Londra, 1807.

—. *A Sermon Preached Before the Stewards of the Westminster Dispensary at their Anniversary Meeting, in Charlotte-Street Chapel, April 1785*. Londra, 1793.

—. *A Sermon Preached Before the University of Cambridge, on October 25, 1776, Being the Anniversary of His Majesty's Accession to the Throne*. Cambridge, 1776.

Walker, Thomas, *A review of some of the political events which have occurred in Manchester, during the last five years: being a sequel to the trial of Thomas Walker, and others for a conspiracy to overthrow the constitution and government of this country, and to aid and assist the French, being the King's enemies*. Londra, 1794.

Windham, William, *Speeches in Parliament, of the Right Honourable William Windham; to Which is Prefixed, Some Account of His Life, by Thomas Amyot, Esq.* 2 Vols. Londra, 1812.

Young, Arthur, *An Enquiry into the State of the Public Mind Amongst the Lower Classes: And on the Means of Turning it to the Welfare of the State*. Londra, 1798.

İKİNCİL KAYNAKLAR

Andrew, Donna T. "Popular Culture and Public Debate: London 1780." *The Historical Journal* 39 (1996).

Armitage, David (ed.) *British Political Thought in History, Literature and Theory, 1500-1800*. Cambridge, 2006.

Backscheider, Paula R., Catherine Ingrassia. *A Companion to the Eighteenth-Century English Novel and Culture*. Blackwell, 2005.

Barker, Hannah, *Newspapers, Politics, and Public Opinion in Late Eighteenth-Century England*. Oxford, 1998.

Beedell, A. V. "John Reeves's Prosecution for a Seditious Libel, 1795-6: A Study in Political Cynicism," *The Historical Journal* 36 (1993).

Bellenger, Dominic. "The Emigre Clergy and the English Church, 1789-1815," *The Journal of Ecclesiastical History* 34 (1983).

Bernstein, Samuel. "English Reactions to the French Revolution." *Science & Society* 9 (1945).

- Black, Eugene Charlton, *The Association. British Extraparliamentary Political Organization*. Cambridge, Mass., 1963.
- Bourke, Richard. *Empire and Revolution: The Political Life of Edmund Burke*. Princeton University Press, 2015.
- Brewer, John. *Party Ideology and Popular Politics at the Accession of George III*. Cambridge, 1976.
- Brown, Philip Anthony, *The French Revolution in English History*. Londra, 1918.
- Brown, Richard. *Society and Economy in Modern Britain, 1700–1850*. Routledge, 1991.
- Cannon, John, *Parliamentary Reform, 1640-1832*. Cambridge, 1973.
- ., *Samuel Johnson and the Politics of Hanoverian England*. Oxford, 1994.
- Capdeville, Valérie, Alain Kerhervé, eds. *British Sociability in the Long Eighteenth Century: Challenging the Anglo-French Connection*. Boydell, 2019.
- Christie, Ian R., *Stress and Stability in Late Eighteenth-Century Britain: Reflections on the British Avoidance of Revolution*. Oxford, 1984.
- ., *Wilkes, Wyvill and Reform: The Parliamentary Reform Movement in British Politics, 1760-1785*. Hampshire, 1994.
- Clark, J. C. D. *English Society 1688-1832*. Cambridge, 1985.
- Colley, Linda, *Britons. Forging the Nation 1707-1837*. New Haven, 1992.
- Collini, Stefan, Richard Whatmore, *Economy, Polity, and Society: British Intellectual History 1750-1950*. Cambridge, 2000.
- Cook, Chris, John Stevenson, *The Longman Handbook of Modern British History 1714-1995, Third Edition*. Londra, 1996.

Cookson, J. E. *The British Armed Nation, 1793-1815*. Oxford, 1998.

—., *The Friends of Peace: Anti-War Liberalism in England, 1793-1815*. Cambridge, 1992.

Craciun, Adriana. *British Women Writers and the French Revolution: Citizens of the World*. London: Palgrave, 2005.

Crossley, Ceri. *The French Revolution and British Culture*. Oxford, 1989.

Curelly, Laurent, Nigel Smith, eds. *Radical voices, radical ways: Articulating and Disseminating Radicalism in Seventeenth and Eighteenth-Century Britain*. Manchester, 2016.

DeLucia, JoEllen, *A Feminine Enlightenment: British Women Writers and the Philosophy of Progress, 1759–1820*. Edinburgh, 2016.

Derry, John. *Charles James Fox*. New York, 1972.

Dickinson, H. T. *A Companion to Eighteenth-Century Britain*. Wiley, 2002.

—., ed. *Britain and the French Revolution, 1789-1815*. New York, 1989.

—., *British Radicalism and the French Revolution*. Londra, 1985.

—., *Liberty and Property: Political Ideology in Eighteenth-Century Britain* (Londra, 1977)

Dinwiddy, J. R. *Radicalism and Reform in Britain, 1780-1850*. Londra, 1992.

Dozier, Robert R., *For King, Constitution and Country: The English Loyalists and the French Revolution*. Lexington, 1983.

Duffy, Michael, "William Pitt and the Origins of the Loyalist Association Movement of 1792." *The Historical Journal* 39 (1996)

Ehrman, John, *The Younger Pitt: The Reluctant Transition* (Stanford, 1983).

—., *The Younger Pitt. The Years of Acclaim* (New York, 1969).

Emsley, Clive, "An Aspect of Pitt's 'Terror': Prosecutions for Sedition During the 1790s." *Social History* 6 (1981).

Epstein, James, *Radical Expression: Political Language, Ritual and Symbol in England, 1790-1850* (Oxford, 1994)

Eric Evans, *The Forging of the Modern State. Early Industrial Britain 1783-1870*, Second Edition (London, 1996)

—., "Repression, 'Terror', and the Rule of Law in England During the Decade of the French Revolution." *English Historical Review* 100 (1985).

Gascoigne, John, *Cambridge in the Age of Enlightenment. Science, Religion, and Politics from the Restoration to the French Revolution*. Cambridge, 1989.

Gash, Norman, *Lord Liverpool: The Life and Political Career of Robert Banks Jenkinson, Second Earl of Liverpool 1770-1828*. Cambridge, Mass., 1984.

Gilmartin, Kevin, *Print Politics: The Press and Radical Opposition in Early Nineteenth-Century England*. Cambridge, 1996.

Ginter, D. E., *Whig Organization in the General Election of 1790*. Berkeley, 1967.

Ginter, Donald E. "The Loyalist Association Movement of 1792-93 and British Public Opinion." *The Historical Journal* 9 (1966).

Goldie, Mark, Robert Wokler. *The Cambridge History of Eighteenth-Century Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Goodrich, Amanda. *Debating England's Aristocracy in the 1790s: Pamphlets, Polemics and Political Ideas*. Boydell Press, 2005.

Goodwin, Albert, *The Friends of Liberty: The English Democratic Movement in the Age of the French Revolution*. Cambridge, Mass., 1979.

Gregory, Jeremy, John Stevenson (ed.) *The Routledge Companion to Britain in the Eighteenth Century 1688–1820*. Routledge, 2007.

Hampsher-Monk, Iain, ed. *The Impact of the French Revolution: Texts from Britain in the 1790s*. Cambridge, 2005.

Harling, Philip, *The Waning of 'Old Corruption': The Politics of Economic Reform in Britain, 1779-1846*. Oxford, 1996.

Harling, Philip, "The Duke of York Affair (1809) and the Complexities of War-Time Patriotism," *The Historical Journal* 39 (1996)

Harris, James A. *The Oxford Handbook of British Philosophy in the Eighteenth Century*. Oxford, 2013.

Harris, Jose (Ed.), *Civil Society in British History: Ideas, Identities, Institutions*. Oxford, 2005.

Harrison, Mark, "To Raise and Dare Resentment: The Bristol Bridge Riot of 1793 Re-Examined" *The Historical Journal* 26 (1983).

Harrison, Peter. *'Religion' and the Religions in the English Enlightenment*. Cambridge University Press, 1990.

Harvie, Christopher, Colin Matthew, eds. *Nineteenth-Century Britain - A Very Short Introduction*. Oxford, 2000.

Hempton, David. *Religion and Political Culture in Britain and Ireland: From the Glorious Revolution to the Decline of Empire*. Cambridge, 1996.

Hill, B. W. *British Parliamentary Parties 1742-1832. From the Fall of Walpole to the First Reform Act*. Londra, 1985.

Hinde, Wendy, *Castlereagh*. (Londra, 1981)

—., *George Canning*. (Londra, 1973)

Hobsbawm, Eric. *The Age of Revolution: 1789-1848*. New York, 2000.

Hole, Robert. *Pulpits, Politics, and Public order in England 1760-1832*. Cambridge, 1989.

Holmes, John, Sharon Ruston (ed.) *The Routledge Companion to Britain in the Nineteenth Century*. Routledge, 2021.

Jones, Colin, ed. *Britain and Revolutionary France: Conflict, Subversion, Propaganda*. Exeter, 1983.

Judd, Gerritt P. *Members of Parliament 1734-1832*. New Haven, 1955.

Jupp, Peter. *British Politics on the Eve of Reform: The Duke of Wellington's Administration, 1828-30*. New York, 1998.

Keymer, Thomas ve Jon Mee. *The Cambridge Companion to English Literature, 1740-1830*. Cambridge, 2004.

Köktaş, Mümin. "18. Yüzyıl Aydınlanma Düşüncesinde Siyaset ve Özgürlük." *Turkish Studies* 11 (2016).

Ladurie, Emmanuel Le Roy. *The Ancien Régime: A History of France 1610 – 1774*. 1999.

Langford, Paul. *Eighteenth-Century Britain - A Very Short Introduction*. Oxford, 2000.

Langford, Paul. *Public Life and the Propertied Englishman, 1689-1789*. Oxford, 1991.

Leighton, C. D. A. "Antichrist's Revolution: Some Anglican Apocalypticists in the Age of the French Wars" *Journal of Religious History* 24 (2000).

LoPatin, Nancy. *Political Unions, Popular Politics, and the Great Reform Act of 1832*. New York, 1998.

Macleod, Emma Vincent. *A War of Ideas: British Attitudes to the Wars Against Revolutionary France 1792-1802*. Aldershot, 1998.

—., “British Attitudes to the French Revolution” *The Historical Journal* 50 (2007).

Marshall, P. J., Alain Low, Wm. Roger Louis (ed), “Volume II: The Eighteenth Century.” *The Oxford History of the British Empire*. Oxford, 1998.

Mitchell, Austin. "The Association Movement of 1792-3" *The Historical Journal* 4 (1961).

Mather, F. C. *High Church Prophet: Bishop Samuel Horsley (1733-1806) and the Caroline Tradition in the Later Georgian Church*. Oxford, 1992.

Matthew, H. C. G. *Gladstone 1809-1898*. Oxford, 1997.

Mee, J. *Print, Publicity, and Popular Radicalism in the 1790s: The Laurel of Liberty*. Cambridge, 2016.

Mitchell, L. G. *Charles James Fox*. Oxford, 1992.

Mitchell, L. G. *Charles James Fox and the Disintegration of the Whig Party*. Londra, 1971.

Moody T. W. ve W. E. Vaughan, *A New History of Ireland Vol. IV: Eighteenth-Century Ireland 1691-1800*. Oxford, 1986.

Mori, Jennifer. *Britain in the Age of the French Revolution: 1785-1820*. Taylor&Francis, 2014.

Mori, Jennifer, “Languages of Loyalism: Patriotism, Nationhood and the State in the 1790s,” *English Historical Review*, Cilt 117 (2003).

Mori, Jennifer. *William Pitt and the French Revolution 1785-1795*. New York, 1997.

Morris, Marilyn. *The British Monarchy and the French Revolution*. New Haven, 1997.

Montluzin, Emily Lorraine de. *The Anti-Jacobins 1798-1800: The Early Contributors to the Anti-Jacobin Review*. Londra, 1988.

Nockles, Peter Benedict. *The Oxford Movement in Context: Anglican High Churchmanship, 1760-1857*. Cambridge, 1994.

Norman, E. R. *Church and Society in England 1770-1970*. Oxford, 1976.

O'Gorman, Frank. *The Long Eighteenth Century: British Political and Social History 1688-1832*. Londra, 1997.

—., *Voters, Patrons, and Parties: The Unreformed Electorate of Hanoverian England* Oxford, 1989.

—., *The Whig Party and the French Revolution*. Londra, 1967.

Parry, Jonathan. *The Rise and Fall of Liberal Government in Victorian Britain* (New Haven, 1993).

Patterson, M W. *Sir Francis Burdett and His Times (1770-1844)*. Londra, 1931.

Phillips, John A. *Electoral Behavior in Unreformed England: Plumpers, Splitters, and Straights*. Princeton, 1982.

—., *The Great Reform Bill in the Boroughs: English Electoral Behaviour, 1818-1841* (Oxford, 1992)

Philp, Mark. "English Republicanism in the 1790s." *Journal of Political Philosophy*, 6 (1998).

Philp, Mark, ed., *The French Revolution and British Popular Politics*. Cambridge, 1991.

—., "Vulgar Conservatism, 1792-3," *The English Historical Review* (1995).

—., "Popular Politics in Unreformed England" *The Journal of Modern History* 52 (1980).

Philp, Mark. *Reforming Ideas in Britain: Politics and Language in the Shadow of the French Revolution, 1789–1815*. Cambridge, 2014.

—., "The Social Calculus: Deference and Defiance in Later Georgian England," *Albion* 21 (1989)

Phillips, John A. "From Municipal Matters to Parliamentary Principles," *Journal of British Studies* 27 (1988).

Pocock, J. G. A. *Virtue, Commerce, and History: Essays on Political Thought and History, Chiefly in the Eighteenth Century. Ideas in Context* (Cambridge, 1985)

Porter, Andrew, ve Roger Louis (eds). *The Oxford History of the British Empire: Cilt III: "The Nineteenth Century."* Oxford, 1999.

Porter, Roy. *The Creation of the Modern World: The Untold Story of the British Enlightenment*. W.W.Norton, 2000.

Powell, Manushag N. *Performing Authorship in Eighteenth-Century English Periodicals*. Bucknell, 2012.

Rivers, Isabel, ed. *Books and Their Readers in Eighteenth-Century England: New Essays*. London, 2003.

Rogers, Nicholas. *Whigs and Cities: Popular Politics in the Age of Walpole and Pitt* Oxford, 1989.

Rose, J. H., *William Pitt and the National Revival*. Londra, 1909.

--., *William Pitt and the Great War*. Londra, 1911.

Royle, Edward ve James Walvin. *English Radicals and Reformers 1760-1848* Lexington, 1982.

Rupp, Gordon. *Religion in England, 1688-1791*. Oxford, 1987.

Russell, Conrad. *The Fall of the British Monarchies 1637-1642*. Oxford, 1991.

Sack, James J. *From Jacobite to Conservative: Reaction and Orthodoxy in Britain, c. 1760-1832* (Cambridge, 1993)

Sack, James J. "The Memory of Burke and the Memory of Pitt: English Conservatism Confronts its Past, 1806-1829." *The Historical Journal* 30 (1987).

Schofield, Thomas Philip. "Conservative Political Thought in Britain in Response to the French Revolution" *The Historical Journal* 29 (1986).

Schroeder, Paul W. *The Transformation of European Politics 1763-1848*. Oxford: Clarendon, 1994.

Shennan, J. H. *The Ancien Régime and the French Revolution*. Routledge, 1995.

Smith, E. A. *Lord Grey 1764-1845*. Oxford, 1990.

—., *Whig Principles and Party Politics: Earl Fitzwilliam and the Whig Party 1748-1833*. Manchester, 1975.

Smith, Mark. *Religion in Industrial Society: Oldham and Saddleworth 1740-1865*. Oxford, 1994.

Smith, Paul. *Disraeli: A Brief Life*. Cambridge, 1996.

Storey, Mark. *Robert Southey: A Life*. Oxford, 1997.

Sutherland, L. S. ve L. G. Mitchell, eds. *The History of the University of Oxford, Cilt V: The Eighteenth Century*. Oxford, 1986.

Thomis, Malcolm ve Peter Holt, *Threats of Revolution in Britain 1789-1848*. Londra, 1977.

Thompson, Andrew C. *The Oxford History of Protestant Dissenting Traditions, Cilt II: "The Long Eighteenth Century, 1689-1828."* Oxford, 2018.

Thompson, E. P. *The Making of the English Working Class*. New York, 1963.

Tillotson, Geoffrey. ed. *Eighteenth-Century English Literature*. New York, 1969.

Tilly, Charles. *Popular Contention in Great Britain 1758-1834*. Cambridge, Mass., 1995.

Tocqueville, Alexis de. *The Old Regime and the French Revolution*. Çev. Stuart Gilbert. 2010.

Vaughan, W. E. ed. *A New History of Ireland Vol V: Ireland Under the Union*. Vol. I, 1801-70 (Oxford, 1989)

Vernon, James. Ed. *Re-Reading the Constitution: New Narratives in the Political History of England's Long Nineteenth Century* (Cambridge, 1996).

Vincent, Emma, "The Real Grounds of the Present War: John Bowles and the French Revolutionary Wars," *History* 78 (1993).

Wahrman, Dror. *Imagining the Middle Class: The Political Representation of Class in Britain, c. 1780-1840*. Cambridge, 1995.

Waterman, A. M. C. "A Cambridge Via Media in Late Georgian Anglicanism," *Journal of Ecclesiastical History* 42 (1991).

Wood, Marcus. *Radical Satire and Print Culture 1790-1832*. Oxford University Press, 1994.

Yeşil, Fatih, "Devlet İnşasının Bir Aracı Olarak İhtilal Propagandası (1789-1801)," *Toplumsal Tarih* 214 (2011), 17.

Young, B. W. *Religion and Enlightenment in Eighteenth-Century England. Theological Debate from Locke to Burke*. Oxford, 1998.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-21
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.01.2023
	FRM-DR-21 Doktora Tezi Orijinallik Raporu <i>PhD Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 03/7/2024

Tez Başlığı: 1790'ların Britanya'sında *Ancien Régime* Tartışmaları: Monarşist Düşüncenin Fransız Devrim İdeolojisi Karşısında Gelişimi ve Dönüşümü

Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 217 sayfalık kısmına ilişkin, 03/7/2024 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 4'dür.

Uygulanan filtrelemeler**:

- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- ☒ Kaynakça hariç
- ☐ Alıntılar hariç
- ☒ Alıntılar dâhil
- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Cemal Alpgiray BÖLÜCEK

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Cemal Alpgiray BÖLÜCEK	
	Öğrenci No	N18241405	
	Enstitü Anabilim Dalı	Tarih	
	Programı	Tarih/Doktora	
	Statüsü	Doktora ☒	Lisans Derecesi ile (Bütünleşik) Dr ☐

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Fatih YEŞİL

*Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-21
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.01.2023
	FRM-DR-21 Doktora Tezi Orijinallik Raporu <i>PhD Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

Date: 03/7/2024

Thesis Title (In English): Debating Britain's *Ancien Régime* in 1790s: Transition and Evolution of Monarchism against French Revolutionary Ideology

According to the originality report obtained by my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 03/7/2024 for the total of 217 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 4 %.

Filtering options applied**:

- ☐ Approval and Declaration sections excluded
- ☒ References cited excluded
- ☐ Quotes excluded
- ☒ Quotes included
- ☒ Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Cemal Alpgiray BÖLÜCEK

Student Information	Name-Surname	Cemal Alpgiray BÖLÜCEK	
	Student Number	N18241405	
	Department	History	
	Programme	History/PhD.	
	Status	PhD ☒	Combined MA/MSc-PhD ☐

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Fatih YEŞİL

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-12
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-DR-12 Doktora Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for PhD Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 03/7/2024

Tez Başlığı: 1790'ların Britanya'sında *Ancien Régime* Tartışmaları: Monarşist Düşüncenin Fransız Devrim İdeolojisi Karşısında Gelişimi ve Dönüşümü

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır.
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir.
4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir.
5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Cemal Alpgiray BÖLÜCEK

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Cemal Alpgiray BÖLÜCEK	
	Öğrenci No	N18241405	
	Enstitü Anabilim Dalı	Tarih	
	Programı	Tarih/Doktora	
	Statüsü	Doktora ☒	Lisans Derecesi ile (Bütünleşik) Dr ☐

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Fatih YEŞİL

* Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-12
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-DR-12 Doktora Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for PhD Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

Date: 03/7/2024

ThesisTitle (In English): Debating Britain's *Ancien Régime* in 1790s: Transition and Evolution of Monarchism against French Revolutionary Ideology

My thesis work with the title given above:

1. Does not perform experimentation on people or animals.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview.
5. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions.

I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.

I respectfully submit this for approval.

Cemal Alpgiray BÖLÜCEK

Student Information	Name-Surname	Cemal Alpgiray BÖLÜCEK	
	Student Number	N18241405	
	Department	History	
	Programme	History/PhD.	
	Status	PhD ☒	Combined MA/MSc-PhD ☐

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Fatih YEŞİL